

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

DIN SUMAR

PENTRU APLICAREA CONSECVENTĂ A TEORIEI
MARXIST-LENINISTE ÎN CERȚĂRILE ISTORICE

LUPTA REVOLUȚIONARĂ A MASELOR — FACTOR HO-
TĂRITOR ÎN UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÎNIA

de ACAD. C. DAICOVICIU, L. BĂNYAI,

V. CHERESTESIU, V. LIVEANU

EVENIMENTELE DE LA 13 DECEMBRIE 1918

de G. GUȘNIR-MIHAILOVICI

RELĂȚIILE GUVERNULUI S. U. A. CU REGIMUL
FASCIST DIN ROMÎNIA (SEPTEMBRIE 1940—IUNIE 1942)

de B. BĂLTEANU

ROLUL HATIȘERIFURILOR DE PRIVILEGII ÎN LIMI-
TAREA OBLIGAȚIILOR CĂTRE POARTĂ (1774 — 1802)

de M. M. ALEXANDRESCU-DERSCA

DATE PRIVITOARE LA SITUAȚIA ȚĂRANILOR CLĂCAȘI
DIN ȚARA ROMÎNEASCĂ ÎN ANII IMEDIAT PREMER-
GĂTORI REGULAMENTULUI ORGANIC (1829 — 1831)

de S. COLUMBEANU

ANUL XI — 1958

6

www.dacoromanica.ro

ACADEMIA REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
SUBSECȚIA DE ȘTIINȚE ISTORICE ȘI INSTITUTUL DE ISTORIE DIN BUCUREȘTI

studii

REVISTĂ DE ISTORIE

6

ANUL XI

1 9 5 8

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

„STUDII“ REVISTĂ DE ISTORIE

APARE DE 6 ORI PE AN

COLEGIUL DE REDACȚIE

Acad. P. CONSTANTINESCU-IAȘI (directorul Colegiului de redacție); EUGEN STĂNESCU (redactor șef adjunct); acad. A. OTETEA; T. BUGNARIU, membru corespondent al Academiei R.P.R.; B. BĂLTEANU; L. BÁNYAI; M. BERZA; B. CIMPINA; V. CHERESTEȘIU; V. MACIU; GH. MATEI.

Redacția : București, B-dul Generalissimul Stalin nr. 1

Telefon : 18.25.86

www.dacoromanica.ro

S U M A R

	<u>Pag.</u>
* * Pentru aplicarea consecventă a teoriei marxist-leniniste în cercetările istorice	5
STUDII	
Acad. C. DAICOVICIU, L. BÁNYAI, V. CHERESTEȘIU, V. LIVEANU, Lupta revoluționară a maselor — factor hotărâtor în unirea Transilvaniei cu România	21
C. CUȘNIR-MIHAILOVICI, Evenimentele de la 13 decembrie 1918	57
B. BĂLTEANU, Relațiile guvernului S.U.A. cu regimul fascist din România (septembrie 1940—iunie 1942)	77
M. M. ALEXANDRESCU-DERSCA, Rolul hățișerfurilor de privilegii în limitarea obligațiilor către Poartă (1774—1802)	101
NOTE ȘI COMUNICĂRI	
I. TOACĂ, Din acțiunile revoluționare ale ostașilor armatei burghezo-moșierești (1917—1921)	123
S. CUMBEANU, Date privitoare la situația țăranilor clăcași din Țara Românească în anii imediat premergători Regulamentului Organic (1829—1831)	147
GH. MOȚ și V. ȘTEFĂNESCU, Din lupta tineretului revoluționar sub conducerea P.C.R. în perioada stabilizării relative a capitalismului (1923—1928). . .	167
AL. I. GONȚA, O problemă de geografie istorică. Locul unde s-a dat bătălia dintre Ștefan cel Mare și Petru Aron	189
VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ	
Sesiunea istoricilor de la Chișinău (<i>Acad. P. Constantinescu-Iași</i>); Lucrările Tratatului de istorie a R.P.R. (<i>Tr. Lungu</i>); Știința istorică sovietică în ultimii ani (<i>Șt. Ștefănescu</i>); Știri din R.P. Polonă (<i>T. Papacostea</i>); Consfătuirea internațională de la Berlin a reprezentanților institutelor de marxism-leninism (<i>H. Lucinescu</i>).	203
RECENZII	
* * Noi studii privitoare la revoluționarii democrați bulgari (<i>A. Constantinescu</i>).	215
FR. GRAUS, Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské [Istoria țăranilor din Cehia în perioada prehusită], Praga, 1957 (<i>Tr. Ionescu-Nișcov</i>).	218
* * Lucrări noi privitoare la istoria Egiptului (<i>Al. Dușu</i>).	221

REVISTA REVISTELOR

	Pag.
Századok, nr. 1—4/1957 (<i>M. Kertész</i>)	225
Istoriceski pregled. Anul 1957 (<i>N. Ciachir</i>)	228
Byzantion, XXV—XXVII (1955—1957) (<i>E. Frances</i>)	232

ÎNSEMĂRI BIBLIOGRAFICE

- Istoria României.** — MITU GROSU și OCTAVIAN PĂUN, Album de paleografie românească (scriere chirilică), Ministerul Învățămîntului și Culturii, Universitatea „C. I. Parhon”, Facultatea de filologie, 1958 (*Șt. O.*). — AUREL VIJOLI, Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România. Ed. științifică, Buc., 1958, 378 p. (*M. H.*). — **Istoria U.R.S.S.** — GOLUBIŢKI, V. A., Запорожское казачество, Kiev, 1957 (*N. N.*). — * * * Борьба за установление Советской власти в Дагестане (1917—1921). Culegere de documente și materiale, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958 (*I. O.*). — **Istoria universală.** — Căp. R. BOEV, Стоян-Индже войвода (Stoian Inge Voievod), Voenno - istoriceski sbornik, XXIV, 1955, nr. 4, p. 55—67 (*A. C.*). — IONO MITEV, Вековната дружба между румънския и българския народ [Prietenia de veacuri dintre poporul român și bulgar], în Военно - исторический сборник, XXIII, 1954, nr. 3, p. 84—94 (*A. C.*). — ORESTES FERRARA, Le XVIe siècle vu par les ambassadeurs vénitiens. Ed. Albin Michel, Paris (1954), 600 p. (*S. C.*). — * * * Мировая война 1939—1945, Москва, 1957 (Weltkrieg 1939—1945, Stuttgart, 1957) (*N. C.*). — **Byzantinologie.** — VAKALOPOULOS, APOSTOLOS E., Συμβολή στην ιστορίαν τῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ Βενετοκρατίας (1423—1430) (Contribuție la istoria Saloniceului în timpul dominației venețiene), în «Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου» Salonik, 1952, p. 127—149 (*G. Cr.*). — * * * Ἐπετηρίς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου (Anuarul arhivei medievale), Atena, 1939—1956, tom. I—VI (*G. Cr.*). — **Biblioteconomie. Muzeografie. Arhivistică.** — Catalogul documentelor grecești din Arhivele statului de la Orașul Stalin, vol. I, București, 1958, XIII + 803 + (9) p. Direcția generală a Arhivelor statului (*C. Ș.*). — * * * „Museum”, nr. 2/1958 (*A. I.*). — * * * Istituto Giangiacomo Feltrinelli, Descrizione della Biblioteca, Milano, 1957 (*A. I.*). — Dr. S. JONÁŠOVÁ, Dr. L. NESVADBIK și A. ŠKORUPOVA, Bibliografie Československé Historie za rok 1955 (Bibliografia istorică a Cehoslovaciei pe 1955), Praga, 1957, 194 p. (*A. C.*). 237
- Index alfabetic al nr. 1—6/1958 (materialele publicate în revista „Studii”). 253

PENTRU APLICAREA CONSECVENTĂ A TEORIEI MARXIST-LENINISTE ÎN CERCETĂRILE ISTORICE

În ultimii ani, știința istorică din țara noastră a căpătat o dezvoltare tot mai bogată și mai multilaterală. Impulsul creator determinat de însușirea ideilor marxist-leniniste de către majoritatea istoricilor noștri a determinat tendința către înfruntarea unui număr mai mare de probleme, către rezolvarea problemelor de bază ale istoriei patriei noastre, de care istoricii din trecut s-au ocupat prea puțin. Hotărârile Congresului al doilea al Partidului Muncitoresc Român care puneau în fața istoricilor sarcini de onoare, de însemnătate deosebită, au precizat și mai mult această direcție a dezvoltării cercetărilor istorice, au determinat un avânt creator în rîndurile istoricilor pentru ducerea la bun sfîrșit a principalei sarcini : întocmirea *Tratatului de istorie a Romîniei*.

În felul acesta au început să fie luminate din ce în ce mai bogat capitole noi din istoria patriei noastre. A fost confirmată cu dovezi de netăgăduit și pentru țara noastră, periodizarea științifică marxist-leninistă a istoriei, a fost spulberată pentru totdeauna ideea falsă că istoria patriei noastre a alcătuit un „caz aparte” al istoriei universale. Arheologii romîni au scos la suprafață o nouă civilizație de mare însemnătate istorică : civilizația statului dac. Medieviștii romîni au clarificat bazele interne ale epopeii romînești din veacul XV, cînd țările romîne au rezistat zeci de ani cîmpirii otomane. Specialiștii de istorie modernă au scris în cîțiva ani, dezbătînd ansamblul problemelor revoluției din 1848, cît nu s-a scris în tot decursul regimului burghezo-moșieresc. Trebuie apreciată în chip deosebit activitatea bogată a istoricilor noștri consacrată sărbătoririi Centenarului Unirii (studii și articole, sesiuni științifice etc.).

Și mai ales au intrat în sfera de preocupare a istoricilor noștri probleme legate de capitolul cel mai glorios din istoria patriei noastre, istoria dezvoltării și victoriei mișcării muncitorești sub conducerea Partidului de tip nou, marxist-leninist. Cercetările din domeniul istoriei contemporane, devenită pentru întîia dată obiect de cercetare științifică, au pus la îndemîna oamenilor muncii din țara noastră învățăături de mare utilitate pentru munca și lupta lor de zi de zi. Putreziciunea regimului burghezo-moșieresc, avîntul mereu ascendent al luptei clasei muncitoare, înțelepciunea fermă

și clară a politicii Partidului, iată concluziile ce se degajă din majoritatea lucrărilor din acest domeniu.

De asemenea trebuie subliniate rezultatele obținute în ultimii ani în realizarea unor importante instrumente tehnice de lucru, publicații de materiale care urmează să fie interpretate etc. Ce s-a realizat în acești ani întrece cu mult activitatea istoricilor din trecut. Așa cum s-a așteptat peste 80 de ani apariția primului dicționar și a primei gramatici a limbii române, tot așa s-a așteptat pentru ca cercetătorii să aibă la îndemână adunate la un loc documentele interne editate și inedite ale țării noastre. Pentru întâia dată vor exista în țara noastră, peste puțin timp, un *Corpus de cronici*, un *Corpus de inscripții* etc. Toate acestea adăugându-se zi de zi nu fac decât să sporească condițiile favorabile dezvoltării cercetărilor istorice din țara noastră.

Cîteva date în legătură cu realizările înfățișate mai înainte sînt ilustrative.

În domeniul *publicării izvoarelor istoriei Romîniei* s-au făcut însemnate progrese în ce privește izvoarele diplomatice. În acest sens se situează *Introducerea* în două volume la colecția „Documente privind istoria Romîniei” și noi volume apărute în această colecție. Trebuie pomenite în același timp edițiile de înaltă ținută științifică — în curs de publicare — a documentelor privitoare la răscoala din 1821 și la epoca unirii. În domeniul izvoarelor narrative au apărut ediții complete și critice din marii noștri cronicari. În această direcție e de semnalat activitatea bizantinistului Vasile Grecu care a publicat în seria „Scriptores byzantini” o ediție critică din cronicarul bizantin Ducas și o bună traducere din Chalcocondyl. Un loc de seamă în domeniul publicării izvoarelor istoriei patriei și poporului nostru îl ocupă volumele recent apărute în colecția „Documente privitoare la istoria P. C. R.”.

E de subliniat bogata activitate din domeniul *arheologiei și istoriei vechi*. Acad. C. Daicoviciu, Acad. E. Condurache, D. Pippidi, R. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița și alți arheologi și specialiști în istoria veche au întreprins cercetări fructuoase în numeroase probleme din acest domeniu realizînd lucrări valoroase. Amploarea activității din acest domeniu se oglindește în publicațiile: Studii și cercetări de istorie veche, Materiale și cercetări arheologice, Colecția „Biblioteca arheologică” etc.

Un sector atacat de istoricii noștri mai intens în ultimii ani este cel al *istoriei social-economice*. În această direcție au apărut lucrări care tind să dea o rezolvare unor probleme fundamentale. În studiul „Geneza Regulamentului Organic” — de pildă — acad. A. Oțetea și în studiile altor autori se clarifică cu ajutorul unor materiale și idei noi procesul de elaborare al acestei importante legiuri apărute la granița între istoria medie și modernă a patriei noastre. De asemenea în „Bazele interne ale puterii lui Ștefan cel Mare”, B. Cîmpina dovedește la ce bogate rezultate se poate ajunge prin aplicarea consecventă a metodei de cercetare marxist-leniniste; astfel, pentru întâia oară a fost dat la iveală, în istoriografia romînă, tabloul istoricește real al societății din vremea marelui domnitor. Probleme importante în acest domeniu sînt tratate în bogata „Bibliotecă istorică” editată de Academia R.P.R. A început de asemenea cercetarea instituțiilor

feudale românești, prin folosirea exhaustivă a materialului documentar, interpretat în lumina materialismului istoric; lucrări valoroase, închinată acestor probleme, s-au publicat în volumele de „Studii și materiale de istorie medie”. Și în această lucrare ca și în cele precedente adâncimea analizei izvorăște din integrarea particularității proceselor istorice din țara noastră în procesele generale ale istoriei europene. Numeroși cercetători din centrele de la Iași și Cluj au avut o activitate cu rezultate bune în teme ale istoriei social-economice. În legătură cu același grup de probleme L. Vaida cercetînd situația din Transilvania la începutul veacului nostru, și C. Murgescu în „Reforma agrară din 1945” au adus contribuții la cunoașterea dezvoltării economice a țării noastre în ultimii cincizeci de ani.

Istoricii din țara noastră au continuat să acorde o atenție și mai crescută *trecutului de luptă al poporului*. Noi date în legătură cu războiul țărănesc din 1514 au fost aduse de cercetători ai istoriei locale din Arad. Structura regimului dominației otomane a fost studiată de M. Berza și lupta poporului împotriva acestui regim în lucrarea lui Eugen Stănescu privitoare la istoria veacului XVI. Șt. Pascu în „Mișcări țărănești prilejuite de intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania” a adus în discuție contribuții noi la problemele atît de complicate ale istoriei românești de la sfîrșitul veacului XVI. Studii interesante au fost întocmite de unii istorici din Ardeal în problema luptei maselor populare împotriva stăpînirii habsburgice: despre răscoala brașovenilor din 1688 (I. Crăciun), despre cea din Banat din 1737—39 (B. Surdu), despre mișcările țărănești din Munții Apuseni în anii 1849—54 (I. Kovacs). Momentul 1821, marea răscoală populară condusă de Tudor Vladimirescu a fost analizată de N. Adăniloae cu privire specială asupra poziției boierimii față de mișcare. Sînt de remarcate lucrările lui V. Cheresteșiu în legătură cu anul revoluționar 1848 și ale lui L. Bányai cu privire la istoria mișcării muncitorești din Transilvania. O sesiune specială a Academiei R.P.R. a fost consacrată studierii sub multiple aspecte a marilor răscoale țărănești din 1907. O altă sesiune a fost consacrată cercetării influenței uriașe pe care Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a exercitat-o asupra mișcării muncitorești din România. Un volum conținînd numeroase studii a fost rodul acestei sesiuni. Un capitol important în legătură cu aceste probleme îl alcătuiesc lucrările consacrate luptei comune dusă de poporul român pentru libertate împreună cu popoarele prietene între care trebuie menționate lucrările acad. P. Constantinescu-Iași.

Trebuie relevat totodată aportul crescut adus de cercetători clari-ficării unor probleme importante din *istoria contemporană* a patriei noastre. De subliniat sînt studiile acad. P. Constantinescu-Iași cu privire la formele activității Partidului Comunist din România în perioada 1924—1935. O contribuție valoroasă în acest sens este studiul lui V. Liveanu care are drept temă problema Tratatului de la Buftea din martie 1918. O tematică nouă este cea a studiului lui B. Bălțeanu referitoare la epoca imediat următoare eliberării patriei noastre, cu preocupare specială asupra începutului guvernării democratice. Un volum apărut recent intitulat „Contribuția Romîniei la războiul antihitlerist” reprezintă ilustrarea concretă a efortului depus de cercetătorii din domeniul istoriei contemporane pentru studierea unui număr cît mai numeros de capitole

ale acesteia. Revista „Studii” în ultimele ei numere reflectă din ce în ce mai mult această tendință.

Aceasta este doar o înfățișare sumară a realizărilor științei istorice marxist-leniniste din țara noastră în ultimii ani.

Cu atât mai mult trebuie luptat fără rezervă contra factorilor care pot contribui la frinarea acestei dezvoltări.

În lucrările elaborate în ultimii ani, au apărut unele greșeli a căror înlăturare este necesară pentru dezvoltarea mai departe a științei istorice române.

Deși caracterul imperialist al participării României la primul război mondial a fost precizat în unele materiale din presa de partid, precum și în unele comunicări (de pildă comunicarea acad. P. Constantinescu-Iași în ședința plenară a Academiei R.P.R. din octombrie 1957), în cursul discutării tematicii Tratatului de Istoria României unui istorici au susținut că deși primul război mondial a avut în general un caracter imperialist de ambele părți, participarea guvernului burghezo-moșieresc român la acest război a avut un caracter just, determinat de năzuința maselor populare de a elibera Ardealul.

Nu încapă nici un fel de discuție că năzuința fierbinte a poporului de a elibera Transilvania de sub jugul Austro-Ungariei a fost o năzuință absolut legitimă și profund progresistă. Dar în societățile bazate pe exploatarea omului de către om, caracterul unui război este determinat de scopurile claselor care conduc războiul. Caracterul războiului dus de guvernul burghezo-moșieresc în 1916—1918 nu a fost determinat de năzuințele maselor populare, ci de scopurile burgheziei și moșierimii române. Se știe că primul război mondial — izbucnit ca urmare a ascuțirii contradicțiilor sistemului capitalist ajuns în stadiul imperialist — a fost un război nejust reacționar de ambele părți, în cursul căruia marile puteri din cele două tabere beligerante luptau pentru reîmpărțirea lumii, pentru dominația mondială. Marile puteri imperialiste au luptat în timpul acestui război pentru cucerirea coloniilor și țărilor mici, pentru jefuirea țărilor concurente, pentru înăbușirea mișcării muncitorești și democratice. „Războiul european și mondial — scria Lenin în primele săptămâni ale războiului — are un caracter clar și precis de război burghez, imperialist, dinastic. Lupta pentru piețe și jefuirea țărilor străine, tendința de a sugruma mișcarea revoluționară a proletariatului și a democrației înăuntrul țărilor, tendința de a prosti, dezbină și măcelări pe proletarii din toate țările, asmuțind sclavii salariați ai unei națiuni împotriva sclavilor salariați ai alteia în folosul burgheziei, iată singurul conținut real și singura semnificație reală a războiului”¹.

În toate țările, muncitorii revoluționari au luat poziție împotriva războiului imperialist mondial din 1914—1918. Mișcarea muncitorească din țara noastră înfruntând teroarea guvernelor burghezo-moșieresti, a luptat împotriva participării la războiul imperialist fără a da înapoi în fața represiunilor sîngeroase organizate de clasele dominante. Referindu-se la puternicele greve și demonstrații de protest care au urmat masa-

¹ Lenin, *Opere*, Buc., 1952, vol. 21, p. 1.

crului dezlănțuit la 13 iunie 1916 împotriva muncitorilor din Galați, care manifestau pentru pace, tov. Gh. Gheorghiu-Dej subliniază că aceste acțiuni „au constituit afirmarea voinței proletariatului de a se manifesta ca o forță politică independentă și de a se opune războiului imperialist după exemplul eroicului proletariat rus”¹.

De ce au intrat în primul război mondial burghezia și moșierimea română? Încă înainte de izbucnirea primului război mondial clasele dominante din România urmăreau să cotopească teritorii străine și mai ales, urmăreau să cucerească hegemonia în sud-estul Europei pretinzând rolul de „arbitru al Balcanilor”. Expresia clară a acestei politici a fost intervenția în războiul balcanic din 1913 în urma căruia guvernul burghezo-moșieresc român a anexat Cadrilaterul și a pretins în mod deschis rolul de arbitru al Balcanilor. Clasele dominante românești au socotit izbucnirea primului război mondial drept cel mai bun prilej pentru a-și realiza propriile planuri expansioniste. În timpul tratativilor secrete cu guvernul Antantei, guvernul român pretindea pe față mai mult decât teritoriile românești din Austro-Ungaria². Politicienii români își exprimau deschis planurile de a anexa teritoriul unguresc pînă la Tisa. Tratatul secret încheiat între guvernul român și guvernele Antantei în august 1916 prevedea că în schimbul intrării în război, România, în afară de Transilvania și Bucovina de sud va mai primi teritorii ungurești, sîrbești și ucrainene și va păstra Cadrilaterul cotopt în 1913. Așa cum remarcă Lenin în 1917 : „există un tratat secret cu România și el constă în aceea că România va putea dobîndi un șir întreg de popoare străine dacă va lupta de partea aliaților”³. Tocmai pentru a cuceri teritorii și popoare străine a intrat în război guvernul burghezo-moșieresc român.

Prin intrarea în războiul mondial, clasele dominante românești au urmărit și anumite scopuri politice interne. Burghezia și moșierimea română, în special după 1907, se temeau de revoluție, se temeau de izbucnirea unor puternice răscoale țărănești și lupte muncitorești, conduse de socialiști. „Revolta neorganizată din 1907 — scria Vintilă Brătianu în 1913 — poate găsi o organizare la orașe și deci să ia în viitor un caracter nu de revoltă, ci de revoluție”⁴. Pe lîngă înfăptuirea scopurilor imperialiste externe, cercurile burghezo-moșierești române sperau că prin intrarea în război vor izbuti să dezlănțuie un val de șovinism la adăpostul căruia să reprime mișcarea revoluționară. Politicienii români recunoșteau fățiș că intrarea în război nu le era dictată de „idealul național”, ci de dorința de a evita revoluția. La 19 iulie 1915, Const. Mille a publicat în ziarul „Adevărul” un articol intitulat : „Ori război, ori revoluție”, în care scria : „Cît sîntem de departe de idealul național. Facem război ca să scăpăm de criza internă... ori război, ori revoluție? În dilema aceasta am fost împinși... războiul cît mai repede, cît mai este timp, fiindcă mizeria este rău sfătuitoare”.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, p. 520.

² A. I. Pingaud, *l'Entente et la Roumanie*, 3 mai—22 aug. 1915, în *Revue des deux mondes*, din 1.VII.1930, p. 147. *Mejdunarodnie otnoșenia v epohu imperializma*, vol. VII, p. II, nr. 672, 669.

³ V. Lenin, *Opere*, București, 1954, vol. 24, p. 400.

⁴ V. Brătianu, *Criza de stat*, București, 1913, p. 21.

Clasele dominante din România s-au alăturat războiului imperialist dus de Antantă, pentru a-și realiza propriile lor scopuri de cotoropire a unor teritorii străine și de înăbușire a luptelor revoluționare din țară. Războiul dus de România în 1916—1918 a fost un război nedrept, care servea planurile imperialiste și reacționare ale imperialiștilor Antantei și ale burgheziei și moșierimii române. Susținând că luptă pentru eliberarea provinciilor românești stăpânite de habsburgi, clasele dominante românești au folosit patriotismul maselor, au folosit sacrificiile și singele lor, pentru a duce un război imperialist și reacționar, care nu putea satisface năzuințele naționale ale poporului nostru. Toemai pentru că era un război între mari puteri imperialiste care luptau pentru cucerirea și nu pentru eliberarea popoarelor mici și slabe, primul război mondial nu putea asigura desăvârșirea unificării naționale a României. Deși făgăduiau Transilvania României, imperialiștii Antantei erau dispuși să se înțeleagă cu Habsburgii și să mențină Austro-Ungaria, pentru a o folosi ca o contrapondere față de Germania și mai ales ca un bastion al contrarevoluției în centrul și răsăritul Europei. În timpul primului război mondial, guvernele Antantei au dus tratative secrete cu Austro-Ungaria, promițându-i printre altele că îi vor permite să anexeze România. În noiembrie 1917, de pildă, în Elveția, au avut loc tratative secrete la care au participat fostul ambasador austriac la Londra din partea Austro-Ungariei, Mensdorf-Pouilly și generalul Smuts, membru al cabinetului de război britanic și Philipp Kerr, secretarul primului ministru englez Lloyd George, din partea Angliei. Guvernul englez și-a trimis reprezentanții la aceste tratative de acord cu guvernele S.U.A., Franței și Italiei. Or, Smuts a precizat lui Mensdorf-Pouilly că guvernul britanic este de acord cu menținerea imperiului habsburgic și chiar cu extinderea lui printre altele prin anexarea României¹. Pe de altă parte se știe că cele 14 puncte ale lui Wilson care au fost recunoscute drept program oficial de pace al Antantei, nu vorbeau nimic despre alipirea Transilvaniei la România; programul lui Wilson făgăduia independența Poloniei și unirea cu Italia a teritoriilor italiene stăpânite atunci de Austria, mărginindu-se să promită celorlalte popoare asuprite de habsburgi doar autonomia în cadrul Austro-Ungariei.

De altfel, însuși guvernul român, care urmărea doar să obțină un loc la împărțirea prăzii războiului imperialist, era departe de a fi un luptător consecvent împotriva monarhiei habsburgice. Încă înaintea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, guvernul român a făcut unele sondaje în vederea încheierii păcii separate. După Revoluția din Octombrie, cercurile conducătoare românești, continuând politica duplicitară din anii neutralității, au încheiat pace separată cu puterile centrale, înfeudând țara imperialismului german și austriac, pentru a obține în schimb ajutorul acestora în vederea agresiunii antisovietice și a înăbușirii luptelor revoluționare din țară.

¹ Victor S. Mamatey, *The United States and East Central Europe 1914—1919. A study in wilsonian diplomacy and propaganda*. Princeton, New Jersey, 1957, p. 150, 153, 156; *La paix des empires centraux* în *Revue des deux mondes*, 15.XI.1929, p. 312.

În timp ce la cîrma Romîniei se afla un guvern înfeudat puterilor centrale, în timp ce imperialiștii Antantei plănuiau menținerea Transilvaniei sub dominația națională străină, a început dezagregarea Austro-Ungariei. Prăbușirea Austro-Ungariei a fost rezultatul catastrofei militare și al luptei revoluționare a popoarelor asuprite de habsburgi, care aveau în față exemplul revoluției socialiste din Rusia. Astfel revoluția populară desfășurată în Cehia în octombrie 1918, împotriva voinței burgheziei, revoluția în care proletariatul a fost cea mai activă forță, — a dus la proclamarea republicii cehoslovace. Lupta revoluționară a maselor muncitoare în frunte cu proletariatul a dus, de asemenea, în octombrie 1918, la proclamarea independenței popoarelor sud-slave ale monarhiei habsburgice. În noaptea de 30 spre 31 octombrie în Ungaria începe revoluția burghezodemocratică, care la 16 noiembrie duce la proclamarea republicii. Dezagregarea Austro-Ungariei ca rezultat al luptei revoluționare a maselor a creat condițiile eliberării naționale a Transilvaniei.

În urma primului război mondial, reprezentanții burgheziei și moșierimii romîne care duseseră timp de decenii politica înfeudării față de Germania și Austro-Ungaria, au înfeudat țara imperialiștilor Antantei. Un exemplu tipic în acest sens îl dă atitudinea lui Iuliu Maniu, conducătorul partidului național român al burgheziei și moșierimii romîne din Ardeal. În 1906 de pildă, într-un discurs rostit în parlamentul maghiar, Iuliu Maniu a declarat în numele conducerii partidului național-romîn că „existența Ungariei și în general a monarhiei Austro-Ungare, este o necesitate politică internațională. Conștiința acestei necesități, sinceritatea acestor sentimente, sînt factorii care formează punctul de plecare al carierei noastre politice”¹. Consecvent pe această linie, Iuliu Maniu, Vaida și alți fruntași ai partidului național-romîn au participat în 1910—1914 la tratative de „împăcare” cu guvernul reacționar ungar, tratative care aveau ca scop realizarea unei înțelegeri între clasele exploatatoare romînești și maghiare din Transilvania și Ungaria, în cadrul imperiului habsburgic. Astfel, tratativele între Maniu și ceilalți lideri naționaliști pe de o parte și groful Tisza, primul ministru ungar, pe de altă parte, au continuat și în anii neutralității Romîniei fiind sprijinite de diplomația germană, avînd drept scop sprijinirea încercării lor de a atrage Romînia în război de partea Puterilor Centrale. Aceasta nu l-a împiedicat pe același Maniu ca în februarie 1919, în calitate de președinte al Consiliului dirigent din Ardeal, să declare reprezentantului din Ardeal al generalului Berthelot că „dorința cea mai vie” a lui era „instalarea la Sibiu, Brașov, Oradea Mare și Alba Iulia de sucursale a marilor bănci franceze”². Astfel de declarații erau doar o expresie cinică a politicii burgheziei romîne însăși, de acceptare a înfeudării față de marile puteri imperialiste.

Trădarea intereselor naționale de către burghezie, de dragul intereselor înguste de clasă exploatatoare, s-a vădit cu deosebire în atitudinea guvernului român față de revoluția socialistă maghiară din 1919. Guvernul dictaturii proletare maghiare a anunțat încă din 4 aprilie 1919 conferința

¹ *Péppiselőhazi Naplo*, 1906—1911, vol. II, p. 356.

² *Europe nouvelle*, martie 1930, p. 373.

de pace de la Paris că „situația va fi reglementată prin auto-determinarea popoarelor”¹. În primele zile ale lunii mai 1919 guvernul sovietic maghiar a trimis guvernului român o notă în care preciza din nou că „recunoaștem fără nici o rezervă toate pretențiile naționale ridicate de Dvs.”.

În loc de a stabili relații de prietenie cu noua Ungarie care recunoștea fără rezerve revendicările naționale ale țării noastre, guvernul burghezo-moșieresc român, continuând politica reacționară din timpul primului război mondial, a dezlănțuit intervenția împotriva revoluției socialiste maghiare. Clasele exploatare române au contribuit astfel în mod direct la restaurarea dominației burgheziei și moșierimii maghiare care luptau pentru stăpânirea asupra Transilvaniei. Rezultatul intervenției guvernului burghezo-moșieresc român alături de celelalte state capitaliste în Ungaria, a fost instaurarea regimului hortist care promova o furibundă politică revizionistă. Burghezia și moșierimea română au dovedit încă o dată că ele puneau interesele lor de clasă exploatare mai presus de interesele naționale.

Unii istorici — referindu-se la războiul dus de România în 1916 — au tratat problema într-o formă care nu scotea la iveală scopurile imperialiste, antipopulare ale cercurilor burghezo-moșierești române. În comunicarea „Caracterul politicii externe a României în perioada 1916—1920”, prezentată la sesiunea din septembrie 1957 a Academiei R.P.R., N. Fotino susține că cercurile conducătoare ale României doreau să-și prelungească neutralitatea pînă în ultima oră a războiului mondial, și că „participarea noastră la primul război mondial a fost impusă guvernului român de către un ultimatum” al imperialiștilor Antantei. Comunicarea denaturează sensul așa-zisului ultimatum adresat României de Antantă. Ea trece sub tăcere că în timpul neutralității, guvernul român a dus îndelungate tratative cu Antanta, căreia i-a cerut sprijinul pentru anexarea unor teritorii străine, ungurești, sîrbești etc. situate dincolo de granițele actuale ale țării. Pentru a atrage România în război, puterile Antantei au folosit nu forța, cum sugera comunicarea, — ci tocmai aceste pretenții imperialiste ale guvernului român. Atitudinea imperialiștilor Antantei nu se explică firește, prin respectul față de independența statelor mici—ci prin aceea că ei nu socoteau atunci convenabil să-și complice situația prin măsuri violente împotriva României. În condițiile concrete ale primului război mondial, Antanta a socotit că este preferabil să recurgă, în locul forței fățișe, la manevre diplomatice și să făgăduiască guvernului român, pe lângă teritoriile românești din Austro-Ungaria și posibilitatea cuceririi unor teritorii străine sîrbești, ungurești etc., situate dincolo de granițele actuale ale țării noastre. „Ultimatumul” Antantei se mărginea să indice guvernului român prețul pe care trebuia să-l plătească imperialiștilor Antantei pentru anexiunile pe care le rîvneau burghezia și moșierimea română; acest preț era singele poporului român. În adevăr, „ultimatumul” se reducea la o serie de note diplomatice care avertizau guvernul român că, pentru a obține anexiunile pe care le pretindea, el trebuia să intre în război în momentul ales de

¹ *Papers relating to the foreign relations of the United States, Paris Peace Conference, vol. V, p. 42-43.*

Antantă, în august 1916. Guvernul român ar fi avut toate condițiile obiective (militare și diplomatice) pentru a refuza să intre în război alături de Antantă, care, din motivele arătate nu putea — și nici măcar nu amenința — să recurgă la forță. Pentru a-și realiza planurile de cotropire și de hegemonie politică, guvernul român a preferat însă să intre în război. Rezultatul așa-zisului „ultimat” a fost semnarea tratatului secret prin care Antanta făgăduia guvernului român, în schimbul intrării în război, o serie de teritorii străine. Actul diplomatic care a stat la baza intrării României în războiul mondial nu a fost un ultimatum al Antantei, ci un tratat secret care era expresia tendințelor imperialiste, cotropitoare ale guvernului român.

Referindu-se la politica dusă de guvernul român în 1919, comunicarea amintită susține că refuzul guvernului Brătianu de a semna tratatul de pace cu Austria (tratatul de la Saint-Germain) care conținea o serie de clauze ce atentau la suveranitatea națională a țării noastre — constituia o încercare de apărare consecventă a independenței României. Comunicarea a trecut sub tăcere că în timp ce afișa o politică de „rezistență” guvernul român încheia cu marile puteri imperialiste tranzacții dăunătoare independenței țării (de pildă acordarea unor concesiuni în domeniul petrolului și al exportului de cereale). Refuzul guvernului Brătianu de a semna tratatul cu Austria a fost folosit ca un fel de „monedă de schimb” pentru încheierea diferitelor tranzacții imperialiste. Dar mai ales trebuie să avem în vedere faptul că guvernul Brătianu, compromis în ochii maselor și silit sub presiunea puternicului avânt revoluționar să se retragă de la putere, era nevoit să-și creeze o platformă demagogică, pe baza căreia să treacă în opoziție. Refuzând să iscălească tratatul cu Austria și părăsind cirna țării, sub acest pretext prezentat ca „patriotic”, partidul liberal nu a făcut decât să treacă unui guvern-paravan sarcina de a semna tratatul cu Austria.

În sfârșit, reluând tezele unor politicieni ca N. Filipescu și Take Ionescu, comunicarea discutată critică guvernul liberal condus de I. Brătianu pentru că nu a intrat mai devreme în război și susține că masele doreau intrarea în război. Autorul a ignorat puternica mișcare antirăzboinică din țară, care a culminat cu grevele și demonstrațiile din iunie-august 1916. El a ignorat acțiunile antiimperialiste, antirăzboinice, duse în timpul războiului de masele populare, în frunte cu grupurile revoluționare.

Tendința de a justifica politica burgheziei s-a manifestat și în unele lucrări de istorie modernă. În articolul „Problema agrară în dezbaterile Divanului ad-hoc și a Adunărilor Țării Românești (1857—1861)” de D. Berindei se spune că „radicali” — grupare condusă de I. Brătianu — erau ostili față de iobăgie și de toate urmările ei; ca limite de clasă ale politicii radicalilor sînt indicate numai cerința de a se acorda marilor proprietari o despăgubire pentru pămîntul cedat țăranilor, precum și dorința de a folosi împrumutarea țăranilor pentru „consolidarea proprietății burgheze de orice fel”. Articolul trece sub tăcere faptul că limitele de clasă ale burgheziei românești constau și în tendința compromisului cu moșierimea pe baza menținerii marii proprietăți funciare. Autorul scrie chiar că radi-

calii — erau încă din tinerețe „partizanii consecvenți ai împrăștiării țăranilor”; or, se știe că nici în tinerețe, nici mai târziu „radicali” n-au dorit deplina lichidare a proprietății moșierești; se știe, de asemenea, că pentru înscrierea în constituția de la Izlaz a împrăștiării țăranilor, Băcescu și prietenii lui au întâmpinat o puternică rezistență; autorul trece sub tăcere aceasta. În schimb, reluând o veche teză a istoriografiei burgheze, susține că în 1857 radicalii au împiedicat discutarea problemei împrăștiării țăranimii în Divanul ad-hoc al Țării Românești numai pentru a contribui la obținerea unui vot unanim în favoarea unirii și a evita trecerea deputaților boierilor de partea adversarilor unirii; din art colul citat se desprinde concluzia că opunerea radicalilor față de discutarea problemei împrăștiării în Divanul ad-hoc al Țării Românești, a fost o atitudine justă, care corespundea intereselor realizării unirii principatelor românești. Dar după cum bine se știe, în Divanul ad-hoc al Moldovei, după ce s-a votat rezoluția în favoarea unirii, deputații săteni au impus deschiderea unor discuții în problema agrară, în cursul cărora s-au făcut și propuneri pentru împrăștiarea țăranilor; aceste discuții nu au periclitat unirea națională.

Împletirea luptei pentru unire cu lupta pentru împrăștiarea țăranimii nu putea decît să lărgască baza de masă a mișcării unioniste și să contribuie la mobilizarea maselor populare împotriva tuturor dușmanilor unirii, în favoarea creării unui puternic stat național român. Statul național român se putea înfăptui fie pe baza unor transformări burghezo-democratice consecvente, duse pînă la capăt, fie pe baza unei înțelegeri între burghezie și moșierime, în condițiile menținerii proprietății moșierești asupra pămîntului și a rînduieiilor sociale perimate legate de aceasta. Înăptuirea unor transformări burghezo-democratice radicale — și în primul rînd lichidarea mării proprietăți în folosul țăranimii — ar fi creat cele mai favorabile condiții pentru rapida dezvoltare socială a noii țări — România —, ar fi creat noului stat național baza social-politică cea mai favorabilă pentru cucerirea rapidă a independenței naționale și pentru lupta de eliberare a provinciilor românești asuprite de Habsburgi.

Împotrivirea radicalilor față de punerea problemei împrăștiării în Divanul ad-hoc al Țării Românești, departe de a corespunde intereselor naționale ale poporului nostru, corespundea doar intereselor burgheziei și moșierimii liberale și anunța încă de atunci „coalitia monstruoasă”. Este de asemenea semnificativ că D. Berindei trece foarte repede și ușor peste perioadele de colaborare între radicali și conservatori în 1860—1861, precum și peste atitudinea în problema agrară a celor două guverne din 1860 și 1861 ale radicalilor. Colaborarea dintre „radicali” și reacționarii fățiși, lipsa oricărei încercări, cît de timide, a guvernelor „radicale” de a rezolva problema împrăștiării țăranilor — ca și împotrivirea de mai târziu față de legea agrară din 1864 — constituie dovada cea mai clară a tendinței burgheziei de a se înțelege cu moșierimea pe baza menținerii proprietății moșierești.

În unele lucrări de istorie se remarcă neînțelegerea sau în unele cazuri numai neglijarea rolului decisiv pe care-l joacă masele populare în dezvoltarea istorică. Nu este desigur întâmplător că, pînă în ultimul timp, aproape toate lucrările elaborate în cadrul sectorului de istorie contemporană a Institutului de istorie din București priveau exclusiv politica partidelor burghezo-moșierești. Aceeași constatare poate fi făcută cu privire la lucrările de istorie contemporană publicate de cercetătorii Institutului de istorie din Iași. Istoria modernă și contemporană nu pot fi însă înțelese fără studierea mișcării muncitorești. Studiarea exclusivă a istoriei claselor exploatatoare duce la prezentarea unilaterală, trunchiată, deformată, a procesului istoric și nu poate decît să împiedice prezentarea în adevărata și completa lumină a politicii antipopulare, antinaționale a claselor reacționare. Desigur, sînt necesare și lucrări consacrate în mod special demascării politicii claselor reacționare. Aceste lucrări trebuie însă să se bazeze pe cunoașterea și deci pe studierea luptelor populare și ele nu trebuie în nici un caz să constituie principalul obiectiv al cercetărilor istorice sau să atragă majoritatea cercetătorilor. În centrul preocupărilor istoricilor trebuie să se situeze studierea luptelor maselor populare, — căci masele populare constituie principala forță motrice a istoriei.

Unele lucrări nu țin seama că tocmai masele populare constituie principalul factor al transformărilor progresiste din istoria țării noastre. Politica burgheziei românești a fost greșit prezentată și în alte lucrări de istorie modernă. Trebuie arătat aci că în anii de după 23 August 1944 au apărut unele lucrări schematice, străine de profunda cercetare a procesului istoric care este caracteristică istoriografiei marxiste, în legătură de pildă cu problema războiului pentru independență din 1877—1878. Nu s-au arătat în adevărata lor lumină raporturile dintre clase și categorii sociale în desfășurarea acestui război, nu s-a explicat interesul unor părți a burgheziei de a susține războiul, precum și oscilațiile și contradicțiile politicii burgheziei românești.

În schimb, în studiul „Cu privire la războiul pentru independența României” publicat în „Studii”, nr. 4/1957, V. Maciu nu subliniază destul șovăielile și inconsecvența unor grupări burghezo-moșierești. Deși articolul insistă pe larg asupra rolului diferitor fracțiuni ale burgheziei în lupta pentru cucerirea independenței naționale, — autorul nu tratează pe larg rolul maselor în această luptă. Autorul a promovat — mai ales în dezbaterile tematicii Tratatului de istorie a României — idei greșite care au creat confuzii într-o serie de probleme.

Într-o anumită măsură, subaprecierea rolului maselor populare și în general a forțelor sociale interne, s-a manifestat și în unele lucrări despre răscoala din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu. Acad. A. Oțetea a adus, în lucrările sale, contribuții extrem de prețioase pentru dezvoltarea caracterului antiotoman al mișcării din 1821 și pentru demonstrarea legăturilor dintre Tudor Vladimirescu și mișcarea eteristă. Totuși, în unele lucrări acad. Andrei Oțetea a subapreciat caracterul social, antifendal al răscoalei din 1821 și a susținut că mișcarea eteristă a fost aceea care i-a dat mișcării lui Tudor Vladimirescu programul și mijloacele de luptă („Studii”, nr. 2—3/1956).

Sub o formă mai gravă, rolul maselor în făurirea istoriei a fost neglijat în lucrarea colectivă „Viața feudală în Țara Românească și Moldova (sec. XIV—XVII)” de V. Costăchel, P. P. Panaitescu și A. Cazacu. Autorii vorbesc despre lupta de clasă numai într-un scurt capitol de 13 pagini (din cele 545 p. ale lucrării), în care sînt prezentate cîteva răscoale țărănești. Se face aci și afirmația că în veacul al XVII-lea, deși exploatarea țăranilor crescuse față de veacurile anterioare, răscoalele descesc ca întindere și intensitate; împrejurarea s-ar explica prin întărirea aparatului de represiune, folosit de domnie pentru a apăra interesele boierimii. De fapt, pretinsa scădere a intensității luptei de clasă nu este decît rezultatul condamnablei neglijențe cu care autorii evocă (printr-o simplă aluzie) marile răscoale țărănești de la mijlocul veacului al XVII-lea; îndeosebi cea legată de mișcarea slujitorilor lui Matei Basarab, în care s-au ridicat în masă țăranii dependenți, întrece cu mult în importanță răscoala din 1563—1565, prezentată ca cea mai amplă din veacul al XVI-lea.

Dar latura cea mai gravă constă în faptul că autorii se mulțumesc să amintească rolul maselor în capitolul citat, fără a mai pomeni în tot restul lucrării despre importanța acestui factor istoric. Astfel, pe de o parte, lupta de clasă apare ca un fenomen rupt de celelalte aspecte ale „Vieții feudale”, în loc să străbată ca un fir roșu întreaga expunere; recunoașterea ei capătă un caracter declarativ, pur formal. De altă parte, dat fiind că însuși capitolul discutat nu înfățișează decît un șir de acțiuni prin care țăranii se împotrivesc exploatării, ar rezulta că rolul maselor s-a limitat la această apărare, lipsită de orice orizont mai larg, a produsului muncii. Nu se pomeneste măcar un cuvînt în lucrare despre variatele forme de participare activă a poporului la întreg procesul de dezvoltare istorică, inclusiv la geneza unor instituții feudale, în descrierea cărora autorii stăruie pe alocuri foarte mult. Nu se pomeneste măcar rolul jucat de orășeni în făurirea statului centralizat, un rol direct, deosebit de important și care a mai fost discutat în unele lucrări recente. O asemenea prezentare a societății românești din Evul Mediu este un pas înapoi chiar față de unele lucrări ale lui N. Iorga, care recunosc partea de „creație populară”, pe numeroase tărîmuri de organizare socială, juridică și politică.

Este de la sine înțeles că istoriografia din țara noastră nu se poate dezvolta pe baze marxiste decît prin criticarea necruțătoare a unor asemenea fenomene, prin înlăturarea unor astfel de poziții înapoiate de desconsiderare a tezelor marxiste fundamentale pe care se mai află unii cercetători ai trecutului țării noastre.

Istoriografia marxistă subliniază necesitatea studierii atente a realității istorice obiective și în legătură cu aceasta, subliniază că cercetătorul care vrea să cunoască și să înțeleagă un anumit fenomen sau proces istoric, este dator să arate *totalitatea* izvoarelor care privesc problema respectivă. Istoriografia marxistă combate tendința de deformare, de prezentare denaturată, de „înfrumusețare” sau „înnegrire” a fenomenelor istorice. Totodată, istoriografia marxistă subliniază că cercetarea și cunoașterea totalității izvoarelor și faptelor, fiind o condiție absolut indis-

pensabilă studiului dezvoltării societății — este totuși departe de a epuiza sarcina istoricului.

Documentul nu trebuie să fie transformat într-un fetiș. Istoricul trebuie să aibă totdeauna în vedere că documentele reflectă ideile și interesele de clasă ale celor de la care provin. De aceea, teoria materialismului istoric pune accentul pe interpretarea documentelor, în funcție de criteriile obiective fundamentale, care se desprind din cercetarea forțelor și relațiilor de producție, a luptei de clasă, a procesului de dezvoltare a societății în genere. Pentru înțelegerea fiecărui eveniment în parte, este deci necesară cunoașterea legilor de care ascultă procesul istoric; este necesară generalizarea faptelor cercetate. Concepția marxist-leninistă, bazată pe cele mai înaintate cuceriri ale științei, inclusiv ale științei istorice — este singura care dă istoricului posibilitatea de a cunoaște legile dezvoltării sociale și de a înțelege și interpreta în mod just măturile izvoarelor.

În opoziție cu concepțiile burgheziei, bazate pe prejudecăți și idei preconcepute, care nu țin seama de realitate, — tezele fundamentale ale teoriei materialist-istorice, cuceririle științei istorice marxiste, constituie generalizarea cea mai profundă a faptelor bazată pe studierea temeinică, multilaterală a procesului istoric. Dacă la abordarea unei probleme, istoricul face „abstracție” de tezele teoretice marxiste și „se mărginește la cercetarea documentelor” — el renunță la cele mai de seamă cuceriri ale științei, renunță la singurul instrument care asigură succesul în cercetarea izvoarelor și se lasă pradă prejudecăților și concepțiilor perimate antiștiințifice, ale ideologiei burgheze. Studiarea dezvoltării sociale cu ajutorul teoriei marxist-leniniste ferește istoricii de interpretarea neștiințifică a documentelor prin prisma unor ipoteze arbitrare, asigură cercetarea multilaterală și interpretarea științifică a faptelor istorice. Unii istorici însă, sub motivul înlăturării ideilor *preconcepute*, folosesc documentele fără discernămint critic, fără a ține seama de poziția de clasă care deseori deformează faptele despre care se vorbește în documentele provenite din surse burgheze.

În comunicarea „Caracterul tratatelor încheiate de România în 1920—1921”, E. Campus a susținut că Mica Antantă a constituit printre altele și o încercare a micilor state burgheze din răsăritul Europei, de a se împotrivi marilor state imperialiste. Se trece în acest fel peste adevărul istoric evident, deoarece Mica Antantă fiind un bloc agresiv, îndreptat împotriva statului sovietic, precum și a unor state burgheze d'n centrul și răsăritul Europei — înțarea dependența României față de Anglia și Franța, care se foloseau de conflictele în care erau antrenate statele din Mica Antantă pentru a-și întări tutela asupra lor.

În lucrările aceleiași autoare „Blocul balcanic al neutrilor” („Studii”, nr. 1/1956) și „Tratatativele diplomatice în preajma dictatului de la Viena, aprilie — august 1940” („Studii”, nr. 3/1957), se atribuie diferitelor manevre întreprinse de unele fracțiuni ale claselor dominante din România, caracterul unor acțiuni antifasciste, antihitleriste, fără a se arăta că aceste manevre erau doar aspecte diferite ale politicii de fascizare a țării și de cedare în fața agresiunii hitleriste. Faptul că această politică a îmbrăcat aspecte diferite în funcție de diferite grupări ale claselor dominante și de diferitele coticuri ale situației internaționale nu trebuie să ducă la uitarea caracte-

rului antidemocratic, de capitulare în fața agresiunii hitleriste, a politicii principalelor forțe ale burgheziei și moșierimii. Lucrările amintite ale lui E. Campus redau numeroase păreri și declarații ale politicienilor reacționari, fără a adopta față de acestea o atitudine critică combativă. Lipsa de spirit partinic, obiectivismul burghez, au dus-o pe E. Campus la formularea în cursul predat la Facultatea de istorie din București — a unor idei în mod obiectiv reacționare.

Ignorarea principiilor teoretice marxiste, sau refuzul de a adopta o poziție clară, duce la elaborarea unor lucrări tehnice, care cuprind o serie de informații mai mult sau mai puțin noi, dar nesistematizate și neinterpretate; astfel de lucrări, lipsite de valoare științifică, nu aduc nici o contribuție serioasă la lămurirea și înțelegerea procesului dezvoltării sociale. Este cazul cu unele lucrări apărute în „Studii și cercetări științifice, seria istorie” a Acad. R.P.R., Filiala Iași; un exemplu tipic îl prezintă articolul „Începuturile domniei lui Ștefan cel Mare” (anul VIII, fasc. I, 1957) de N. Grigoraș, în care, reluându-se de altminteri numai informații de mult cunoscute, discuția nu se poartă decât pe teme cu totul secundare. În schimb, când este vorba de stabilit un fenomen atât de important, ca factorii care au dus la prăbușirea domniei lui Petru Aron și la înscăunarea lui Ștefan cel Mare, soluția se enunță fără umbra unei cercetări cît de cît adîncite. Se ignoră cu desăvîrșire importanta răscoală a țărănimii și micii nobilimi care a izbucnit pe un vast teritoriu, în nordul Moldovei ca și în Podolia, sub conducerea lui Leu. Incapacitatea lui Petru Aron de a reprima mișcarea, incapacitate direct mărturisită de el într-o scrisoare din 1 aprilie 1457, două săptămîni înainte de înscăunarea lui Ștefan, arată foarte limpede evenimentul de la care trebuie pornit pentru explicarea acestei înscăunări. Lipsa unei analize serioase a fenomenelor celor mai importante pune pe autor în imposibilitate de a rezolva chiar și chestiunile de detaliu; sînt caracteristice șovăielile și contradicțiile ivite în prezentarea raporturilor dintre Ștefan cel Mare și unii reprezentanți ai clasei stăpînitoare (ca mitropolitul Teoctist), raporturi care sînt înfățișate cînd sub forma colaborării, cînd sub aceea a conflictului, fără să se încerce o lămurire cuprinzătoare și coerentă a împrejurărilor.

Numai materialismul istoric, dezvăluind contradicțiile procesului istoric, inclusiv contradicțiile de clasă, oferă criteriile obiective pentru aprecierea activității diferitelor clase sociale, grupuri, personalități. În opoziție cu materialismul istoric, obiectivismul burghez, care s-a manifestat în ultimul timp în diferite lucrări ale istoricilor noștri, ascunde contradicțiile procesului istoric, ascunde contradicțiile de clasă. Sub pretextul... „descrierii obiective” a evenimentelor, obiectivismul burghez face apologia activității claselor exploatare, susținînd că acțiunile acestor clase sînt dictate de necesitățile obiective ale dezvoltării sociale și sînt singurele care corespund intereselor progresului social.

Un alt aspect al influenței ideologiei burgheze asupra cercetărilor din domeniul istoriei îl constituie prezentarea necritică a activității istoricilor

din trecut. În studiul „Concepția istorică a lui B. P. Hasdeu” („Studii”, nr. 5/1957). A. Sacerdoțeanu subliniază unele aspecte ale contribuției lui Hasdeu la dezvoltarea științei istorice românești. Totuși, acest studiu nu se oprește asupra principalelor merite ale lui Hasdeu — cum ar fi de pildă, atenția acordată de el rolului maselor în istorie. În același timp, însă, A. Sacerdoțeanu își însușește fără rezerve unele concepții greșite, ideile mistice și naționaliste ale lui B. P. Hasdeu; autorul merge până acolo încât ia apărarea unor teze șovine; el susține, de exemplu, că îndemnul lui Hasdeu: „față cu dușmanii din afară, toate vrăjmășiile și zizaniile din lăuntru să dispară într-o clipă, iar cine nu se supune — strivește-l”, are un caracter patriotic. Se știe însă că ideea de mai sus a lui Hasdeu era folosită de obicei de inițiatorii politicii imperialiste și a războaielor nedrepte, de jaf și cotropire. Chiar în cazul războaielor drepte, în cursul cărora clasele antagonice luptă împreună pentru realizarea unor obiective imediate, contradicțiile sociale interne nu încetează, deoarece clasele exploatare încearcă totdeauna să arunce asupra maselor populare greutățile războiului și să-și asigure pentru sine foloasele victoriei. A. Sacerdoțeanu nu ia nici un fel de atitudine critică față de ideile pozitivistice ale lui Hasdeu, nu arată legătura indisolubilă dintre pozitivism și misticism și ignorează indicațiile din lucrarea lui Engels „Dialectica naturii”, cu privire la legătura dintre concepțiile pozitivistice, empiriste ale unor savanți și credința lor în spiritism.

În loc de a sublinia meritele reale și incontestabile ale lui B. P. Hasdeu, A. Sacerdoțeanu face apologia celor mai evidente greșeli din activitatea acestuia. Referindu-se la faptul că Hasdeu susținea unele inițiative naționale și democratice pentru a le combate apoi și că, după ce formula unele idei realiste, Hasdeu le opunea apoi metafizica și metapsihica — autorul scrie că „Hasdeu rămâne un gigant tocmai prin această lipsă de constanță”. Or, după cum înțelege lesne oricine nu este atașat de aspectele cele mai înapoiate ale trecutului, valoarea lui Hasdeu nu constă în ezitățile și contradicțiile lui. Numai printr-o atitudine critică principală se poate ajunge la o adevărată valorificare a moștenirii lăsate de Hasdeu și de vechea istoriografie în genere.

Numai astfel, contribuția pozitivă a acestei istoriografii se va putea despărți de elementele perimate, retrograde, pentru a fi utilizată de pe pozițiile noi incomparabil superioare, ale marxism-leninismului. Unele încercări în acest sens trebuie continuate și dezvoltate; în adoptarea unei atitudini juste, corespunzătoare înaltelor exigențe ale concepției marxiste față de moștenirea științifică, se află unul din criteriile după care se va putea judeca maturizarea noii istoriografii din țara noastră.

În fața istoricilor noștri stau sarcini minunate, capabile să însuflețească orice adevărat om de știință. Pilda marilor clasici ai marxism-leninismului, care au dat tocmai pe tărîmul științei istorice unele din operele lor nepieritoare, trebuie să rămână mereu vie; ea luminează nobila misiune a istoricilor din țara noastră, reconstituirea eroicului trecut al poporului

român, dezvăluirea condițiilor concrete în care s-a desfășurat procesul milenar de dezvoltare a societății de pe teritoriul R.P.R.

Niciodată n-au stat în fața istoricilor din țara noastră sarcini și perspective mai mărețe. Niciodată n-au fost asigurate cercetătorilor din domeniul istoriei condiții mai potrivite pentru o dezvoltare creatoare, impetuoasă. Mijloacele materiale bogate prin care poporul muncitor sprijină desfășurarea cercetărilor istorice, ilustrează faptul că azi istoricii noștri sînt puși la adăpost de gravele dificultăți cu care oamenii de știință de altădată trebuiau să se lupte neînterupt, și se pot consacra rezolvării problemelor științifice ce le stau în față. Victoria deplină a ideologiei marxist-leniniste datorită revoluției culturale condusă de partid înarmează pe istoricii din țara noastră cu acea solidă bază teoretică fără de care acumulările cantitative, oricît de mari ar fi ele, nu s-ar putea împlini în mod creator. Din această cauză sînt desigur îndreptățite așteptările și speranțele pe care poporul muncitor le pune în istoricii noștri. Apariția în viitorii ani a Tratatului de istorie a Romîniei — la care azi, adunați într-un vast colectiv de muncă lucrează majoritatea istoricilor din patria noastră — va confirma justetea acestor așteptări și speranțe.

LUPTA REVOLUȚIONARĂ A MASELOR — FACTOR HOTĂRÎTOR ÎN UNIREA TRANSILVANIEI CU ROMÎNIA

DE

Acad. C. DAICOVICIU, L. BÁNYAI, V. CHERESTEȘIU,
V. LIVEANU

Pe cîmpul lui Horia, pe platoul de deasupra cetății de la Alba-Iulia, s-au întrunit la 1 decembrie 1918 peste o sută de mii de oameni, în majoritate țărani, muncitori, meseriași și intelectuali pentru a hotărî unirea Transilvaniei cu Romînia, în cadrul unui stat democratic.

Masele populare din Transilvania erau dornice să scape de asuprirea socială și națională, să ducă pînă la capăt revoluția burghezo-democratică și să-și asigure un viitor în care să nu mai existe exploatare de clasă și asuprire națională.

În adunarea de la Alba-Iulia, care a hotărît unirea, putem distinge două tendințe : cea a păturilor largi ale poporului, îndreptată spre crearea unei Romîнії democratice și republicane și cea a burgheziei naționaliste romîne, pentru care „democrația” și „drepturile poporului” erau doar lozinci destinate să înșele masele. Burghezia romînă privea cu îngrijorare cum masele populare romine din Transilvania, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, porniseră alături de celelalte popoare ale fostei monarhii austro-ungare, pe calea revoluționară, la eliberarea lor de orice asuprire. Esențialul pentru burghezia romînă era asigurarea dominației ei de clasă, asigurarea posibilității de a exploata întregul popor romîn și minoritățile naționale.

Unirea a fost rezultatul prăbușirii imperiului austro-ungar, ca urmare a luptei revoluționare de eliberare socială și națională a maselor populare, desfășurată sub influența imediată a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, în condițiile înfringerii militare a puterilor centrale. Elementele burgheze și moșierești, precum și social-democrații reformiști care au condus adunarea, au zădărnicit însă ca unirea Ardealului cu Romînia să aducă și transformările democratice dorite de popor.

Desăvîrșirea revoluției burghezo-democratice și transformarea ei în revoluție socialistă a rămas și după 1918 o sarcină a maselor populare din România, conduse de proletariat.

Unirea Ardealului cu România a constituit un act progresist care corespundea unei necesități istorice în dezvoltarea socială a poporului român. Procesul istoric de încheiere a statului național român își are obârșii lui foarte îndepărtate. Poporul român a trăit în decursul secolelor sub diferite ocîrmuri și stăpîniri, dar unitatea limbii, a culturii și a obiceiurilor s-a păstrat. Carpații nu au format un zid despărțitor.

În evul mediu, relații economice trainice au existat între Țara Românească, Moldova și Transilvania atît în perioada cînd aceasta din urmă a făcut parte din regatul ungar, cît și atunci cînd ea a devenit, după invazia turcească, un principat de sine stătător, tributar imperiului otoman.

Împotriva pericolului comun — năvălirile imperiului otoman — deoseori oștile Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei au luptat împreună.

În această epocă, în 1633, scrie poetul maghiar Listius (Liszi) László, „Moldova pe de o parte, Muntenia pe de alta, cuprind între ele Ardealul. — Ca niște strașnici viteji, cele două țări românești îi vin în bun ajutor, — să nu cadă năvălirii și pustiirii dușmanului”¹.

După pacea de la Karlovitz (1699), Transilvania ajunge sub directă stăpînire a Habsburgilor. Aceștia, la fel ca și Poarta Otomană, vor să zădărnicească formarea unei unități economice și politice în regiunile Carpaților de sud și răsărit. Dar în decursul secolului, s-a dezvoltat conștiința unității poporului român, care a primit o expresie clară în operele cronicarilor romîni din veacul al XVII-lea și al XVIII-lea. Originea comună o accentuează Grigore Ureche : „Romîni, cîți se află lăcuiitori la țara ungurească și la Ardeal și la Maramureș, de la un loc sînt cu moldovenii” ... Aceeași idee o exprimă și stolnicul Constantin Cantacuzino, cînd scrie : „vedem că rumîni din Ardeal, moldovenii și cești din țara aceasta, tot un neam, tot o limbă (sînt)”. Chiar și patriarhul Chiril Lucaris din Constantinopol, în scrisoarea lui către Gavril Bethlen, principele Transilvaniei, la începutul secolului al XVII-lea, vorbește despre ... „legătura de sînge și de simțire care trăiește, deși în mod tainic dar cu atît mai puternic între romîni din țara Transilvaniei și între locuitorii țării Munteniei și Moldovei ...”².

Lupta maselor populare românești din Transilvania împotriva asupririi naționale s-a împletit cu lupta pentru pămînt și drepturi democratice.

Oamenii muncii romîni, maghiari și de alte naționalități din Transilvania s-au înfrățit prin munca și lupta comună împotriva asupritorilor și exploatarelor comuni.

Răscoala de la Bobîlna din 1437, răscoala condusă de Gh. Doja din 1514, răscoala condusă de Horia, Cloșca și Crișan din 1784, ca și alte acțiuni

¹ *Magyar Műs* [Martele maghiar], Bécs (Viena), 1633, p. 35.

² *Török-magyarokori állami okmányok* [Culegere de documente din epoca turco-maghiară] Pesta, 1869, vol. II, p. 137-140.

revoluționare din decursul secolelor, dovedesc existența unor bogate tradiții de colaborare frățească între poporul român și naționalitățile cu care trăia împreună, în ciuda încercărilor de dezbinare din partea puterilor cotropitoare și a claselor dominante.

Apariția capitalismului a creat baza economică pentru încheierea unui stat național care să cuprindă toate teritoriile locuite de români și care să asigure lichidarea rînduielilor feudale perimate, devenite o frînă a dezvoltării sociale.

În prima jumătate a secolului al XIX-lea, oprinarea otomană în țările române slăbește.

Burghezia în formație și boierimea liberală din Moldova și Țara Românească tind să-și asigure independența economică, să-și lărgască piața prin unirea celor două țări, să desființeze privilegiile feudale, care stăvileau dezvoltarea capitalistă. Tînăra burghezie romînă din Transilvania voia descătușarea populației romînești din robia absolutismului habsburgic și a păturilor feudale privilegiate maghiare și săsești.

La dezvoltarea conștiinței unității naționale a romînilor de dincoace și de dincolo de Carpați, au contribuit la începutul secolului al XIX-lea cărturarii ardeleni, începînd cu Gheorghe Lazăr, care se stabilesc în Țara Românească și în Moldova.

Gîndul unirii Moldovei și Munteniei se împletește la acești cărturari, cu idealul unei „Daco-Romîinii” care să cuprindă și Transilvania.

Francezul Felix Colson, care avea relații cu Eftimie Murgu, scrie într-o carte apărută în 1839 : „romîinii (transilvăneni—*n. n.*) nutresc speranța de a fi uniți cu frații lor moldo-munteni. Ideea unirii naționale se răspîndește tot mai mult”¹.

Lupta pentru unirea națională era strîns legată de lupta împotriva imperiilor reacționare cotropitoare, împotriva feudalismului. Absolutismul habsburgic, stăpînind atunci regatul Ungariei, precum și Principatul Transilvaniei, încercă să-și consolideze poziția prin divizarea popoarelor subjugate. Mulți intelectuali romîni din Transilvania își făceau iluzii cu privire la „împăratul înțeleghător”. Absolutismul imperial însă nu a ezitat niciodată să reprime sîngeros, mîină în mîină cu nobilimea maghiară, orice mișcare a iobagilor romîni și maghiari din Transilvania, ce amenința orînduirea feudală și absolutistă.

În 1818, masele populare din Transilvania, ca și din întreg imperiul habsburgic, au pășit pe calea revoluției burghezo-democratice, pentru eliberarea de sub jugul feudalismului și al asupririi naționale. În 1848—1849, au avut loc o serie de însemnate acțiuni revoluționare comune ale maselor populare de diferite naționalități din Transilvania. O mare parte a armatei revoluționare maghiare de sub conducerea generalului Bem era alcătuită din voluntari, soldați și ofițeri romîni. Dar, după cum se știe, guvernul habsburgic folosind inconsecvențele și politica națională greșită a guvernului revoluționar maghiar, cît și greșelile și inconsecvența conducătorilor

¹ Felix Colson. *De l'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et Valachie*, Paris, 1839.

revoluționari români, a izbutit să dezbine popoarele ridicate împotriva absolutismului și feudalismului; aceasta a dus la înfrângerea revoluției din 1848—1849 din Transilvania și la menținerea acestei provincii ca și a Ungariei sub jugul habsburgic.

Marele democrat revoluționar Nicolae Bălcescu a arătat conducătorilor români din Transilvania că nu se poate lupta pentru libertate sub steagul habsburgilor, sub steagul „celui mai mîrșav, mai cumplit și mai învechit despotism”, iar capilor revoluției maghiare le-a demonstrat că democrația și supremația națională nu se împacă una cu alta.

N. Bălcescu susținea cu înflăcărare ideea unirii naționale: „Vrem să fim o națiune, una, puternică și liberă — scrie Bălcescu la doi ani după revoluția din 1848 — prin dreptul și datoria noastră, pentru binele nostru și al celorlalte nații, căci voim fericirea noastră și avem o misie a împlini în omenire”¹. . . . „Aceste condiții de putere, de cari avem nevoie, nu le putem găsi decît în solidaritatea tuturor rominilor, în unirea lor într-o singură nație”².

Exprimînd năzuințele maselor populare, N. Bălcescu indica cu limpezime calea înfăptuirii unirii naționale pe cale revoluționară, în cadrul unei orînduiri democratice: „Revoluția viitoare—scria el—nu se mai poate mîrgini a voi ca românii să fie liberi, egali, proprietari de pămînt . . .” El arată că revoluția „va cere unitatea și libertatea națională”, pe baza căroră „adunarea poporului, Constituanta, va putea să realizeze în pace toate reformele politice și sociale de care el are nevoie și să constituieze domnirea democrației, domnirea poporului prin popor”³. Pronunțîndu-se pentru unire, Bălcescu condamna cu hotărîre orice șovinism, orice fel de exclusivism național. El scria că „nu este nici drept, nici folositor, nici cu putință a curăți țara Ardealului de toate populațiile străine, care fac mai a treia parte din totalul populației; . . . că o naționalitate oricît de mică va fi trebuie respectată, căci sfînt e dreptul ce are ea de a trăi pe pămîntul ce ocupă . . .”⁴.

Bălcescu sublinia, după înfrîngerea revoluției din 1848 că „un acelaș despotism ne copleșește pe toți românii împreună cu ungurii, dușmanii de ieri . . . Libertatea naționalităților nu poate veni de la curțile împărătești și din mila împilătorilor și a despoților, ci numai dintr-o unire strînsă între toți românii și dintr-o ridicare a tuturor împreună și în solidaritate cu toate popoarele împilate. Aceasta este calea cea nouă pe care pășesc și trebuie a păși toți românii de progres și de mișcare din Ardeal, Banat, Ungaria și cei din Principate”⁵.

Pe calea năzuințelor revoluționare din 1848, mișcarea națională din Moldova și Țara Romînească a cucerit în 1859 o mare victorie.

Datorită luptei maselor populare s-a înfăptuit unirea celor două țări românești și a fost făurit statul național *Romînia*. În 1877—1878, prin lupta maselor muncitoare și a tuturor forțelor progresiste, prin

¹ N. Bălcescu, *Opere*, E.S.P.L.A., p. 182.

² *Ibidem*, p. 184.

³ N. Bălcescu, *Opere*, Ed. Acad. R.P.R., vol. 2, p. 312.

⁴ N. Bălcescu, *Opere*, E.S.P.L.A., p. 228—229.

⁵ N. Bălcescu, *Opere*, Ed. Acad. R.P.R., vol. 1, p. 335.

eroismul și jertfele soldaților români și datorită ajutorului Rusiei — România și-a cucerit independența de stat.

Formarea statului național român a dat un puternic impuls luptei de eliberare națională a maselor populare românești din Transilvania. Poporul din vechea Românie, ca și poporul român din Transilvania, era insuficient de năzuința fierbinte spre desăvârșirea unirii naționale.

Masele doreau ca unirea Transilvaniei cu România să se înfăptuiască în cadrul unei orînduiri democratice. În vechea Românie s-a constituit însă regimul burghezo-moșieresc. Burghezia noului stat român a trădat propria ei misiune istorică, a trădat cauza revoluției burghezo-democratice și a căzut la înțelegere cu moșierimea, consimțind la menținerea marii proprietăți funciare și a unor instituții politice semifeudale și subordonând interesele țării intereselor marilor puteri. Burghezia a întârziat astfel dezvoltarea democratică a țării și desăvârșirea unirii naționale, prin alipirea Transilvaniei la România. De frica luptei revoluționare de eliberare națională a maselor și minate de interesele lor înguste de clasă, burghezia și moșierimea română au pășit pe calea tranzacțiilor cu marile puteri reacționare. Expresia cea mai clară a politicii de compromis cu marile puteri imperialiste, în dauna cauzei eliberării naționale, a fost înfeudarea guvernelor române, Triplei alianțe, în cadrul căreia rolul principal îl aveau Germania și Austro-Ungaria. Timp de câteva decenii (1883—1914), reprezentanții politici ai capitaliștilor și latifundiarilor, regele și liderii conservatorilor și liberalilor, de la D. A. Sturza la P. P. Carp, de la I. Brătianu și Take Ionescu la A. Marghiloman, T. Maiorescu și N. Filipescu s-au alăturat Triplei alianțe, act politic care însemna în fond aderarea la principiul menținerii monarhiei habsburgice austro-ungare — închisoare a mai multor popoare, între care și a românilor ardeleni.

Uneori, fiind în opoziție, politicienii burghezi își aduc aminte de „suferințele fraților din Transilvania”. Astfel, în discursul ținut în Senat la 27 noiembrie 1893. D. A. Sturza protestează în termeni violenți împotriva politicii pe care o duceau cercurile guvernante din Austro-Ungaria față de naționalități¹. În realitate însă, D. A. Sturza și liberalii condamnau cu vehemență orice acțiune avînd ca scop lupta pentru eliberarea Transilvaniei de sub stăpînirea monarhiei habsburgice. Doi ani mai târziu, în octombrie 1895, la cîrma țării fiind partidul liberal, același D. A. Sturza declară următoarele: „În special în chestiunea națională situația noastră este clară și netedă. Avem să ne abținem în totul de la orice act de agitație în afacerile interne ale statelor și în special ale monarhiei austro-ungare. Monarhia austro-ungară astfel cum este construită, este o necesitate de prim ordin pentru echilibrul european ca și pentru siguranța regatului nostru”².

Jocul politic al conducătorilor partidelor burghezo-moșierești din România nu putea să ascundă faptul că problema națională din Transilvania se punea cu o deosebită ascuțime.

¹ *Voința națională*, 1893, nr. 2719.

² *Ibidem*, 1895, nr. 3263.

Transilvania cu o populație în marea majoritate românească, a trecut în 1867 de sub stăpînirea directă austriacă în stăpînirea marilor latifundiari și a capitaliștilor maghiari. care, acceptînd dependența de Austria, din punctul de vedere economic, militar și al politicii externe etc., obțin mină liberă pentru asuprairea naționalităților. Regimul burghezo-moșieresc din Austro-Ungaria a păgubit interesele vitale economice ale Transilvaniei, rupînd spre sfîrșitul veacului al XIX-lea în mod artificial, prin politica vamală a capitalului austro-ungar, legăturile economice organice dintre Transilvania și România veche.

Asuprairea maselor populare românești din Transilvania de către regimul burghezo-moșieresc maghiar a constat, în primul rînd, în oprirea lor economică și culturală, în încercări de a le deznaționaliza prin toate mijloacele și în lipsirea lor de drepturile politice într-o măsură și mai mare decît restul populației.

Teroarea jandarmeriei și a poliției era deosebit de aprigă față de masele românești. Presa romînă era expusă la vexații continue. Deși naționalitățile asupraite din Ungaria formau majoritatea populației țării, totuși în administrația de stat ele erau reprezentate numai în proporție de 6—12% și aceasta aproape exclusiv în funcțiile inferioare. Înainte de primul război mondial erau pe teritoriul Transilvaniei mult mai puține școli cu limba de predare romînă decît cu limba de predare maghiară, cu toate că populația maghiară, chiar după statisticile oficiale atîngea 31,6%, iar populația romînă 53,9% din populația totală¹. Aproape jumătate din tineretul romîn din Transilvania a fost lipsit de școli elementare în limba maternă, rămînînd în mare parte neșcolarizat.

O problemă deosebit de gravă o constituia în Transilvania lipsa de pămînt a maselor de țărani. Din terenurile agrare 40% aparțineau marilor moșieri, dintre care numai 1 198 dețineau peste 4 milioane de iugăre de pămînt. Din totalul proprietăților agrare 40% erau de 5 sau sub 5 iugăre și dispuneau de 6,5% din pămîntul cultivabil². Lupta pentru eliberarea națională a maselor populare romîne din Transilvania era deci strîns împletită cu lupta lor pentru pămînt și drepturi democratice.

Cu toată politica claselor stăpînitoare maghiare de asupraire și de deznaționalizare, masele populare românești au fost totdeauna însuflețite de ideea eliberării naționale, de ideea unirii cu România, în cadrul unui stat democratic.

Conducătorii partidului național romîn din Transilvania — care reprezentau interesele burgheziei și moșierimii și care erau ei înșiși în cea mai mare parte directori și acționari de bancă și moșieri — au dus, în înțelegere cu guvernantii Romîniei, o politică de compromis cu imperialismul austro-ungar. Partidul național, constituit în 1881, nu-și punea problema luptei pentru eliberarea națională de sub stăpînirea habsburgică.

¹ Barabás Endre, *Magyar-román kulturpolitika* [Politica culturală maghiară și romînă]. Budapesta, 1931, p. 7—16.

² L. Vajda, *Despre situația economică și social-politică a Transilvaniei în primii ani ai sec. al XX-lea*, în *Studii și materiale de istorie modernă*, Ed. Acad. R.P.R., 1957, vol. I, p. 310—311.

și se împotriva satisfacției revendicărilor sociale fundamentale ale maselor. Revendicările burgheziei și moșierilor români din Transilvania se limitau la „posibilități egale” cu clasele dominante maghiare în ce privește exploatarea maselor muncitoare.

Mergînd pe calea compromisurilor antinaționale, cu clasele dominante maghiare și austriace, conducerea partidului național român, în timp ce desfășura o agitație șovină, căuta în mod permanent o împăcare cu guvernul ungar și în special cu Curtea imperială din Viena. Conducătorii partidului național român — care ani de zile mai tirziu își atribuiau merite în realizarea unirii, — se pronunțau pentru apărarea integrității Austro-Ungariei și își manifestau cu fiecare prilej loialitatea și servilismul față de Habsburgi. În toii marilor lupte revoluționare din Ungaria, desfășurate sub influența revoluției populare ruse din 1905 — Iuliu Maniu într-un discurs ținut la 28 Iulie 1906, în parlamentul ungar, în calitate de deputat al partidului național român, declara : „menținerea Ungariei și în general a monarhiei austro-ungare este o necesitate politică și internațională, atît pentru romîni cît și pentru maghiari”¹.

Alex. Vaida și Aurel C. Popovici, care aveau legături directe cu Curtea din Viena, au elaborat și au susținut, cu aprobarea tacită a celorlalți conducători ai partidului național român, planul creării „Austriei mari”. Acest plan prevedea ca „dualismul” — puterea bazată pe compromisul între clasele dominante austriacă și maghiară — să se extindă prin federalizarea monarhiei austro-ungare.

Planul prevedea anexarea la Austria, împreună cu alte state balcanice, a vechii Romîni, sub sceptrul habsburgilor, sub dominația imperialismului austriac.

Sfidînd năzuințele maselor populare care luptau pentru eliberarea națională de sub stăpînirea imperiului austro-ungar, Alex. Vaida Voevod a scris în preajma primului război mondial într-o revistă austriacă : „Romîni din Ardeal sînt pătrunși de convingerea că nu prin slăbirea monarhiei, ci numai contribuind după puteri la consolidarea și întărirea imperiului habsburgic pot garanta existența propriului lor neam dincoace și dincolo de Carpați”².

Conducătorii partidului național român știau că politica lor de ploconire înaintea habsburgilor nu e nicidecum aprobată de masa oamenilor muncii și de intelectualitatea progresistă.

În memoriile sale, Alexandru Vaida arată că, după terminarea adunărilor populare din deceniul premergător primului război mondial, fruntașii partidului național erau întrebați : „ce rost au exageratele asigurări de devotament” exprimate prin „telegrame omagiale trimise împăratului”? Alegătorii spun : „Am lăsat chiar destul să fim insultați timp de 60 de ani”³.

Urmînd aceeași politică de trădare a intereselor naționale, primul ministru Ionel Brătianu a mijlocit la începutul anului 1913 tratativele între groful Tisza, primul ministru maghiar, exponentul celor mai reacțio-

¹ *Képviseletőházi Napló* [Jurnal parlamentar], 1906, vol. 11 p. 356.

² *Oesterreichische Rundschau*, 1 octombrie 1913.

³ Arhivele Statului, București, *Memoriile lui Al. Vaida Voevod*, I. 120.

nare și șovine cercuri ungare, și conducătorii partidului național român, Iuliu Maniu și alții, pentru a stabili împreună condițiile unei înțelegeri în cadrul Imperiului austro-ungar.

Politica de trădare a intereselor naționale și sociale ale maselor a fost de repetate ori demascată de luptătorii conștienți ai clasei muncitoare. Încă de la nașterea sa, marxismul s-a manifestat ca un dușman neînduplecat al tuturor formelor de opresiune socială și națională, ca un hotărît adversar al naționalismului și șovinismului, ca un înflăcărat propovăduitor al unirii clasei muncitoare sub steagul internaționalismului proletar. În *Manifestul Partidului Comunist*, Marx și Engels au arătat că numai victoria revoluției socialiste va lichida ura și vrajba dintre popoare și va înlătura, o dată cu desființarea exploatării omului de către om, și asuprirea unei națiuni de către alta. Vorbind despre mișcările de eliberare națională din secolul al XIX-lea, Marx și Engels au subliniat și caracterul limitat al rezolvării problemei naționale în orinduirea burgheză. Ei au pus pe primul plan principiul revoluționar: „Nu poate fi liber un popor care asuprește alte popoare”.

În stadiul imperialist al dezvoltării capitalismului, lui V. I. Lenin i-a revenit sarcina dezvoltării învățăturii marxiste în problema națională, care, în condițiile istorice din pragul veacului al XX-lea, se pusese într-un mod deosebit de ascuțit. El a elaborat programul concret al partidului proletar revoluționar în problema națională, demascând concepțiile naționalist-șovine ale liderilor oportuniști din Internaționala a II-a.

Analizînd situația țărilor din sud-estul Europei, Lenin a arătat că mișcarea națională din aceste țări se datorește faptului că „un număr imens (față de numărul total al reprezentanților națiunii respective) de romîni și de sîrbi locuiesc în afara granițelor statului „lor”, că în general „construcția de stat” în direcția burghezo-națională nu s-a terminat în Balcani...”¹.

Lenin sublinia că transformările revoluționare burghezo-democratice nu pot fi îndeplinite fără susținerea dreptului națiunilor la autodeterminare pînă la despărțirea de stat, că rezolvarea problemei naționale este indisolubil legată de lupta revoluționară a proletariatului.

Mișcarea muncitorească din România, care a început să se dezvolte în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, preluînd cele mai bune tradiții progresiste, sublinia totdeauna că adevărata și deplina eliberare națională este posibilă numai o dată cu eliberarea socială.

Ziarul socialist *Munca*, expunînd poziția clasei muncitoare în această privință, scria spre sfîrșitul secolului trecut: „O Romînie mare, liberă și cu un popor liber economic, ar însemna ceva astăzi în Europa și desigur ar grăbi curgerea fatală a lucrurilor. Dacă însă este vorba de a adăuga, cum zicea o dată dl. Petre Grădișteanu la Iași, încă cîteva juvaieruri la coroana regală a regelui Carol, dacă este vorba de a face — din

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, E.P.L.P., 1953, p. 275.

o Romînie roabă mică, o Romînie roabă mare, desigur că se lucrează în zadar¹”.

Vîrfurile burgheziei și moșierimii priveau cu ostilitate și frică lupta maselor populare, sacrificînd năzuințele naționale și democratice juste ale maselor în interesul întăririi privilegiilor lor de clasă exploataatoare și pe calea tranzacțiilor cu puterile imperialiste.

În timpul primului război imperialist, clasele exploataatoare romîne și-au continuat vechea lor politică de sacrificare a năzuințelor maselor. În perioada neutralității (1914—1916), guvernul burghezo-moșieresc romîn ducea tratative cu ambele tabere imperialiste beligerante, pentru a-și asigura participarea la împărțirea prăzii războiului imperialist. Prin alăturarea sa la una din taberele de mari puteri imperialiste care au dezlănțuit primul război mondial, guvernul romîn s-a transformat el însuși într-un participant la jaful imperialist. Guvernul romîn s-a hotărît să intre în război împotriva Puterilor Centrale pentru că Antanta i-a promis o pradă mai mare și mai sigură decît cea promisă de Germania și Austro-Ungaria, inclusiv o serie de teritorii străine, și nicidecum pentru îndeplinirea aspirațiilor naționale ale maselor. Clasele exploataatoare romîne doreau ca unirea Transilvaniei cu România să se îndeplinească în cadrul regimului burghezo-moșieresc prin metoda imperialistă de împărțire a prăzii, de cuceriri care să ducă la consolidarea pozițiilor lor de clasă. Nicolae Filipescu arăta că „idealul național” al Brătienilor se reducea la un calcul de felul următor : „Ardealul nu e o afacere tocmai rea. Transilvănenii vor exporta prin Brăila și Constanța... Băncile ce fac operațiuni de comision de cereale...își vor întinde operațiunile. În Transilvania sînt mine de cărbuni și de fier, de aici ocazii de afaceri cointerestate ; dacă pot avea toate acestea chilipir, sînt gata să constituie Ardealul pe acțiuni”². Această concepție asupra „idealului național” era proprie nu numai Brătienilor, ci în general politicienilor liberali și conservatori, exponenți ai burgheziei și moșierimii.

Alăturarea la una din taberele imperialiste nu putea oferi o garanție sigură pentru îndeplinirea năzuințelor naționale ale poporului nostru. În timp ce Antanta îi promitea Romîniei teritorii aflate atunci sub dominația habsburgilor, imperialiștii englezi, francezi și americani mizau și pe varianta menținerii monarhiei habsburgice și stăpînirii Transilvaniei de către imperiul habsburgic, cu scopul de a transforma Austro-Ungaria într-o contrapondere față de Germania. După izbucnirea revoluției din Rusia, în 1917, imperialiștii priveau menținerea Austro-Ungariei reacționare ca bastion al contrarevoluției în centrul și răsăritul Europei. În cursul tratativelor secrete de pace duse de puterile Antantei cu emisarii guvernului Austro-Ungariei în decembrie 1917, reprezentantul englez a arătat că guvernul său este de acord nu numai cu menținerea Austro-Ungariei, dar și cu anexarea — printre altele — a vechii Romîinii la imperiul habsburgic.

¹ *Munca*, 6 ianuarie 1891.

² N. Filipescu, *Pentru România Mare*, București, 1925, p. 88—89.

În timpul primului război mondial, conducătorii partidului național român au mers la remorca claselor dominante maghiare și austriece și au îndemnat populația românească din Transilvania să-și verse singele pentru victoria imperiului habsburgic. În timp ce după intrarea României în război persecuțiile naționale din Transilvania s-au intensificat, în timp ce sute de școli românești din Transilvania erau desființate de autorități, în timp ce muncitorii și țărani români, învățătorii și alți intelectuali români de la sate și orașe erau prigonii, arestați și internați, conducerea oficială a partidului național român nu-și economisea declarațiile de fidelitate față de Habsburgi și de sprijinire a războiului dus de aceștia.

Puțin timp după începutul războiului mondial, Alexandru Vaida publică în ziarul bucureștean *Adevărul* o declarație în care, precizând poziția conducerii partidului național român, arată că „dragostea de patrie și credința neclintită față de monarhia hasburgică, partidul a cultivat-o cu vorba și fapta, el a agitat totdeauna în popor pentru monarhie și Tripla Alianță... și a făcut propagandă pentru alipirea României de Tripla Alianță. Să sperăm că România va ieși în curînd din rezerva ei și va face cauză comună cu monarhia și cu Tripla Alianță sau va păstra cel puțin față de noi o neutralitate amicală”¹.

Conducătorii partidului național român din Transilvania nu se limitau la declarații de sprijinire a războiului dus de Germania și Austro-Ungaria, ci sprijineau în mod concret acest război. În 1914—1916, Maniu, Vaida, episcopul Hossu și alți fruntași ai partidului național român au continuat tratativele de „împăcare” cu guvernul contelui Tisza, tratative care aveau acum ca scop să atragă și România în război alături de Puterile centrale.

După intrarea României în război, deputatul partidului național-român, Ștefan Cicio Pop, citește la 5 septembrie 1916 în numele partidului său o declarație în parlamentul ungar în care se afirmă că și „poporul român, ca și pînă acum, așa și pe viitor, își va apăra patria și tronul regelui său apostolic cu singele și averea și cu toate jertfele posibile contra oricărui inamic, ori și din cotro ar veni acela”.

Războiul mondial a contribuit în mare măsură la ascuțirea contradicțiilor de clasă și naționale din sinul monarhiei austro-ungare. În zadar căutau reformiștii din Ungaria la fel ca și reformiștii din România, să ascundă caracterul imperialist al războiului. În zadar se puneau în slujba atîrării războinice, îndemnînd pe muncitori să sporească producția. Pierderile enorme în oameni și materiale, greutățile crescînde ale aprovizionării cu materii prime și alimente, urcarea prețurilor, rechizițiile la sate sub amenințarea armelor, toate acestea contribuiau la crearea unei atmosfere anti-războinice din ce în ce mai accentuate. Suferințele războiului provocau împotrivirea din ce în ce mai dîră a maselor populare de toate naționalitățile.

La începutul anului 1917, Lenin a declarat pe drept cuvînt : „Criza revoluționară din Europa este un fapt. Masele sînt cuprinse de o mare nemul-

¹ *Adevărul*, București, 7 august (25 iulie st. v.) 1914.

țunire, de frământare și întăritare”¹. Acest lucru era valabil în primul rînd pentru Rusia țaristă și apoi pentru monarhia Austro-Ungară, ambele măcinate de contradicții interne puternice.

Izbucnirea revoluției burghezo-democrate din Rusia în februarie 1917 a încurajat lupta maselor populare din monarhia austro-ungară pentru pace, democrație și eliberare națională. Comitetul Central al P.M.S.D.R., Comitetul din Petersburg al P.M.S.D.R. și redacția *Pravdei* lansează la 4 mai 1917 un „apel către soldații tuturor țărilor beligerante”, redactat de Lenin în care se scrie: „Cu fiecare zi devine tot mai clar pentru noi, muncitorii și țăranii, pe umerii cărora apasă cel mai mult povara războiului, că el a fost început și este dus de capitaliștii tuturor țărilor pentru interesele capitaliștilor, pentru dominația asupra lumii, pentru piețe, pentru fabricanți, proprietari de uzine, bancheri, pentru jefuirea popoarelor slabe”².

Acest apel, difuzat ca manifest, ajunge în mîinile soldaților din tranșeele austro-ungare, pătrunzînd chiar și în Transilvania. Deși cu unele pasaje scoase de cenzură, manifestul este publicat și în coloanele unor ziare spre sfîrșitul lunii mai³.

În ciuda stării excepționale, instaurate în întreaga monarhie, în lunile mai și iunie 1917 izbucnește greva generală a feroviarilor, datorită căreia la Brașov, Simeria și Petroșani este oprită și circulația trenurilor militare. Tot în luna mai intră în grevă 11 500 muncitori din Valea Jiului.

Îndirjirea maselor duce la izbucnirea unor manifestații de mare amploare. La 3 iunie mii de femei și copii manifestează la Timișoara pentru îmbunătățirea aprovizionării cu alimente. În iulie, la Oradea, mii de oameni cer pace și vot universal, iar cînd primarul orașului, în cuvîntarea sa de răspuns, subliniază că în cadrul noii legi electorale va trebui asigurată supremația populației maghiare, mulțimea strigă: „drept la vot egal pentru toate clasele și naționalitățile”⁴.

Conducătorii oportuniști ai partidului social-democrat din Ungaria consideră drept datoria lor să contribuie la salvarea imperiului austro-ungar. La sfîrșitul lunii mai 1917, participînd la conferința de la Stockholm a unor partide social-democrate, delegația social-democrată din Ungaria propune ca „problemele naționale ale Austro-Ungariei să fie rezolvate nu prin divizarea monarhiei, ci... în cadrul statului actual...”⁵.

Zadarnice au fost însă manevrele stăpînilor monarhiei, precum și ale lacheilor lor. Lupta revoluționară a popoarelor asuprite pentru eliberarea socială și națională nu mai putea fi oprită.

Vestea victoriei revoluției socialiste din Rusia se răspîndește tu iuteala unui fulger peste tot în rîndurile celor asupriți și exploatați, în rîndurile popoarelor ce sufereau greutățile războiului imperialist. Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a avut o influență uriașă asupra

¹ V. I. Lenin, *Opere*, vol. 23, 1957, p. 270.

² *Ibidem*, vol. 24, 1956, p. 169—172.

³ De ex. în *Kolozsvári Ujság* [Gazeta din Cluj], 20 mai 1917.

⁴ *Világ* [Lumea] din Budapesta, 12 iulie 1917.

⁵ Buchinger Mano, *Tanuvalomás* [Mărturie], Budapesta, 1937, p. 39.

maselor muncitoare din țara noastră, ca și asupra celor din lumea întreagă. Ea a dat un avânt puternic luptei de eliberare națională și socială a maselor populare din cuprinsul fostei monarhii austro-ungare. Mișcarea muncitorească din Transilvania a întâmpinat cu entuziasm vestea victoriei clasei muncitoare din Rusia. Organizațiile muncitorești subliniau că revoluția proletară rusă a deschis era eliberării naționale a tuturor popoarelor până atunci asuprite. Ziarul *Adevărul*, organul secției române a partidului social-democrat din Ungaria, după ani de zile de interdicție, seria: „Alduit (binecuvântat — *n.n.*) fie numele vostru, tovarăși ruși, care prin hotărîrea voastră eroică, prin singele vostru vărsat în lupta cu dușmanii poporului ne-ați întărit credința în puterea socialismului și ați arătat lumii calea cea mai dreaptă ce duce la pace și la înfrățirea popoarelor. Voi cereți ca nici o națiune să nu ție în asuprire pe alta, ca nici un neam să nu fie subjugat”¹. *Adevărul* a publicat *Declarația drepturilor popoarelor din Rusia*, adoptată de guvernul sovietic la 25 noiembrie 1918, declarație care arată nu numai popoarelor din Rusia, dar și popoarelor asuprite din întreaga lume, calea spre eliberarea națională. Până și o parte a presei burgheze române din Transilvania reflectînd puternicul ecou al evenimentelor din Rusia în masele oprimăte, era nevoită să recunoască influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, scriind că din revoluția rusă s-a născut „un izvor de viață pentru toate neamurile”². Ziarul burghez din Sibiu *Telegraful român* publică de asemenea punctele *Declarației drepturilor popoarelor din Rusia*³. Masele asuprite romine din Transilvania au fost profund impresionate de cuceririle Revoluției Socialiste din Octombrie în problema națională.

După revoluția socialistă din Rusia, conducătorii partidului național român din Transilvania au continuat să sprijine monarhia habsburgică, iar guvernul României pentru a obține sprijinul imperialismului german în vederea înăbușirii valului revoluționar din țara noastră și în vederea intervenției antisovietice a încheiat armistițiul (9 decembrie 1917), apoi pacea separată (51 martie 1918) cu Puterile centrale. Din îndemnul imperialiștilor Antantei și cu aprobarea și sprijinul direct al imperialismului german și austro-ungar, guvernul român a dezlănțuit intervenția antisovietică, a înăbușit revoluția socialistă care începuse în Basarabia și a anexat acest teritoriu.

Spre deosebire de conducătorii partidului național român care continuau să sprijine războiul Puterilor centrale, masele muncitoare din Transilvania, alături de masele muncitoare din toată Austro-Ungaria, au pornit imediat după victoria revoluției socialiste din Rusia un nou și puternic șir de lupte pentru pace, drepturi democratice și libertate națională. În decembrie 1917, la Timișoara, Arad, Oradea etc., ca și la Viena, Budapesta, Praga s-au desfășurat puternice demonstrații muncitorești, pentru acceptarea de către Austro-Ungaria a propunerilor de pace ale guvernului sovietic, propuneri care prevedeau recunoașterea dreptului tuturor națiunilor la autodeterminare până la despărțire.

¹ *Adevărul* din 18 noiembrie 1917.

² *Gazeta poporului* din 27 ianuarie 1918.

³ *Telegraful român* din 29 noiembrie 1917.

La 16 decembrie, muncitorii români, maghiari și germani din Reșița organizează împreună în spirit internaționalist o întrunire pentru pace. Raportul confidențial al comandamentului militar menționează cu privire la această întrunire: „Vorbitoarii și-au îndreptat atenția mai ales asupra păcii care urmează a se încheia cu rușii, scoțind în evidență, îndeosebi, meritele conducătorilor socialismului internațional din Rusia, pe care îi vor considera de acum înainte drept stelele lor conducătoare. Mai ales pe tovarășul Lenin”¹.

La începutul anului 1918 încep să se răspîndească larg și în rîndurile oamenilor muncii din Ardeal manifestele revoluționare ilegale ale socialiștilor revoluționari. Aceste manifeste conțin deja indicația leninistă potrivit căreia pentru oamenii muncii singura ieșire din puhoiul de sînge și din mizeria războiului imperialist este întoarcerea armelor împotriva propriilor lor asupritori.

În ianuarie 1918, cînd s-a aflat că delegațiile germană și austriacă de la Brest-Litovsk au provocat întreruperea tratativelor de pace cu Rusia Sovietică, muncitorimea din Austro-Ungaria a declarat grevă generală, care s-a desfășurat sub lozinca încheierii păcii cu Rusia, pe baza dreptului națiunilor la autodeterminare. La 1 mai 1918, în centrele muncitorești din Ardeal, la Cluj, Timișoara, pe Valea Jiului și în alte locuri, ca și în marea majoritate a centrelor muncitorești din tot imperiul habsburgic, au avut loc greve și demonstrații împotriva războiului imperialist dus de Austro-Ungaria. La 20 iunie 1918 a început o nouă grevă generală a proletariatului din Austro-Ungaria la care au participat și muncitorii din Transilvania — împotriva războiului imperialist.

Unitatea de luptă a muncitorilor de diferite naționalități din Austro-Ungaria, îndreptată împotriva jugului imperialist, a asupririi naționale și exploatării sociale, a caracterizat și grevele, demonstrațiile și celelalte acțiuni muncitorești pentru revendicări economice și politice și s-au succedat, după noiembrie 1917, în ritm rapid, în toate centrele muncitorești din Transilvania.

La sate au loc răscoale împotriva autorităților locale și a moșierilor. A crescut și mișcarea revoluționară din armată. Soldații ardeleni români, maghiari, germani au participat la mișcările antirăzboinice din armata austro-ungară. Alături de ceilalți militari din unitățile austro-ungare de pe frontul de răsărit, militarii transilvăneni au fraternizat cu soldații revoluționari ruși², au participat la răzvrătiri împotriva folosirii lor pe frontul intervenției antisovietice. În februarie 1918 pe Marea Adriatică izbucnește răscoala marinarilor din Kotor (Cattaro). Printre revendicările lor figurează și „recunoașterea necondiționată a dreptului de autodeterminare a popoarelor”. Răscoala, la care au luat parte și marinarii români alături de croați, sloveni și maghiari, a fost înăbușită de contraamiralul Horthy, viitorul călău al revoluției proletare din Ungaria.

¹ *A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai* [Documente alese ale mișcării muncitorești din Ungaria], vol V, 1956, p. 46.

² Cf. Dominic Stanca, *Între două fronturi*, Cluj, 1935, p. 143.

Regimentele compuse din soldați români din Ardeal, transferate, după ieșirea Rusiei din războiul imperialist, de pe frontul rusesc pe cel italian, au contribuit la descompunerea unităților austro-ungare de pe acest front. În munții Transilvaniei acționau zeci de mii de „cadre verzi”, de soldați care, refuzând să mai lupte în războiul imperialist, au dezertat și au format detașamente de partizani, atacând autoritățile și moșierii.

În lagărele de prizonieri din Rusia, un mare număr de soldați din Transilvania, proveniți din armata austro-ungară, se alătură revoluției. În primăvara anului 1918 „grupul maghiar și român al partidului internațional muncitoresc social-democrat al proletarilor străini” din Omsk lansează o chemare comună cu lozincă: „Proletari maghiari și români, înainte împotriva călăilor”.

În timp ce luptele de eliberare socială și națională ale maselor populare din toate ținuturile Austro-Ungariei subminau din interior imperiul habsburgic multiseclar, armata austro-ungară, ca și armatele celorlalte Puteri centrale, suferea grele înfringeri. La 5 octombrie 1918, guvernul austro-ungar cere pace. Înfrângerea militară a slăbit și mai mult imperiul habsburgic, a înlesnit creșterea luptelor populare, a ascuțit contradicțiile dintre burgheziile diferitelor națiuni din Austro-Ungaria care căutau să se înțeleagă cu tabăra imperialistă învingătoare. Imperialiștii americani, englezi, francezi intenționau să-și subordoneze imperiul habsburgic, fără însă a-l distruge.

Atât tratativele secrete din 1917—1918, cât și faimoasele 14 puncte ale lui Wilson, arătasera că imperialiștii Antantei erau dispuși să asigure menținerea Austro-Ungariei. Guvernele Antantei considerau că pe de o parte federalizarea Austro-Ungariei va satisface burgheziile diferitelor naționalități, va potoli întru câțva nemulțumirile maselor populare, iar pe de altă parte, va face curtea Vienei mai docilă față de pretențiile imperialiștilor învingători; federalizarea era de asemenea un mijloc de a continua vechea politică călăuzită de preceptul „divide et impera”. În cursul lunii octombrie 1918, curtea Vienei a încercat să salveze monarhia prin acordarea unor concesiuni burgheziilor diferitelor națiuni pe calea federalizării, sperând totodată că în acest fel va potoli valul luptelor de eliberare socială și națională. Încă de la 1 octombrie, primul ministru austriac Husarek a anunțat în parlament că popoarele monarhiei li se va asigura dreptul la „deplină viață națională” prin sistemul autoguvernării federative.

În 16 octombrie, a doua zi după izbucnirea grevei generale în Cehia și alte ținuturi ale monarhiei, împăratul Carol lansează un manifest care proclamă transformarea Austro-Ungariei într-o federație de șase state sub sceptrul Habsburgilor. La consiliul de coroană din 15 octombrie, primul ministru maghiar, Wekerle, amenințase însă cu încetarea transporturilor de alimente spre Viena, dacă în cadrul reorganizării monarhiei clasele dominante ungare nu-și vor putea păstra neștirbită puterea pe întregul teritoriu al regatului ungăr. Manifestul lansat în ziua următoare de împăratul rege Carol ține seamă de acest fapt, subliniind că federalizarea „nu atinge în nici o privință integritatea țărilor sfintei coroane ungare...”

(sub această denumire se înțelegeau Ungaria de atunci, Croația-Slovenia și teritoriul Fiume).

Dar oricum manevrau stăpînii monarhiei, prăbușirea imperiului habsburgic nu putea fi oprită. Lenin arată, la 22 octombrie 1918, că monarhia se destramă în statele mici în care „pretutindeni bate la ușă revoluția muncitorească”¹.

În octombrie 1918 se desfășoară un nou val de greve și demonstrații muncitorești împotriva războiului imperialist și a regimului habsburgic. Peste tot, pe teritoriul monarhiei se formează sfaturi ale muncitorilor și soldaților.

[Desfășurarea furtunoasă a evenimentelor împinge Comitetul executiv al partidului național român să adopte, în Oradea la 12 octombrie 1918, o declarație expusă șase zile mai târziu de Vaida în parlamentul din Budapesta. Declarația contestă guvernului și parlamentului ungar dreptul de a vorbi în numele populației românești și cere, în virtutea principiului autodeterminării, „deplină libertate națională pentru națiunea română din Ardeal și Ungaria, ca liberă de orice influență străină, să poată hotărî singură despre așezarea sa în rîndurile națiunilor libere”. Comitetul executiv declară că „se simte îndreptățit să reprezinte interesele națiunii române din Ardeal și Ungaria la tratativele de pace”.

Deși încerca să-și asume rolul de unic reprezentant al populației românești, Comitetul partidului național român nu vorbea însă nimic în rezoluția din 12 octombrie despre dreptul Transilvaniei de a se despărți de Austro-Ungaria și despre înfăptuirea unirii naționale a românilor în cadrul unui stat independent.

În fond, declarația Comitetului partidului național român a fost concepută după planul inițial al curții vieneze, potrivit căruia popoarele asuprite din Ungaria urmau să primească autonomia în cadrul monarhiei habsburgice. După citirea declarației în parlament de către Alexandru Vaida, la 18 octombrie, liderii naționaliști români continuau să îndemne masele a se supune „ordinei constituite”, autorităților existente — instrumente ale oprîmării naționale. Dar în octombrie 1918, sub loviturile puternice ale mișcării revoluționare a maselor, în condițiile înfrîngerilor militare ale Puterilor centrale, a început prăbușirea monarhiei habsburgice.

Revoluția populară care s-a desfășurat în Cehia împotriva voinței burgheziei, revoluție în care proletariatul a fost cea mai activă forță, a dus la 28 octombrie la proclamarea Republicii Cehoslovace. Rezultatele victoriei nu au putut fi însă folosite de masele muncitoare, ci de clasele exploatare, care cu sprijinul social-democraților de dreapta au făcut din noul stat o republică burgheză.

La 23—24 octombrie s-au răscolat marinarii și muncitorii din Pola și Rijeka (Fiume), ceea ce a dus la răscoala generală a unităților croate și slovene din armata austro-ungară. Sub presiunea muncitorilor și a soldaților, care au alungat trupele austriace din Zagreb, Vecea națională din acest oraș a proclamat la 29 octombrie 1918, separarea tuturor slavilor de

¹ Lenin, *Opere*, vol. 28, București, 1955, p. 103.

sud de imperiul habsburgic. Din cauza slăbiciunilor mișcării muncitorești și în general a mișcării revoluționare, puterea a fost luată de burghezie și moșierime și la 4 decembrie 1918 s-a constituit „Regatul sîrbilor, croaților și slovenilor”.

La 25 octombrie ia ființă Consiliul național ungar, alcătuit din partidul independenței (al burgheziei liberale) condus de Károlyi Mihály, din partidul radical burghez (reprezentant al micii burghezii) și din partidul social-democrat ungar. În manifestul său¹, consiliul național ungar proclamă de fapt hotărîrea de a continua vechea politică de asuprire națională, de menținere a Transilvaniei în stăpînirea claselor dominante maghiare, sub pretextul de a apăra „integritatea teritorială a patriei”. Consiliul național ungar a înscris în programul său încheierea păcii și o serie de reforme democratice — dar susținea totodată necesitatea „uniunii personale” cu Austria și a menținerii monarhiei. Consiliul național ungar căuta să evite revoluția și să ajungă la o înțelegere cu vechiul guvern.

La 31 octombrie însă, independent de Consiliul național ungar și contra voinței acestuia, izbucnește în Ungaria revoluția burghezo-democratică. În aceeași zi muncitorii Budapestei, conduși de socialiștii revoluționari și de social-democrații de stînga, declară o grevă generală care, cu ajutorul soldaților revoluționari, se transformă într-o insurecție populară victorioasă. Clasa latifundiarilor monarhiști unguri își pierde puterea politică. Acțiunea revoluționară a maselor impune la 1 noiembrie proclamarea republicii populare. Burghezia liberală ungară coalizată cu social-democrații reformiști în cadrul guvernului Károlyi preia puterea în Ungaria. Burghezia liberală maghiară căuta să zăgăzuiască revoluția și procesul transformărilor democratice, să împiedice eliberarea naționalităților asuprite. Revoluția nu mai putea fi însă oprită nici în Ungaria nici în alte țări. La 9 noiembrie începe revoluția burghezo-democratică în Germania; la 12 noiembrie revoluția burghezo-democratică duce la proclamarea republicii în Austria. Valul de lupte revoluționare ridicat sub influența nemijlocită a victoriei Revoluției socialiste din Rusia cuprinde și Transilvania.

Încă de la 31 octombrie, la Timișoara începe o grevă generală și are loc o demonstrație pentru pace, pentru dreptul de autodeterminare națională și republică democratică. Muncitorii își alătură soldații, degradează ofițerii, împrăstie polițiștii, eliberează prizonierii ruși și pe deținuții politici din închisori. În aceeași zi, în timp ce muncitorii și soldații stăpîneau străzile Timișoarei, liderii social-democrați de dreapta, împreună cu liderii burgheziei liberale din oraș, se văd obligați să proclame republica².

În mod asemănător, s-au desfășurat evenimentele din primele zile ale lunii noiembrie la Arad, Reșița, Cluj, Sibiu, Dej și în celelalte orașe și centre muncitorești din Ardeal. Muncitorii declară grevă, ies pe străzi, antrenează soldații la demonstrații și la acțiuni împotriva comandamentului habsburgic.

¹ *Népszava* din 26 octombrie 1918.

² *Drapelul* (Lugoș) din 2 noiembrie 1918. *Friss Ujság*, din Budapesta, din 1 noiembrie 1918.

În cele mai multe orașe, muncitorii și soldații paralizază vechile organe de stat. Comandanții garnizoanelor și unităților militare își pierd autoritatea asupra soldaților, care cer libertate națională și dreptate socială și cu armele în mâini pleacă cu de la sine putere la casele lor. Polițiștii sînt dezarmați sau împrăștiați, deținuții politici eliberați. Se proclamă republica și la Reșița, Arad, Oradea etc. Manifestîndu-și simpatia față de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, muncitorii eliberează prizonierii ruși. Se formează sfaturi muncitorești la Timișoara, Arad, Reșița, Cluj, Oradea, Petroșani etc. Muncitorii impun patronilor reducerea zilei de muncă la 8—9 ore și îndeplinirea unor revendicări economice. Proletariatul își cucerește libertăți democratice — de organizare, de intrinire, de presă. În fruntea luptelor muncitorești pentru o putere democratică au fost militanți revoluționari din organizațiile social-democrate și sindicale. Chiar și în orașele ardelenene în care muncitorii erau puțin numeroși, evenimentele revoluționare din centrele muncitorești ardelenene, știrile despre răsturnările revoluționare înlăptuite în Ungaria din inițiativa proletariatului pun în mișcare păturile populare.

Sub influența directă a luptelor revoluționare ale muncitorilor a început și destrămarea unităților austro-ungare de pe fronturi. Soldații romîni, unguri, germani din Ardeal, ca și soldații celorlalte naționalități din Austro-Ungaria, se demobilizează în mod spontan, cu de la sine putere, avînd grijă să-și ia armele acasă. Destrămarea armatei a însemnat distrugerea principalului instrument al regimului reacționar, antidemocratic, de oprimare socială și națională al imperiului austro-ungare.

Foștii soldați care s-au întors acasă cu armele în mâini și care cunoșteau acțiunile revoluționare întreprinse de muncitori în or șe, au revoluționat satele. Între 1 și 7 noiembrie, în întreaga Transilvanie se aprinde flacăra răscoalelor țărănești. În frunte cu cei de curînd întorși din armată și foști prizonieri din Rusia, țărani romîni, maghiari, germani atacă autoritățile reacționare — organe ale oprîmării sociale și naționale, dezarmează sau alungă din comune sau reduc la neputință jandarmii. O dată cu înlăturarea puterii vechilor autorități, țărani atacă conacele, confiscă vitele, grînele și alte bunuri ale latifundiarilor și ale speculanților. Presa burgheză maghiară din Transilvania relatează consternată lupta comună a țăranilor romîni și maghiari: „mulțimea asmuțită a pornit să jefuiască deopotrivă în comunele maghiare și romîne, punînd stăpînire pe întreaga recoltă a multor mari moșieri. Bucatele au fost pe urmă împărțite prietenește între ei”¹. Țărani au atacat deopotrivă conacele și castelele magnatilor unguri ca Bethlen, Teleki și Urmáneczy, ale prinților austriaci ca Iosif de Habsburg, ale moșierilor romîni din fruntea partidului național român ca Gheorghe Pop de Băsești, Vaida, Mihali. Țărani au atacat deopotrivă moșile episcopilor catolice, ortodoxe și greco-catolice și ale ecleșiei reformate. Ei au trecut de asemenea în multe locuri la împărțirea pămînturilor moșierești. Luptei muncitorilor și țăranilor pentru dreptate socială și națională li s-au alăturat intelectuali și în genral, pături democratice ale micii burghezii, progresiști cu dragoste de popor.

¹ *Ujság*, din 6 noiembrie 1918.

Ca urmare a revoluției înfăptuite de muncitori și țărani în primele zile ale lunii noiembrie 1918, a fost înlăturată puterea vechiului stat maghiar dominat de aristocrația funciară monarhistă ungară. Armata, jandarmeria, poliția erau în plină destrămare și astfel forța datorită căreia se menținuse pînă atunci regimul reacționar de asuprire socială și națională a fost sfărîmată prin lupta maselor populare. În urma acțiunii maselor, aparatul vechi birocratic administrativ a primit de asemenea lovituri serioase și, lipsit de sprijinul forței armate intrate în descompunere, era de fapt redus la neputință. Apáthy István, comisar al guvernului ungar pentru Ardeal și reprezentantul de frunte al burgheziei șovine maghiare transilvănene, arată că la începutul lunii noiembrie, comandamentul trupelor din Ardeal, cu sediul la Cluj, „nu dispunea nici măcar de zece soldați care să-i dea ascultare”¹.

Acțiunile revoluționare ale maselor au zădărnicit planurile imperia-liștilor Antantei de menținere a imperiului habsburgic. Antanta a fost obligată să țină seama de dezvoltarea luată în luna octombrie de luptele revoluționare din ținuturile slave ale monarhiei. Ca atare, răspunsul, adresat la 18 octombrie de președintele Wilson cererii de pace a Austro-Ungariei, vorbea despre recunoașterea independenței acestor ținuturi de către Antantă dar nu vorbea nimic despre recunoașterea revendicărilor naționale ale rominilor. Acest fapt nu este întîmplător, dat fiind că în cursul negocierilor duse în octombrie 1918 cu reprezentanți ai României, secretarul de stat al SUA a refuzat să-și ia angajamentul de a recunoaște dreptul Transilvaniei de a se despărți de Austro-Ungaria. Abia la 6 noiembrie, după ce știrile asupra revoluției din Transilvania au ajuns la Washington, guvernul SUA a făcut o vagă declarație că va sprijini îndeplinirea aspirațiilor naționale ale României. În practică însă guvernele Antantei continuau vechea politică care ignora năzuințele de eliberare națională a popoarelor. Cu scopul de a continua dezbinarea popoarelor din fostul imperiu habsburgic, în vederea dominării lor, puterile imperialiste din Antantă au prevăzut pentru moment, în armistițiul încheiat cu Ungaria (la 13 noiembrie 1918), împărțirea Transilvaniei în trei zone de ocupație : ungară, sîrbească și romînă. Armistițiul dictat de Antantă prevedea ca organele de stat maghiare să rămînă mai departe în funcție pe întregul teritoriu al Transilvaniei. Dacă prevederile armistițiului încheiat de Antantă au rămas pe hîrtie, dacă vechile autorități ungare și-au pierdut puterea, aceasta s-a datorat luptei revoluționare a maselor însuflețite de ideile lui Octombrie, luptă care a creat și premisele unirii Transilvaniei cu România.

În fața creșterii luptelor revoluționare a maselor muncitoare din Transilvania, burghezia romînă și cea maghiară au întreprins diferite manevre șovine și demagogice, încercînd cu fățarnicie să apară drept reprezentante ale intereselor naționale, dar urmărind de fapt, prin aceasta, să stăvilească dezvoltarea revoluției.

¹ Apáthy István, *Erdély az összeomlás után* [Ardealul după prăbușire], *Uj Magyar Szemle*, Budapesta, 1920, p. 155–156.

Chiar după izbucnirea revoluției, chiar după ce masele au început să înlăture vechile autorități habsburgice, deschizînd astfel drumul eliberării naționale, conducerea partidului național român se împotriva acțiunilor populare. În 1918, de pildă, ziarul *Drapelul*, oficios al partidului național român, scria în primele zile ale lunii noiembrie : „pînă nu se vor aduce alte legi și nu se vor așeza alte autorități să se respecte fără șovăire legile existente și să se sprijine autoritățile în împlinirea dorințelor lor . . .”¹. Peste două zile același ziar scrie : „Noi nu avem și nu putem avea astăzi nici un interes a proclama revoluțiunea și a destitui autorități producînd anarhie și turburări, ci din contra interesul nostru este de a păzi ordinea legală”².

Este adevărat că masele, trecînd peste astfel de îndemnuri, au sfărîmat puterea vechilor autorități. Dar orientîndu-se repede în noile condiții și folosind slăbiciunile mișcării revoluționare, burghezia a izbutit să se strecoare la putere instituind noi organe care au luat locul vechilor autorități înlăturate de lupta revoluționară a maselor.

Proletariatul, care a fost principala forță a revoluției, nu avea încă un partid marxist revoluționar. Militanții revoluționari, aripă de stînga a organizațiilor muncitorești, nu făuriseră încă un partid capabil să asigure unitatea internaționalistă a muncitorimii indiferent de naționalitate, capabil să unească și să conducă într-un singur șuvoi revoluționar luptele proletariatului, ale maselor țărănești, ale intelectualității și micii burghezii progresiste. Numai un astfel de partid, consecvent revoluționar, ar fi putut asigura îmbinarea victorioasă a luptei pentru eliberarea socială și a luptei pentru eliberarea națională, ar fi putut lua în mîinile sale conducerea mișcării naționale și a mișcării democratice, astfel încît unirea Transilvaniei cu România să se înfăptuiască în cadrul unui regim democratic, așa cum o doreau masele populare. În conducerea partidului social-democrat din Ungaria, ca și în conducerea secției romîne a acestui partid, predominau însă reformiștii. Ignorînd sarcina proletariatului de a lua în mîinile sale conducerea mișcării de eliberare socială și națională, ignorînd rolul proletariatului de hegemon al revoluției burghezo-democratice, liderii reformiști romîni ca și cei maghiari se țirau în coada burgheziei. După pseudo-socialiștii de tipul lui Fluieraș și Jumanca, sau Garami și Weltner, sarcina proletariatului era de a sprijini burghezia proprie să formeze un stat național aflat în mîinile claselor exploatatoare; liderii reformiști se străduiau să abată masele de la lupta revoluționară, pe motiv că această luptă ar împiedica crearea statului național. Ei considerau că proletariatul și toți oamenii muncii trebuie să sprijine puterea burgheziei și a moșierimii națiunii proprii și să se mulțumească în schimb cu unele concesii neînsemnate, cu reforme pe care clasele exploatatoare, din moment ce-și păstrau puterea, le puteau oricînd suprima.

Conducătorii oportuniști ai secției romîne a partidului social-democrat porneau de la teza falsă că „în primul rînd trebuie să se realizeze dezrobirea națională și numai după aceea se poate începe cu succes lupta pentru dezrobirea socială”³; această teză era îndreptată în mod direct împotriva

¹ *Drapelul* din 5 noiembrie 1918.

² *Ibidem* din 7 noiembrie 1918.

³ Ion Fluieraș, *Discurs la mesaf*, rostit la 18 ian. 1928, p. 12.

activității revoluționare a maselor, care îmbinau lupta pentru eliberare națională cu lupta pentru eliberare socială.

Dându-și seama de iminența revoluției și pornind de la teza falsă că mișcarea muncitorească, în schimbul unor concesiuni neînsemnate, trebuie să se mărginească la sprijinirea burgheziei, conducătorii oportuniști ai secției române a partidului social-democrat, la 29 octombrie 1918, au propus conducerea partidului național român formarea unui consiliu național român, care să se proclame unic reprezentant al populației românești și să înceapă tratative cu guvernul maghiar în vederea reglementării situației Transilvaniei. Liderii partidului național român, menținându-se în expectativă, au amânat atunci înființarea Consiliului național român central, care s-a constituit abia după izbucnirea revoluției și anume în ziua de 1 noiembrie. În Consiliul național român central, cu sediul în Budapesta, au intrat șase reprezentanți ai fracțiunii de dreapta ai secției române a partidului social-democrat și șase reprezentanți ai partidului național român; posturile de conducere din Consiliul central erau toate în mâinile partidului național român, iar social-democraților reformiști le-a fost rezervat rolul de a „acoperi” prin prezența lor în acest consiliu, activitatea antipopulară a politicienilor burghezi. După mutarea peste câteva zile a Consiliului național român de la Budapesta la Arad, numărul reprezentanților partidului național a fost mărit la 30, pe când al social-democraților de dreapta a rămas mai departe la șase. În prima săptămână a lunii noiembrie, s-au înființat consilii naționale române județene și locale care s-au proclamat drept unice reprezentante ale populației românești. Înființarea Consiliilor naționale române, dominate de burghezie, a fost sprijinită în localitățile unde existau organizații social-democrate de către conducătorii reformiști ai acestora.

Burghezia liberală maghiară, cu sprijinul reformiștilor maghiari — care continuau să pretindă stăpânirea Ungariei asupra Transilvaniei, au format Consilii naționale maghiare. Și burghezia germană a înființat Consilii naționale care s-au proclamat drept unicele reprezentante ale naționalității germane. Burghezia, mai bine organizată decât proletariatul, a izbutit, într-un timp foarte scurt, să înființeze Consilii naționale în întreg Ardealul. Din cauza lipsei unui puternic partid revoluționar marxist-leninist, liderii reformiști punându-se în slujba burgheziilor naționaliste au reușit în cele mai multe locuri să dezbină, să dezorienteze și să demobilizeze clasa muncitoare, izolând-o de aliații săi firești. Elementele reformiste române, maghiare, germane, care au intrat în Consiliile naționale ale burgheziei proprii, au îndemnat masele să se supună acestor consilii. Ei au slăbit astfel unitatea internaționalistă de luptă a proletariatului, au împins în mod direct proletariatul la remorca burgheziei „proprii”. Reformiștii au determinat majoritatea sfaturilor muncitorești existente să recunoască autoritatea diferitelor Consilii naționale. Ei s-au ridicat în mod direct împotriva răscoalelor țărănești, îndemnând țărani să dea ascultare Consiliilor naționale.

Intelectuali și alte elemente mic burgheze române, însuflețite de sincere sentimente democratice, aflate însă sub influența partidului național și a reformiștilor, au contribuit de asemenea la atragerea maselor sub influența consiliilor naționale. În primele zile ale lunii noiembrie, masele care înlăturaseră puterea vechilor organe ale statului austro-ungar, au acceptat ca puterea să fie preluată de noile organe ale burgheziei și ale moșierimii, consiliile naționale. În cea mai mare parte a Transilvaniei, puterea efectivă a trecut în mâinile consiliilor naționale române.

Elemente revoluționare din Sfaturile muncitorești n-au reușit să contrabalanseze influența demobilizatoare a vechilor elemente oportuniste care se strecuraseră în aceste sfaturi. Din cauza acestor elemente servile față de burghezie, și în general din cauza lipsei unei conduceri revoluționare a acțiunilor muncitorești, Sfaturile muncitorești cu excepția unor mari centre industriale și miniere, ca Valea Jiului și Reșița s-au subordonat consiliilor naționale.

Cît despre consiliile naționale române, maghiare, germane se poate spune că în rîndurile acestora au ajuns foarte rar reprezentanți reali ai intereselor maselor populare.

Consiliile naționale dominate de reprezentanții burgheziei și moșierimii, sprijiniți de reformiști, se pronunțau împotriva acțiunilor revoluționare ale maselor, pe motiv că astfel de acțiuni compromisă cauza națională, abat poporul de la lupta pentru îndeplinirea idealului național. Consiliile naționale au organizat detașamente înarmate proprii — gărzile naționale, care au fost organizate în cele mai multe localități pe baze mercenare. Membrii gărzilor naționale primeau de obicei 20 de coroane zilnic, iar ofițerii 30 coroane. În aceste gărzi, pe lângă oameni cinstiți, au intrat mai ales, foști ofițeri și subofițeri, elemente declasate dintre cele care nu-și puteau găsi o ocupație după ieșirea din armată. În majoritatea localităților, gărzile naționale au luat apărarea moșierilor și chiaburilor împotriva țăranilor, iar în unele cazuri au efectuat expediții de represiune împotriva țăranilor, pentru ca aceștia să restituie moșierilor produsele confiscate. Dese au fost cazurile în care gărzile „naționale” române, maghiare, germane au colaborat în vederea stăvilirii răscoalelor țărănești. De altfel, încă la 1 noiembrie Consiliul național român din Budapesta, Consiliul național maghiar și grupul parlamentar german au lansat un apel comun prin care cereau maselor „respectarea ordinii și averii” adică renunțarea la acțiuni revoluționare”.

Un cronicar burghez al evenimentelor din 1918 în județul Someș, G. Minzat, scrie referindu-se la activitatea gărzilor naționale: „detașamentele mai mici apăreau repede în diferite puncte ale județului și făceau ordine și nu cred că este un om, cu deosebire proprietar, fie de orice limbă, care să nu fie cu recunoștință pentru tactul și bunăvoința pe care a arătat-o garda națională în acele zile crunte”¹.

Pentru felul în care majoritatea gărzilor naționale române au acționat în vederea reprimării acțiunilor revoluționare este semnificativă adresa din 29 decembrie 1918 a comisarului cercului Siria, numit de Consiliul național

¹ G. Minzat, *Monografia orașului Dej*, Bistrița, 1926, p. 161.

român județean din Arad. În scrisoarea trimisă acestui din urmă consiliu, comisarul cercului Siria arată că la 24 decembrie „s-au prezentat la mine mai mulți părinți, plângându-se că garda națională romină din Siria nu se mulțumește numai cu deținerea, ci pe feciorii ori rudele lor deținute îi maltratează mai rău decât jandarmii care au fost sbirii poporului”¹.

Gărzile naționale maghiare reprimau cu aceeași barbarie acțiunile revoluționare. La Beliş, de pildă, o gardă maghiară organizată de latifundiarul Urnânczy, a masacrat 40 de țărani care atacaseră domeniile acestuia și apoi a ars cadavrele celor uciși pe un rug².

Burghezia și moșierimea din Transilvania nu aveau însă suficiente forțe proprii pentru a înăbuși mișcările revoluționare ale maselor. Clasele exploatatoare românești socoteau că unirea Transilvaniei cu România sub sceptrul Hohenzollernilor în cadrul regimului burghezo-moșieresc este singura cale pentru a-și consolida dominația de clasă și pentru a înăbuși revoluția burghezo-democratică din Transilvania.

La 10 noiembrie și apoi la 16 noiembrie, conducerea partidului național român trimite două delegații la Iași — unde se afla atunci reședința guvernului român — pentru a-i cere să trimită în Transilvania trupe pentru reprimarea luptei revoluționare a maselor.

„... Au venit și trimișii ... celor din Transilvania de la Mihály și Vaida ... cerind ajutorul cât mai repede al armatei romine pentru a opri bolșevismul ...”, scrie Vintilă Brătianu la 30 (17) noiembrie 1918³.

Tot la 10 noiembrie 1918, în aceeași zi în care a fost trimisă delegația la Iași, Consiliul național român a cerut guvernului Károlyi cedarea „imperului” (puterii de stat) asupra teritoriilor locuite de români. Se pretindea ca toate organele publice din aceste teritorii să fie subordonate Consiliului național român.

Tratatul desfășurate în zilele de 13 și 14 noiembrie la Arad între delegația guvernului ungar și delegația C.N.R. eșuează. Pe de o parte reprezentanții guvernului ungar au cerut ca integritatea teritorială a Ungariei — adică stăpânirea burgheziei maghiare asupra Transilvaniei să fie respectată pînă la hotărîrea Conferinței de pace; concesiile oferite de guvernul ungar (formarea unor cantoane, cu administrație romină, în regiunile în care populația romină e majoritară) aveau scopul de a asigura stăpînirea claselor exploatatoare ungare asupra Transilvaniei. Pe de altă parte, Consiliul național român revendica autoritatea nu numai asupra Transilvaniei, dar și asupra unor teritorii sîrbești și ungurești situate dincolo de granițele actuale ale țării noastre. Poziția guvernului maghiar și atitudinea social-democraților de dreapta maghiari care au desconsiderat năzuințele naționale îndreptățite ale maselor populare românești, ca și poftele imperialiste ale burgheziei romine — manifestate în cursul tratativelor de la Arad, au contribuit la ațîțarea șovinismului. Burgheziile maghiară și

¹ Arhivele Sfatului Popular Regional Arad, Actele Consiliului Național Român 216/1918.

² Cf. Kertész Jenő, *A tiz év előtti Erdély napjai* [Zile petrecute în Ardeal înainte cu zece ani], în *Korunk* 1929, nr. 1. Kertész Jenő a fost delegat de Consiliul național maghiar din Cluj în comisia care a anchetat masacrul din Belis.

³ Biblioteca Academiei R.P.R., Secția Manuscrise și Documente. Fondul Brătianu. Scrisoare din 17 (30) noiembrie a lui Vintilă Brătianu către Pia Brătianu.

română din Transilvania își intensifică eforturile de a abate masele de la lupta revoluționară unită printr-o agitație naționalistă fără friu. Deși colaborau atunci când era vorba de reprimarea acțiunilor revoluționare — Consiliile naționale române și maghiare nu ezitau să provoace ciocniri violente armate între români și maghiari.

În acest timp muncitorii înaintați își afirmau voința de a lupta pentru unirea Transilvaniei cu România în cadrul unei republici democratice, care să deschidă calea trecerii rapide spre revoluția socialistă. La Timișoara, de pildă, la un miting muncitoresc din noiembrie 1918, unul din fruntașii organizației social-democrate exprimând năzuințele muncitorimii, a declarat : „Ne vom uni cu România, bineînțeles, dar trebuie să-i punem și ei condițiuni ca să treacă în nota timpului, să înlăture pe ciocoi și poporul românesc fiind liber, ca și noi astăzi, să dea mîna cu noi și să formăm o țară mare, liberă și democratică. Nu ne mai trebuie boieri, nici simbolul care i-a ținut pe ei la putere (regele)”¹.

Este semnificativă atitudinea delegaților organizațiilor social-democrate române, desemnați pentru a lua cuvîntul la marea demonstrație din 16 noiembrie 1918 din Budapesta, în cursul căreia a fost proclamată republica ungară. Unul din delegați, după ce a exprimat entuziasmul și bucuria muncitorilor români față de proclamarea republicii din Ungaria, a subliniat : „nu ne vom odihni pînă nu vom înfăptui și noi republica română. Ne vom uni romîni și cu puteri unite vom rupe în țăndări tronul, vom goni familia guvernatoare a Hohenzollernilor care domnește tot cum domneau eri la noi Habsburgii și vom întrona și noi domnia poporului”².

La sfîrșitul lunii noiembrie, organul secției romîne a P.S.D. din Ungaria sublinia din nou că unirea Ardealului cu România trebuie să se înfăptuiască în cadrul unui regim democratic și, ridicîndu-se împotriva eforturilor burgheziei de a impune unirea Transilvaniei cu România în cadrul regimului reacționar al vechiului regat — se adresa conducătorilor partidului național român cu cuvintele : „Să nu credeți că rodul luptelor îl vom lăsa să-l folosiți d-voastră pentru a vă ajunge un interes de castă, aruncînd un popor de milioane, liber, în brațele unei noi reacțiuni”³.

Liderii reformiști maghiari din Transilvania sprijineau politica naționalistă a burgheziei „proprie” — dar ei nu au putut înăbuși spiritul internaționalist al muncitorilor maghiari. La adunarea populară din Petroșani, din 8 noiembrie, de pildă, un muncitor maghiar din conducerea sfatului muncitoresc a rostit o cuvîntare în care a spus :

„Nu vă punem piedică în calea realizării unității voastre naționale. Ținta ne este aceeași — libertatea, pace între popoare ... Trecutul care a prădat muncitorimea și care a pus biruri grele pe umerii noștri, politica greșită față de naționalități s-a sfîrșit ... și voi ați fost subjugați și jecmăniți, pămîntul acesta de pe care v-a alungat statul maghiar și capita-

¹ Albani, *op. cit.*, p. 206.

² *Adevărul* din 23 noiembrie 1918.

³ *Ibidem* din 30 noiembrie 1918.

lismul a fost al vostru. Dar nu poporul maghiar v-a alungat la marginea pădurii. Nu ! Capitalismul v-a alungat, căci capitalismul n-are naționalitate. Naționalitatea lui este banul ,puterea blestemată care deopotrivă apasă pe muncitorul român și maghiar sau german . . .”¹.

Mișcarea muncitorească revoluționară din vechea Românie, ca și cea din Transilvania, milita pentru desăvârșirea unirii naționale pe cale revoluționară, în cadrul unui stat în care puterea să aparțină muncitorilor și țăranilor.

Ziarul ilegal *Lupta*, editat de comitetul de acțiune social-democrat format de revoluționarii români, scria încă la începutul anului 1918 :

„Cînd românii din România vor îndepărta de la putere pe vinovații de astăzi, cînd românii din Transilvania vor face la fel la ei acasă atunci nu va mai fi cine să-i învrăjbească, se vor găsi laolaltă sub același steag roșu al dezrobirii și înfrățirii popoarelor și vor ajunge astfel și liberi și uniți. Nu deci spre steagul împăratului-rege de la Viena, nici spre steagul regelui Ferdinand de la Iași, trebuie să ne îndreptăm privirile, ci spre steagul dezrobirii și înfrățirii al socialismului și al revoluției”².

La 15 noiembrie 1918, Comitetul Executiv al Partidului Socialist din România a publicat un manifest în care își exprima entuziasmul față de eliberarea Transilvaniei prin lupta revoluționară a maselor și totodată sub presiunea grupurilor comuniste demască planurile guvernului român de a folosi intrarea trupelor române în Ardeal pentru a înăbuși luptele revoluționare.

„Românii din Bucovina și Transilvania — se arată în manifest — datorită revoluției rusești și datorită muncitorimii germane, ungare și române sînt astăzi liberi și de sine stătători. Ei nu au nevoie de intervenția și sprijinul oligarhiei românești care nu le poate aduce decît reacțiune, exploatare, jaf și crîmă”³.

În acest tîmp, cercurile burghezo-moșierești române din ambele părți ale Carpaților pregăteau terenul pentru a realiza unirea Transilvaniei cu România în cadrul regimului reacționar din vechiul regat și pentru a sugruma revoluția burghezo-democratică. Este semnificativ în acest sens mesajul expediat din Iași la 20 noiembrie Consiliului național român central, de către delegația trimisă de acesta pe lîngă guvernul român. În acest mesaj, după ce raportau discuțiile avute cu conducătorii statului român și cu ministrii Antantei, delegații din Iași, potrivit cu indicațiile primite, îndemnau să se proclame unirea Transilvaniei cu România *fără nici un fel de condiții* care să prevadă democratizarea statului român unit ; în schimb, el cerea ca declarația de unire să exprime devotamentul necondiționat față de monarhia reacționară a Hohenzollernilor care fusese timp de decenii promotoarea de frunte a sprijinirii Triplei alianțe și care a fost unul din principalii factori ai încheierii tratatului de la Buftea. În mesajul trimis consiliului național român, delegații din Iași spuneau : „proclamați alipirea necondiționată a Transilvaniei”, „dați expresie și tradiționalului

¹ Dominic Stanca, *op. cit.*, p. 288—289.

² *Lupta*, din 28 ianuarie, 1918.

³ *Trăiască socialismul*, din 13 noiembrie 1918.

nostru dinasticism”¹. Ionel Brătianu a trimis la Arad un mesaj în același spirit².

Pentru a atrage la remorca sa mișcarea națională și democratică a maselor și a asigura hegemonia burgheziei asupra acestei mișcări, conducerea partidului național hotărăște convocarea unei „adunări naționale” pentru ziua de 1 decembrie 1918 la Alba Iulia. Sub presiunea valului revoluționar, conducerea partidului național a chemat la Alba Iulia masele populare din întreaga Transilvanie. Hotărârile propriu-zise urmau însă a fi adoptate de o adunare restrinsă, alcătuită pe baze nedemocratice și dominată de reprezentanții burgheziei și moșierimii române, care formau un infim procent al populației românești. Dintre cei 1 228 de deputați ai adunării, aproape jumătate erau reprezentanții diferitelor asociații religioase, corporative etc., în timp ce muncitorimii i-au fost rezervate numai 60 de locuri, iar minoritățile naționale nu au fost reprezentate.

Începînd de la 29 noiembrie și pînă în ziua de 1 decembrie, pe platoul de deasupra cetății, numit „Cîmpul lui Horia”, se adunaseră circa 100 000 de oameni. În mijlocul maselor largi populare venite din toate colțurile Transilvaniei erau delegații de muncitori din Valea Jiului, de la Reșița, Bocșa și Anina, de la Brad, Roșia și Zlatna, de la Arad, Lugoj, Timișoara, Deva, Dej, Turda și Uioara. Printre muncitori erau și reprezentanții muncitorilor maghiari din unele centre miniere, ca de exemplu Valea Jiului. La adunarea de la Alba Iulia au participa un mare număr de intelectuali; cea mai mare parte a intelectualității românești din Transilvania, legată de aspirațiile maselor populare și însuflețită de sentimente democratice și patriotice, a militat pentru unirea Transilvaniei cu România, văzînd în aceasta un act progresist.

Masele adunate la Alba Iulia au imprimat evenimentelor, inclusiv hotărîrilor Adunării Naționale un curs întrucîtva deosebit de cel pe care-l doreau conducătorii partidului național român.

În preajma adunării de la Alba Iulia, în cadrul diferitelor grupări politice, au avut loc dezbateri îndelungate, în decursul cărora a ieșit la iveală poziția reacționară, antipatriotică a liderilor partidului național și a social-democraților de dreapta.

În opoziție cu clasele exploatare care doreau ca unirea să se înfăptuiască în cadrul regimului burghezo-moșieresc reacționar, masele populare doreau ca unirea Transilvaniei cu România să se înfăptuiască în cadrul unui regim democratic. Însuflețiți de ideile Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, muncitorii din Transilvania preconizau unirea în cadrul unei republici democratice. După cum recunoaște social-democratul de dreapta Albani, delegații din centrele muncitorești au primit mandate imperative ca să voteze unirea numai cu condiția democratizării României.

Pentru muncitorii înaintați, pentru grupurile muncitorești revoluționare, era limpede că nu trebuiau făcute nici un fel de concesii burgheziei din Transilvania sau din „vechiul regat”, că, în primul rînd, trebuiau

¹ Biblioteca Filialei Academiei R.P.R. din Cluj, Secția manuscrise și documente, pach. 8.

² Ibidem.

consolidate și dezvoltate cuceririle revoluționare, fapt care ar fi influențat și asupra evenimentelor revoluționare din vechea Romînie.

Comitetul central al secției romîne a partidului social-democrat, discutînd atitudinea ce trebuia adoptată la Alba Iulia, a elaborat o declarație în care se spunea : „Unul din visurile noastre cele mai frumoase e și unirea tuturor romînilor. Vrem ca toată suflarea romînească să viețuiască într-un stat”. Declarația sublinia însă, sub presiunea elementelor de stînga din partid, că Romînia Hohenzollernilor era „o insulă în care feudalismul înflorește încă, iar poporul muncitor și țăranul romîn e rob în adevăratul înțeles al cuvîntului”. Dînd expresie năzuințelor naționale și sociale ale mișcării muncitorești, ale maselor populare, declarația comitetului central al secției romîne a partidului social democrat preciza : „Noi vrem să ne înfrățim cu Romînia muncitoare, cu Romînia republică, însă la nici un caz cu țara ciocoilor și a unui Hohenzollern”¹.

La consfătuirea delegaților organizațiilor muncitorești prezente la Alba Iulia la 1 decembrie s-a cerut proclamarea imediată a republicii democratice. Dat fiind că în Banat muncitorii proclamaseră republica încă din primele zile ale lunii noiembrie—liderii centristi ai organizațiilor social-democrate bănățene erau nevoiți să țină seama de starea de spirit a maselor și au propus o rezoluție care cerea unirea Transilvaniei cu Romînia în cadrul unei republici democratice și ca un prim pas spre înfăptuirea acestei năzuințe, cerea proclamarea imediată a republicii în Ardeal². Flueraș și Jumanca au împiedicat însă punerea la vot a acestei propuneri, iar a doua zi propunătorul centrist a declarat că renunță la ea. Liderii social-democrați oportuniști au trădat astfel propriile lor declarații prin care se angajau să militeze pentru unirea Transilvaniei cu o Romînie democratică, republicană. La 30 noiembrie a avut loc o consfătuire a delegaților partidului național romîn și a partidului social-democrat care a discutat declarația ce urma să fie adoptată de cei 1 228 delegați oficiali. O parte din reprezentanții partidului național romîn au pretins ca adunarea să hotărască numai unirea cu „regatul romîn” sub cîrmuirea Hohenzollernilor și să nu se proclame nici un fel de principii democratice, ignorîndu-se năzuințele maselor, pentru care eliberarea națională era indisolubil legată de eliberarea socială. Dar majoritatea conducerii partidului național își dădea prea bine seama că Ioan Mihuț, unul din conducătorii reformiști, avea perfectă dreptate cînd a spus la consfătuirea din 30 noiembrie că „țăranul romîn a venit la Alba Iulia să ducă de aici pămînt și drepturi și pe baza aceasta să se unească cu Romînia”³. Prezența la Alba Iulia a zecilor de mii de țărani și a miilor de muncitori a obligat liderii burghezi și reformiști să promită că unirea Transilvaniei cu Romînia se va înfăptui în cadrul unui regim democratic. Deși guvernul romîn ceruse, așa cum s-a arătat, ca declarația de unire să conțină o afirmare a „dinasticismului”, o proslăvire a monarhiei Hohenzollernilor, deși conducătorii partidului național ar fi dorit ei

¹ Adevărul din 29 noiembrie 1918.

² Vocea timpului, 1918, an. I. nr. 1.

³ Procesul verbal al consfătuirii din 30 noiembrie 1918, publicat în Națiunea din 24 ianuarie 1930.

înșiși să impună o astfel de declarație, totuși de frica maselor, liderii reformiști și conducătorii partidului național român au hotărât ca declarația să nu vorbească nimic despre rege, dinastie și regat. Declarația proclama numai „*Unirea acelor români (din Transilvania) și a teritoriilor locuite de dânsii cu România*” (subl. noastră). Aceasta trebuia să dea maselor iluzia că forma viitorului stat român nu era definitiv stabilită și că se păstra posibilitatea ca noua Românie să devină republică.

Sub presiunea maselor care cereau alipirea Transilvaniei la o Românie republicană și democratică, clauzele redactate de conducătorii partidului național român și aprobate de reprezentanții P.S.D. prevedeau că Adunarea constituantă va pune următoarele „*principii fundamentale la alcătuirea noului stat român*” (subl. noastră): 1. deplina libertate și egalitate națională pentru naționalitățile conlocuitoare (învățămînt și administrație în limba maternă, reprezentarea proporțională a minorităților naționale în parlament și administrația publică); 2. libertatea și egalitatea pentru toate religiile; 3. vot egal și secret, drept de vot pentru toți cetățenii de la 21 de ani, bărbați și femei, în alegerile parlamentare, județene și comunale; 4. libertatea de presă, organizare, întrunire; 5. reforma agrară; 6. legiferarea unor largi drepturi pentru muncitori. Sub presiunea maselor la ședința din 1 decembrie a Adunării Naționale, nici unul din delegați n-a mai încercat să se ridice împotriva clauzelor democratice înscrise în declarație.

Pentru a-și asigura acapararea pozițiilor cheie în viața economică și politică a Transilvaniei și a înlătura concurența burgheziei „regătene”, vîrfurile burgheziei ardelenе se situau pe o poziție regionalistă, autonomistă. Liderii partidului național (Maniu, Goldiș ș. a.) au propus, și liderii reformiști au aprobat, ca în declarația de la Alba Iulia să se introducă o clauză care prevedea proclamarea autonomiei Transilvaniei pînă la convocarea Constituantei. Politicienii burghezi și reformiști voiau să dea maselor iluzia unei garanții că, la adăpostul autonomiei, prevederile democratice ale Declarației de la Alba Iulia vor fi îndeplinite. În realitate, burghezia și moșierimea romînă din Transilvania urmăreau să folosească autonomia, nu pentru a realiza reformele democratice, ci pentru a întări propriile lor poziții economice și politice, și a respinge încercările burgheziei din vechea Românie de a-și subordona viața economică și politică a noilor provincii.

Declarîndu-se adepți ai principiilor democratice cuprinse în declarația de la Alba Iulia, politicienii burghezi au urmărit să îndepărteze masele de la revoluție, cu ajutorul unei demagogii pseudo-democrate și naționaliste.

În locul unor îndemnuri spre înțelegere și frăție între romîni și maghiari, spre o conviețuire pașnică, în cele mai multe discursuri ținute de diferiți oratori ai burgheziei ardelenе la Alba Iulia s-au agitat spiritele prin încriminări șovine, în cadrul cărora poporul maghiar era prezentat ca asupritor de veacuri al romînilor, trecîndu-se cu vederea că adevărații vinovați pentru asuprirea și împilarea maselor erau clasele exploatatoare, atît cele maghiare cît și cele romîne. Diferiți oratori naționaliști au formulat pretenții imperialiste asupra teritoriilor maghiare „pînă la Tisa”.

Trebuie subliniat că promisiunile democratice înscrise în declarația de la Alba Iulia nu depășeau cadrul revendicărilor burghezo-democratice. În ceea ce privește reforma agrară promisă prin declarația de la Alba Iulia, aceasta încălca chiar cerințele burghezo-democratice, lăsând să se întrevadă menținerea marii proprietăți moșierești; punctul privitor la „reforma agrară radicală” vorbea despre desființarea fidei-comisilor — care reprezentau mai puțin de 0,5% din suprafața agricolă a Transilvaniei — și despre „micșorarea după trebuință a latifundiilor”. Astfel, se intenționa ca prin reforma agrară să nu fie atinse, decât în foarte mică parte, moșiile magnaților maghiari sau a latifundiarilor români, iar pentru „moșioarele” de câte 100—500 hectare ale atitor directori de bancă, juriconsulți ai băncilor, avocați, se lasă căi deschise ca ele să fie cu totul scoase de sub reformă.

Partidul național român și corifeii lui, politicieni cu aspirații de a conduce țara, fie că au rămas în acest partid, fie că au trecut, din considerații personale, în alte partide burghezo-moșierești, precum și liderii reformiști, și-au atribuit în zeci de articole și cuvântări, meritul de a fi săvârșit actul unirii.

Într-adevăr burghezia a reușit să împingă pe drumul dorit de ea mișcarea de eliberare națională, pornită din inițiativa *maselor* și împotriva voinței burgheziei. Lipsa unui partid marxist-leninist, predominarea reformiștilor, reprezintă principala cauză pentru care hegemonia mișcării de eliberare națională din noiembrie 1918, începută împotriva voinței claselor exploatatoare, a fost acaparată de burghezie, care a împiedicat ca unirea Transilvaniei cu România să se înfăptuiască în cadrul unui regim democratic. Este însă un fapt incontestabil că Adunarea de la Alba Iulia a fost *urmarea* înlăturării vechilor puteri prin forța *maselor* populare; ea n-a putut să aibă loc decât *după* prăbușirea monarhiei austro-ungare, *după* deplina paralizare a vechii armate și administrații, și a puterii statului austro-ungar. Răsturnarea vechii puteri a statului austro-ungar nu este nicidecum opera partidului național și nici a altor partide burgheze, care didimpotrivă, au susținut monarhia habsburgică până în ultimele ei clipe. Răsturnarea vechii puteri a fost un rezultat al dezagregării Austro-Ungariei, datorită în primul rînd luptei revoluționare dusă, în condițiile înfringerii Puterilor Centrale, de către popoarele asuprite de Habsburgi, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Factorul hotărîtor al unirii Transilvaniei cu România a fost revoluția burghezo-democratică din toamna anului 1918, revoluție pe care burghezia a căutat s-o împiedice, dar care a fost declanșată de masele muncitorești și țărănești ardeleni, care luptau pentru eliberare socială și națională.

După adoptarea declarației, adunarea oficială a desemnat „Marele Sfat Național Român” (parlamentul provincial), care la rîndul său a numit un guvern provincial — consiliul dirigent. În sînul acestor organe, majoritatea locurilor și posturilor de conducere reveneau partidului național român. Liderii reformiști români cu sprijinul unei părți a reformiștilor maghiari din Transilvania colaborau în consiliul dirigent cu reprezentanții burgheziei reacționare, în vederea înăbușirii luptelor revoluționare.

Comandamentul trupelor române — a căror avanposturi au trecut Carpații în noiembrie, dar a căror înaintare masivă în Transilvania a început abia după adunarea de la Alba Iulia, — a pășit la reprimarea revoluției. Cu aprobarea și la cererea consiliului dirigent, autoritățile militare au introdus „starea de război”, au arestat și maltratat numeroși muncitori revoluționari, au aruncat organizațiile muncitorești într-o stare de semilegalitate, au înăbușit mișcările țărănești. Revoluția burghezo-democratică a fost înăbușită.

După adunarea de la Alba Iulia, burghezia română ca și cea maghiară au pornit un nou val de provocări șovine. Folosind faptul că monarhia Hohenzollernilor și guvernul burghezo-moșieresc român au pășit la înăbușirea revoluției burghezo-democratice — partidele burgheze maghiare cu sprijinul majorității reformiștilor maghiari — au pornit o campanie naționalistă învăluită în fraze democratice. Naționaliștii burghezi maghiari căutau să ascundă faptul că burghezia liberală aflată atunci la conducerea Ungariei lupta ea însăși pentru a înăbuși revoluția burghezo-democratică și pentru a permanentiza, într-o formă camuflată, asuprirea națională a Transilvaniei. Naționaliștii burghezi maghiari — ca și cei români — se străduiau să abată masele populare de la lupta unită pentru făurirea unui viitor fericit comun, în care puterea să aparțină muncitorilor și țăranilor.

Elementele democratice ale opiniei publice maghiare și în primul rând, Partidul Comunist din Ungaria, creat în noiembrie 1918, s-au situat pe o poziție justă în problema Transilvaniei, recunoscând dreptul la autodeterminare al populației românești pînă la despărțirea de stat.

La 21 martie 1919 a izbucnit revoluția socialistă în Ungaria. Încă din primele zile ale constituirii sale, guvernul sovietic maghiar a declarat în mod oficial că „renunță la ideea integrității teritoriale” a fostei monarhii maghiare¹. Această poziție a fost categoric exprimată în mesajul trimis guvernului român la 5 mai 1919 de către guvernul Republicii Sovietice Maghiare. Mesajul era iscălit de Kun Béla, comisarul Afacerilor Externe al Republicii Sovietice Maghiare. În acest mesaj — publicat în ziarele *Dimineața* din București și *Kolozsvári Hírlap* din Cluj din 6 mai 1919 — se spunea: „În numele guvernului revoluționar maghiar, am onoarea să vă comunic că recunoaștem fără rezervă toate pretențiile naționale ridicate de dv. Fostul guvern n-a admis propunerile dv. invocînd așa-zisul drept istoric, care din vechea subjugare deducea dreptul de a continua oprimarea. Din prima zi a venirii noastre la putere am rupt cu acest principiu declarînd în mod repetat și solemn că nu ne bazăm pe principiul integrității teritoriale și vă aducem acum direct la cunoștință că recunoaștem fără nici o rezervă toate pretențiile dv. teritoriale naționale. În schimb cerem imediata încetare a ostilităților. Mai cerem să nu vă amestecați în afacerile noastre interne, precum vom evita și noi să ne amestecăm în ale dv. Acele clase care oprimbau pe conaționalii dv. erau în același timp subjugatorii claselor muncitoare ale poporului nostru”.

¹ Comunicarea generalului Smuts către conferința de pace de la Paris în 4 aprilie 1919. *Papers relating to the foreign relations of the United States*. Paris, Peace Conference 1919, Washington, 1946, vol. V, p. 43.

Pline de ură împotriva socialismului, puterile imperialiste ale Antantei au hotărît să vină în ajutorul reacțiunii maghiare, înăbușind în sînge revoluția proletară din Ungaria. Reacțiunea burghezo-moșierească în frunte cu dinastia Hohenzollern, călcînd peste sentimentele de solidaritate ale oamenilor muncii din România cu revoluția proletară din Ungaria, a participat la intervenția armată organizată de Antantă împotriva Republicii Maghiare a Sfaturilor, prietenă poporului român, ajutînd la restaurarea dominației magnatilor, fabricanților și bancherilor din Ungaria, la instaurarea regimului de dictatură fascistă și șovino-revizionistă a horthysmului.

Comentînd consecințele politicii criminale a reacțiunii romîne față de revoluția proletară maghiară, gazeta *Socialismul*, exprimînd punctul de vedere al muncitorilor comuniști romîni, scrie mai tîrziu: „...Ne putem da seama de intensitatea vinei care apasă în mod particular asupra guvernanților noștri, a vinei de a fi oferit tocmai armata romînă pentru înăbușirea unui regim... cu care am fi putut trăi în pace...”. Ziarul subliniază că „interesul poporului român este de a avea la hotarele noastre un stat proletar, lipsit de șovinism și poftă de cucerire”¹.

Înfăptuirea promisiunilor democratice incluse în hotărîrea de la Alba Iulia ar fi constituit un pas înainte în direcția transformărilor burghezo-democratice a țării, în rezolvarea sarcinilor care stăteau atunci în fața poporului român.

Speranțele pe care masele populare din Transilvania și România veche și le puseseră în actul unirii au fost însă înșelate. Revendicările maselor care și-au găsit reflectarea în principiile proclamate solemn la Adunarea de la Alba Iulia au fost nesocotite.

Nici conducătorii partidului național român — Iuliu Maniu, Vaida Voevod și ceilalți —, nici regele și ceilalți conducători ai vechii Romîinii burghezo-moșierești nu s-au gîndit măcar un moment să pună în aplicare aceste principii.

Acțiunea trădătorilor reformiști Flueraș, Jumanca etc., care au sprijinit poziția naționalistă a politicianilor burghezi romîni și i-au ajutat să înșele masele, a derutat o parte din muncitorimea și din intelectualitatea progresistă romînă.

Colaborarea conducătorilor secției romîne a partidului social-democrat din Ungaria cu partidul național român, care însemnase, de fapt, subordonarea intereselor muncitorimii față de politica burgheziei romîne, a avut un sfîrșit rușinos pentru social-democrații de dreapta. Dacă la început, în Consiliul național român, înființat la Budapesta, erau 6 delegați ai partidului social-democrat și 6 ai partidului național român, peste un an, la 2 august 1919, cînd burghezia romînă, consolidîndu-și pozițiile, nu mai avea nevoie de colaborarea cu reformiștii — aceștia au fost zvîrliți afară atît din Marele sfat național, cît și din Consiliul dirigent. Cu toate acestea, continuîndu-și politica de înșelare a maselor muncitoare, reformiștii vor mai colabora încă în repetate rînduri cu burghezia naționalistă, trădînd interesele muncitorimii.

¹ *Socialismul*, 8 august 1920.

Un număr destul de mare de muncitori și intelectuali ardeleni trecuseră însă prin școala revoluției ruse și nu s-au lăsat înșelați de promisiunile burgheziei naționaliste și ale reformiștilor. După unire s-a produs o ruptură în sinul secției române a partidului social-democrat; muncitorii români din Arad, Oradea, Timișoara și alte centre, au dezavuat și au demascât acțiunea lui Flueraș-Jumanca.

Ziarul *Adevărul*, oficiosul partidului social-democrat din Transilvania, mutat de la Budapesta la Sibiu, este nevoit să pomenească declarația muncitorilor de pe Valea Jiului că „nu se vor alătura decât unui stat aranjat pe baze socialiste”. În același număr a apărut și scrisoarea plugarilor români de la Tăut și Batîr (jud. Bihor): „...noi nu voim să fim sub regat, noi voim să ne bucurăm că am scăpat de monarhia imperialistă reprezentată prin persoana regelui pe care l-am detronat. Noi vrem să ne unim cu România republică, dar nu cu România lui Hohenzollern, care e tot așa de bun român, ca și Wilhelm al II-lea. Poziția noastră nu e alta decât a lupta pentru democrația desăvârșită și republica socialistă...”¹.

În zilele dictaturii proletariatului, la Oradea s-a și înființat un Sfat central al sfaturilor revoluționare române, compus din 9 membri: cinci din Transilvania și patru din România veche². Sfatul central a precizat că scopul său este „accelerarea schimbării de regim în România spre a putea aduce la îndeplinire unirea cu frații de dincolo de munți, nu unirea cu boierimea și ciocoimea de acolo, ci cu harnica și cinstita muncitorime și țărănime dezrobită, cu Republica sfaturilor de muncitori și țărani din România”³.

Împreună cu alți români care participaseră la revoluția proletară din Rusia și deveniseră membri ai partidului bolșevic, se întorseseră în Transilvania și profesorul Ariton Pescariu, fost redactor al gazetei *Foiaia țăranului* din Moldova, apărută mai târziu, în timpul dictaturii proletare maghiare la Oradea. El căuta să lumineze poporul asupra adevăratelor scopuri ale moșierilor și capitaliștilor români. El milita pentru o unire care să ducă la o „republică socialistă română”. Arestat și schingiuit de garda națională din Blaj ca „primejdios agitator bolșevic”, Ariton Pescariu încetă curînd din viață⁴.

Lipsa unui partid marxist-leninist al clasei muncitoare, predominarea oportunistului în conducerea partidului socialist din România au împiedicat făurirea alianței proletariatului cu țărănimea, au permis burgheziei să stăvilească vremelnice asaltul revoluționar al maselor și să mențină regimul burghezo-moșieresc. Aceasta a făcut imposibilă realizarea principiilor democratice proclamate la Alba Iulia sub presiunea maselor populare din Transilvania. Agitația naționalistă și șovină declan-

¹ *Adevărul* din 29 decembrie 1918.

² *Foiaia țăranului*, 5 aprilie 1919.

³ *Ibidem*.

⁴ Keleti Alexandru, *Un luptător al clasei muncitoare Ariton Pescariu*, *Tribuna*, 26 octombrie 1957.

șată de burghezie cu prilejul unirii Transilvaniei nu a găsit mișcarea muncitorească pregătită pentru a-i da riposta cuvenită.

În declarația partidului socialist și a Uniunii sindicale din România din 13 februarie 1919, afirmându-se dreptul națiunilor la autodeterminare, este condamnată orice asupraire națională și se menționează că socialiștii trebuie să lupte pentru respectarea drepturilor și libertăților proclamate cu ocazia unirii. Sub influența concepțiilor social-șovine ale Internaționalei a II-a, se dă însă în declarație o apreciere greșită a cauzelor care au dus la eliberarea de sub jugul național, reluându-se în fond tezele propagandei burgheze naționaliste după care războiul imperialist ar fi constituit un factor al eliberării națiunilor asuprite. Conducerea partidului socialist trecea cu vederea caracterul imperialist al primului război mondial, care nu urmărea eliberarea, ci subjugarea popoarelor de către principalele țări capitaliste. De asemenea, ea ignora faptul că numai socialismul poate să rezolve pe deplin problema națională.

Împotriva acestei poziții oportuniste se ridicau elementele revoluționare din mișcarea socialistă. În declarația organizațiilor socialiste din Ploiești era criticată concepția antiștiințifică, antimarxistă, a conducerii partidului socialist cu privire la războiul imperialist și la adevăratele căi de emancipare națională. „Nu prin război, ci, dimpotrivă, prin înfringerea războiului... prin triumful revoluției asupra războiului vom ajunge la acea societate în care, o dată cu dispariția luptei dintre clase, vor dispărea antagonismele și subjugările naționale. Aceasta este menirea de azi și opera de mâine a muncitorimii conștiente socialiste”¹.

Consecvență acestei poziții revoluționare, clasa muncitoare, mai ales după crearea Partidului Comunist Român, a fost singura forță politică care a luptat cu hotărîre pentru democratizarea reală a țării, pentru lichidarea oricărei asuprii naționale.

Mentținerea regimului burghezo-moșieresc român a însemnat, după perioada revoluționară din toamna anului 1918, o cruntă decepție pentru masele muncitoare și țărănești, ca și pentru intelectualitatea progresistă din Ardeal. Înselînd masele, burghezia romînă de pe ambele versante ale Carpaților a făcut ca unirea să nu aducă ceea ce aștepta poporul de la acest act : o republică democratică, înfrățirea tuturor popoarelor care de veacuri trăiesc, luptă și muncesc împreună pe teritoriul țării noastre.

În ceea ce privește soarta hotărîrilor democratice ale adunării de la Alba Iulia, foarte curînd aveau să se risipească orice iluzii. Țara întreagă devenise prada uneia din cele mai crunte exploatări și a unei administrații de stat corupte și ticăloase. Cu ajutorul armatei, burghezia romînă a suprimat euceririle obținute de mase în timpul revoluției din 1918. Din ordinul autorităților militare romîne, sînt arestați fruntași revoluționari și dizolvate organele locale ale puterii populare, sînt persecutate minoritățile naționale. Cu drept cuvînt spunea grupul comunist român transilvănean în manifestul său *Către soldații romîni* : „Nu pentru Ardeal și nu pentru «frații subjugați» sînteți chemați iarăși sub arme... Nu ca să eliberați pe frații voștri, ci cu

¹ Socialismul din 5 martie 1919.

grumajii scăpați din jugul baronilor și grofilor unguri să-i siliți să intre în jugul pregătit lor de ciocoi, care nu se îndestulează cu sângele vostru, ci vor să mai sugă și alt sânge”¹.

În locul regimului democratic cerut de mase la Alba Iulia, a fost extins și în Transilvania regimul reacționar din vechiul regat. A fost introdus sistemul falsificării alegerilor cu ajutorul baionetelor și al funcționarilor corupți, iar dreptul de vot al femeilor n-a fost admis nici măcar pe hîrtie. Libertatea presei, de asociere, de întrunire, de propagandă, toate aceste clauze ale Declarației de la Alba Iulia, au rămas pe hîrtie. Egalitatea în drepturi promisă minorităților naționale a fost înlocuită cu teroarea, vrajba și discriminarea națională. De libertăți și drepturi s-au bucurat numai burghezia și moșierimea.

Pentru stăpînii marii finanțe și marii industrii, Ardealul era o semi-colonie. Sub masca „naționalizării” subsolului și a principalelor întreprinderi din Transilvania, marea finanță din vechiul regat a acaparat cele mai importante industrii de pe aceste teritorii, pe care apoi să le exploateze în cîrdășie cu capitalul străin.

Încă din 1919 burghezia romînă din Ardeal a intrat tot mai mult în cîrdășie cu burghezia din vechea Romînie, contopindu-se cu ea și formînd împreună guverne reacționare.

Țara întreagă era jefuită și împilată de clasele exploatatoare, dar asuprirea era și mai puternică în teritoriile locuite de minoritățile naționale. Zeci de mii de muncitori maghiari și de alte naționalități au fost aruncați în stradă pe baza legilor de așa-zisă „ocrotire a muncii naționale” de „romînizare”. Șovinismul barbar, prigonirea culturii minorităților naționale făceau parte din politica de învrăjbire naționalistă dusă de regimul burghezo-moșieresc din Romînia.

Politica de asuprire și de deznaționalizare a minorităților naționale dusă de guvernele burghezo-moșierești romîne s-a împletit cu politica de trădare a independenței naționale, de menținere a Romîniei în situația de țară vasală a puterilor imperialiste. Dependenta ei economică și prin aceasta cea politică față de capitalul monopolist străin a mers atît de departe, încît pînă și schimbările de guvern se făceau nu o dată sub presiunea ordinelor trusturilor apusene.

În asuprirea poporului muncitor, guvernele reacționare romîne au mers de la început mină în mină cu clicile conducătoare reacționare ale minorităților naționale, cu care au împărțit acțiunile băncilor și întreprinderilor industriale și au făcut nenumărate pacte electorale îndreptate împotriva poporului.

Burghezia minorităților naționale a sprijinit politica statului burghezo-moșieresc romîn cu scopul de a-și întări pozițiile ei de clasă, de a-și lărgi posibilitățile de jefuire a maselor muncitoare, cu scopul de a pregăti în comun cu burghezia romînă războiul imperialist antisovietic.

„Deopotrivă interesate în exploatarea singeroasă la care erau supuși muncitorii și țărani unguri și romîni — constată tov. Gheorghe Gheorghiu-Dej — reacțiunea maghiară și romînă au dus o politică șovină și de ațîțare

¹ Documente din istoria P.C.R., vol. I, 1953, p. 117 și urm.

la ură pentru a abate atenția maselor populare din Ardeal de la revendicările lor economice, sociale și politice”¹.

Pătrunse de ură față de lupta revoluționară a oamenilor muncii, vîrfurile burgheziei și ale moșierimii, indiferent de naționalitate, s-au unit în politica de trădare a intereselor naționale ale țării, pe care au împins-o în orbita Germaniei hitleriste.

Partidul Comunist din România a fost singurul partid care a luptat cu consecvență pentru transformarea democratică și pentru independența națională a țării, pentru înfăptuirea deplinei egalități în drepturi a minorităților naționale, pentru realizarea năzuințelor revoluționare ale maselor populare.

Încă de la întemeierea sa, Partidul a arătat oamenilor muncii că politica de oprimare a naționalităților conlocuitoare lovește deopotrivă în interesele tuturor celor ce muncesc, subminînd unitatea lor de luptă. Totodată, partidul s-a ridicat împotriva înfeudării țării față de marile monopoli internaționale.

Partidul Comunist din România a combătut de la început orice ploconire față de politica naționalistă a burgheziei și a arătat că numai prin unirea oamenilor muncii din țară, fără deosebire de naționalitate, în frunte cu clasa muncitoare, numai prin doborîrea puterii capitaliștilor și moșierilor, se va putea pune temelia unei vieți noi, în care să nu existe nici exploatare de clasă, nici asuprire națională.

În timp ce cei mai buni și curajoși fii ai poporului, comuniștii, adevărați patrioți, apărători consecvenți ai independenței țării, erau aruncați în temnițe, organizațiile fasciste, bandele legionare — coloana a V-a a imperialismului german hitlerist—erau încurajate, în activitatea lor trădătoare, antinațională de subminare de către diferitele partide burgheze naționaliste.

Hitleriștii s-au sprijinit în aducerea la îndeplinire a planurilor lor criminale îndreptate împotriva Romîniei pe complicitatea partidelor burghezo-moșierești și a monarhiei, care au încurajat prin toate mijloacele fascismul, au patronat instaurarea unor guverne tot mai reacționare și mai supuse hitlerismului, lichidînd ultimele rămășițe ale libertăților democratice. Continuînd politica lor de trădare a intereselor naționale, partidele burghezo-moșierești au capitulat în fața odiosului dictat hitlerist de la Viena.

Puternica indignare și revoltă a maselor față de dictatul de la Viena s-a exprimat în septembrie 1940 prin numeroase adunări de protest, în fruntea cărora au stat muncitorii de toate naționalitățile, conduși de Partidul Comunist din România.

În același timp Iuliu Maniu, care a folosit actul de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 pentru canalizarea forțelor revoluționare populare din Transilvania și întărirea pozițiilor de clasă ale burgheziei și ale moșierimii, a făcut acum totul, în înțelegere cu călăul Antonescu și bandele legionare, pentru a împiedica mișcarea de protest împotriva dictatului de la Viena. Maniu a contramandat adunarea de protest convocată la Alba Iulia, declarînd „că în clipa de față este o supremă datorie de a nu se da nici un pretext pentru tulburarea liniștei și ordinii interne”.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, 1956, p. 87.

Partidul Comunist din România, înfierînd dictatul de la Viena a indicat — în documentul intitulat *Punctul nostru de vedere* — calea eliberării nordului Transilvaniei și a dobîndirii adevăratei independențe naționale : „Numai prin lupta revoluționară unită cu proletariatul maghiar muncitorii și țărani romîni din Ungaria vor dobîndi eliberarea lor națională. Iar lupta revoluționară eliberatoare a proletariatului și a țărănimii din România, sub conducerea Partidului Comunist din România, revoluția populară victorioasă va face posibilă reunirea celor 1 000 000 de muncitori și țărani romîni, predați imperialismului maghiar, cu poporul muncitor din România, în România liberă...”.

În timpul criminalului război antisovietic, Partidul Comunist din România s-a ridicat împotriva politicii tîlhărești antinaționale a fascismului, a chemat întreg poporul la luptă pentru răsturnarea dictaturii antonesciene, pentru scoaterea Romîniei din coaliția hitleristă și pentru intrarea țării noastre în război alături de forțele democratice în frunte cu Uniunea Sovietică.

Sub conducerea Partidului Comunist din România, în condițiile favorabile create de victoriile armatei sovietice, s-a înlăptuit insurecția armată, a început revoluția populară, care a dus la instaurarea puterii muncitorești țărănești.

Regimul democrat-popular instaurat la 6 martie 1945 a pus capăt pentru totdeauna încercărilor de reînviere a politicii de trădare națională, a politicii de discriminare și de ură șovină practică de clasele exploatare. Sub conducerea partidului, masele populare fără deosebire de naționalitate, au demască acțiunile provocatoare șovine ale reacțiunii romîne, și ale revizionistilor maghiari, puse la cale după eliberarea Ardealului de nord.

Regimul democrat-popular, la făurirea căruia au participat alături de poporul romîn, umăr la umăr, și minoritățile naționale, a asigurat drepturi și libertăți democratice depline tuturor oamenilor muncii, indiferent de naționalitate. În Constituția R.P.R. sînt proclamate și garantate drepturile oamenilor muncii aparținînd minorităților naționale de a participa la conducerea statului, în justiție și în toate domeniile vieții politice și culturale. Deputații din rîndurile minorităților naționale își aduc contribuția la activitatea Marii Adunări Naționale, a sfaturilor populare. Minoritățile naționale au școli de toate gradele în limba maternă, teatre, reviste și ziare, biblioteci, cluburi și alte instituții necesare dezvoltării culturale a oamenilor muncii. A fost creată Regiunea Autonomă Maghiară, care se dezvoltă armonios în cadrul Republicii Populare Romîne.

Sub conducerea partidului Muncitoresc Romîn, oamenii muncii de orice naționalitate din țara noastră luptă pentru construirea socialismului, pentru cimentarea unității moral-politice și apărarea independenței naționale a țării, pentru unitatea lagărului socialist în frunte cu Uniunea Sovietică, pentru solidaritatea cu toate forțele iubitoare de pace și libertate din lume, promovînd astfel adevăratele interese ale poporului.

Cu prilejul vizitei delegației guvernamentale și de partid a R. P. Ungară în România, din februarie 1958, a fost dovedită încă o dată prietenia de nezdruincinat dintre România democrat-populară și Ungaria de-

mocrat-populară, colaborarea și ajutorul reciproc dintre cele două popoare. În cadrul călătoriei făcută în țara noastră, tov. Kádár János a spus „Noi declarăm că Republica Populară Ungară nu are pretenții teritoriale sau de altă natură față de nici o țară. Cel care ridică astfel de pretenții este dușmanul nu numai al republicilor populare vecine, care se află cu noi într-o prietenie frățească, ci și în primul rînd dușmanul de moarte al Republicii Populare Ungare și al poporului muncitor ungar, care a suferit atît de mult din pricina stăpînitorilor”¹.

În cadrul mării familii frățești a statelor socialiste, s-au creat și se dezvoltă mereu relațiile de prietenie dintre toate popoarele care au scuturat jugul exploatării omului de către om și al asupririi naționale și construiesc o viață nouă. Asemenea relații există între R.P. Romînă și R.P. Ungară. Pe baza orînduirii sociale lipsite de exploatare și asuprire, pe baza idealului și a luptei comune pentru construirea socialismului se întăresc neconținut prietenia și colaborarea frățească dintre cele două țări vecine — România și Ungaria.

Pe temelia solidă a orînduirii democrat-populare, care lichidează exploatarea omului de către om, pe temelia dezvoltării continue a economiei socialiste, are loc o înflorire fără precedent a culturii — națională în formă și socialistă în conținut — a poporului romîn și a tuturor minorităților naționale.

Stăpîn pe bogățiile țării, poporul muncitor își făurește o viață nouă, construind cu succes socialismul. Alături de toate celelalte părți ale țării, înfloarește și Ardealul. Economia Transilvaniei s-a dezvoltat puternic în cadrul avîntului general al construcției economice. Au fost construite numeroase uzine, fabrici și centrale electrice, capătă un avînt fără precedent industria chimică, exploatarea gazului metan, se dezvoltă agricultura pe calea socialismului, crește nivelul de trai. Pe harta Ardealului răsar orașe noi, ca orașul muncitoresc de la Hunedoara, orașul Victoria din regiunea Stalin și altele.

Consolidarea realizărilor obținute în construirea socialismului, întărirea unității și prieteniei tuturor celor ce muncesc sînt strîns legate de educarea patriotică și internaționalistă de toate naționalitățile, de combaterea fermă a oricăror manifestări de șovinism și naționalism. În raportul la Congresul al II-lea al P.M.R., Gh. Gheorghiu-Dej arăta: „Să nu uităm o clipă învățătura marxist-leninistă că după cucerirea puterii de către proletariat, naționalismul slujește încercărilor claselor răsturnate de a restaura capitalismul. Acesta este sensul eforturilor elementelor exploatatoare de a otrăvi prin lozinci șovine conștiința conaționalilor lor și de a-i atrage pe cei mai puțin încercați în jurul cauzei lor pierdute, acesta este sensul «separatismului cultural» și al altor formule naționaliste”².

Politica națională leninistă a partidului clasei muncitoare a regimului democrat-popular, bazată pe egalitatea deplină de drepturi și statornicirea relațiilor de prietenie și colaborare frățească între oamenii muncii romîni, maghiari și de alte naționalități, în opera de construcție socialistă, constituie unul din izvoarele forței de nezdruncinat a puterii populare din țara noastră.

² *Scînteia* din 28 februarie 1958.

¹ Gh. Gheorghiu-Dej, *Raportul de activitate al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Romîn la Congresul al II-lea al partidului*. E.S.P.L.P., 1955, p. 35.

EVENIMENTELE DE LA 13 DECEMBRIE 1918

DE

C. CUȘNIR-MIHAILOVICI

Evenimentele din decembrie 1918, de la care s-au împlinit patru decenii, au reprezentat unul din momentele principale ale marilor lupte desfășurate în perioada situației revoluționare din România din anii 1917—1921. Luptele din 13 decembrie 1918 au fost în primul rând consecința firească a sărăciei și mizeriei în care fuseseră împinse milioanele de exploatați din țara noastră.

Războiul imperialist care a provocat oamenilor muncii groaznice nenorociri și suferințe, a fost un uriaș factor de accelerare a ascuțirii antagonismelor de clasă în întreaga lume capitalistă. Cel mai important rezultat istoric al acestui proces a fost izbucnirea și victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, care a dus la instaurarea dictaturii proletariatului și a întemeiat cel dintâi stat al muncitorilor și țăranilor. În urma războiului au mai avut loc o serie de revoluții în procesul cărora au fost doborâte monarhiile în țările din centrul Europei.

„Prima revoluție bolșevică — scria V. I. Lenin — a smuls prima sută de milioane de oameni de pe glob din ghiarele războiului imperialist și ale lumii imperialiste. Revoluțiile următoare vor smulge din ghiarele acestor războaie și ale acestei lumi întreaga omenire”¹.

A început astfel, în urma Revoluției Socialiste din Octombrie o eră nouă în istoria omenirii, a luptelor de eliberare de sub jugul exploatării capitaliste și coloniale, era revoluțiilor socialiste.

În acești ani de avânt impetuos al mișcărilor revoluționare, mase largi de oameni ai muncii, înainte vreme inactive, în mare parte pasive, au pășit intens pe arena activității politice. În sinul mișcării muncitorești s-a desfășurat o luptă aprigă între stînga revoluționară și dreapta reformistă și revizionistă. Rezultatul de însemnătate istorică al acestei lupte a fost crearea în numeroase țări a partidelor de tip nou, marxist-leninist, partidele comuniste, după modelul Partidului bolșevic precum și făurirea Internaționalei a III-a Comuniste.

Importanța luptelor desfășurate în această perioadă de clasa muncitoare din diferite țări depășea cadrul strict național. Mai mult ca oricînd

¹ V. I. Lenin, *Opere alese*, vol. II, E.S.P.L.P., 1954, p. 758.

până atunci proletariatul împletea sarcinile sale naționale cu cele internaționale, în special cu cele privind apărarea revoluționară, însuflețite de spiritul internaționalismului proletar, a cuceririlor Revoluției din Octombrie.

Uriașul val internațional de mișcări revoluționare în Europa generat de situația revoluționară obiectivă din timpul și în urma războiului, intensificându-se o dată cu prima și ireparabila ruptură în sistemul capitalist mondial — Revoluția din Octombrie — a stimulat împreună cu ascuțirea serioasă a antagonismelor de clasă dinlăuntrul țării, creșterea luptelor revoluționare ale proletariatului din România în această perioadă.

Evenimentele din prima jumătate a lunii decembrie 1918, se încadrează tocmai în valul acestor lupte din ce în ce mai puternice, ca unul din momentele culminante. Adevărata lor semnificație poate fi de aceea bine înțeleasă numai pe fondul întregii situații revoluționare creată în acei ani în țara noastră, numai în complexul procesului de agravare a situației economice din țară și creșterii — în anii 1917—1918 — a luptelor maselor muncitoare de la orașe și sate.

Evenimentele din decembrie 1918 au oglindit, de asemenea, atitudinea maselor muncitoare din țara noastră și față de poziția de atunci a României pe arena internațională, în legătură cu cotitura în politica externă agresivă a României înfăptuită de coaliția burghezo-moșierească aflată la cîrma țării.

Distrugerile provocate de primul război mondial imperialist, jaful săvîrșit de către ocupanții germani, politica antinațională a guvernelor burghezo-moșierești, au dus la dezorganizarea vieții economice a țării, la scăderea catastrofală a nivelului de trai al maselor muncitoare din România.

Deși ceva mai târziu decît în numeroase alte țări europene datorită, ritmului dezvoltării din punct de vedere capitalist, și în România s-a creat, în anii războiului, o situație revoluționară obiectivă nu mai puțin profundă. Această situație a purtat pecetea tuturor celor trei simptome indicate de Lenin drept caracteristice pentru situația revoluționară: neputința claselor dominante de a-și menține pozițiile cu ajutorul metodelor vechi de guvernare; o agravare serioasă a sărăciei și mizeriei maselor, o bruscă adîncire și accelerare a procesului pauperizării lor; o creștere însemnată a spiritului combativ al maselor, împinse să acționeze independent pe arena istoriei.

Perioada situației revoluționare, în cadrul căreia se înscriu și evenimentele din decembrie 1918, a avut în țara noastră o serie de particularități specifice¹. Amintim aci numai unul din ele: situația specială a României după intrarea ei în război. În prima parte a perioadei de situație revoluționară, în anii 1917—1918, România avea situația unei țări învinse, 2/3 din teritoriul țării fiind ocupat de trupele Puterilor centrale; ulterior însă,

¹ În legătură cu aceasta vezi C. Cușnir-Mihailovici, *Aspecte ale crizei politice din România în anul 1917—1921*, în vol. *Contribuții la studiul influenței Marii Revoluții Socialiste din Octombrie în România*, E.S.P.L.P., 1957.

România se afla în situația de stat învingător, care a luat din nou armele alături de coaliția imperialistă ce a ieșit victorioasă din război. Această împrejurare a dat posibilitatea claselor dominante să întreprindă diferite manevre politice pe plan intern și internațional.

Este evident ce mare importanță au avut aceste împrejurări specifice pentru lupta proletariatului și a celorlalte mase muncitoare din țara noastră. Încă înaintea intrării României în război, elementele revoluționare din rândurile mișcării muncitorești au luptat împotriva politicii agresive imperialiste a claselor stăpânitoare, au demască pregătirile lor de a țîrî poporul nostru în războiul mondial imperialist.

Rapida și catastrofală înfrângere militară a României, a dezvăluit și mai bine putreziciunea regimului burghezo-moșieresc, corupția vîrfurilor sale conducătoare, a partidelor politice, deschizînd ochii multor oameni ai muncii în mare parte înșelați pînă atunci asupra adevăratei stări de lucruri. Bineînțeles, această clarificare a constituit conținutul unui proces desfășurat pe o perioadă mai întinsă, proces care a numărat printre principalele sale jaloane și evenimentele din decembrie 1918.

Totodată avîntul crescînd al luptei maselor populare în frunte cu proletariatul în anii 1917 — 1918, ca și în anii următori, se datorește și faptului că situația economică a oamenilor muncii se înrăutățise extrem de mult. Această înrăutățire era urmarea atît a exploatării sîngeroase a clasei muncitoare și a țărânimii de către coaliția burghezo-moșierească — exploatare intensificată în condițiile războiului, cît și a distrugerilor provocate de război și de jaful armatelor coteropitoare.

Pe teritoriul ocupat, comandamentul militar german a emis nenumărate ordonanțe și dispoziții privitoare la confiscări, rechiziții, interdicții, care au agravat și mai mult situația economică a majorității populației și au stîrnit nemulțumiri. Aceste ordonanțe impuneau printre altele predarea cailor, a bicicletelor, a alimentelor, declararea păsărilor de curte, a lemnului de foc, declararea albiturilor, predarea saltelelor de lînă, a sticlelor goale, interdicția de a se tăia vaci, viței mici, porci, interdicția de a se tăia păsările de curte etc.¹ Marile pierderi materiale suferite de România în timpul primului război imperialist a ajuns la suma fantastică de 31 099 853 761 lei aur². Numai armatele nemțești au jefuit în timpul măcelului mondial :

1 140 809 tone produse petrolifere
600 000 cai
1 400 000 vite mari
1 400 000 ovine
1 273 182 tone grîu
495 370 tone porumb
946 313 tone legume

¹ Mihail Lascăr, *Pacea de la Bufta 1918*, București, p. 8—9.

² Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate — 1823—1933*, București, 1936, p. 468.

28 870 tone păsări

262 292 tone furaj

1 002 vagoane alimente sub forma pachetelor expediate în Germania¹.

Capitaliștii se foloseau de militarizarea întreprinderilor pentru a obliga pe muncitori să lucreze pentru salarii infime sau uneori numai pentru hrană. „Traiul s-a scumpit în ultimul timp așa de mult — scria ziarul *Socialismul* — încît multe articole de primă necesitate s-au urcat cu 1 000—1 500 % pe cînd salariul muncitorului a rămas același ca în timpurile de viață normală...”². În 1918, salariul săptămînal al unui muncitor metalurgist era de 27 de lei, al unui ceferist era numai de 24 de lei în vreme ce costul vieții calculat la preț scăzut ajunsese la un minim de cca 60 de lei.

Iată un tabel comparativ al unor prețuri de vînzare cu amănuntul pe piața orașului București; tabel în care se vede limpede prețul cîtorva articole de primă necesitate pentru orice familie de oameni ai muncii :

Articolul	1915	1918
Carne de vacă	0,92 lei kg	7,07 lei kg
Făină	0,35 „ „	3,62 „ „
Mălai	0,29 „ „	3,95 „ „
Untură	2,30 „ „	34,00 „ „
Cartofi	0,18 „ „	3,08 „ „
Săpun	1,32 „ „	18,25 „ „
Lemne de foc	4,37 „ „	27,00 „ „

În agricultură, lipsa brațelor de muncă provocată de mobilizare, reducerea suprafețelor însămînțate, rechizițiile de animale, distrugerile etc. au înrăutățit extrem de mult situația țărănimii muncitoare. În raport cu nivelul mediu anual din 1911—1917 producția cerealieră a ajuns în anul 1919 cu 10 792 369 hl grîu mai puțin, cu aproape 5 milioane hl la orz, cu 4 607 611 hl ovăz, cu 1 903 713 hl porumb³. Este ușor de înțeles că primii care au avut de suferit în urma acestei scăderi a producției agricole, au fost înșiși țăranii muncitori înfometați, cu gospodăriile distruse precum și oamenii muncii de la orașe.

Iată ce serie — de pildă — ziarul *Adevărul* despre situația țărănimii la sfîrșitul iernii 1919 într-un articol intitulat semnificativ : *Ne mor satele de foame* : „Un strigăt de disperare ne vine din satele noastre în care pe lingă lipsurile de tot felul, spectrul foametei a început să apară hîd și amenințător. Lipsesc oamenii, lipsesc vite, lipsește plugul din bătătură, lipsește pîine. Copiii ne mor de foame și cu dinșii mamele dezvlăguite și părinții întorși din război la o gospodărie pe care un dușman neiertător a distrus-o”⁴.

¹ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc*, București, 1925, vol. II, p. 185—186.

² *Socialismul*, 19 noiembrie 1918.

³ Vezi *Statistica agricolă a Romîniei în 1919*, p. 4, 5, 7, 9 și *Anuarul statistic al Romîniei în anul 1915—1916*, p. 29.

⁴ *Adevărul*, nr. 10, 739, din 22 martie 1919.

Această înrăutățire bruscă în decurs de 2—3 ani a situației maselor muncitoare de la orașe și sate, explică în bună măsură intensificarea acțiunilor și luptelor revendicative a mișcării greviste etc. Creșterea conștiinței politice a clasei muncitoare, a făcut ca revendicările cu caracter economic să se întetească foarte repede, din ce în ce mai strâns cu revendicările de ordin politic, cu lupta politică activă.

La aceasta a contribuit mult influența evenimentelor revoluționare din Rusia, a revoluției din februarie 1917 și mai ales a victoriei Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. Luptele desfășurate în anul 1917 și apoi în anul 1918, arată că acțiunile și mișcarea grevistă desfășurată în decembrie 1918 n-au izbucnit din senin, n-au fost o răbufnire izolată ci au crescut pe terenul dezvoltării întregii noastre mișcări muncitorești, a sporirii acțiunilor, combativității și caracterului organizat, al dezvoltării conștiinței sale. În anul 1917, pe frontul din Moldova se aflau peste un milion de soldați ruși (28 divizii de infanterie și 13 de artilerie)¹, în rîndurile cărora elementele revoluționare au organizat acțiuni împotriva ofițerilor țariști și demonstrații antimonarhice încă înaintea izbucnirii revoluției din februarie. După doborîrea regimului țarist, influența transformărilor revoluționare din Rusia și din armata rusă, s-a resimțit din ce în ce mai puternic.

Demonstrațiile și întrunirile de 1 Mai 1917 desfășurate în întreaga Moldovă (la Iași, Galați, Roman, Tecuci, Bacău, Mărășești)², au constituit o puternică și hotărîtă condamnare din partea maselor a politicii agresive, războinice dusă de monarhie și clasele dominante. La 6 mai a avut loc la Iași o nouă manifestație comună a ostașilor ruși și a muncitorilor romîni; de teamă ca acest val de manifestație să nu se transforme într-o revoluție, regele și prințul Carol au părăsit orașul Iași „în grabă și incognito” refugiîndu-se la Statul major al armatei a II-a romîne³. Tot în 1917 a început să se desfășoare o intensă activitate revoluționară a muncitorilor romîni evacuați în sudul Rusiei. Aici s-a constituit „Comitetul de acțiune social-democrat romîn” puternic nucleu revoluționar care a ajutat și a îndrumat mișcarea revoluționară din țară. De aici erau trimise materiale agitatorice-propagandistice, manifeste, cărți, erau editate ziare, trimise apoi în țară, erau organizate și coordonate acțiuni de luptă etc. Legătura directă survenită astfel între mișcarea revoluționară romînă și prima revoluție socialistă, a avut o importanță uriașă pentru orientarea fermă a mișcării noastre muncitorești în lumina marxism-leninismului pentru eliberarea de elementele oportuniste și revizioniste, pentru făurirea peste un răstimp scurt, a Partidului Comunist din România. Tocmai creșterea luptelor maselor, intensificarea mișcărilor și presiunilor interne ale maselor revoltate de politica războinică a claselor exploata-

¹ Al. Averescu, *Notițe zilnice din război 1916—1918*, Ed. Cultura națională, p. 139; I. Gheorghiu, *Unele aspecte ale ajutorului militar acordat de Rusia Romîniei în timpul campaniei anului 1916*, București, 1956, p. 37.

² Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dosar 841, vol. I, f. 229.

³ Al. Averescu, *op. cit.*, p. 151.

toare, precum și transformările revoluționare din Rusia, au fost factorii principali care au făcut ca imediat după Revoluția din Octombrie, guvernării români să caute febril posibilitatea unui armistițiu cu Puterile centrale, spre a-și putea îndrepta forțele pe „frontul intern” — împotriva maselor populare¹.

Cercurile guvernante, deși aservite imperialiștilor Antantei, au început tratativele de armistițiu nu de teama unei ofensive iminente a forțelor dușmane covârșitoare, ci pentru că au fost nevoite să preîntâmpine pericolul izbucnirii unor acțiuni revoluționare interne; aceasta o dovedește și faptul că pe front armata germană nu mai avea superioritatea de la sfârșitul anului 1916 și dinaintea bătăliei de la Mărășești; împotriva ei putea fi organizată o rezistență serioasă.

Dar nici încheierea armistițiului și nici mai târziu, încheierea odioasei păci de la Buftea, nu au putut stăvili nemulțumirile maselor și mișcărilor lor din ce în ce mai puternice. Aceasta a confirmat și în țara noastră justetea previziunii științifice făcută cu mult înainte de V. I. Lenin: „Încheierea păcii nu numai că nu va putea curma dintr-odată toate aceste calamități și această situație a contradicțiilor, ci dimpotrivă ea va face ca în multe privințe aceste calamități să fie mult resimțite, devenind pentru păturile mai înapoiate ale populației cât se poate de concrete”².

Astfel, întregul an 1918 se caracterizează printr-un val de acțiuni revoluționare atît în armată cît și mai ales în rîndurile clasei muncitoare și a țărănimii. Pentru prima dată în istoria țării se desfășoară mișcări cu caracter de masă ale soldaților și marinarilor români. Este cunoscută marea răscoală din flota română, precum și faptul că o serie de unități ale armatei române s-au alăturat armatei revoluționare ruse.

Lupte crescînde au avut loc nu numai în Moldova ci și pe teritoriul ocupat, în ciuda primejdiilor mult mai mari pe care le implica regimul de ocupație. Datorită grupurilor revoluționare din sînul Partidului socialist s-a desfășurat aici în mod ilegal și activitatea sindicală. Astfel, sindicatul tîmplarilor condus de I. C. Frimu ținea consfătuiri, organiza discuții etc. „Grupul mic de revoluționari care a rămas — scrie Ecaterina Arbore — a înviat”³.

Elementele revoluționare din sînul Partidului socialist au creat diferite organe secrete, cele mai importante fiind grupurile revoluționare denumite la început, după cum arată în memoriile sale un contemporan, „sfaturi”⁴.

Aceste grupuri strict conspirative, aveau o organizare proprie fiind împărțite pe sfaturi și subsfaturi în fruntea cărora se afla un sfat central. La o ședință a conducerii Partidului socialist din aprilie 1918,

¹ În zelul ci falsificator, istoriografia burgheză s-a străduit să explice încheierea armistițiului numai prin considerentul de ordin militar privind situația de pe front. Toate lucrările istorice burgheze trec sub tăcere rolul nemulțumirilor maselor muncitoare și al luptelor crescînde, în determinarea guvernanților români de a înceta ostilitățile.

² V. I. Lenin, *Opere*, vol. 21, E.S.P.L.P., 1955, p. 204.

³ Ecaterina Arbore, *Mișcarea socialistă din România*, în revista *Internaționala Comunistă*, nr. 7-8, nov.-dec., 1919.

⁴ Gh. Marin, *Crtmpee de viață*, Ed. de stat a Moldovei, Tiraspol. 1934, p. 16.

Alec Constantinescu a confirmat existența unui organ revoluționar secret denumit Comitetul central de acțiune — care a început să activeze în iarna lui 1917. El a subliniat în același timp, necesitatea continuării activității acestui comitet conspirativ¹.

Mai multe acțiuni de protest au avut loc în rîndurile muncitorilor de la întreprinderile metalurgice „Vulcan”, „Wolf”, „Lemaître”, precum și la Atelierele C.F.R. — București — acțiuni în urma cărora numeroși muncitori au fost arestați și închiși în fortul Jilava². Nu trebuie uitat că în asuprașirea și prigonirea muncitorilor, exploatatorii romîni erau ajutați și de trupele germane de ocupație. În urma unei greve a muncitorilor petroliști din Cîmpina, poliția germană de ocupație a arestat mai mulți greviști internîndu-i la Doftana unde unul din ei a și murit³.

Ziua de 1 Mai 1918 a fost sărbătorită atît în Moldova cît și pe teritoriul ocupat. Cu prilejul Zilei internaționale a oamenilor muncii, grupurile comuniste au editat un manifest în care condamnau pacea încheiată cu nemții și intervenția antisovietică, afirmîndu-și solidaritatea cu proletariatul din lumea întreagă⁴. La București, de 1 Mai 1918, a fost convocată o consfătuire în afara orașului unde au venit delegați ai Partidului socialist, ai Uniunii Tineretului⁵. În Capitală a avut loc, totodată, o demonstrație care s-a desfășurat sub semnul luptei împotriva ocupației germane și a tratatului înrobitor de la Buftea.

În ziarul *Scînteia* apărut la Odesa în 17 august 1919, se scria : „Conducătorii lucrătorilor, imediat ce au ieșit din închisoare, cu și mai mult foc și entuziasm, s-au azvîrlit în rîndurile maselor chemîndu-le la lupta hotărîtoare. Mișcarea se întărește cu o iuțea uimitoare, cum nu s-a mai pomenit pînă acum”.

În urma acestor acțiuni, autoritățile germane au început arestările. Oamenii muncii au protestat vehement împotriva condamnării celor 13 muncitori care au luat parte la organizarea sărbătoririi zilei de 1 Mai. În ziua de 4 iulie, cînd cei arestați urmau să fie aduși pentru instrucție, în fața tribunalului s-a adunat o mare masă de muncitori, cerînd eliberarea celor închiși. Cu toate încercările poliției romîne și a patrulelor militare germane de a împrăștia pe manifestanți, demonstrația a continuat. Intimidate, autoritățile au dispus ca muncitorii arestați să nu fie aduși la tribunal ci anchetați în închisoare.

Diferite acțiuni de luptă cu caracter revendicativ au avut loc și în lunile următoare pînă la retragerea trupelor germane.

În noiembrie, cînd trupele germane erau în curs de retragere din țară, iar burghezia și moșierimea dezorientate, nu reușiseră să-și stabilească autoritatea, situația revoluționară s-a accentuat. Criza politică s-a adîncit, se creează un moment extrem de prielnic desfășurării ac-

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 237, f. 14.

² *Documente din istoria P.C.R., 1917—1922*, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 63.

³ *Ibidem*, p. 65.

⁴ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar 9, f. 53; vezi și *Documente din istoria P.C.R., 1917—1922*, ed. a II-a, p. 48.

⁵ Ecaterina Arbore, *op. cit.*

țiunilor în vederea doborârii oligarhiei și instaurării unei puteri populare. După retragerea trupelor germane de ocupație, Capitala de pildă, a rămas — câteva zile — fără autorități, fără nici o conducere, guvernul român era încă în Moldova, iar trupele franceze abia treceau Dunărea din Bulgaria spre România. Bande de huligani, constituite ad-hoc, devastau magazinele făcând agitație naționalistă și terorizând populația.

Muncitorii revoluționari sezisaseră momentul favorabil organizării unei gărzi roșii înarmate cu armele și munițiile părăsite de nemți în retragere¹. Metalurgiștii de la „Vulcan” au mers în grup la un vechi depozit de armament din Cotroceni, pentru a se înarma. Alții s-au adunat la clubul din str. Sf. Ionică, așteptând lozincile ieșirii în stradă². Dar din cauza atitudinii pasive și a sabotajului cercurilor conducătoare ale Partidului socialist, toate aceste inițiative au rămas pînă la urmă simple acțiuni răzlețe. Ilie Moscovici, unul din reprezentanții Partidului socialist, un notoriu oportunist, în momentul adîncirii în mod deosebit a situației revoluționare, a cererii proletariatului de a pune mîna pe arme, a adoptat o poziție fățiș trădătoare. Într-un articol publicat în 1929, Moscovici scria : „În primele zile după plecarea ocupanților s-a prezentat la mine o delegație din trei tovarăși dintr-un important oraș din provincie care să mă întrebe cum să strîngă arme și muniții și prin ce parole și cînd am să trimit ordinul de revoluție. La întrebarea mea : cine le-a propus asemenea bazaconii, ei au rămas foarte mirați”³. Astfel, contrar voinței elementelor muncitorești înaintate, gata de acțiune, conducerea oportunistă a Partidului socialist nu a întreprins nimic pentru a ridica și a organiza muncitorimea din Capitală. „Era clar că comitetul executiv nu voia să se folosească de momentul care se crease pentru ca proletariatul să ia orașul sub controlul său”⁴.

În articolul publicat în revista *Internaționala Comunistă* situația de atunci a fost apreciată astfel : „După plecarea armatei germane, timp de două săptămîni România⁵ de fapt a rămas fără nici o forță publică; dacă proletariatul Romîniei ar fi fost în mai mare măsură conștient și dacă muncitorii ar fi fost bine organizați, ar fi putut... să ia puterea în mîinile lor, proclamînd dictatura proletariatului. Însă neîncrederea în forțele sale și completa dezorganizare a dus pînă acolo că a fost scăpat momentul, ca și în Moldova”⁶.

Însă, chiar dacă nu s-a ajuns pînă la lupta revoluționară directă pentru preluarea puterii politice, încetarea ocupației militare străine a însemnat totodată crearea unor condițiuni noi, a unei situații noi, în care luptele s-au desfășurat mai puternic, mai organizat, antrenînd mase incomparabil mai mari. Avîntul luptelor muncitorești în întregul an 1918, a culminat cu acțiunile organizate la sfîrșitul lunii noiembrie și în prima jumătate a lunii decembrie cînd, după retragerea trupelor germane și

¹ Gh. Marin, *Cîrmpea de viață*, Ed. de stat a Moldovei, Tiraspol, 1934, p. 23—24.

² *Ibidem*.

³ *Mișcarea socialistă*, București, nr. 3, decembrie 1929.

⁴ Gh. Marin, *op. cit.*, p. 21.

⁵ Aici este vorba, în primul rînd, de Muntenia care fusese sub ocupație germană.

⁶ Ecaterina Arbore, *op. cit.*

venirea guvernului la București, au rămas față în față, clasa muncitoare împreună cu oamenii muncii care au suportat greul războiului și al ocupației, și impilatorii, profitorii de război, clasele exploatatoare.

Îngrijorate la maximum de valul mișcărilor revoluționare, care amenințau să se intensifice în aceste condiții noi, și temându-se de eventualitatea unei răsturnări, clasele exploatatoare recurg la cele mai extreme măsuri pe toate liniile. „Țara — nota în această vreme generalul Gr. Coandă — stă pe un vulcan gata să izbucnească, teribilul. Mergem spre revoluție, spre jaquerie, spre bolșevism cu o iuțală vertiginoasă”¹.

Încă la 29 noiembrie 1918 este chemat la putere guvernul liberal în frunte cu I.C. Brătianu care se putea mândri cu cea mai singeroasă glorie din istoria atitor guverne perindate la cirna țării în acești ani. Sub conducerea lui Brătianu fusese săvârșit măcelul celor 11 000 de țărani care în 1907 se ridicaseră pentru pământ și libertate, sub conducerea aceluiași Brătianu au fost organizate crimele de la Galați din 1916. De aceea, venirea la putere a guvernului Brătianu semnifică orientarea spre un guvern de „mână forte” hotărât la orice pentru înăbușirea luptelor poporului, orientarea spre metodele de conducere cele mai fătis reactio-nare, teroriste și criminale, metode extreme la care burghezia apela atunci când își simțea slăbiciunea în fața mișcării revoluționare tot mai puternice.

Prin încredințarea soartei țării în mâinile guvernului Brătianu, burghezia și moșierimea mai urmăreau însă și alte scopuri politice. Lașă, dar în același timp lipsită de scrupule și avidă de cuceriri, burghezia română, după ce a fost silită să încheie pacea cu Puterile centrale în luna mai 1918, se pregătea acum să anuleze tratatul printr-o nouă alianță cu Puterile Antantei care erau victorioase pe fronturile Europei și care promiteau, o serie întreagă de teritorii și despăgubiri. Burghezia și moșierimea română se pregăteau să arunce din nou poporul muncitor în măcelul războiului, așa cum făcuseră și în 1916, sperînd să-și satisfacă acum, în noul raport de forțe, poftele lor anexioniste, imperialiste.

Aceasta explică schimbarea în cursul anului 1918 a patru guverne de diferite coloraturi politice².

Așadar, pe plan intern înăbușirea mișcării muncitorești în plin avînt și pe plan extern restabilirea alianței cu Puterile Antantei, sînt scopurile în vederea cărora este adus la putere guvernul Brătianu.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R., fondul casa regală, mapa 30, f. 1.

² În ianuarie 1918 fusese însărcinat A. Averescu cu formarea guvernului pentru a putea duce tratative cu generalul Mackensen în scopul încheierii păcii cu nemții, iar în mai 1918, conducătorul noului guvern filo-german, Marghiloman, semnează pacea de la București.

• Schimbarea situației politice prin retragerea trupelor germane din țară, face ca guvernul Marghiloman să nu mai fie oportun în raport cu intențiile claselor conducătoare române de a se alătura din nou Antantei, astfel că la 21 octombrie 1918 este adus la putere guvernul de generali în frunte cu generalul Coandă. După o lună însă, frînele țării sînt preluate de guvernul Brătianu spre politica de alianță cu Puterile imperialiste ale Antantei. Cotitura politică era evidentă.

La adăpostul acestui guvern „forte” regele s-a întors la București la 1 decembrie 1918. Fu primit cu demonstrații ale oamenilor muncii de protest împotriva războiului, de apărare a țării sovietice. Însăși parada din 1 decembrie 1918, organizată de burghezie cu prilejul reîntoarcerii familiei regale în București s-a transformat în cele din urmă într-o manifestare a oamenilor muncii sub lozincile de pace, libertate, apărarea revoluției ruse. A doua zi, în 2 decembrie 1918, ziarul *Socialismul* scria : „În vreme ce în Calea Victoriei se desfășura parada pentru primirea regelui și a suitei sale, muncitorimea bucureșteană împreună cu tovarășii muncitori din armata franceză au sărbătorit triumful de pretutindeni al socialismului. Peste 3 000 de muncitori umpleau sala mare, încăperile laterale, gardul și străzile Sf. Ionică și Cîmpineanu din fața clubului. Au asistat și lucrătorii ceferiști, o mare parte dintre greviștii și grevistele de la Regie”.

Intrunirile, mitingurile, demonstrațiile se țin lanț. Cele mai însemnate revendicări politice erau, în afară de pace și apărarea țării sovietice, înființarea și recunoașterea comitetelor muncitorești, libertate de organizare, demilitarizarea întreprinderilor etc. De multe ori se făceau îndemnuri directe la revoluție cu arma în mână ca : „Trăiască Republica Sfatului din România”, „Jos monarhia” etc. Marghiloman mărturisește în notele sale politice : „...Se manifestă zdravăn. Am întâlnit la amiază pe Calea Victoriei o manifestație cu pancarde și drapele roșii. Se striga : „Trăiască revoluția rusă”, „Nu strigăm trăiască Franța, nici America, strigăm trăiască Internaționala”¹.

Celelalte revendicări se refereau la necesitatea creării pentru muncitori a unor condiții mai bune de muncă și hrană, mărirea salariilor, ziua de muncă de 8 ore, reprimirea muncitorilor concediați în timpul ocupației germane etc.

În desfășurarea luptelor greviste un rol important l-a avut aripa de stînga din sindicatele reorganizate. La sfîrșitul lunii noiembrie și începutul lunii decembrie 1918, ceferiștii, metalurgiștii, petroliștii, tipograful muncitorii de la regie, tîmplarii și tăbăcarii își reorganizează sindicatele și pornesc la mobilizarea muncitorilor în acțiuni greviste pentru aplicarea lozincilor date de grupurile comuniste. Începutul lunii decembrie cunoaște un nou val continuu de greve. Cînd greva înceta într-o întreprindere, ea izbucnea în altă parte cu și mai multă forță și hotărîre. La 1 decembrie intră în grevă 6 000 de muncitori ceferiști care părăsesc atelierelor și pornesc să demonstreze pe stradă cîntînd „Internaționala” pînă la Ministerul Lucrărilor Publice². Tot la începutul lunii decembrie intră în grevă 5 000 de lucrători de la Regie³. Această grevă a durat 10 zile și s-a terminat cu satisfacerea revendicărilor muncitorilor. La 5 decembrie intră în grevă tîmplarii de la fabrica „Lessel” urmați de muncitorii de la celelalte fabrici de tîmplărie⁴. În aceeași zi izbucnește greva muncitorilor tipografi. Delegația muncitorilor metalur-

¹ Marghiloman, *Note politice*, vol. IV, p. 185.

² *Socialismul*, 5 decembrie 1918.

³ *Social-democrația*, 9 decembrie 1918.

⁴ Gh. Stoica, *Însemnătatea luptelor din 13 decembrie în istoria mișcării muncitorești din țara noastră*, *Scnteia*, 14 decembrie 1958.

giști de la fabricile „Wolf”, „Vulcan”, „Lemaître”, „Haug”, „Oreștein” etc. în timpul întrunirilor la sediul sindicatelor din București au elaborat un memoriu cuprinzând printre altele următoarele revendicări : 1) ziua de muncă de 8 ore ; 2) minimum de salarizare, 25 de lei pe zi pentru lucrătorii calificați, 20 lei pentru cei necalificați, 17 lei salahorilor, 15 lei femeilor și ucenicilor ; 3) munca suplimentară să se plătească cu 50% mai mult ; 4) reprimirea muncitorilor concediați în timpul grevei din 1916 și în timpul ocupației germane etc.¹. Lupta muncitorilor metalurgiști din București a avut o mare intensitate. „Toată suflarea muncitorească din fabricile de metalurgie este organizată în sindicatul fier și metal, care este una din cele mai puternice organizațiuni muncitorești din Capitală”². Greviștii metalurgiști au obținut ziua de muncă de 8 ore și recunoașterea delegaților sindicali. Tot în primele zile ale lunii decembrie declară grevă personalul dela S.T.B. și 7 000 petroliști din Valea Prahovei (Moreni, Țintca, Cimpina etc.). Astfel, în cursul unei singure luni, în București și Valea Prahovei, numărul greviștilor se ridicase la zeci de mii³.

Între greviștii din București și cei din țară, se stabilesc puternice legături. Numeroase delegații veneau la București să ceară administrației centrale a întreprinderilor petrolifere, majorarea salariilor, reducerea orelor de lucru etc. Greviștii din diferite întreprinderi țineau legături între ei, se adunau în stradă. Este semnificativ în această privință, mărturisirea făcută de deputatul Vasile Cancicov : «Să fie oare în ajunul bolșevismului ? Trecînd azi pe la ora 8 pe Calea Victoriei, am văzut la Ministerul Industriei, casa Vernescu complet înconjurată, curtea și strada, de o imensă mulțime tulburentă. Erau greviștii Capitalei. Nici urmă de autoritate. Pe poarta mare a intrării era înfipt un imens steag roșu. La ușa de intrare în minister era fixată o pancardă de cîțiva metri lungime, tot din pînză roșie : „Jos ciocoi”, „Jos burghezia capitalistă”, „Țiăiască comunismul”»⁴.

Ca urmare directă a intensificării luptelor muncitorești, a creșterii conștiinței de clasă a proletariatului și a inițiativei grupurilor comuniste, a fost elaborat și publicat de către Partidul socialist, proiectul de program „Declarația de principii”, în ziarul *Socialismul* din 9 decembrie 1918. Față de programul vechi, din 1910, noul proiect a fost completat cu unele teze noi, revoluționare. Oportuniștii din conducerea Partidului Social-democrat au fost nevoiți să accepte un program care nu corespundea vederilor și pozițiilor lor, impus fiind de situația revoluționară. În „Declarația de principii” se subliniază faptul că Partidul socialist este un partid revoluționar care luptă pentru schimbarea totală a ordinii social-burgheze. Declarația de principii dezvăluie contradicțiile adînci ale orînduirii capitaliste din România, astfel : „Capitalismul apare neputincios de a stăpîni forțele economice și sociale, pe care el însăși le-a deslănțuit”⁵.

¹ 40 de ani de la luptele din 13 decembrie 1918, Institutul de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. din Cuvîntarea tov. Gh. Stoica, p. 25.

² *Socialismul*, 7 decembrie 1918.

³ *Ibidem*.

⁴ Vasile Cancicov, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului Romîniei*, Atelierele societății „Universul”, 1921, p. 717.

⁵ *Documente din istoria P.C.R., 1917—1922*, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 97.

Proiectul de program condamnă și tactica reformistă „credința că transformarea socială... se va înfăptui fără zguduiri și revoluții”¹ și insistă (aceasta este deosebit de important) asupra necesității instaurării dictaturii proletariatului. Cu toate aceste principii juste înscrise în „Declarația de principii” oportunismul social-democrat își păstrează amprenta asupra tezelor expuse. Astfel, nu se analizează situația concretă a României în procesul de dezvoltare al imperialismului și sarcinile revoluționare ce decurg din această situație, clasa muncitoare fiind lipsită tocmai de un program concret de luptă. Deosebit de greșit a fost faptul că Declarația de principii nu sublinia că țărănimea, care reprezenta 85 % din populația țării, trebuia să joace un rol important în îndeplinirea revoluției. Nu a fost combătută vechea poziția a Partidului socialist față de țărănime și nici nu a fost amintită teza despre necesitatea atragerii țărănimii, a realizării alianței clasei muncitoare cu țărănimea. Slăbiciunile Declarației de principii, oglindesc desigur slăbiciunile și scăderile grupurilor comuniste. Cu toate acestea, grupurile comuniste au condus și au organizat numeroase acțiuni revoluționare dintre care o mare însemnătate a avut valul de greve și demonstrații din noiembrie-decembrie 1918.

După apariția Declarației de principii s-au intensificat acțiunile cu caracter politic. Mitinguri și întruniri au avut loc la București și în provincie. În aceste mitinguri se vorbea cu admirație de cuceririle Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, se cerea înfăptuirea lor și în țara noastră. Clasa muncitoare își afirma cu cea mai mare hotărâre voința de luptă.

În fața acestei reale și uriașe amenințări, guvernul ia măsuri directe. Pierzind încrederea în capacitatea armatei de a apăra regimul burghez-moșieresc, — căci în armată izbucneau mereu conflicte și manifestări cu caracter revoluționar — guvernul a hotărât să organizeze un batalion special de atacare și asasinare a muncitorilor în caz de nevoie. În acest scop a fost ales Regimentul 9 Vinători, căruia a început să i se facă educație „specială” în comuna Băneasa unde fusese cantonat. Această „educație” consta în ațîțarea urii față de poporul muncitor pe spinarea căruia clasele dominante aruncau toată vina înfrîngerilor în război etc. Soldații regimentului erau hrăniți cu mâncăruri alese, cu vin și pâine albă care se găseau atît de greu pe atunci în România înfometată. Timp de două săptămîni, soldaților acestui regiment li s-a împuiat capul cu promisiuni că vor porni la luptă împotriva „trădătorilor țării”, împotriva celor ce nu vor întregirea neamului, a celor ce nu vor să dea pămînt țăranilor². Astfel pregătiți, soldații abia așteptau să înfigă baioneta în pieptul „dușmanului”. „Ocazia” fu repede găsită.

Încă din primele zile ale lunii decembrie, muncitorii tipografi de la întreprinderile „Șfetea” și „Minerva” intraseră în grevă și începuseră tratativele cu patronii care refuzau să le îndeplinească revendicările. Guvernul urmărea prilejul pentru începerea măsurilor teroriste; de aceea muncitorilor tipografi li se respingeau cererile. Cu dîrzenie și curaj lucrătorii tipografi de la „Șfetea” și „Minerva” continuă greva. La 5 decembrie

¹ *Documente din istoria P.C.R., 1917—1922*, ed. a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 97.

² Al. Constantinescu, *Masacrul din Piața Teatrului Național din București*, 1948.

1918, într-o notă a direcției poliției și siguranței se arăta : „Mișcarea este generală în întreg corpul tipografilor”¹, iar cu două zile mai târziu se raporta : „Greva lucrătorilor tipografi de la Atelierele „Sfetea” și „Minerva” continuă. Pe ziua de ieri (6 decembrie — *n. n.*) o parte din lucrători s-au dus la sindicat unde s-au consfățuit, a nu relua lucrul pînă ce cererile lor nu vor fi satisfăcute”². Cu ei se solidarizează și muncitorii altor întreprinderi tipografice care refuzau să tipărească articole îndreptate împotriva clasei muncitoare din România sau articole de ațîțare la războiul antisovietic.

Muncitorii de la C.F.R., de la uzinele „Vulcan”, de la Regie și Arsenalul Armatei, pornesc greva de solidarizare cu tipografia care nu-și vedeau satisfăcute revendicările. În curînd acțiunile de solidaritate se extinseră și în provincie, greva tipografilor și victoria ei devenind un simbol pentru luptele greviste din întreaga țară.

Muncitorii tipografi urmau hotărît calea luptei pentru recunoașterea drepturilor lor. În ziua de 12 decembrie 1918, greviștii de la „Sfetea” și „Minerva” au pornit spre Ministerul Industriei în frunte cu delegația care urma să negocieze cu ministrul în vederea cîștigării revendicărilor formulate în ziua de 5 decembrie. Nemulțumit de faptul că manifestanții nu încetau să scandeze lozinci revoluționare, ministrul industriei — A. Constantinescu, cunoscut sub porecla de „Porcu”—a refuzat să discute cu delegația. În seara zilei de 12 decembrie 1918, în urma refuzului primit de la Ministerul Industriei în legătură cu satisfacerea revendicărilor lor, delegații muncitorilor tipografi din București au hotărît greva generală. Pe lîngă revendicările economice privitoare la mărirea salariilor, ziua de lucru de 8 ore, au fost formulate revendicări cu caracter politic, în legătură cu organizarea clasei muncitoare, libertatea presei etc.

Luînd cunoștință de hotărîrea declanșării grevei generale a tipografilor, delegații muncitorilor celorlalte întreprinderi din capitală, hotărîsc mobilizarea generală pentru ziua de 13 decembrie, la o demonstrație prin care să silească guvernul să dea înapoi și să satisfacă revendicările inițiale ale lucrătorilor tipografi.

Înainte de începerea demonstrației muncitorii fuseseră chemați la o întrunire la sediul sindicatelor din str. Sf. Ionică, unde urmau să aștepte rezultatul ultimelor încercări de tratative la Ministerul Industriei cu care fusese însărcinată delegația muncitorilor tipografi. Cererile delegaților fură și de astă dată respinse. Reprezentanți ai Comisiei locale sindicale, răspîndiră încă în cursul dimineții această veste precum și chemarea de a se aduna la ora 3 după amiază la sediul clubului sindical din str. Sf. Ionică pentru a-și manifesta solidaritatea cu muncitorii tipografi.

La ora 10 dimineața, în momentul cînd muncitorii așteptau satisfacerea revendicărilor lor, unul din agenții siguranței informa superiorii săi : „Lucrătorii tipografi întruniți la sediul sindicatelor, au voit să mani-

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 42434. p. 13.

² Ibidem, p. 17.

festez pe străzi. Cordoane de jandarmi pedestri, postați pe str. Cîmpineanu și pe str. Sf. Ionică îi împiedică de a trece pe Calea Victoriei. Pînă în prezent manifestanții nu s-au răspîndit”¹.

În timp ce printre muncitori aveau loc pregătiri în legătură cu întrunirea de după amiază, guvernul criminal dădu ordin să fie postate trupe în jurul sediului central sindical în str. Sf. Ionică. Cordoane de soldați erau masate pe bulevard în dreptul străzii Brezoianu, în fața tipografiei „Universul”, în dreptul străzilor Matei Millo și Cîmpineanu. Clubul era înconjurat de soldați, iar în fața clubului era instalată, pe un trepied, o mitralieră cu țeava îndreptată spre club².

Încă de la ora 1 după amiază, muncitorii întreprinderilor din diferite colțuri ale orașului, lasă lucrul și cu sufertașele de mîncare în mînă se încolonează pentru a porni spre club.

Dinspre bulevard muncitorii de la uzinele „Vulcan”, „Haug”, „Wolf” și de la celelalte întreprinderi de pe malul stîng al Dimboviței rup cordoanele de soldați, îndreptîndu-se spre club. Și în alte locuri muncitorii trebuiau să rupă cordoanele și să meargă înainte. La club vorbea I. C. Frimu și alți conducători ai mișcării muncitorești.

Cordoane tot mai strînse de muncitori sînt însă oprite de soldații care amenințau cu baioneta la arme. Muncitorii nu s-au lăsat intimidați și continuă să strige lozinci „Jos starea de asediu”, „Jos cenzura”, „Vrem pace și pîine”, „Trăiască revoluția rusă”.

Înfrișat de neputința soldaților de a reține valurile de mii și mii de muncitori care se îndreptau spre piața Teatrului Național, generalul călău Mărgineanu, conducătorul acestei criminale „operații”, a ordonat descărcarea armelor în piepturile femeilor, copiilor și bărbaților care demonstrau pașnic. Amețiți de vin și rachiu, cu care fuseseră îmbătați chiar în cursul dimineții, soldații începură să tragă cu armele, să împingă cu baionetele, să lovească în dreapta și-n stînga. „În zgomotul și fumul acela — scria un martor al evenimentelor în ziarul „Socialismul” — n-am putut vedea multe. Tovarășul Nicolae Bora, care își păstrase încă calmul, smulge arma din mîna unui soldat, o zvîrle la pămînt și strigă: «Nenorocitule, ce faci?». Atunci un alt soldat îi împlîntă baioneta în piept și într-un lac de sînge, bunul nostru tovarăș Bora, cade”³.

Curînd, mulți dintre soldați s-au dezmeticit și se uitau nedumeriți la masele de oameni prost îmbrăcați, de femei și copii care fuseseră dați drept „dușmanii țării” și care cîntau cu jale „Fraților soldați, nu ne împușcați, noi vă sîntem frați, frați îndurerați”. Al. Constantinescu, unul dintre conducătorii de atunci ai grupurilor comuniste, scrie în amintirile sale despre 13 decembrie în legătură cu acest moment: „Unii dintre soldați, ascultînd nedumeriți aceste cuvinte mișcătoare, nu le venea să creadă că acest convoi martirizat se compunea din muncitori, muncitoare și copii-ășii lor, ciufuliți, cu ghetete rupte, care se țineau de poalele mamelor necăjite”. Îndemnați într-una de superiori și ofițeri, majoritatea soldaților se

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 42 313, f. 26.

² Gh. Marin, *op. cit.*, p. 31.

³ *Socialismul*, 12 decembrie 1919.

repeziră asupra muncitorilor. Singele începu să curgă șiroaie. Str. Cîmpineanu și piața Teatrului fură acoperite cu morți și răniți. Fără alegere fură împușcați și tăiați cu baionetele femei, bătrîni, copii. Bilanțul acestui atac odios fu înfiorător : peste 100 de morți și sute de răniți care umpleau apoi spitalele Bucureștiului. Se mai păstrează și astăzi buletinele de moarte date la Institutul Medico-legal pe care scrie : „Omor scuzabil”. Clubul din str. Sf. Ionică fu devastat, iar toți cei aflați acolo fură schingiuiți, bătuti cu paturile armelor, cu vina de bou, împinși în stradă. Femeile fură trase de păr în stradă și împreună cu bărbații încărcati în mașini și duși la Prefectura poliției.

Iată ce scrie Vasilescu-Vasia, unul dintre luptătorii de frunte ai mișcării muncitorești în ziarul *Socialismul* despre devastarea clubului : „Sub lovitura patului de pușcă s-au năruit dulapuri și biblioteci... În ascuțișul vîrfului de baionetă s-au sfîșiat tablouri și pancarde și s-au stricat case de bani iar flăcările focului au mistuit cărți de valoare, colecții de reviste și ziare din biblioteca clubului”.

În ziarul *Chemarea* la un an mai tîrziu se scria : „În timp ce în piața Teatrului avea loc cel mai mișelesc asasinat în masă, la clubul socialist se petreceau grozăvii, ce au lăsat în urmă banditismele sotniilor negre din stepele Rusiei”¹. Grupurile înarmate au distrus casa de bani, și-au însușit fondurile societății „Munca”, bani adunați cu trudă pentru ajutorarea bătrînilor și muncitorilor accidentați.

Din cei peste 2 000 de arestați, o mare parte fură bătuti și schingiuiți în chip îngrozitor la spălătoria prefecturii și lăsați zile întregi să zacă răniți, însîngerati, nemîncati și goi. „În această seară — a declarat I. C. Frimu la anchetă — am fost toți în curte cu cîte o sentinelă după noi și am fost puși la servicii, în care timp un soldat jandarm m-a lovit cu un cauciuc peste picioare și tot corpul și în urmă am fost dus la lavaboul jandarmilor, unde am fost bătuti pe rînd de 2 soldați, jandarmi, cu cauciucuri peste tot corpul. În urmă am fost scos în curte și bătut din nou tot cu cauciucul, de un jandarm”².

După ce o parte din arestați fură eliberați, cîteva din militanții mai activi, în frunte cu I.C. Frimu, au fost trimiși la închisoarea Văcărești. Prin aceste represiuni singeroase, burghezia spera să potolească valul de revoltă, dar rezultatul a fost un nou val de greve și lupte revoluționare. Astfel, în 26 decembrie 1921, după trei ani de la masacrul din piața Teatrului Național, ziarul *Socialismul* analizînd evenimentele petrecute după 13 decembrie 1918, scria : „Rezultatul a fost că burghezia, în ciuda propriilor ei interese, a semănat și mai multă ură în inimile muncitorilor, ură care este pivotul dominației ei de clasă, întemeiată pe violență și jaf”. Această ură s-a manifestat chiar a doua zi, la 14 decembrie 1918, cînd a apărut un manifest împotriva mîrșavului asasinat comis de clasele exploatare : „Stăpînirea, în frunte cu regele Ferdinand — se arăta în manifest — uită cu desăvîrșire soarta lui Nicolae al II-lea, a Kaizerului și a clicilor ce-i înconjurau. Brătianu, ucigașul celor 11 000

¹ *Chemarea*, 27 decembrie 1919.

² Din stenograma făcută de grefierul tribunalului, după declarația lui I. C. Frimu.

de țărani din 1907, provocatorul masacrului de la Galați din 1916, autorul măcelului de ieri, să știe, că și-a iscălit singur sentința de moarte, iar slugile sale care i-au executat ieri ordinul să știe că vine în curînd ziua răfuiei!” Manifestul era semnat „Frații celor uciși”.

Bucuria guvernului și a călăului Mărgineanu care declara mai tîrziu cu satisfacție că : „Am fost feliicitat și sîrutat pe ambii obraji de regele Ferdinand”¹, n-a putut fi deplină. Masacrul organizat la 13 decembrie a dovedit slăbiciunea claselor dominante, iar faptul că în pofida terorii, valul revoluționar a slăbit numai pentru scurt timp, a accentuat această slăbiciune. Aceasta s-a putut vedea și din uriașa mișcare de solidarizare care s-a ridicat în întreaga țară împotriva monstruosului proces înscenat la Curtea Marțială pentru învinuirea a 152 de muncitori și muncitoare de crimă contra siguranței statului. Ziarul *Socialismul* publică zeci și zeci de asemenea moțiuni de solidarizare din toate colțurile țării. În legătură cu aceasta se arată că acțiunea de solidarizare „e o înălțătoare manifestare de clasă, care întărește încrederea muncitorimii în luptătorii ei, spulberă în mod definitiv calomniile, insinuările și înscenările al căror obiect sînt”².

Astfel, în moțiunea adunării generale a secțiunii București a partidului socialist, publicat în același număr al ziarului *Socialismul* se scria : „Adunarea generală a secțiunii București întrunită în preajma procesului înscenat în legătură cu cele întîmplate la 13 decembrie 1918, respinge încercarea vicleană a dușmanului de a prezenta pe cei arestați ca elemente anarhice, cumpărate de străini. Secțiunea București nu vede în prigonirea membrilor săi, în loviturile îndreptate împotriva partidului și a sindicatului, în campanie de defăimare dusă împotriva mișcării socialiste, decît o formă a luptei de clasă”³.

La întrunirea de la Iași din 24 martie 1919, muncitorimea ieșană transmite „salutul frățesc tovarășilor inculpați în evenimentele de la 13 decembrie 1918, declarîndu-se cu totul solidari faptelor ce li se impută. Procesul ce li s-a intentat este al întregii clase muncitoare conștiente”⁴. De asemenea, secțiunea din Ploiești a partidului, comisia locală sindicală și sindicatele : metalurgiști, tîmplari, brutari, chelneri, tăbăcari, cercul tineretului muncitor din Ploiești, în moțiune arăta : „Considerăm că arestarea lor (a lucrătorilor de la 13 decembrie 1918) constituie un act arhiarbitrar împotriva chiar a legilor acestei țări și că aceasta dovedește și mai sus nedreptatea justiției de clasă”⁵.

În 18 martie 1919 a fost publicată în ziarul *Socialismul* o moțiune specială a tineretului muncitor care în mitinguri și adunări s-a solidarizat cu muncitorii ce fuseseră aruncați în închisoare în chip samavolnic. Astfel de întruniri și adoptări de moțiuni, au mai avut loc și în alte orașe ca : Brăila, Craiova, Galați, Piatra Neamț, Focșani, Constanța etc. Au ținut,

¹ *Ordinea*, 14 decembrie 1928.

² *Socialismul*, 3 martie 1919.

³ *Ibidem*, 30 martie 1919.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, 29 martie 1919.

de asemenea, să trimită moțiuni speciale diverse syndicate ca : syndicul metalurgist, syndicul lucrătorilor în lemn și mobilă din capitală etc.

Tot acest val uriaș de proteste și moțiuni de solidarizare, s-a făcut sub semnul strînsei uniri de clasă a muncitorimii. Se cocea și se maturiza conștiința de clasă proletară. Acest proces prezenta un pas însemnat înainte în dezvoltarea mișcării muncitorești. Nici rezultatele concrete ale luptei nu întîrziară să se arate.

La ecoul mișcării de protest din țară și din străinătate unde au avut loc mitinguri și întruniri de solidarizare cu luptătorii care au căzut în ghiarele poliției romîne, Brătianu, care se afla la Conferința de pace de la Versailles, este silit să transmită la București dispoziții ca procesul să nu se mai judece¹. Astfel, în urma presiunii luptelor maselor muncitoare, după 10 zile de dezbateri 48 de acuzați au fost scoși din cauză, condamându-se doar patru în frunte cu Al. Constantinescu, care a fost condamnat la moarte în contumacie căci izbutise să fugă pentru a nu cădea în mîinile poliției. Între cei patru luptători se afla și I.C. Frimu, care, îmbolnăvind-se în închisoare de tifos exantematic, slăbit de torturi și lipsit de îngrijirea necesară, își găsi moartea în chinuri îngrozitoare. Zeci și zeci de răniți au continuat să zacă mult timp în spitale, rămînînd cu boli grave care nu s-au mai putut vindeca niciodată.

Măcelul din 13 decembrie nu a izbutit să înfrîngă voința de luptă a clasei muncitoare, ci dimpotrivă, aceasta a luat un avînt mai mare. Temîndu-se de ura maselor, perfizii guvernanți au încercat o nouă metodă de slăbire a forței mișcării revoluționare printr-o manevră de îndepărtare a aliatului firesc al clasei muncitoare, a țărănimii, de la lupta de clasă. Astfel, guvernul s-a grăbit ca chiar în ziua următoare masacrului, în ziua de 14 decembrie, să dea publicității decretul de reformă agrară. Este limpede că agitarea din nou a promisiunilor de reformă agrară, a doua zi după masacrul muncitorilor, cînd încă din luna iulie 1917, parlamentul din Iași a hotărît să dispună exproprierea a două milioane de hectare din proprietățile cultivabile particulare, nu era de loc întîmplătoare. Decretul de reformă agrară a fost publicat tocmai atunci cînd burghezia s-a putut folosi de această publicare în scopul murdarelor sale manevre politice. Publicarea decretului de reformă agrară la 14 decembrie avea menirea bine definită de a preveni izbucnirea unor acțiuni de solidaritate a țărănimii cu muncitorimea, de a arunca praf în ochii țăranilor și de a pune piedici în încheierea alianței dintre clasa muncitoare și țărănimea muncitoare. Bine înțeles, guvernanții, apărînd interesele claselor exploatatoare, au avut grijă mai tîrziu să „aplice” în așa fel decretul încît să-i anuleze în mare parte prevederile.

Evenimentele din 13 decembrie 1918, au arătat astfel întreaga adîncime a crizei politice, în care „vîrfurile” nu mai puteau guverna cu aceleași metode ca înainte, iar masele nu mai voiau să se lase astfel guvernate. Așa cum a declarat mai tîrziu însuși călăul Mărgineanu,

¹ După culegerea : *40 de ani de la luptele din 13 decembrie 1918*, sub îngrijirea Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., 1958, p. 68.

„în ziua de 13 decembrie 1918, țara noastră a fost la un pas de revoluție...”¹. Pentru a ieși din această criză, clasele dominante au recurs la măsuri disperate, la alte metode de guvernare. „Metodele noi” de a conduce, pe care clasele exploatatoare le-au ales, în eforturile lor de a ieși din criză, au fost represiunea sîngeroasă de stradă împotriva proletariatului orășenesc, pe o scară încă nepracticată în întreaga istorie a orînduirii capitaliste din țara noastră, precum și trecerea de la promisiuni demagogice la acte de stat perfide, la înșelătorii oficiale ca cele legate de promisiuni de reformă agrară.

Sîngerosul atac de la 13 decembrie nu a reușit însă să slăbească creșterea mișcării muncitorești. Avîntul luptelor continua să crească, situația revoluționară din țară se adîncea și mai mult. În ciuda crimei de la 13 decembrie, în anii următori mișcarea muncitorească s-a întărit și s-a dezvoltat. Anul 1919 cunoaște marile bătălii de clasă care au dus în unele locuri la cucerirea puterii de către proletariat. Anul 1920 cunoaște marele val de greve ce au culminat cu greva generală. Sub presiunea luptelor revoluționare, clasele conducătoare au fost nevoite să accepte multe din revendicările muncitorimii. Dar valul mișcărilor nu s-a oprit. Creșterea continuă a luptelor și a conștiinței de clasă a proletariatului, au creat condițiile ca în anul 1921 să fie demascați oportuniștii și revizionistii din conducerea Partidului social-democrat, să se realizeze marea cotitură istorică în dezvoltarea mișcării muncitorești din țara noastră, crearea Partidului Comunist din România la 8 mai 1921. Luptele din 13 decembrie 1918, au avut astfel importanță istorică de a fi constituit un moment hotărîtor în procesul dezvoltării mișcării revoluționare din țara noastră, în procesul avîntului revoluționar produs de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și de a fi contribuit direct la maturizarea premiselor care au dus la făurirea Partidului Comunist din țara noastră. Așa cum a arătat tovarășul Gh. Gheorghiu-Dej: „Crearea Partidului Comunist din România a constituit o victorie istorică a leninismului împotriva oportunismului și reformismului în mișcarea muncitorească din România. Partidul comunist s-a plămădit în focul marilor lupte de clasă din România anilor 1918—1919—1920, în focul avîntului revoluționar produs în țara noastră de victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie”².

În lupta grea, plină de sacrificiu, dusă de-a lungul anilor de oamenii muncii în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru năzuințele lor spre independență și fericirea poporului, au fost asasinați de către clasele exploatatoare mii și mii dintre cei mai buni fii ai patriei noastre. Luptătorii revoluționari au păstrat pînă la ultima lor suflare, dorința ca steagul roșu al eliberării să fie purtat de mase din ce în ce mai largi.

În anii regimului burghezo-moșieresc de dominație a claselor exploatatoare, ziua de 13 decembrie, ca și numeroasele zile sîngeroase, au rămas în amintirea clasei muncitoare ca zile de luptă și de acțiune împotriva ex-

¹ *Ordinea*, nr. 4 din 14 decembrie 1928.

² Gh. Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvîntări*, ed. a IV-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 368.

ploatorilor. Comemorarea luptătorilor uciși a fost considerată de către clasa muncitoare drept o chemare a Partidului Comunist din România la lupta hotărîtă împotriva exploatării burghezo-moșierești, a fascizării țării, a criminalului război antisovietic, pentru eliberarea oamenilor muncii din robia capitalismului român și străin.

Iată ce scrie ziarul *Apărătorul proletar* după 10 ani de la sîngerosul eveniment din 13 decembrie 1918: „Aniversînd a zecea oară ziua de 13 decembrie și ciustind așa cum trebuie memoria celor căzuți în lupta contra primului atac al terorii oligarhice, clasa muncitoare romînă trebuie să manifesteze în așa fel, ca această zi să devină ziua de luptă contra terorii și pentru apărarea tuturor victimelor căzute în lupta clasei muncitoare de atunci pînă acum”¹.

În ciuda groaznicelor represiuni și terorii mereu crescînde, Partidul Comunist, ajutat de organizațiile revoluționare de masă legale și semi-legale, a stat neclintit pe poziția leninistă de întărire continuă a legăturilor cu masele largi, de a le ridica la însușirea lozincilor sale de luptă. „13 decembrie — București, 7 aprilie — Timișoara, 9 august — Lupeni, 16 februarie 1933 sînt cîte o piatră de hotar, sînt zile de luptă contra terorii fasciste, contra războiului imperialist — pentru apărarea și întărirea rîndurilor organizațiilor revoluționare — pentru cucerirea unei vieți omenești...”².

Astăzi, după 40 de ani de la masacrul din piața Teatrului Național, încheind un bogat bilanț de 15 ani de muncă constructivă pentru fericirea poporului muncitor, ne dăm seama că sîngele martirilor clasei muncitoare n-a curs în zădar. Prin lupta și jertfa lor au pus pietrele de temelie vastului șantier de construcție a socialismului.

¹ *Apărătorul proletar*, decembrie 1928.

² *Tîndrul leninist*, decembrie 1934.

RELĂȚIILE GUVERNULUI S. U. A. CU REGIMUL FASCIST DIN ROMÎNIA

(septembrie 1940 — iunie 1942)

DE

B. BĂLTEANU

Apologetii imperialismului american încearcă să prezinte politica guvernului Statelor Unite din perioada celui de-al doilea război mondial ca avînd drept țel distrugerea fascismului, ca o politică al cărei unic scop era să redea popoarelor subjugate de fascism libertatea de a dispune de soarta lor. Experiența istorică a numeroase popoare, printre care și poporul nostru, dovedește fără putință de tăgadă că monopolistii americani au fost și continuă să fie susținători ai cercurilor și regimurilor fasciste.

Re-lațiile guvernului S.U.A. cu regimul fascist din România n-au constituit pînă acum obiectul unor cercetări științifice.

În articolul de față ne propunem să analizăm unele aspecte ale acestor relații.

Cercurile conducătoare din S.U.A. au întreținut relații bune cu guvernele reacționare din România între cele două războaie mondiale. Aceasta se explică, în primul rînd, prin faptul că regimul burghezo-moșieresc creaa condiții optime pentru exploatarea de către capitalul străin a bogățiilor țării noastre și pentru obținerea unor profituri maxime, care nu erau mai prejos de acelea obținute în țările coloniale. În preajma celui de-al doilea război mondial, monopolistii americani stăpîneau una din cele mai mari societăți petrolifere „Romîno-Americană”, care își mărisse capitalul între anii 1920—1938 de la 150 milioane la 900 milioane lei¹.

¹ În perioada 1920—1939 societatea „Romîno-Americană” plătiese dividende în sumă de peste 2 183 milioane lei, *Studii*, 1951, nr. 4, p. 165.

Controlată de trustul Rockefeller, „Standard-Oil Company of New Jersey”, „Romîno-Americana” și-a întins la rîndul său controlul asupra societății petrolifere „Sospiro” (împreună cu „Astra Romîră”) și participă la societatea „Distribuția”, care se ocupa cu comerțul de produse petrolifere.

Un alt trust american „Vacuum Oil Company” avea o filială în România, care se ocupa la început cu comerțul de produse petrolifere, iar apoi a absorbit o rafinărie din Brașov¹. Și alte societăți petrolifere („Revoil”, „Globul”) aparțineau capitalului american².

Capitaliștii americani exploatau telefoanele din România, obținînd în 1930 concesiunea asupra acestora și creînd „S.A.R. de Telefoane”. Din capitalul inițial de 1 miliard lei, 939 700 000 lei au fost subscrise de „International Telephone and Telegraph Corporation”. Prin concesiunea telefoanelor, obținute de trustul Morgan, statul român era păgubit anual cu 100 milioane lei³. La sfîrșitul anului 1940 trustul american a vîndut 83% din acțiunile „S.A.R. de Telefoane” care aparțineau statului român prin intermediul Băncii Naționale, obținînd cîștiguri mari. „S.A.R. de Telefoane” a luat parte la înființarea fabricii de radio și telefoane „Standard”. În 1935 magnatul american Ford a întemeiat în România o filială „Ford Romînă”, care avea un atelier mare de montaj automobile.

Capitalul Societății care era în 1939 de 90 milioane lei, a fost dublat la începutul anului 1942⁴. Capitalul american mai participa și la o serie de industrii mai mici. Membrii și președinții societăților cu capital american se recrutau din politicienii reacționari, lipsiți de scrupule, cu ajutorul cărora monopoliiștii americani obțineau concesiile necesare și complicitatea guvernului și autorităților romînești la exploatarea poporului român și a bogățiilor sale.

Printre aceștia amintim: Al. Vaida-Voevod (președinte al consiliului de administrație al soc. Romîno-Americana), apropiatul lui I. Maniu, C. Georgescu zis Rică, membru în Consiliul de administrație al acestei societăți, Mircea Cancicov (președinte al Consiliului de administrație al „S.A.R. de Telefoane”), N. Malaxa (președintele societății Ford-Romîna), Grigore Gafencu (membru al consiliului de administrație al Soc. „Standard”) etc.

Cercurile monopoliste din S.U.A. au întîmpinat cu satisfacție începutul celui de-al doilea război mondial, văzînd în primul rînd într-însul o ieșire din criza economică care începuse în Statele Unite la sfîrșitul anului 1937. Ziarul *New York World Telegram* scria deschis „că incendiul european va avea asupra economiei noastre (a S.U.A. — B.B.) o influență multilaterală care se va manifesta în multe ramuri ale ei. Desigur, acele ramuri ale industriei care produc mărfuri necesare pentru ducerea unui război, vor cîștiga în primul rînd”⁵. Monopoliștii americani aveau frică numai ca durata războiului să nu fie prea scurtă. „Dacă ramura de măsline

¹ T. Savin, *Capitalul străin în România*, Ed. Eminescu, 1947, p. 116.

² *Scnteia* din 9 mai 1952.

³ *Ibidem* din 8 mai 1952.

⁴ *Compass Rumänien*, 1943, p. 406, *Finanzielles Jahrbuch*, Wien.

⁵ *New York Telegram*, 2 septembrie 1939.

ar începe să atragă marile puteri, business-ul ar avea mari pierderi în S.U.A.”, declara *New York Herald Tribune*¹.

Cercurile conducătoare ale Statelor Unite sperau să rămână în afara conflictului mondial, să aibă profituri uriașe de pe urma lui, iar către sfârșit să se amestece în război pentru a dicta tuturor beligeranților condițiile păcii și așezării viitoare a lumii în care monopolștilor americani să le revină rolul conducător. Ziarul *New York Times* afirma că „cuvîntul Washingtonului va fi decisiv în hotărîrea soartei post belice a lumii”². Majoritatea monopolștilor americani considerau că cel mai important concurent în calea spre supremația mondială este Germania hitleristă, ai cărei monopolști rîvneau și ei la cucerirea și subjugarea întregii lumi.

Cercurile monopoliste americane foloseau condițiile favorabile create pentru dîșii spre înfăptuirea planurilor lor de expansiune, care trebuiau să se încununeze prin dominația lor mondială. Un loc important în aceste planuri îl ocupa „rezolvarea” problemelor Europei centrale și de sud-est.

Fostul ministru al S.U.A. la Budapesta în perioada 1933—1941, John Flournoy Montgomery, arată că guvernul Statelor Unite „considera dezmembrarea monarhiei austro-maghiare ca una dintre cele mai grave greșeli ale creatorilor păcii după primul război mondial”³. După mărturisirile aceluiași autor, Statele Unite voiau să creeze după sfîrșitul celui de al doilea război mondial o confederație dunăreană, care să cuprindă toate țările din regiunea Dunării.

Această confederație urma să fie un stat reacționar, în care nu se excludea stabilirea unui regim monarhic. Președintele, scrie Montgomery, „nu era interesat în restaurarea dinastică, dar desigur că n-ar fi obiectat împotriva ei, dacă aceasta ar fi facilitat reconstrucția (adică crearea Confederației — B.B.)”⁴.

Dacă mai adăugăm la cele spuse „amănuntul” furnizat de J. Montgomery că Președintele Statelor Unite convenise cu primul ministru al Marii Britanii înainte de atacul Germaniei hitleriste contra Uniunii Sovietice, ca la sfîrșitul războiului trupele americane să ocupe țările balcanice, Ungaria și Austria, ne putem da seama cît de largi erau planurile imperialștilor americani.

La 6 septembrie 1940, generalul fascist Antonescu, cu complicitatea și în înțelegere cu liderii partidelor burghezo-moșierești, a instaurat dictatura fascisto-legionară.

Cercurile conducătoare ale Statelor Unite au întîmpinat cu satisfacție instaurarea dictaturii fasciste în România. Ziarul *New York*

¹ *New York Herald Tribune*, 17 sept. 1939.

² *The New York Times* din 9 octombrie 1939.

³ John F. Montgomery, *Hungary the unwilling satellite*, New York, 1947, p. 52. Trebuie subliniat faptul că la încheierea păcii cu Ungaria, la 29 august 1921, S.U.A. au „omis” să menționeze noile granițe stabilite între România și Ungaria.

⁴ John F. Montgomery, *op. cit.*, p. 215.

Times, îl descria pe Antonescu ca pe un „salvator” al României și bazându-se pe un articol al unuia din complicii fasciști ai acestuia, Stelian Popescu, în ziarul *Universul* trăgea concluzia că venirea la putere a lui Antonescu a fost dorită de toată țara¹.

Generalul fascist, care înfeudase complet România Germaniei hitleriste, era prezentat ca un om care nu are altă grijă decât să vegheze la menținerea independenței țării². Organizația teroristă „Garda de fier”, era descrisă ca o organizație devotată, chipurile, „intereselor poporului”³. Unele organe americane, ca și cele engleze de altfel, exprimau chiar părerea că Antonescu ar fi un adversar al Germaniei hitleriste⁴. Faptele desminteau aceste presupuneri. Germania hitleristă acapara tot mai puternic economia românească, armatele hitleriste ocupau țara.

În fața penetrației hitleriste tot mai puternice în România, guvernul american a declarat la 10 octombrie 1940 înghețate toate fondurile române aflate în S.U.A.

În telegrama ministrului României la Washington, Radu Irimescu, se arată că reprezentanții autorizați ai guvernului american motivează această măsură prin aceea, că consideră România ca o țară ocupată „fiindcă deși trupele germane au intrat în țară cu consimțământul guvernului român, poporul român n-ar fi admis aceasta în mod liber ci numai sub imperiul constrîngerii”⁵.

Această măsură se explica prin dorința de a îngreuna folosirea fondurilor românești de către guvernul antonescian în favoarea Germaniei hitleriste. Ea fusese adoptată în bună parte datorită presiunii exercitate de opinia publică americană, alarmată de știrile care îi parveneau despre stările de lucruri din România, unde dictatura fascistă stabilise un regim de teroare cruntă.

În același timp, hotărîrea guvernului american permitea guvernului român să folosească, cu anumite restricțiuni, suma blocată. În telegrama amintită se arată de altfel că „fondurile sînt blocate, nu confiscate”, ceea ce atrăgea după sine posibilitatea de a executa cu ele plăți pe baza unor licențe ale trezoreriei americane⁶.

Guvernul fascist din România tindea să întrețină relații bune cu guvernul S.U.A. Legată strîns de Germania hitleristă în a cărei victorie finală credea, clica fascistă considera că o atitudine binevoitoare din partea Statelor Unite înlesnește realizarea scopurilor agresive ale lui

¹ *New York Times* din 5 sept. 1940. Stelian Popescu publicase în *Universul* articolul *Iata-l*, în care îi făcea reclamă lui Antonescu.

² *New York Times* din 6 septembrie 1940.

³ *Ibidem*, 7 septembrie 1940.

⁴ La 13 iunie 1941 ziarul *Washington Evening star* căuta să acrediteze încă versiunea că „I. Antonescu, s-a supus dominației germane fiindcă n-avea încotro”.

⁵ Arhiva Min. Afacerilor Externe, cazierul 13, vol. XX, telegr. 11 124 din 11 octombrie 1940.

⁶ Într-o notă semnată de I. Christu, fost funcționar superior al Ministerului Afacerilor Externe, se specifică că o „parte din sume au fost utilizate ulterior”, adică după înghețarea fondurilor. (Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX. Nota din 23 octombrie 1941, semnată de I. Christu).

Hitler de care depindea și înfăptuirea planurilor hrăpărețe ale capitaliștilor și moșierilor români.

Căpeteniile fasciste din România se străduiau să „dovedească” că pentru distrugerea Uniunii Sovietice e necesar ca S.U.A., Marea Britanie și Germania hitleristă să se „împace” și să pornească împreună un război împotriva primului stat socialist din lume.

Acea parte a burgheziei și moșierimii românești care scontă victoria finală a Marii Britanii și căreia ei sperau să i se adauge și Statele Unite, căuta să stabilească un contact cât mai strâns cu reprezentanții americani, convingși fiind că în planurile anglo-americane este prevăzută distrugerea prealabilă a U.R.S.S. de către Germania hitleristă.

Prin activitatea reprezentanților săi, guvernul american căuta să întrețină relații atât cu guvernul fascist român, cât și cu cercurile conducătoare ale partidelor burghezo-moșierești. Aceste relații trebuiau pe de o parte să mențină influența americană, reprezentând guvernul american ca binevoitor față de interesele României și să dovedească că nu numai Germania hitleristă, ci și S.U.A. sînt în stare și vor să contribuie la realizarea năzuințelor cercurilor reacționare din România. În acest fel se tindea și la o anumită îngrădire a influenței hitleriste. Pe de altă parte era întreținută și sprijinită politica antisovietică, în promovarea căreia exista o deplină unitate în rîndurile reacțiunii românești¹.

Într-o scrisoare adresată ministrului de externe al României, însărcinatul cu afaceri al României la Washington, Brutus Coste, scria la 26 octombrie 1940, că guvernul american după cum a constatat el în numeroase convorbiri cu înalte personalități, are față de guvernul Antonescu „o atitudine foarte înțelegătoare”². Aceste constatări le repetă Brutus Coste într-un raport trimis Ministerului de Externe la 28 octombrie 1940³.

Arătînd o atît de largă „înțelegere” față de guvernul fascist, reprezentanții guvernului american intensifică relațiile și cu liderii partidelor burghezo-moșierești. Încă în toamna anului 1940, șeful serviciului de spionaj american în România, colonelul Kesterley, care pentru acoperirea misiunii sale de spionaj, ocupa postul de director al societății petrolifere „Romino-Americana”, a stabilit legături politice cu liderul partidului național-țărănesc I. Maniu⁴. Astfel de legături au fost stabilite cu Maniu

¹ De altfel, căpeteniile fasciste și liderii partidelor burghezo-moșierești căzuseră de acord asupra rolului care revenea celor din urmă. Într-o convorbire cu doi fruntași ai partidului național-țărănesc în timpul unui dejun, la care îi invitase în aprilie 1941, I. Antonescu le-a declarat : „... deși eu cred că șansele de victorie finală germană sînt de 90 %, nu mă gîndesc să distrug rezerva eventuală pentru o politică opusă celei pe care o slujesc eu. Dovadă, că deși există un decret-lege care condamnă la moarte pe cei care fac politică, eu vă poftesc la dejun”. (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., C. Argetoianu, *Însemnări zilnice*, caietul 66/33, însemnarea din ziua de 6 mai 1941, p. 9211). Antonescu știa bine că liderii național-țărăniști nu au de gînd să facă o politică „opusă” politicii clicii fasciste, căci altfel nu le-ar fi propus chiar în cursul aceluși dejun să intre în guvernul său.

² Arhiva M.A.E., cazier 131, vol. XXI, scrisoarea 3233/9—123 din 26 octombrie 1940.

³ Ibidem, cazier 13, vol. XX, raportul 3721/9.

⁴ Acest fapt a fost relatat de către unul din apropiații lui I. Maniu, Corneliu Coposu, a cărui declarație a fost publicată în organul partidului național-țărănesc *Dreptatea* din 28 august 1946, p. 3.

și de către ministrul plenipotențiar al S. U. A. la București, Franklin Mott Gunther¹. Conducerea partidului național-tărănesc prin stabilirea acestor contacte voia să creeze în cercurile anglo-americane impresia falsă că ea este împotriva regimului fascist din țară, pentru scoaterea României din coaliția cu puterile Axei și să mascheze în acest fel sprijinul efectiv pe care îl acorda guvernului Antonescu².

Gunther și alți reprezentanți americani voiau să întrețină iluzia că guvernul S. U. A. sprijină aspirațiile poporului român. Dându-și seama că aceste aspirații sînt îndreptate în primul rînd spre redobîndirea Transilvaniei de nord, cedată Ungariei horthyste printr-un act de trădare națională comis de cercurile dominante din România, reprezentanții guvernului american susțineau că Statele Unite, vor sprijini cererile legitime ale poporului nostru.

Aceste declarații conveneau liderilor partidelor burghezo-moșierești, care sprijinind în totul regimul fascist, făceau paradă de sentimentele lor patriotice, care chipurile îi animă.

Cu totul alte declarații făcea guvernul Statelor Unite ministrului Ungariei la Washington, Pelenyi. Acesta primise la sfîrșitul lunii august 1940 din partea departamentului de stat al S. U. A. asigurări că guvernul american „înțelege” cererile guvernului horthyst cu privire la Transilvania³. În toată perioada analizată aci, legăturile reprezentanților guvernului american cu liderii partidelor burghezo-moșierești au prezentat o importanță minoră, întrucît atenția principală a diplomaților americani se îndrepta spre guvernul fascist român.

La 8 ianuarie 1941 a avut loc o convorbire între I. Antonescu și F. M. Gunther. În acest timp România era plină de armatele germane care se pregăteau să treacă în Bulgaria, ca de acolo să lovească în armata grecească, care ținea piept cu succes Italiei fasciste.

În discuția care a avut loc, Gunther a atras atenția lui Antonescu asupra faptului că în cazul unei eventuale treceri a trupelor hitleriste din România în Bulgaria, s-ar putea trage concluzia că România face un act de

¹ *Dreptatea* din 28 august 1946, p. 3. Despre legăturile din acea vreme ale lui I. Maniu cu legația Statelor Unite din București, vezi și articolul lui N. N. Penescu, *Istoria contemporană* din ziarul *Dreptatea*, din 8 septembrie 1946, p. 1 și 2.

² În toamna anului 1940 ziarele conduse de maniști vorbeau deschis despre sprijinul acordat de I. Maniu și alți lideri ai partidelor burghezo-moșierești guvernului fascist, care acceptase și îndeplînise prevederile rușinosului dictat de la Viena și vinduse independența țării Germaniei hitleriste. Oficiosul manist din Alba-Iulia scria la 17 nov. 1940 despre Maniu, că acesta „declară... că nu luptă împotriva guvernului, ci dimpotrivă se va bucura de tot binele, ce guvernul îl va putea face țării. Trebuie să se știe că de această părere sînt și alți fruntași, ca bunăoară Ion Mihalache și Gheorghe Brătianu” (Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar 89, extras din ziarul *Foia noastră* din 17 nov. 1940, nr. 752).

³ Maxime Mourin, *Le drame des états satellites de l'Axe, de 1939 à 1945*, Paris, 1957, p. 56. Atitudinea adoptată de guvernul american la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial în problema anulării dictatului de la Viena, cînd reprezentanții americani s-au opus satisfacerii cererii guvernului român, sprijinită de Uniunea Sovietică ca întreg nordul Transilvaniei să fie înapoiat României, denască și mai mult fățărnicia declarațiilor lui Gunther și alții.

beligeranță. I. Antonescu i-a răspuns lui Gunther că România este despărțită de Bulgaria prin Dunăre „pe care poate circula oricine și pe care se pot face orice fel de transporturi”¹.

Acest răspuns cinic afirma de fapt hotărîrea guvernului fascist de a permite transportul trupelor hitleriste prin România și a contribui astfel la agresiunea hitleristă. Gunther n-a mai pus alte întrebări. În schimb dictatorul fascist a profitat de ocazie pentru a sonda atitudinea guvernului american față de Uniunea Sovietică și l-a întrebat pe Gunther ce politică ar fi făcut el în locul guvernului fascist român în „chestiunea rusească”.

„Ministrul Americii — se arăta în nota alcătuită cu prilejul acestei convorbiri — a răspuns că nu se putea face o altă politică decît aceea pe care o facem, dată fiind primejdia ce ne amenința din partea Rusiei, însă nu trebuie mers prea departe ca să nu fie o provocare”². În acest fel ministrul Statelor Unite aproba politica antisovietică a guvernului fascist român.

Susținînd calomniile cu privire la o preținșă primejdie pentru România din partea Uniunii Sovietice (după cum se va vedea mai departe nici Antonescu nu credea în existența vreunei primejdii din partea U.R.S.S.), Gunther încuraja de fapt cercurile reacționare din România să continue politica lor antisovietică. În aceste condiții, recomandarea „că nu trebuie mers prea departe ca să nu fie o provocare”, constituia o obișnuită măsură de prevedere din partea unui diplomat, care își rezerva posibilitatea de a pretinde, că el nu aprobase pe deplin politica agresivă a unui stat fascist.

În cadrul pregătirii febrile pentru războiul antisovietic, Hitler a considerat că Antonescu era mai bun pentru înfăptuirea planurilor sale criminale și că el va putea mai ușor furniza carne de tun pentru front și militariza economia națională a țării. De aceea în lupta care a izbucnit în România între conducerea „Gărzii de fier” și clica lui Antonescu, Hitler i-a acordat sprijin acesteia din urmă. De fapt, această luptă convenea de minune Germaniei hitleriste, care sprijinind ba pe una, ba pe cealaltă din taberele fasciste avea posibilitatea să lege și mai puternic soarta României de planurile criminale antisovietice la înfăptuirea cărora se pregătea tocmai să treacă³.

La 18 februarie 1941, F. M. Gunther l-a vizitat din nou pe I. Antonescu. În ce consta scopul acestei vizite? „D. Ministru al Americii —

¹ În declarația lui I. Antonescu prezentată la procesul de la Nürenberg fostul dictator fascist arată că era conștient de faptul că trecerea trupelor hitleriste prin România era un act dușmănos față de Uniunea Sovietică. *Procesul de la Nürenberg*, vol. I, Moscova, 1952, p. 374 (în limba rusă).

² Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX. Notă despre convorbirea între I. Antonescu și Gunther, ministrul Americii, la Președinția Consilului de Miniștri, 8 ianuarie 1941.

³ Pînă și generalul fascist Ion Gheorghe, fost ministru al României la Berlin în 1943—1944, este nevoit să recunoască în cartea sa calomnioasă că după evenimentele din ianuarie 1941 Germania a reușit și mai mult să înfăptuiască România, întrucît Antonescu era obligat să execute toate ordinele lui Hitler. În caz contrar, guvernul hitlerist îl amenința pe Antonescu cu instalarea unui guvern legionar (Ion Gheorghe *Rumâniens Weg zum Satellitenstaat*, Heidelberg, 1952, p. 115).

se spune în nota consacrată acestei vizite — a cerut să fie primit de d. general Antonescu și i-a spus că vine să-l vadă pentru a-l felicita de reușita deplină ce a obținut-o în lupta contra rebelilor¹. Așadar reprezentantul oficial al Statelor Unite, al unui stat care se proclamă democratic, făcea o vizită șefului regimului fascist din România, spre a-i exprima felicitări pentru „victoria” obținută asupra unui grup-rival fascist.

După ce își exprimă bucuria pentru reușita dictatorului fascist, Gunther caută să lămurească o problemă extrem de caracteristică pentru preocupările diplomatului american și anume „Care este rostul trupelor germane din România și unde vor interveni : contra Rusiei sau în Balcani ?” Antonescu era însă prea puțin dispus să-i răspundă lui Gunther și atunci urmează o nouă întrebare a lui Gunther. „D. Gunther — se arată în notă — a întrebat atunci ce s-ar întâmpla, dacă Germania ar avea un eșec în Balcani ? Oare nu i-ar sări Rusia în spate ?”

Extrem de semnificativ și de mare importanță pentru demascarea politicii criminale a lui I. Antonescu este răspunsul acestuia la întrebarea lui Gunther. „Antonescu a răspuns că nu va fi un eșec german în Balcani și că nimeni nu ar trebui să sconteze un asemenea eșec și nici să creeze că amenințarea unui atac rusesc ar fi serioasă”² (subliniat de mine, — B. B.).

Această recunoaștere din partea lui I. Antonescu a lipsei de orice amenințare din partea Uniunii Sovietice arată că toate afirmațiile despre o pretinsă intenție agresivă a Uniunii Sovietice erau scornite în mod conștient de oficinile fasciste de la București pentru a otrăvi conștiința maselor populare și a pregăti atmosfera pentru intrarea în războiul anti-sovietic.

Bazându-se pe „intimitatea” care se crease între ei, I. Antonescu l-a întrebat pe Gunther, ca și la 8 ianuarie 1941, dacă acesta aprobă politica dusă de România și deși diplomatul american aflase cu puține clipe înainte, că guvernul fascist al lui Antonescu duce o politică aventuristă bazată pe o falsificare conștientă și răuvoitoare a politicii de pace și bună înțelegere a Uniunii Sovietice, răspunsul lui a fost aprobativ³.

La 22 iunie 1941 România burghezo-moșierească s-a alăturat atacului criminal pornit de Germania hitleristă împotriva Uniunii Sovietice. Președintele Statelor Unite declara la 24 iunie 1941 că guvernul american care

¹ Arhiva M.A.E., cazier 13, vol. XX, notă despre convorbirea între generalul Antonescu și d. Mott Gunther, din 18 februarie 1941.

² Ibidem.

³ Iată cum redă nota schimbul de păreri între I. Antonescu și F. M. Gunther : I. Antonescu „l-a întrebat să spună franc ce politică ar fi făcut dl. Gunther și ar face dacă ar trebui să conducă destinele României ? Ar susține oare că politica României trebuie îndreptată în altă direcție decât cea actuală ? Dl. Gunther a recunoscut că n-ar putea susține altă teză” (Arhiva M.A.E. cazier 13, vol. XX, notă despre convorbirea între generalul Antonescu și d. Mott Gunther din 18 februarie 1941). Această sumară relatare arată încă o dată, că prin reprezentantul său guvernul S.U.A. aproba fără rezervă politica antisovietică a dictaturii militarofasciste, îi acorda acesteia ajutor moral.

continua să nu participe la război, va acorda tot sprijinul posibil guvernului sovietic pentru a înfrînge agresiunea ¹.

La 2 august 1941 subsecretarul de stat al Statelor Unite S. Welles comunică ambasadorului sovietic la Washington că guvernul american este gata să acorde ajutor U.R.S.S. „Această hotărîre — se spune în scrisoarea lui Welles — este dictată de convingerea guvernului Statelor Unite, că întărirea rezistenței înarmate a Uniunii Sovietice împotriva atacului banditesc al agresorului, care amenință securitatea și independența nu numai ale Uniunii Sovietice, ci și a tuturor celorlalte popoare — corespunde intereselor apărării de stat a Statelor Unite” ².

S-ar părea că atitudinea reprezentantului Statelor Unite la București față de guvernul fascist român, participant la agresiunea criminală împotriva Uniunii Sovietice, nu putea fi decît una de înfierare a mișelescului atac și a autorilor lui.

În fapt găsim însă cu totul altă atitudine, diametral opusă celei așteptate. Pentru a-și manifesta simpatia față de clica fascistă și atacul criminal împotriva Uniunii Sovietice, Gunther comunică Ministerului de Externe al Romîniei textul unui schimb de telegrame pe care l-a avut cu S. Welles ³. În telegrama sa expediată la 22 iunie 1941, Gunther manifestă deschis sprijinul care-l acordă guvernului Antonescu și cere ca guvernul american să facă o declarație publică, prin care să-și manifeste simpatia pentru guvernul fascist român. „Aici s-a răspîndit impresiunea greșită — scrie el — că, datorită anumitor influențe, simpatiile guvernului nostru cel puțin sînt de partea Rusiei” ⁴.

Desigur, că guvernul american nu putea satisface o asemenea dorință, care ar fi anulat valoarea declarațiilor făcute de președintele Roosevelt. În telegrama sa de răspuns, S. Welles îi comunica însă, că guvernul Statelor Unite va ține seama de aceste recomandări în cazul unor noi declarații sau proclamații.

Poziția adoptată de guvernul american în această problemă era o poziție de încurajare a guvernului fascist român în continuarea agresiunii împotriva Uniunii Sovietice. Prin această poziție, guvernul S.U.A. sprijinea de fapt propaganda cercurilor reacționare din România, care, pentru a induce în eroare masele populare vorbeau despre un așa-zis război defensiv în timp ce armatele fasciste căutau să înrobească poporul sovietic iubitor de pace ⁵.

¹ *Politica externă a Uniunii Sovietice în perioada Războiului de Apărare a Patriei*, vol. 1, Moscova, 1946, p. 529 (în l. rusă).

² *Ibidem*, p. 141.

³ Textul acestor telegrame se află în Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX, cu nota: Comunicat de ministrul Americii. În cartea sa calomnioasă trădătorul A. Cretzianu confirmă că Gunther i-a comunicat lui în calitate pe care o avea de secretar general al Ministerului de Externe, textul telegramelor pe care el le reproduce în carte (Al. Cretzianu, *The lost opportunity*, Londra, 1957, p. 70).

⁴ Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX.

⁵ Trădătorul Cretzianu caută să justifice atitudinea lui Gunther prin dorința acestuia chipurile, de a împiedica o alunecare iremediabilă a Romîniei în lagărul Germaniei (Al. Cretzianu, *lucr. cit.*, p. 70). Or, este clar că sprijinind participarea Romîniei la războiul antisovietic, Gunther cu aprobarea guvernului Statelor Unite, contribuia în fapt la o înfeudare și mai puternică a Romîniei de către Germania hitleristă.

Astfel de dovezi de simpatie pentru guvernul fascist și participarea lui la războiul criminal împotriva Uniunii Sovietice erau multe. La 10 iulie 1941, de exemplu, însărcinatul cu afaceri al României în Statele Unite ¹ telegrafiază la Ministerul de Externe că la Departamentul de stat s-a declarat că poziția guvernului american față de România trebuie considerată ca o dovadă a înțelegerii pe care guvernul american o are față de participarea clicii fasciste la războiul antisovietic ².

Reprezentantul Statelor Unite la București avea o deplină unitate de vedere cu reprezentanții guvernului fascist român în privința necesității „apărării civilizației” de către clica hitleristă. Mai mult decât atât, reprezentantul S.U.A. în numeroase rânduri mulțumește conducătorilor fasciști pentru „lămuririle” obținute de la ei.

Germania hitleristă urmărea însă cu nemulțumire dezvoltarea relațiilor dintre România și Statele Unite, presupunând că aceasta poate provoca anumite veleități de „independență” din partea căpeteniilor fasciste române, mai ales că relațiile dintre Germania și S.U.A. se înrăutățiseră tot mai mult. Sub presiunea nemților, guvernul român a retras exequatorul tuturor consulilor și agenților diplomatiei americani. Pentru relațiile ce existau între reprezentantul diplomatic al S.U.A. la București și guvernul român este interesant de remarcat, că în ziua de 17 iulie 1941 M. F. Gunther a adresat o scrisoare în limba franceză scrisă de mână (ceea ce este extrem de rar în lumea diplomatică) generalului I. Antonescu, în care i se plînge, că în lipsa acestuia, interesele americane au fost supuse unei serii de inadvertențe și că speră că aceasta s-a făcut fără știrea generalului ³.

A doua zi, la 18 iulie 1941, F. M. Gunther a avut o întrevedere cu M. Antonescu în cursul căreia ministrul S.U.A. arăta că măsura guvernului român cu privire la retragerea exequatorului agenților diplomatiei americani nu este o măsură „amicală”.

Antonescu a răspuns că aceasta este un act de solidaritate cu acțiunea statelor Axei și apoi a ținut o pledoarie fascistă în care au fost expuse toate concepțiile rasiste și antiumane ale lui Hitler despre necesitatea nimicirii popoarelor slave, distrugerea comunismului etc. ⁴. Gunther se declară impresionat de teoriile fasciste dezbătute în fața lui și își exprimă regretul că pînă acum „nu privise problema din acest punct de vedere și că va informa guvernul său” ⁵. Dar regretul ministrului S.U.A. nu se mărgi-

¹ Din octombrie 1940 legația română din Washington a fost condusă de un însărcinat de afaceri fascistul Brutus Coste. Deși guvernul american a acordat în iunie 1941 agreementul pentru numirea lui Stoica ministru la Washington, guvernul fascist nu l-a trimis în S.U.A. motivînd aceasta prin faptul că se anunță intrarea S.U.A. în război și România fiind aliată Germaniei va fi nevoită să întrerupă relațiile cu guvernul american (vezi Arhiva M.A.E., cazierul 2, problema 71, vol. 12, nota asupra convorbirii lui A. Gretzianu cu Mott Gunther, p. 4). Refuzul lui Antonescu de a-l trimite pe Stoica la Washington se explică probabil și prin faptul că Germania hitleristă nu avea ambasador în S.U.A., ci era reprezentată printr-un însărcinat cu afaceri. De aceea, hitleriștii n-ar fi privit cu ochi buni acreditarea unui ministru plenipotențiar la Washington de către o țară care făcea parte din Axă.

² Arhiva M.A.E., cazier 13, vol. XX, telegrama 11501 din 10 iulie 1941.

³ Scrisoarea se află în Arhiva M.A.E., cazier 5, vol. XIX.

⁴ Ibidem, cazier 13, vol. XX, notă asupra convorbirii din 18 iulie 1941, f.2.

⁵ Ibidem, f.3.

nește la aceasta. El mai are și altele. „La sfârșitul convorbirii se arată în notă — dl. Gunther și-a exprimat regretul că nu are legături personale cu dl. von Killinger și mi-a spus textual : „Față de încăpăținarea Angliei, cînd Germania va voi să facă pace, tot prin Statele Unite o va putea face ușor”¹.

Această declarație care deschidea în fața Germaniei hitleriste perspectiva de a încheia prin intermediul Statelor Unite o pace avantajoasă, a stîrnit interesul și lui I. Antonescu, căruia i s-a comunicat conținutul convorbirii. Pe marginea notei el a făcut următoarea adnotare : „să se înlesnească luarea legăturilor între dl. Gunther și baronul von Killinger”².

Existau însă persoane oficiale americane și mai sus puse decît Gunther, care își exprimau deschis aprobarea pentru războiul antisovietic dus de România. La Vichy, pe lângă guvernul lui Pétain era acreditat în calitate de ambasador al Statelor Unite amiralul V. Leahy, care a exercitat în timpul războiului și după aceea, o influență considerabilă asupra politicii guvernului american. Amiralul Leahy întreținea relații cu ministrul Romîniei la Vichy, Hiott. Acesta din urmă comunica la 1 august 1941 Ministerului de Externe al Romîniei, că cu cîteva zile în urmă, amiralul Leahy într-o conversație cu dînsul și-a exprimat bucuria pentru faptul că România a reușit să ocupe o parte din teritoriul sovietic³.

Mai departe Hiott citează textual cuvintele lui Leahy : „Cred că totul se va termina în curînd aducîndu-vă și vouă satisfacții. Dacă frontul rus va ține, sub o formă oarecare, pînă la sfîrșitul sezonului favorabil pentru operații, încheierea păcii generale va deveni lucru posibil în cursul iernii”⁴.

Despre ce satisfacții pentru regimul fascist din România vorbea Leahy ? Și ce fel de „pace” putea să fie aceea, care să procure satisfacții regimului antonescian ? Cuvintele lui Leahy exprimau speranțele cercurilor monopoliste americane, care nădăjduiau că la sfîrșitul anului 1941 Uniunea Sovietică va fi într-atît de slăbită în urma atacului fascist, încît Statele Unite vor putea s-o oblige la încheierea unei păci care ar fi urmat să consființească acapărarea teritoriilor sovietice ocupate vremelnic de armatele fasciste.

În speranța că războiul antisovietic va duce la extenuarea agresorului, Germania hitleristă și complicii ei, cît și a victimei — Uniunea Sovietică, monopolistii americani se pregăteau să intervină în calitate de arbitru și să impună încheierea unei păci, care să consființească dominația mondială a Statelor Unite. Existența unor astfel de planuri, în care cel mai important rol îl deținea dorința de a nimici Uniunea Sovietică, era cunoscută în cercurile reacționare din București. Propagandistul lor cel mai asiduu era însuși ministrul Statelor Unite la București, Gunther.

Într-un cerc de diplomați străini și în prezența unor politicieni romîni, Gunther povestea despre planurile guvernului american. „Credeți

¹ Arhiva M.A.E., cazier 13, vol. XX, notă asupra convorbirii din 18 iulie 1941, f. 3.

² Ibidem, f. 1.

³ Ibidem, Telegramă de la legațiunea din Vichy 147/380 din 1 august 1941.

⁴ Ibidem.

dvs. că America pregătește o armată formidabilă ca să treacă în Europa ? Doamne ferește ! Va trece în Asia și prin Siberia va ține pe ruși la respect. Sovietele nu vor putea reconstitui forța lor militară înainte de 10—15 ani”¹.

În acest fel se dezvăluiau în fața reacționarilor români și a unor diplomați străini de aceeași speță, planurile ascunse ale cercurilor reacționare din Statele Unite. Declarațiile reprezentantului american erau menite să insuflă curaj reacțiunii românești, s-o facă să spere că Statele Unite vor lua asupra lor misiunea de a distruge comunismul și că vor duce la bun sfârșit ceea ce își propusese elica hitleristă.

În cursul acestei conversații, Gunther a arătat că guvernul american se pregătește nu numai să „treacă” prin Siberia și Rusia, ci este preocupat și de viitorul Europei postbelice. „Anglo-saxonii — continua ministrul Statelor Unite — se gândesc la un fel de federalizare a statelor Europei, cu un consiliu central la Viena spre pildă — consiliu în care fiecare nație ar fi reprezentată. Nici o țară n-ar mai avea dreptul să aibă armată, numai consiliul ar avea la dispoziție 7—800 000 de soldați, cu care ar face poliția întregii Europe”².

Între aceste planuri și cele expuse în mod public de reprezentanții oficiali ai Statelor Unite în documente menite să facă cunoscută opiniei publice mondiale țelurile „altruiste”, „democratice” ale guvernului american existau deosebiri fundamentale.

În timp ce Carta Atlanticului semnată de președintele Statelor Unite și primul ministru al Marii Britanii la 14 august 1941 afirma că unul din principiile fundamentale ale politicii acestor țări este chipurile respectul pentru dreptul tuturor popoarelor de a-și alege forma de conducere sub care vor să trăiască și proclamă că S.U.A. și Anglia tind să restabilească drepturile suverane ale popoarelor, care au fost lipsite de aceste drepturi³, ministrul Statelor Unite descria un program cu totul diferit.

Statele europene care au tradiția îndelungată de existență suverană, urmau să fie federalizate și lipsite de mijloace de apărare. Prin crearea unei armate, care de fapt urma să constituie o poliție modernă, se urmărea înăbușirea oricăror încercări ale popoarelor europene de a-și recăpăta independența și a lupta pentru libertate și progres social.

Politica cercurilor imperialiste ale S.U.A. de după cel de-al doilea război mondial, cu încercările de a „federaliza” și a „unifica” popoarele Europei în scopul de a le subjugă mai ușor intereselor monopolurilor americane arată că tocmai planul expus de Gunther exprima adevăratele țeluri ale acestor cercuri.

Între timp relațiile dintre căpeteniile fasciste și reprezentantul Statelor Unite la București devin tot mai strânse și ei stabilesc tot mai multe puncte de înțelegere. Caracteristic însă e și mai departe faptul, că această „înțelegere” se face pe baza aprobării, uneori entuziaste, de către

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R. ; C. Argetoianu : *Însemnări zilnice* (Memorii inedite), vol. 70 (37), p. 9856—9857.

² *Ibidem*, p. 9857.

³ Vezi textul Cartei Atlanticului în volumul : *Politica externă a U.F.S.S. în perioada Războiului pentru Apărarea Patriei*, vol. I, Moscova, 1946, p. 167.

Gunther a tuturor concepțiilor retrograde, inumane ale fasciștilor. O grijă deosebită, și trebuie recunoscut, că nu lipsită de succes pentru cultivarea relațiilor cu ministrul Statelor Unite, a depus-o Mihail Antonescu ¹.

La 21 august 1941, într-o convorbire cu Gunther, M. Antonescu începea să laude în stil fascist misiunea Germaniei hitleriste în lupta contra comunismului și popoarelor slave și țelurile de război ale României. Nu lipsește nici obișnuita tiradă cu privire la rolul pe care Statele Unite trebuie să-l joace, chipurile, în lupta contra Uniunii Sovietice. F. M. Gunther face și el declarații îndreptate împotriva Uniunii Sovietice, exprimându-și „indignarea” față de purtarea Angliei, care a încheiat o alianță cu U.R.S.S. ².

„Dl. ministru al Americii mi-a răspuns — scria M. Antonescu în nota redactată cu ocazia convorbirii — că într-adevăr problema rusă capătă aspecte noi. Că alianța anglo-rusă este o consecință a politicii Angliei și a jocului său de echilibru”³. Gunther își exprima părerea că s-ar putea foarte ușor ajunge la pace. „Dacă Germania ar renunța la imperialismul său și ar primi să-și limiteze pretențiile europene, — spune diplomatul american — s-ar putea ajunge la soluțiuni de pace foarte ușoare, cu toate că rezistența Angliei este încă «încăpățînată»”⁴.

Aceste cuvinte schițau de fapt un plan pentru încheierea unei păci care să ducă la crearea unui front antisovietic din care să facă parte Germania hitleristă și Statele Unite. Încheierea unei astfel de păci presupunea însă un rol preponderent pentru Statele Unite, care în schimb se declarau de acord să înfrângă „încăpățînarea” Angliei și s-o oblige la încheierea acestei păci. O astfel de „pace” trebuia să fie încheiată în scopul nimicirii statului Sovietic, pentru a se „rezolva” în acest fel „problema rusă”.

Este foarte interesant faptul, că și de data aceasta, ca și în timpul convorbirii din ziua de 18 iulie 1941, Gunther își exprimă părerea de rău că nu are raporturi cu satrapul hitlerist în România, Killinger.

În fața celor expuse se poate naște următoarea întrebare : activitatea diplomatică a lui F. M. Gunther era sprijinită de Departamentul de Stat al Statelor Unite sau poate acțiunile și părerile lui erau în flagrantă contradicție cu părerile expuse de alți reprezentanți mai autorizați ai guvernului american ? Documentele dau un răspuns fără putință de echivoc la această întrebare. Activitatea și părerile lui F. M. Gunther erau în deplină concordanță cu activitatea și părerile Departamentului de Stat. La 15 august 1941, M. Antonescu trimite instrucțiuni legației române din

¹ Trădătorul Al. Cretzianu, care a fost un colaborator apropiat al lui M. Antonescu scrie că acesta înțelegea „cît de important pentru noi este (adică pentru cercurile dominante reacționare din țară,—B.B.) de a ne găsi în înțelegere cu guvernul american” (Al. Cretzianu, *lucr. cit.*, p.90).

² Se are în vedere „Acordul despre acțiuni comune ale guvernului U.R.S.S. și guvernului Marii Britanii în războiul contra Germaniei”, semnat la 12 iulie 1941, la Moscova și care prevedea că ambele părți se obligă să se ajute reciproc în războiul contra Germaniei hitleriste și să nu ducă tratative sau să încheie o pace sau armistițiu decît cu consimțîntul ambelor părți. Textul acordului este publicat în „Politica externă a U.R.S.S., în perioada Războiului de Apărare a Patriei”, vol. I, Moscova, 1946, p. 131—132 (în limba rusă).

³ Arhiva M.A.E., cazier 13, vol. XX, Notă asupra convorbirii avute în ziua de 21 august 1941, f. 2—3.

⁴ Ibidem.

Washington, în care cere ca însărcinatul de afaceri al României să atragă atenția guvernului american „asupra răspunderii pe care o au Statele Unite în păstrarea civilizației lumii”¹.

După aceasta urmează obișnuita porție de propagandă fascistă cu privire la rolul „altruist” al Germaniei hitleriste, al „pericolului roșu” și al misiunii „civilizatorice” pe care o îndeplinește Antonescu. La sfârșitul instrucției, M. Antonescu comunică subordonatului său: „Am explicat ministrului Statelor Unite această poziție. Am avut impresia că a înțeles situația noastră”².

Fascistul Brutus Coste se grăbește să îndeplinească instrucția șefului său și se prezintă la Departamentul de Stat, unde debitează toate cele comunicate de M. Antonescu. Coste răspunde la 23 august 1941 că a găsit „foarte multă înțelegere” pentru acțiunea guvernului fascist³. Ce îi preocupă în acest moment pe înalții funcționari de la Departamentul de Stat?

„La Departamentul de Stat mi s-a arătat cu expresiuni de regret telegrame ale legațiunii Statelor Unite la București, raportind violențe în presa românească contra Statelor Unite”⁴. Coste se consideră obligat să sublinieze că de la începutul războiului contra U.R.S.S., comentariile defavorabile guvernului militar-fascist „au lipsit aproape cu desăvârșire din presa americană”⁵.

Căpeteniile fasciste din România hotărăsc să folosească această plângere a înalților funcționari americani pentru a trage noi foloase de pe urma „înțelegerii” de care da dovadă, față de ei, guvernul american. La 3 septembrie 1941, M. Antonescu are o nouă convorbire cu F. M. Gunther și fiind informat prin telegrama lui Coste de atitudinea Departamentului de Stat, se plinge și el de niște jigniri care au fost aduse regimului militar-fascist în cadrul unor transmisiuni ale postului de radio Londra cu privire la România⁶.

Potrivit obiceiului său, Gunther se arată imediat de acord cu punctul de vedere al lui M. Antonescu și îi cere o notă scrisă pentru a putea, pe temeiul ei, să facă o intervenție pe lângă guvernul britanic, spre a pune

¹ Arhiva M.A.E., cazier 102, vol. 132, telegrama nr. 1127, f. 2—3.

² Ibidem, f. 4.

³ M.A.E., cazier 13, vol. XX, telegrama de la legațiunea din Washington, 76/11546, din 23 august 1941.

⁴ Istoricul vest-german Hillgruber arată că la mijlocul lunii august 1941 guvernul hitlerist a cerut de la guvernul român să limiteze libertatea de deplasare a personalului legației americane, că să îngreuneze activitatea lor de spionaj (Andreas Hillgruber, *Hitler, König Karol und Marshall Antonescu* Wiesbaden, 1954, S. 144). Această știre este întrucâtva confirmată de o informație a revistei americane *Newsweek*, din 4 august 1941. „Naziștii cred că diplomații americani în România obțin prea multe informații politice și militare despre Balcani și posedă prea multă influență asupra guvernului român”. Același Hillgruber arată și dînsul că măsurile cerute de hitleriști „urmăreau să înrăutățească relațiile romîno-americane în aceeași măsură, în care se mărea încordarea în relațiile americano-germane” (Hillgruber, *loc. cit.*, S. 144). Violența de limbaj a presei fasciste se explică, probabil, prin presiunea hitleriștilor.

⁵ Ibidem.

⁶ Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX. Notă asupra convorbirii de la 3 sept. 1941, între M. Antonescu și F. M. Gunther, f. 2. „Jignirile” constau în aceea că I. Antonescu a fost comparat cu Laval și s-a spus că la sfârșitul războiului va fi tras la răspundere.

capăt unor astfel de transmisiuni¹. Este necesar de subliniat faptul că Gunther lua asupra-și o misiune, care nu-i revenea, întrucît după ruperea relațiilor diplomatice dintre România și Marea Britanie², interesele Romîniei burghezo-moșierești erau reprezentate în Marea Britanie de către ministrul plenipotențiar al Suediei. Cunoscînd însă sentimentele profasciste ale lui Gunther, M. Antonescu i-a spus acestuia că preferă „intermediul d-sale”.

La 4 septembrie 1941 are loc o altă convorbire în sediul Departamentului de Stat al S.U.A. la Washington. Însărcinatul cu afaceri al Romîniei Brutus Coste, este primit de Cordell Hull. Potrivit instrucțiunii din 15 august 1941, Coste expune secretarului de stat a S.U.A. toată „argumentarea” fascistă pe care o prezentase demnitarilor acestui departament la 23 august 1941. Poziția lui Hull este extrem de caracteristică pentru atitudinea cercurilor conducătoare americane. „Secretarul de stat — comunică lui M. Antonescu, Coste — a ascultat cu atență bunăvoință expunerea mea ferindu-se a face vreo remarcă directă în bine sau în rău cu privire la acțiunea noastră”³.

Ca răspuns la observațiile lui Coste despre așa-zisa „primejdie comunistă” etc., Hull „a observat că Statele Unite nu au uitat primejdia comunistă, dar au ajuns la concluzia că Hitler și Germania reprezintă o primejdie mai mare și mai imediată”. Hull atrăgea atenția lui Coste ca nu cumva căpeteniile fasciste să piardă din vedere „primejdiile pe care Statele Unite le consideră majore”. Așadar, Hull declara că intenția Statelor Unite era de a lupta împotriva Uniunii Sovietice după ce va fi îndepărtat un concurent periculos — Germania hitleristă — și această declarație era făcută unui reprezentant al unui regim fascist, care atacase în mod mișelesc Uniunea Sovietică⁴.

Pentru dezavuarea atitudinii Romîniei fasciste Hull nu găsește nici un cuvînt de osîndă, ba din contra și-a exprimat simpatia pentru România⁵, ceea ce în împrejurările de atunci însemna o încurajare pentru elica fascistă. Nu e de mirare că astfel de declarații au produs o impresie bună asupra fascistului Coste care se aștepta la cu totul altă reacțiune din partea lui Hull. „Cred, continua Coste în telegramă, că este destul

¹ Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX. Notă asupra convorbirii de la 3 sept. 1941. între M. Antonescu și F. M. Gunther, f. 2.

² Marea Britanie a rupt relațiile diplomatice cu România la 10 februarie 1941.

³ Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX, telegrama de la legația din Washington din 4 septembrie 1941, f. 1.

⁴ Atitudinea lui Hull față de participarea guvernului fascist român la războiul antisovietic se încadrează perfect în caracterizarea pe care o dă John F. Montgomery participării clicii hortiste la acest război care — scrie el — „a purtat un război nejust întrucît era aliata lui Hitler, dar a dus un război just întrucît lupta împotriva Uniunii Sovietice” (John F. Montgomery, *lucr. cit.*, p. 150). Singura imputare care reieșea și din cuvintele lui Hull era că, elica fascistă s-a angajat în războiul antisovietic alături de Germania hitleristă și n-a așteptat pînă ce imperialiștii americani vor forma o coaliție antisovietică în care rolul conducător să le revină lor.

⁵ Arhiva M.A.E., cazier 13, vol. XX, Telegrama de la legația din Washington din 4 septembrie 1941, f. 2.

de satisfăcător că nu ne-a criticat acțiunea și nici nu ne-a pus în vedere luarea de atitudine contra noastră prin declarație publică”¹.

Simpatia manifestată de către Cordell Hull față de regimul militarofascist și participarea acestuia la războiul antisovietic, i-a făcut pe guvernânții fasciști să caute să ațite și mai mult pe reprezentanții oficiali americani împotriva Uniunii Sovietice, punându-și ca scop să creeze în Statele Unite o atmosferă favorabilă Germaniei hitleriste și complicilor ei.

Într-o nouă convorbire cu F. Gunther, la 11 septembrie 1941, M. Antonescu folosește din nou tot arsenalul de propagandă fascistă pentru a dovedi caracterul „defensiv” al războiului purtat de România și îngrijorările pe care le provoacă căpeteniilor fasciste lupta dîrză a Armatei Sovietice pentru apărarea patriei socialiste și lipsa de suficientă înțelegere din partea Statelor Unite.

De data aceasta Gunther, vădit „emoționat” de neliniștea care-l stăpînea pe M. Antonescu, caută să-l liniștească și îi declară „că Rusia este deja foarte mult slăbită în urma victoriilor germane și luptelor de pe frontul rus, că ea nu va putea ieși decît slăbită din acest război și crede că nu Statele Unite vor lucra pentru refacerea Rusiei și amenințarea Europei”².

În acest fel reprezentantul oficial al guvernului Statelor Unite dădea de înțeles că S.U.A., au intenția de a contribui la slăbirea Uniunii Sovietice, care după socotelile ei trebuie să iasă sleită din război. Astfel de declarații erau menite să creeze în cercurile fasciste siguranța că ele vor găsi în guvernul Statelor Unite un protector, care le va permite să continue politica reacționară antisovietică de pînă acum.

După stabilirea unei astfel de identități de vederi asupra necesității de a înfrînge și slăbi Uniunea Sovietică, a urmat un schimb de amabilități, extrem de semnificative pentru relațiile dintre cele două state. Gunther a adus elogii dictatorului fascist I. Antonescu și și-a exprimat mulțumirea pentru nota lui M. Antonescu în care acesta își exprima regretul în legătură cu unele articole publicate în presa romînă împotriva președintelui Roosevelt³. În același timp l-a informat pe Antonescu că a intervenit pe lîngă guvernul american, ca acesta să ceară la Londra „să se pună frîu” atacurilor prin radio la adresa guvernânților romîni⁴.

Din textul notei mai aflăm că în această problemă Gunther nu s-a mărginit cu intervenția pe lîngă guvernul său și i-a adresat lui M. Antonescu la 5 septembrie 1941 o notă în care își exprima părerea sa personală, care era identică cu cea a guvernului romîn. Desigur că M. Antonescu nu a rămas mai prejos de interlocutorul său și i-a mulțumit și el la rîndul său.

În ziua de 2 octombrie 1941 a avut loc ultima convorbire între Mihail Antonescu și Gunther⁵. Ministrul de externe fascist a folosit această

¹ Arhiva M.A.E., cazier 13, vol. XX, Telegrama de la legația din Washington din 4 septembrie, 1941, f. 3.

² Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX. Notă asupra convorbirii între M. Antonescu și Mott Gunther în ziua de 11 sept. 1941, f. 1.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, f.2.

⁵ Ibidem, cazier 71/23, vol. XX. Notă asupra convorbirii între M. Antonescu și F. M. Gunther, la 2 octombrie 1941.

ocazie pentru a arăta că regimul militaro-fascist are multe pretențiuni teritoriale față de Uniunea Sovietică, pe care nu le-a precizat însă¹. Ca răspuns, Gunther a găsit cu cale să-i spună că guvernul american are sollicitudine pentru unele din țările care luptă împotriva Uniunii Sovietice². După aceasta ministrul S.U.A. a început să-i facă „imputări” lui Antonescu, că, guvernul român acționează împotriva intereselor sale, nepermițând ziariștilor americani să vină în țară ca să combată știrile care sînt publicate în ziarele din S.U.A. împotriva regimului fascist³. Mișcat de această „grijă” pentru interesele regimului militaro-fascist, M. Antonescu s-a declarat gata să primească noi ziariști americani în locul lui Stevens care pleca⁴.

După aceasta contactul între Gunther și persoanele oficiale românești a încetat deoarece ministrul S.U.A. în România s-a îmbolnăvit și a murit la București la 22 decembrie 1941, după ce guvernul militaro-fascist declarase război Statelor Unite⁵.

Este știut, că după lungi pertractări, Marea Britanie a declarat la 6 decembrie 1941 război României. Această declarație a fost transmisă prin intermediul reprezentantului Statelor Unite la București. Secretarul de stat american Cordell Hull a declarat cu această ocazie, că Statele Unite au făcut pur și simplu oficiu de intermediar și că situația Statelor Unite față de România, ca și față de Finlanda și Ungaria, cărora le-a transmis la fel declarațiile de război din partea guvernului britanic nu s-a schimbat într-un nimic.

Această declarație a fost bine primită de reacțiunea românească⁶, întrucît îi oferea posibilitatea să continue încercările de subminare a coaliției antifasciste și să cultive relațiile cu cercurile reacționare americane pentru cazul cînd Germania hitleristă ar fi fost învinsă.

Lucrurile au luat însă o altă întorsătură. La 7 decembrie 1941 Japonia a atacat flota americană și engleză din Asia, provocîndu-i mari pierderi. A început războiul între Statele Unite, Marea Britanie și Japonia. În legătură cu aceasta, Germania hitleristă și Italia fascistă au declarat și ele război Statelor Unite.

Germania hitleristă, care privea cu ochi răi relațiile romîno-americane, fiindcă nu voia ca conducătorii fasciști romîni să se pună și în slujba

¹ Arhiva M.A.E., cazierul 71/23, vol XX. Notă asupra convorbirii între M. Antonescu și F. M. Gunther, la 2 octombrie 1941, f. 1.

² Ibidem, f.2.

³ Ibidem,

⁴ Stevens a fost timp de 20 de ani corespondent al ziarului *Christian Science monitor*, avînd în același timp legături cu serviciul de informații american. Întors după cel de-al doilea război mondial în România, Stevens a publicat în *Scnteia* din 8 iulie 1950 o scrisoare în care demasca manevrele imperialiștilor anglo-americani cu privire la crearea unei federații balcanice reacționare și se declara partizan al luptei pentru pace.

⁵ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 10 543.

⁶ Ibidem, p. 10 435.

imperialismului american, au intervenit pe lângă guvernul român, ca acesta să declare război Statelor Unite¹. În cursul zilei de 12 decembrie 1941, Ministerul de Externe a notificat prin secretarul său general textul constatării stării de război cu S.U.A. însărcinatului de afaceri al S.U.A. în România². Presa fascistă căuta să scoată în evidență faptul că guvernul a făcut această declarație pentru a dovedi că e pătruns de spiritul pactului tripartit³. Politicienii reacționari români au considerat această declarație ca o înrăutățire a situației României burghezo-moșierești⁴.

Ei considerau că prin aceasta devenise și mai clară dependența completă a României de Germania hitleristă și că în acest fel cercurile burghezo-moșierești vor fi lipsite în bună măsură de posibilitatea de a întreține legături cu cercurile imperialiste din occident. De altfel, guvernul fascist român căuta să minimalizeze importanța declarației sale de război, pentru a păstra în acest fel posibilitatea de a reinoda, în momentul oportun, relațiile cu imperialismul american. Primindu-l pe însărcinatul cu afaceri al S.U.A. în România, Benton, în audiență de plecare, Mihai Antonescu i-a declarat acestuia, că-i dă cuvîntul de onoare că guvernul român nu va întreprinde nici un act de ostilitate împotriva Statelor Unite⁵. În discuția care a avut loc între M. Antonescu și Benton, căpetenia fascistă l-a rugat pe diplomatul american, ca guvernul Statelor Unite să nu întreprindă nimic împotriva monarhiei din România⁶, căutînd astfel să asigure continuitatea regimului burghezo-moșieresc, al cărei simbol era monarhia.

După informațiile furnizate de un fost apropiat al căpeteniilor fasciste, Davidescu, secretarul general al Ministerului de Externe român, i-a declarat lui Benton că „Dacă ne separăm astăzi, o facem în speranța că pînă la urmă vom lupta împreună”⁷, dînd astfel curs speranței că pînă la urmă se va face o coaliție antisovietică, în care alături de Statele Unite se va afla și România burghezo-moșierească. „Unitatea” de vederi între reprezentantul guvernului fascist român și guvernul american, guverne între care există starea de război, era atît de perfectă, încît ei s-au și îmbrățișat la sfîrșitul convorbirii⁸.

¹ Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX. Notă asupra convorbirii lui M. Antonescu cu M. Killinger și Bova Scopa din 12 decembrie 1941 : „Dl. M. Killinger mi-a transmis în numele guvernului Reichului. . . cererea de a declara război S.U.A. în conformitate cu dispozițiile art. 3. din pactul tripartit și ținînd seama de legăturile de război dintre cele două țări”.

² Arhiva M.A.E., cazierul 13, vol. XX. Notă asupra convorbirilor lui M. Antonescu cu M. Killinger și Bova Scopa din 12 decembrie 1941. Căpeteniile fasciste puneau mare preț pe faptul că ele constataseră numai starea de război și nu făcuseră o declarație de război.

³ Vezi de ex. *Timpul* din 15 decembrie 1941, p. 1.

⁴ C. Argetoianu înscrisa în însemnările sale : „Am declarat război Statelor Unite. Ar trebui să rîdem dacă am mai avea chef de ris” (C. Argetoianu, *op. cit.*, p. 10 474).

⁵ Al. Cretzianu, *lucr. cit.*, p. 73.

⁶ Arhiva M.A.E., cazierul 4, probleme 71, Convorbiri diplomatice, Notă asupra convorbirii între M. Antonescu și R. de Weck, ministrul Elveției din 8 iunie 1943, f. 2 — 3.

⁷ *Mémorial Antonescu, le III-e homme de l'Axe*, Paris, 1950, p. 140—141. Se crede că autorul acestei cărți fasciste este fostul colaborator al lui Antonescu, Barbul, care încearcă să „justifice” activitatea dictatorului fascist și să ațite la un război împotriva lagărului țărilor socialiste, în frunte cu Uniunea Sovietică. Cartea conține relatarea unor fapte care, împotriva voinței autorului, permit demascarea politicii antipopolare a regimului militar-fascist.

⁸ *Ibidem*, p. 141.

Desigur, că aceste declarații nu aveau o valoare practică din punct de vedere militar, întrucît guvernul român nici nu putea întreprinde acțiuni militare împotriva S.U.Ă. În schimb ele aveau o mare importanță pentru monopolistii americani, fiindcă veniturile monopolurilor americane și engleze, ale căror capitaluri erau investite în industria petroliferă din România, au rămas la dispoziția acționarilor „inamici” în cursul întregului război¹.

Statul român n-a confiscat capitalurile americane din România, ci s-a mărginit să le înregistreze, ele continuînd să rămînă proprietatea monopolistilor americani². Dar foarte semnificativ este faptul că, contrar obiceiului, guvernul Statelor Unite n-a declarat imediat la rîndul său război Romîniei. Aceasta se făcea sub pretextul, că guvernul român, ca și guvernele maghiar și bulgar, ar fi declarat război Statelor Unite sub constrîngere. În acest fel atitudinea acestor guverne era de fapt scuzată și politica lor criminală motivată prin imposibilitatea de a acționa în alt mod.

Pentru a scuza și explica de ce Statele Unite nu declară război Romîniei, Ungariei și Bulgariei, secretarul de stat Cordell Hull a afirmat la Conferința sa de presă din 15 decembrie 1941 că el consideră acțiunea acestor țări, de a declara război Statelor Unite „prea vrednică de dispreț spre a merita vreun comentariu serios”³.

Întrucît guvernele fasciste romîn și maghiar luau parte activă la războiul antisovietic, poziția guvernului american contribuia de fapt la încurajarea cercurilor reacționare din aceste țări în participarea lor alături de Germania hitleristă la războiul din răsărit, ajuta propaganda fascistă menită să acrediteze legenda unui război „separat” al acestor țări și să răspîndească calomniile despre lipsa de coeziune din rîndurile coaliției țărilor antifasciste.

Adevăratul sens al refuzului guvernului american de a declara război Romîniei, Bulgariei și Ungariei se desprinde dintr-un articol al cunoscutului ziarist american W. Lippman. În acest articol, intitulat în mod simbolic *Pentru intervențiunea americană în Europa*, W. Lippman, ale cărui legături cu toate guvernele formate de partidul democrat din Statele Unite sînt cunoscute, scria, că cel dintîi principiu al politicii americane „... eliberarea Europei de Hitler, este un scop de război american bazat înainte de orice pe interesele noastre proprii” (sublinierea mea, — B. B.). „Treaba noastră — continua articolul — este să facem ca acest lucru să fie înțeles pretutindeni. În acest scop am așezat o temelie foarte potrivită, refuzînd să recunoaștem declarațiunea de război făcută Statelor Unite de către Ungaria, România, Bulgaria și Albania”⁴ (Albania declarase război împreună cu Italia, de care era ocupată — B. B.).

¹ Al. Cretzianu, *lucr. cit.*, p. 73. Merită să fie menționat faptul că și în octombrie 1940 guvernul Antonescu n-a blocat capitalurile americane din România ca răspuns la blocarea celor românești în S.U.A.

² Arhiva M.A.E., cazier 4, vol. XX. Notă asupra convorbirii între M. Antonescu și M. Killinger, 3 februarie 1942.

³ *New York Herald Tribune*, 16 decembrie 1941.

⁴ *Ibidem*, 23 decembrie 1941; *Washington Post*, 23 decembrie 1941.

Cu alte cuvinte Statele Unite declaraseră război Germaniei hitleriste, Japoniei și Italiei, întrucât acestea amenințau în mod direct interesele americane, dar nu voiau să facă o astfel de declarație guvernelor țărilor, care deși aliate cu principalii inamici ai Statelor Unite, luptau direct numai împotriva Uniunii Sovietice. Interesele Statelor Unite nu erau în joc!

Guvernul american făcea parte din coaliția antifascistă și în același timp refuza să declare război unor state care declaraseră Statelor Unite război și din care 2 participau activ la război împotriva principalei forțe a coaliției antifasciste — Uniunea Sovietică.

Situația însă nu putea dura lung timp așa. Planurile hitleriste ca și ale unor cercuri reacționare din Statele Unite și Marea Britanie, că Uniunea Sovietică va fi nimicită, au suferit un eșec lamentabil. Încă în decembrie 1941 glorioasa Armată Sovietică a spulberat sub Moscova mitul invincibilității armatelor hitleriste și în cursul iernii 1941—1942 a trecut în ofensivă, eliberând o bună parte din teritoriul patriei ocupat de hitleriști.

La 3 aprilie 1942 corespondentul din Washington al ziarului *New York Post*, a anunțat că guvernul american are de gând să recomande Congresului să declare război Ungariei, României și Bulgariei.

Abia la 7 aprilie 1942 guvernul american a transmis prin intermediul Legației elvețiene la București o notă guvernului român prin care îi comunica „intenția” președintelui Statelor Unite de a recomanda Congresului să declare că între S.U.A. și România există stare de război, în caz că guvernul român nu va da asigurări „că el nu va furniza puterilor Axei ajutor militar sau de orice altă natură”.

Prin felul în care era redactată această notă constituia de fapt o încercare de a amîna declarația de război contra României. M. Antonescu a calificat-o drept „împlinirea unei formalități”. Pe de altă parte ea crea impresia că Statele Unite aprobă toate acțiunile criminale ale guvernului fascist român de pînă atunci, dînd dovadă de o „naivitate” extrem de suspectă cu privire la ajutorul acordat de România burghezo-moșierească puterilor Axei. Și aceasta se scria la aproape 10 luni după agresiunea criminală împotriva Uniunii Sovietice!

La 13 aprilie 1942 Sumner Welles, locțiitorul secretarului de stat a dat celor trei guverne (România, Bulgaria și Ungaria), un „avertisment”. După relatarea ziarului *Times Herald* din Washington, Welles a declarat, că dacă „vreuna din aceste trei țări va da Germaniei asistență materială, în atacul ei contra Rusiei Sovietice, această țară (Statele Unite, — B.B.) va trece îndată la acțiune”¹.

În același timp presa americană continua să arate aceeași „compasiune” pentru regimurile fasciste din țările vasale lui Hitler și le îndemna să păstreze forțe militare suficiente pentru momentul „cînd puterea militară germană se va destrăma și cînd liniile de comunicație germane spre răsărit vor fi amenințate de anarhie”². W. Lippman îndemna clasele conducătoare din aceste țări să păstreze „destulă forță, suficientă

¹ *Times Herald*, 14 aprilie 1942.

² Vezi articolul lui W. Lippman, *Războiul european pe lărmul politic*, în ziarul *Washington Post*, 5 mai 1942.

autoritate guvernamentală înăuntrul granițelor lor spre a contribui în primul rînd la propria lor eliberare, în al doilea rînd, spre a menține ordinea internă și în sfîrșit spre a-și asigura o reprezentare potrivită în reșezarea continentului”.

Aceste sfaturi ale cunoscutului și influentului ziarist constituiau de fapt indemnuri pentru clasele dominante din aceste țări să pregătească forțele pentru menținerea orînduirii capitaliste și restabilirea pozițiilor pe care le dețineau în cordonul sanitar antisovietic.

La 12 mai 1942 comandamentul hitlerist a anunțat că trupele romîne participă alături de cele hitleriste la ofensiva dezlănțuită în peninsula Kerci. Întrebat dacă această știre va atrage după sine, conform avertismentului dat de Welles la 13 aprilie 1942, declarația de război contra Romîniei, Cordell Hull a dat un răspuns evaziv, declarînd că „Statele Unite re-examinează din săptămînă în săptămînă relațiunile sale cu Romînia și ar putea în curînd să ajungă a le examina de la o zi la alta”¹. Este extrem de semnificativ pentru intențiile departamentului de stat, că C. Hull a declarat ziaristilor cu rugămîntea de a nu o transmite publicității informațiunea, conform căreia „grosul armatei romîne se găsește în Transilvania, nu în Rusia”². Această informație, de altfel complet inexactă, intrucît pe lîngă trupele romîne care operau în acel timp în Crimeea (Kerci, Sevastopol) și la sud de Harkov, grosul armatei romîne nu era dislocat în Transilvania ci se pregătea pentru a fi trimis pe frontul de răsărit, era menită să creeze impresia că Statele Unite nu trebuie încă să declare război Romîniei. În sfîrșit la 2 iunie 1942 președintele Roosevelt a cerut Congresului să declare război Romîniei, Ungariei și Bulgariei. Congresul a aprobat cererea președintelui la 5 iunie 1942.

Presă reacționară americană a căutat să prezinte declarația de război americană ca un „ajutor” acordat de Statele Unite Uniunii Sovietice³. Aceste afirmații ale presei americane nu aveau însă nimic comun cu realitatea. Ziarul *New York Times* era nevoit să recunoască că „aprobarea formală a declarațiunii de război va avea slabe consecințe imediate”⁴.

Afirmațiile presei americane aveau însă o explicație. În momentul cînd masele populare din Statele Unite, ca și din Marea Britanie, cereau cu insistență deschiderea celui de-al doilea front pentru a se acorda un ajutor efectiv Uniunii Sovietice și a se contribui la scurtarea duratei războiului, guvernul american încerca prin această declarație de război, lipsită de orice consecință practică, să dea dovadă că „ajută” poporul sovietic în lupta sa contra cîmpitorilor fasciști.

În același timp guvernul american voia să-și asigure dreptul de a avea un cuvînt de spus la încheierea tratatelor de pace cu aceste țări, drept pe care îl putea căpăta numai declarîndu-se în stare de război cu ele.

¹ *Washington Post* din 13 mai 1942.

² Arhiva M.A.E., dosar problema 7-a Raportul lui Brutus Coste din Lisabona din 20 august 1942, 83.170/10.X. f. 12.

³ Vezi de ex. *Washington Post*, din 14 aprilie 1942 unde se arăta că Statele Unite se „pregătesc” să declare război acestor state pentru a acorda ajutor Uniunii Sovietice; *New York Times* din 3 iunie 1942.

⁴ *New York Times* din 3 iunie 1942.

Studierea relațiilor dintre guvernul Statelor Unite și guvernul fascist român în perioada septembrie 1940 — iunie 1942 arată că cercurile monopoliste ale S.U.A. au încurajat cercurile conducătoare reacționare din România în pregătirea și ducerea războiului antisovietic alături de Germania hitleristă. Cercurile dominante din România, deși credeau în acest timp în victoria Germaniei hitleriste, depuneau eforturi pentru a obține „înțelegerea” monopolistilor americani și să păstreze relațiile cu guvernul S.U.A. Guvernul american n-a luat nici un fel de măsuri practice împotriva regimului militar-fascist din România. Starea de război intervenită între ambele țări n-a împiedicat cercurile reacționare și guvernele celor două state să caute și în viitor noi căi de apropiere, tinzând la menținerea regimului antipopular burghezo-moșieresc din România.

Insurecția armată de la 23 August 1944, organizată și condusă de Partidul Comunist din România în condițiile favorabile create de înaintarea victorioasă a Armatei Sovietice pe teritoriul țării noastre, a spulberat aceste planuri antipopulare.

СВЯЗИ ПРАВИТЕЛЬСТВА США С РУМЫНСКИМ ФАШИСТСКИМ ПРАВИТЕЛЬСТВОМ

(Сентябрь 1940 — июнь 1942)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В работе исследуются связи между правительством США и румынским фашистским правительством с момента установления военно-фашистской диктатуры в Румынии (6 сентября 1940 года) до объявления войны Румынии Соединенными Штатами (июнь 1942).

На основании неизданных архивных материалов и, в первую очередь, записи бесед между полномочным министром США в Бухаресте Гунтером и фашистскими главарями И. Антонеску и М. Антонеску показывается, что правительство США относилось с одобрением к антисоветской политике, проводимой румынским правительством, и поддерживало ее.

В то же время фашистские главаря стремились установить по возможности хорошие отношения с руководящими кругами США, пытаясь таким образом создать широкую агрессивную коалицию против Советского Союза путем „примирения” гитлеровских монополистов с американскими.

Эта же линия проводилась и в дальнейшем, после начала преступной антисоветской войны. Представители правительства США, как-то К. Хэлл, В. Леги и министр США в Бухаресте, своими заявлениями стремились создать в румынских фашистских кругах впечатление, что США поддерживают участие Румынии в антисоветской войне, путем изложения планов уничтожения коммунизма и первого

в мире социалистического государства, вынашиваемых американскими монополистами.

Несмотря на то, что 12 декабря 1941 года румынское фашистское правительство объявило войну Соединенным Штатам, подчиняясь таким образом распоряжениям, полученным из Берлина, фашистские главы не секвестрировали американское имущество и создали тем самым возможность американским монополистам получать прибыли от поставок нефти и других материалов гитлеровской военной машине.

Правительство Соединенных Штатов объявило войну Румынии лишь 6 июня 1942 года.

LES RELATIONS DU GOUVERNEMENT DES ETATS-UNIS AVEC LE RÉGIME FASCISTE DE ROUMANIE

(Septembre 1940 — Juin 1942)

RÉSUMÉ

L'auteur analyse les relations du gouvernement des Etats-Unis avec le gouvernement fasciste roumain pendant la période allant de l'instauration de la dictature militaire-fasciste en Roumanie (6 septembre 1940) à la déclaration de guerre des Etats-Unis à la Roumanie (6 juin 1942).

Un nombreux matériel d'archives, inédit, et, en premier lieu, les notes relatant les entretiens entre le ministre des Etats-Unis à Bucarest, Francis Gunther, avec les dirigeants fascistes Ion Antonescu et Mihail Antonescu, témoignent de l'attitude, toute d'encouragement et d'approbation, du gouvernement des Etats-Unis envers la politique anti-soviétique du gouvernement fasciste roumain.

Par ailleurs, les chefs fascistes cherchaient, de leur côté, à établir des rapports aussi cordiaux que possible avec les cercles dirigeants des Etats-Unis, espérant contribuer de cette manière à créer une large coalition agressive contre l'Union Soviétique, par la «réconciliation» des monopoleurs nazis et américains.

La même ligne de conduite fut suivie après le déclenchement de la guerre criminelle antisoviétique. Des représentants autorisés du gouvernement américain, tels Cordell Hull, William Leahy et le ministre des Etats-Unis à Bucarest, tentaient, par leurs déclarations, de créer dans les milieux fascistes roumains l'impression que les Etats-Unis appuyaient la participation de la Roumanie à la guerre antisoviétique et allaient jusqu'à exposer les plans américains d'anéantissement du communisme et du premier Etat socialiste du monde.

Bien que le gouvernement fasciste roumain ait déclaré la guerre aux Etats-Unis le 12 décembre 1941, se conformant ainsi aux instructions reçues de Berlin, ce même gouvernement fasciste se garda bien de confisquer les biens propriété américaine en Roumanie, ce qui permettait aux monopoleurs américains de tirer d'importants profits des livraisons de pétrole et autres matières premières, alimentant la machine de guerre de l'Allemagne nazie.

Le gouvernement des Etats-Unis ne déclara la guerre à la Roumanie que le 6 juin 1942.

ROLUL HATIŞERIFURILOR DE PRIVILEGII ÎN LIMITAREA OBLIGAŢIILOR CĂTRE POARTĂ (1774—1802)

DE

M. M. ALEXANDRESCU-DERSCA

În secolul al XVIII-lea, intensificarea exploatării otomane, care coincide cu decăderea politică a ţărilor române din timpul domniei „fanarioţilor”, frânează tot mai mult tendinţele de dezvoltare a forţelor de producţie¹, împiedicând introducerea unor metode tehnice mai înaintate.

Bogăţiile naturale ale solului şi subsolului continuă să rămână neexploatate, mai ales din teama „ştiutei lăcomii a turcilor”². Căci, după cum spune Engels într-o teză care se aplică şi situaţiei din ţările noastre, „plus produsul stors nu este prin nimic asigurat împotriva mâinilor hrăpăreţe ale satrapilor şi ale paşalelor. Nu există condiţia de bază a acumulării burgheze şi anume asigurarea persoanei negustorului şi a proprietăţii sale”³.

Însăşi dezvoltarea agriculturii, care rămâne — împreună cu păstoriul — principala ramură de producţie, este stingherită de scoaterea continuă din circulaţie a unor mari cantităţi de numerar care luau drumul Constantinopolului. Întreaga economie rurală este stînjinită şi de lipsa de stabilitate a locuitorilor pe locurile de muncă, ca urmare a nenumăra-

¹ Această problemă a fost ridicată mai recent de G. Georgescu-Buzău care în *Descompunerea feudalismului şi începuturile capitalismului în Ţara Românească şi Moldova*, Buc., 1950, p. 3, 6—7 stăruie asupra atragerii principatelor în circuitul comercial european în ciuda restricţiilor impuse de dominaţia otomană; M. D. Matei, *Despre poziţia claselor sociale din Moldova şi Ţara Românească faţă de războiul ruso-turc din 1768—1774*, în *Studii*, an. VI (1953), nr. 3 (iulie-septembrie), p. 57—58, S. Vianu, *Cu privire la problema descompunerii feudalismului în ţările române*, în *Studii şi referate privind istoria României*, partea I, 1954, p. 801, 804 şi Indoeşbi Traian Ionescu, *Hatişeriful din 1802 şi începutul luptei pentru asigurarea pieşii interne a principatelor dunărene* în *Studii şi articole de istorie*, Societatea de Ştiinţe istorice şi filologice din R.P.R., I, Buc., 1956, p. 45 şi urm. insistă asupra efectelor negative ale monopolului comercial otoman în dezvoltarea economică a principatelor.

² D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, ed. Soc. Acad. Rom., Buc., 1872, p. 26.

³ K. Marx şi F. Engels, *Opere*, ed. rusă, vol. XVI, p. 22.

telor biruri și corvezi impuse de regimul dominației otomane. Se produce astfel o criză acută a mîinii de lucru care are grave repercusiuni economice.

Stăpînirea otomană se manifestă ca o piedică și în dezvoltarea comerțului. Sub regimul capitulațiilor și monopolului turcesc, țările romîne sînt obligate să rezerve principalele lor produse imperiului otoman care le plătea — cînd le plătea — la prețuri de rechiziție. Grînele, oile, boii, caii, mierea, ceara și lemnul nu puteau fi exportate decît după satisfacerea nevoilor kapanului¹ și cu învoirea — greu de căpătat — a Porții. Iar abuzurile sistemului de monopol ca prețul arbitrar, neplata la timp a produselor sau plata la prețuri de rechiziție sau în natură (sare) apăsau greu asupra situației economice și financiare a țărilor romîne².

Această acțiune de frînare a forțelor de producție este adînc resimțită de toate clasele sociale — deși nu în aceeași măsură și nu în aceeași formă. Căci pe cînd unii membrii ai clasei dominante, interesați în întreținerea de relații comerciale cu alte țări cît și în lărgirea pieței interne, erau stînjeniți numai în posibilitățile lor de cîștig, clasele exploatate sînt crunt lovite în însăși condițiile lor de existență.

Conflictul bazat pe contradicția de interese dintre puterea otomană și această categorie de boieri care oscila între libertatea comerțului și reglementarea monopolului otoman³, — se manifestă din ce în ce mai evident în ultimul sfert al veacului al XVIII-lea, folosind situația creată de armatele rusești (1768—1774). Fac excepție numai reprezentanții marii boierimi fanariote care, datorită legăturilor lor cu Poarta, „erau interesați în menținerea sistemului fiscal legat de dominația otomană”⁴.

În schimb, negustorii pămînteni, cu un rol economic încă redus, erau loviți de concurența negustorilor turci stabiliți în țările romîne și care monopolizau prin practica arvunei forțate (*selam akcesi*) produsele țării la prețuri foarte joase.

Dar pătura socială care suferea cel mai mult de exploatarea otomană era țărănimia asupra căreia apăsa toată povara obligațiilor către Poartă. Supuși tuturor abuzurilor săvîrșite de kapanlîi și kasapbași care veneau în țările romîne spre a colecta produsele necesare aprovizionării Constantinopolului, țăranii mai erau o pradă ușoară și pentru dregătorii turci din serhaturi care își trimiteau slujitorii înarmați spre a ridica provizii și dări peste cele datorate către Poartă, luînd chiar și robi.

Crunt lovită în însăși condițiile ei de existență, clasa exploatată formată din țărănimia săracă cît și din populația nevoiașă de la orașe, supusă rechizițiilor, jafului și silniciei turcilor⁵, urmărește prin toate mijloacele scuturarea stăpînirii otomane. Nemaiputînd suporta exploatarea turcilor și a agentului lor, domnul fanariot, poporul se ridică printr-o acțiune hotărîtă care îmbracă forme diferite, de la haiducie pînă la fuga

¹ G. Georgescu-Buzău, *op. cit.*, p. 6—7.

² Traian Ionescu, *op. cit.*, p. 45.

³ *Ibidem*, p. 46.

⁴ S. Vianu, *Din lupta poporului român pentru scuturarea jugului otoman și cucerirea independenței*, în *Studii*, an. VI (1953), nr. 2 (aprilie-iunie), p. 59.

⁵ Dionisie Ecclesiarhul a dat una din descrierile cele mai sugestive a situației țărilor romîne înainte de războiul din 1768—1774: „Într-aceea vreme, era această țară cuprinsă de turci, că l uase moșii boeresci și mănăstirești, care era lor voia, și da arendă cît vrea ei pe ele, mai nimic,

din sate sau la participarea înarmată, ca voluntari, la luptele ruşilor împotriva oştirilor otomane.

Pe această acţiune de masă, continuă şi de mare amploare, se sprijină atât revendicările clasei stăpînitoare pentru îngrădirea dominaţiei otomane, cît şi intervenţia diplomatică şi militară a Rusiei în acţiunea de eliberare a popoarelor creştine din Balcani.

În cadrul acestei acţiuni, pacea de la Kûciük Kainardji a deschis o etapă nouă în istoria relaţiilor noastre cu Poarta. Pe baza memoriilor alcătuite de boieri¹ — care îşi propuneau să realizeze condiţiile economice care duceau la acumularea primitivă a capitalului prin schimbul liber de mărfuri — Rusia, care ocupase în timpul operaţiilor militare ţările romîne, a izbutit prin acel tratat să condiţioneze retrocedarea lor către Poartă de respectarea unor principii menite, în timp, să pregătească emanciparea lor finală.

Stipulaţiunile tratatului — încheiat în baza principiului şeriatului că este îngăduit musulmanilor să cumpere pacea pentru a evita distrugerea — nu dispuneau însă direct şi în amănunt asupra tuturor condiţiilor restaurării dominaţiei otomane în ţările noastre. Noile raporturi de putere obligă Poarta ca, pe calea unilaterală a dispoziţiilor hărăzite de sultan, să realizeze totuşi o limitare a bunului său plac.

După lungi tratative diplomatice, în cursul cărora cauza romînilor, prezentată în arzurile din 1774², a fost susţinută în mod energic de reprezentantul Rusiei la Constantinopol, Peterson, de mareşalul Rumiantsev şi chiar de Ecaterina a II-a, — sultanul Abdul Hamid promulgă primul haţişerif³ care deschide seria actelor de privilegii⁴ ce limitează dominaţia otomană.

şi silea pe oamenii satelor de le lucra, adecă clăcuia, şi făcea negustorie în silnicie, plătea cît vrea ei, ori vite, ori miere, şi unt şi altele, şi-şi luase muieri rumtnece, şi făcea copii cu ele, şi făcea silnicie copiilor şi fetelor, şi pe unii din oameni îi făcea scăunaşi la treburile lor, şi acei scăunaşi ce era slugi turceşti, făcea mare nevoie oamenilor, făcîndu-i mai răi decît turcii, şi da turcii bani cu doblînzi asuprite, de întrecă pînă la un an sau doi doblînzi pe capete" (*Cronograful Terei Rumtneşti*, ed. C. S. Nicolăescu-Plopşor, Rîmnicul-Vilcea, 1934, p. 8).

¹ Aceste memorii sînt analizate pe larg în lucrarea noastră *Haţişerifurile de privilegii, factor de îngrădire a dominaţiei otomane*, care urmează să apară.

² V. A. Urechîă, *Istoria romînilor*, Buc., 1892, I, p. 13 — 18, Uricariul, VI, p. 219, 422.

³ D. A. Sturdza şi C. Colescu-Vartic, *Acte şi documente relative la istoria renaşterii României*, Buc., 1888, I, p. 139—146. Într-o accepţiune strictă, haţişerifurile sînt acte dispozitive cuprinzînd declararea unilaterală de voinţă a sultanului ce exercită în mod direct şi nemijlocit puterea supremă. Execuţia lor este asigurată de biroul „beylik” din cancelaria imperială (*divan humayun kalemi*) sub răspunderea şefului ei, reis effendi, subordonat marelui vizir. Ca toate actele emenate de la sultan, haţişerifurile poartă tugra şi în plus apostila emitentului „mudjibindje amel oluna”, adică „se va executa întocmai”. Vezi *Encyclopédie de l'Islam*, Ed. Th. Houtsma, R. Basset, T. W. Arnold et R. Hartmann, vol. II, Leyda-Paris, 1908—1934, p. 986; L. Fekete, *Einführung in die osmanisch-türkische Diplomatie der türkischen Botmässigkeit in Ungarn*, Budapesta, 1926, p. XXX—XLVI; Fr. Kraelitz, *Osmanische Urkunden in türkischer Sprache aus der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Osmanischen Diplomatie*, Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-historische Klasse, Viena, 1922, p. 40—42; Iosef Kabrda, *Les anciens régistres turcs des Cadis de Sofia et de Vidin et leur importance pour l'Histoire de la Bulgarie*, în *Archiv. Orientalni*, Praga, 1951, vol. XIX, p. 344—345.

⁴ Însemnătatea acestor privilegii a fost relevată recent de S. Vianu (*Cu privire la problema descompunerii feudalismului în ţările romîne*, p. 801—802) şi de Traian Ionescu (*op. cit.*, p. 37—78) care a analizat origina, conţinutul şi caracterul haţişerifului din 1802.

Spre deosebire de hătișerifurile anterioare din faza tributară a țărilor noastre¹ — ca hătișeriful sultanului Mehmed al II-lea, din 5 octombrie 1455², pentru Moldova sau actul dat probabil la începutul anului 1481³ lui Ștefan cel Mare — care îndeplineau și o funcție internațională, hătișerifurile din faza de vasalitate otomană, transformată prin abuz în dominație absolută, se prezintă cu caracterul unor simple ordine de executare, avînd direct numai o finalitate internă⁴.

Aceste acte unilaterale date de puterea otomană în interiorul împărăției sale exprimă nu mai puțin efectele schimbării situației externe. Din această cauză, analiza hătișerifurilor succesive și a confirmărilor lor se leagă în mod nedespărțit de evoluția situației internaționale, caracterizată prin creșterea influenței Rusiei care între alte efecte îl avea și pe acela de a consolida treptat situația de autonomie a țărilor noastre.

Ele exprimă astfel, într-o haină juridică, renunțarea impusă cu armele de Rusia la dominația absolută a Porții, întemeiată în fapt pe ocuparea cu armele a țărilor romine înfrînte în luptă și justificată în drept pe interpretarea dată plății tributului ca semn și dovadă de supunere și robie. Pe temeiul acestei interpretări care a triumfat după o străduință îndelungată, Poarta se socotise îndreptățită în trecut să le răpească pe plan extern neatîrnarea, iar pe plan intern să le calce autonomia.

Dar față de concepția care domina la noi în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, cînd se susținea că țările noastre, ca state tributare,

¹ Caracterul apocrif al tratatelor prezentate de boieri în 1772 cu prilejul congresului de la Focșani și anume așa-zisul tratat încheiat de Baiazid I cu Mircea în 1391 (între alte ediții D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 1 și M. Mitileneu, *Colecțiune de tratatele și convențiile României cu puterile străine*, Buc., 1874, p. 6—7), tratatul dintre Mehmed II și Laiotă Basarab în 1360 (la Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei*, trad. G. Sion, Buc., 1859, III, p. 217—218) atribuit de M. Mitileneu lui Vlad Tepeș (*op. cit.*, p. 18—19), vezi și D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, I, p. 2—3), tratatul dintre Selim II și Bogdan (D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, I, p. 4—5), tratatul dintre Soliman Magnificul și Petru Rareș din 1529 (M. Mitileneu, *op. cit.*, p. 51—53) și tratatul dintre Mehmed IV și Vasile Lupu în 1364 (D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, I, p. 6—7) a fost dovedit de multă vreme (N. Iorga în *Genealogia Cantacuzinilor a banului Mihai Cantacuzino*, Buc., 1902, p. 63, n. 3; idem, *Geschichte des rumänischen Volkes in Rahmen seiner Staatsbildungen*, Gotha, 1905, II, p. 76—77; I. Minea, *Principalele romtne și politica orientală a regelui Sigismund*, Buc., 1919, p. 247—273; C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta Otomană*, Buc., 1908; P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, Buc., 1944, p. 284, n. 36 și recent G. G. Florescu, *L'aspect juridique des khatt-i-chérifs. Contribution à l'étude des relations de l'empire ottoman avec les Principautés roumaines*, în *Studia et Acta Orientalia*, I, Buc., 1958, p. 146—147). Astăzi nu mai poate încape îndoială că au existat totuși hătișerifuri acordate de sultani, în forme care nu ne-au parvenit însă.

² F. Babinger, *Cel dintîi bir al Moldovei către Sullan*, în volumul omagial *Fraților Al. și I. Lapedatu, la împlinirea vîrstei de 60 de ani*, Buc., 1936, p. 35 și pl. II și P. P. Panaitescu, *Pe marginea folosirii izvoarelor cu privire la supunerea Moldovei la tributul turcesc*, în *Studii*, an. V (1952), nr. 3 (iulie-septembrie), p. 188 ș.u.

³ Vezi asupra datei considerațiile lui Barbu T. Cîmpina, *Cercetări cu privire la baza socială a puterii lui Ștefan cel Mare*, în *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, 1956, p. 92, nr. 2.

⁴ Aceste hătișerifuri — începînd cu cel din 1774 pînă la cel din 1802, reconfirmat în 1806 — nu se deosebesc, din punctul de vedere al diplomatiei, de hătișerifurile din faza tributară. Din punct de vedere juridic, ele dispun pe plan intern acordări de privilegii, ce constituie norme obligatorii atît pentru domnii țărilor romine, cît și pentru toți dregătorii din cuprinsul imperiului otoman, stabilind sancțiuni pentru cei care le încălcău. G. G. Florescu, *op. cit.*, p. 138.

beneficiază de neatîrnare, poziție superioară unei simple autonomii, — hatişerifurile de privilegii nu constituie o revenire la statutul independenței, ci exprimă numai poziția de autonomie consacrată prin tratatul de la Küciük-Kainardji.

Ideea autonomiei — întemeiată pe așa-zisele „Vechi tractaturi” care au stat la baza proiectului lui Obreskov, art. al XVI-lea al tratatului de la Küciük-Kainardji și arzurilor pentru privilegii din 1774 și-a găsit o confirmare pînă și în unele documente turcești din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, care recunoșteau că Țara Românească fusese „de la început (*öteden beri*) o țară liberă (*serbest*) în toate privințele”¹. Această tradiție, ce vine în sprijinul punctului de vedere românesc, este invocată chiar de reprezentanții autorității centrale otomane, spre a justifica instituirea unei noi ordini (*nizam-i djedid*) care urmărea să ocrotească populația împotriva asupritorilor feudalilor otomani, pentru ca țara să-și poată îndeplini rolul de grînar (*kılar*) al capitalei otomane². Acceptarea de către Poartă a condițiilor rusești cuprinse în articolul al XVI-lea al Tratatului din 1774³ s-a putut astfel îmbrăca în haina revenirii la această veche tradiție privitoare la libertatea originară a țărilor noastre⁴.

Potrivit normelor substanțiale și de procedură care urmăresc îndeplătirea temporară a războiului ca mijloc de soluționare a litigiului existent, sultanul renunță deci să mai considere pe romîni ca dușmani necredincioși (*kiafir-i harbi*), care au rupt pactul zimmiilor trecînd din teritoriul legămîntului (*dar al-ahd*)⁵ în teritoriul războiului (*dar al-harb*), fiind deci sortiți să ajungă robi, potrivit prescripțiilor șeriatalui⁶. El consimte să restabilească un *modus vivendi* garantat de anumite privilegii ce reglementau și limitau obligațiile financiare și economice ale țărilor noastre.

În teorie, sarcinile bănești legale ale țărilor noastre față de Poartă constau din plata haraciului și peșcheșului.

În practică însă s-au instituit în epoca de maximă exploatare otomană dări și contribuții extraordinare în bani pentru alimentarea haznalei imperiale. S-a ajuns astfel ca, în preajma dezlănțuirii războiului ruso-turc din 1768—1774, Țara Românească să plătească — potrivit datelor cuprinse în memoriul prezentat de boieri contelui Orlov la Congresul de la Focșani — în afară de haraciul de 309 500 de lei și de bairam peșcheșul de 75 000 de lei,

¹ Cf. mektubul lui Ahmed, Kadi de Hirşova din Rebi ül akir 1173 H. (8 decembrie 1799), Arh. Stat. Buc., *doc. turc.*, 162. Un alt kadi de Hirşova, Elhadj Salih, scria la 24 septembrie 1763: „Țara valahă fiind de mult o țară liberă...” (Arh. Stat. Buc., *doc. turc.*, 168).

² Arh. St. Buc., *doc. turc.*, 172.

³ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 131—133.

⁴ Trebuie relevat că Ahmed Cevdet Paşa (1822—1895) care a însoțit pe Fuad Paşa în 1848 la București, acceptă în „Memoriul” său (*Lahika*) asupra țărilor noastre (publicat în *Tarih*, ed. a II-a (*tertib-i cedid*), vol. I, Istanbul, 1309, p. 296—302), concluziile „Vechilor tractaturi”.

⁵ Teritoriu tributar care nu se afla sub administrația musulmană. Vezi: M. V. Berchem, *La propriété territoriale et l'impôt foncier sous les premiers califes. Etudes sur l'impôt du kharâg*, Geneva, 1886, p. 17.

⁶ Abu'l Hasan Ali al-Mawardi, *al-Ahkam al-Sultaniya* (Statutele guvernării), ed. Cairo, 1298 H. (=1924), p. 132, trad. de E. Fagnan, Mawardi, *Les status gouvernementaux ou règles du droit public et administratif, traduits et annotés*, Alger, 1915. Cf. și D. B. Macdonald, *Development of Muslim Theology, Jurisprudence and Constitutional Theory*, Londra, 1903.

mucarerele de 250 000 lei, două geaigele (*djaige*) în valoare de 625 000 de lei și două dări mărunte *mutpak akuzasi* de 15 000 lei și *lam pehasi* de 13 613 lei — la care se adăuga suma importantă de 360 000 de lei trimisă capuchehăilor, cât și cheltuielile de 224 000 lei „pentru musafiri, hani, pași, agale și beșlii agale”¹. Dacă la acești 1 872 113 lei adăugăm circa 400 000 de lei cât s-a socotit că revine în medie cumpărarea domniei², obținem un total anual de 2 272 113 lei sau 68 028 de galbeni³, în care nu intră cheltuielile cu marii demnitari otomani (*redjal*)⁴, menționate în izvoare sub numele de *avaieturi*⁵, *kudumi*⁶ și *ubudieturi*⁷ și care vor fi însumat circa 250 000 lei. Deci, în total 2 522 113 lei sau circa 630 528 galbeni, la care se mai adăugau cei 66 000 lei ai zaharelelor, asupra cărora vom reveni la capitolul prestațiilor.

Aceste date dovedesc că sarcinile financiare constituiau — alături de prestațiile în natură și de monopolul comercial — partea cea mai oneroasă a regimului dominației otomane și cauza permanentă a înapoierii economice a țărilor noastre. Căci în loc de a activa schimbul și a contribui la dezvoltarea pieții interne, în această epocă de intensificare a economiei de schimb și de acumulare primitivă a capitalului la noi⁸, banii luau calea Constantinopolului sub formă de haraciu, peșcheșuri, contribuții extraordinare și taxe de numire și confirmare în domnie.

În ciuda consecințelor ce decurg din teoria formulată de celebrul jurist Maverdi, potrivit căreia haraciul nu este decât o *djizya*⁹ datorată de tributarii ce persistă în necredință¹⁰ și achitată de stat prin organul său suprem, domnul¹¹. Poarta nu a consimțit în 1774 să-i stabilească valoarea.

¹ Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, ed. N. Iorga, p. 507—508.

² Din datele sigure transmise de izvoare, rezultă că pentru 9 cumpărări de domnie în Țara Românească s-au cheltuit, în perioada 1733—1763, 8 000 000 lei, ceea ce dă în medie anuală 400 000 lei, aceste domnii acoperind un interval de douăzeci de ani. Vezi M. Berza, *Variațiile exploatarei Țării Românești de către Poarta Otomană în sec. XVI — XVIII*, în *Studii*, an. XI (1958), nr. 2, p. 68.

³ După Neculce (ed. Iordan, p. 351), „galbănul umbra 4 lei” în 1739. În 1789, galbenul turcesc valora 5 lei. Vezi ordonanța principeului de Coburg din 14 noiembrie 1789, în *Buletinul Societății numismatice române*, XXIII, 1928, p. 50—51.

⁴ Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 508.

⁵ De la termenul turc *avaid*, pl. de la *ayide*, venit, rentă, alocație (Sems ed-Din Sami, *Kamusu Turki*, p. 955). Mustafa Nuri amintește că marele vizir și alți mari dregători otomani primeau avacturi cu prilejul investirii domnilor noștri (*Tarih-i vukual*, III, p. 87).

⁶ *Kudumiile* (κουδουμιέδες) se dădeau cu prilejul schimbării înalților demnitari ai Porții (*redjal*). Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 503.

⁷ *Ubudiet* (ποδον) care a dat în limba greacă forma de ομπουδιέτια (*Genealogia Cantacuzinilor*, p. 508). Erau daruri care se dădeau începând din timpul lui Nicolae Mavrocordat înalților demnitari.

⁸ Traian Ionescu, *op. cit.*, p. 51.

⁹ Cf. art. *Djizya* de Bekker, în *Encyclopédie de l'Islam*, I, p. 1082—1083. Abu'Hasan Ali al-Mawardi, *al-Ahkam al-Sultaniya*, ed. Cairo, 1298, p. 132, 135, trad. de E. Fagnan, p. 289, și urm., 311—312.

¹⁰ D. E. Macdonald, *Development of Muslim Theology*, p. 106 și urm.

¹¹ *Haraciul* devenise dintr-un impozit funciar, plătit de supușii musulmani (*zimmi*) pentru păstrarea pământurilor lor socotite proprietate de stat (*dar ül-islam*), un tribut personal (*djizya*) al raialelor care dispun și de nuda proprietate a acestor pământuri intrate în teritoriul legământului (*dar al-ahd*) E. Fagnan, *Abou Jousuf Ya'koub, Le livre de l'impôt foncier*, Paris, 1921, p. 38 și urm.

Totuși, în urma demersurilor biv vel stolnicului Dumitrache și ale lui Constantin Cocorăscu, trimiși la Constantinopol cu arzul Țării Românești cît și insistențelor lui Peterson, hatişerifurile sultanului Abdul Hamid încearcă să dea o garanție raialelor, stăruind asupra caracterului de capitație al haraciului¹ și confirmînd prevederile tratatului din 1774 cu privire la iertarea vechilor datorii și la scutirea (*muafiyet*) de tribut pe timp de doi ani². Se urmărea astfel să se dea posibilitate țărilor pustiite și sărăcite să se refacă spre a putea subveni, în viitor, cu bani și furnituri, necesităților imperiului otoman.

Tot în acest scop s-a introdus în hatişerifurile din 1774 clauza cerută de divanul Țării Românești privind plata haraciului la interval de doi ani prin deputați trimiși la Constantinopol³, clauză ce fusese prevăzută atît de proiectul lui Obreskov⁴, cît și de art. XVI al tratatului de la Küciük Kainardji⁵ și de arzurile din 1774⁶. Se suprimau astfel darurile și cheltuielile de transport (*olak*), găzduire (*konak*) și întreținere (*zakhire hakhi*) prilejuite de venirea trimișilor turci. Iar pentru a se pune capăt și abuzurilor pe care le făptuiau dregătorii otomani din serhaturi, li se interzice să facă uz de puterea lor spre a stoarce bani sau daruri din țările noastre⁷.

Dificultățile financiare care copleșeau imperiul otoman după războiul ruso-turc din 1768—1774, grevînd încă prin 1776 tezaurul public (*miri*) cu o datorie de 36 333 520 piaștri⁸, a determinat încalcarea sistematică a dispozițiilor tratatului de pace. Haraciul a fost stabilit, după aprige discuții cu reprezentanții Rusiei, la cuantumul dinaintea războiului din 1768—1774⁹, adică la 619 pungi pentru Țara Românească și 135 de pungi și 444 $\frac{1}{2}$ piaștri pentru Moldova¹⁰, ceea ce echivala cu o sporire pentru această ultimă țară, redusă ca întindere în 1775 de către austrieci. În 1776 scutirea a fost anulată¹¹, haraciul percependu-se retroactiv. Se

¹ Acest caracter de capitație rezultă și dintr-un firman al sultanului Selim II, din 21 decembrie 1567, prin care se urca haraciul Țării Românești în urma venirii în țară a raialelor din sangiacurile de peste Dunăre.

² D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 140. Vezi M. Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești în sec. XV—XIX*, în *Studii și materiale de istorie medie*, II, Buc., 1957, p. 25—26.

³ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 140—141.

⁴ E. I. Drujinina, *Kuciuk Kainardjiiski mir*, Moscova, <1955>, p. 243; S. Vianu, *Din lupta poporului român pentru scuturarea jugului otoman și cucerirea independenței*, în *Studii an. VI* (1953), nr. 2, p. 24.

⁵ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, I, p. 132.

⁶ V. A. Urechia, *Istoria românilor*, I, p. 13—18.

⁷ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, I, p. 193, 230.

⁸ Eton, *A Survey of the turkish Empire*, Londra, 1799, nr. 39—46.

⁹ Cf. raportul lui von Gaffron din 17 iulie 1776 publicat de N. Iorga, în *Acte și fragmente*, II, p. 128.

¹⁰ Pentru evoluția haraciului Țării Românești de la cele 520 de pungi atestate în 1703 de cronicarul Radu Popescu la cuantumul menționat în memoriul boierilor din 1772, vezi discuția izvoarelor în articolul lui M. Berza din *Studii și materiale de istorie medie*, II, p. 41—43. Haraciul Moldovei nu a suferit în schimb decît o ușoară urcare de la 130 de pungi sau 65 000 de taleri la începutul secolului al XVIII-lea, la 135 de pungi și 444 $\frac{1}{2}$ piaștri (*ibidem*, p. 26).

¹¹ *Hurmuzaki*, XIV, p. 1252, doc. MCCLVI.

introduce și sistemul perceperii sale anticipate, ceea ce echivala cu o sporire indirectă a cuantumului său, domnul Țării Românești trebuind să plătească tributul pe un an înainte iar domnul Moldovei pe patru ani¹.

Pentru a pune capăt acestor încălcări, senedul din decembrie 1783 a cărui promulgare a fost impusă de Rusia, reglementează precis obligațiile financiare ale țărilor noastre, stabilind valoarea haraciului Țării Românești la suma de 619 pungi (309 500 piaștri), iar tributul Moldovei la 135 de pungi și 445 $\frac{1}{2}$ piaștri, care fac 67 947 $\frac{1}{2}$ piaștri². Dacă aceste sume, confirmate de actele de privilegii din 1784, 1791, 1792 și 1802, au rămas invariabile³, valoarea lor reală a fost în continuă scădere prin deprecierea argintului în raport cu aurul. Astfel, tributul Țării Românești a ajuns să valoreze în 1789 numai 62 500 de galbeni, iar haraciul Moldovei, care valora în 1787 15 100 de galbeni a scăzut în 1802 la 9 373 de galbeni. Rezultă deci că exploatarea otomană peste o anumită limită nu se poate exercita prin haraciu care este stabilit în mod oficial la o sumă fixă și deci ușor controlabilă.

Această exploatare se exercită prin peșcheș ce devenise de mult o obligație legală, menționată în mod expres chiar de tratatele dintre Poartă și Ungaria⁴ și care consta din daruri în bani și în natură ce se dădeau sultanului și dregătorilor otomani. În timpul domniei lui Dimitrie Cantemir găsim ca instituție bine stabilită peșcheșul bairamului, denumit și *aydiye*. Valoarea sa se ridica în acea vreme, pentru Moldova, la suma de 90 000 de taleri imperiali⁵.

Pentru a face față grelelor ipotece lăsate de războiul ruso-turc, Poarta recurge la diferite expediente printre care era și cel de a urca cuantumul peșcheșului. Condica a doua a lui Grigore Ghica înregistrează la 10 februarie 1777 suma de 865 888 lei „bairam peșcheș ce s-au dat la preț înalta Poartă și la alte locuri de la Tarigrad după cum arată izvod cu pecetea gospod”⁶. Sîntem departe atît de suma pe care o indică Cantemir, cît și de cea pe care o fixează, după stăruințele Rusiei, senedul din decembrie 1783 și care se ridica la 90 000 de piaștri pentru ambele țări⁷, rămînînd constantă în celelalte acte de privilegii.

În epoca ce desparte domnia lui Dimitrie Cantemir de războiul ruso-turc din 1768—1774, a apărut un alt peșcheș anual denumit *rikiabiye*, adică darul de anul nou musulman. Mai puțin însemnat decît peșcheșul bairamului, *rikiabiye* rămîne în mod invariabil la suma de 40 000 de piaștri pentru Țara Românească și la 25 000 de piaștri pentru Moldova, sumă ce este înregistrată și în sîmile visteriei din timpul domniei lui

¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 150.

² D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 193; M. Berza, *op. cit.*, p. 26.

³ Condicele visteriei Moldovei pe anii 1796, 1797 și 1798 înregistrează sumele de 67 944 de lei și 60 de bani. N. Iorga, *Documente și cercetări asupra istoriei financiare și economice a prințipatelor romîne* (Extr. din *Economia națională*, Buc., 1900), p. 12, 17, 21.

⁴ Cf. Tratatul dintre Vladislav II și Baiazid II în *Hurmuzaki*, II, p. 20, doc. XXIV, și tratatul dintre Ludovic II și Selim I (*ibidem*, p. 29, doc. XXXI).

⁵ D. Cantemir, *Descrierea Moldovei*, p. 111—112.

⁶ N. Iorga, *op. cit.*, p. 160.

⁷ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 193.

Alexandru Calimachi, pentru anii hegirei 1209 (29 iulie 1794 — 17 iulie 1795)¹ și 1210 (18 iulie 1795 — 6 iulie 1796)².

După o luptă diplomatică aprigă, Rusia izbuteste să impună re-glementarea sarcinilor legale ale țărilor noastre constând din haraci, peș-cheșul bairamului și rikiabiye, totalul lor însumind pentru Țara Romi-nească 439 500 de piaștri, iar pentru Moldova 282 947 $\frac{1}{2}$ piaștri³. Totodată, pentru a pune capăt contribuțiilor extraordinare, a căror valoare atingea în septembrie 1779 suma de 1 000 de pungi ca înainte de semnarea tra-tatului de la Küciük Kainardji⁴, senedul preciza ca „nu se va mai putea pretinde nimic în plus”. Stabilirea acestui principiu avea o valoare teore-tică imensă, deoarece limita drepturile puterii suzerane, iar în practică tindea să împiedice exodul de numerar întărind circulația monetară în țară.

Tot în acest scop, s-a dispus prin hatișeriful din 1774 desființarea dărilor, introduse în epoca de maximă exploatare otomană, ca *djaigelele*, *avaieturile*, *kudumiile* și *ubudieturile*⁵, specificându-se prin senedul din 1783 că domnii nu sînt ținuți a da daruri cu prilejul schimbărilor survenite în principalele dregătorii ale Porții⁶.

Nu se desființau în schimb cele trei categorii de cheltuieli în legă-tură cu domnia: obținerea domniei, confirmarea la trei ani sau mucarerul mare și confirmarea anuală sau mucarerul mic. Acestea constituiau tocmai capitolul cel mai oneros din seria obligațiilor bănești către Poartă, atîr-nînd de nevoia de bani a sultanului și marelui vizir cît și de ambiția și concurența pretendenților la domnie.

În ciuda sărăciei izvoarelor interne — arzuri și condici de visterie puține și fragmentare — cît și a caracterului aproximativ al unor rapoarte diplomatice și relatări ale călătorilor străini care înregistrează mai mult simple zvonuri — se pot desprinde două constatări generale și anume:

1. În epoca de maximă exploatare otomană se sporesc cheltuielile de confirmare, instituindu-se în afară de haraciu un nou tribut mai oneros în favoarea sultanului și a marelui vizir.

2. Exploatarea otomană caută să înmulțească confirmările prin reducerea intervalului de trei ani la care, în epoca lui Dimitrie Cantemir, se repetau cheltuielile de investitură sub forma mucarerului mare.

Ar fi fost firesc ca situația să se schimbe după promulgarea hatișeri-furilor de privilegii. Dar în ciuda făgăduielii Porții de a se reveni la si-tuația din epoca lui Mehmed al IV-lea⁷, cînd cheltuielile de numire în domnie erau mai scăzute⁸, nevoile excepționale ale imperiului otoman determină păstrarea sistemului fructuos al mezatului domniei. Singura garanție pe care o acordă senedul din 1783 domnilor noi numiți este de a dispune „să nu li se ia o singură para mai mult ca în trecut”, spe-

¹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 10.

² *Ibidem*, p. 16.

³ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 193.

⁴ N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 150.

⁵ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *op. cit.*, p. 140.

⁶ *Ibidem*, p. 193.

⁷ Vezi asupra acestei clauze C. Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană*, p. 27 ș. urm. și discuția izvoarelor în lucrarea noastră.

⁸ D. Fotino, *Istoria generală a Daciei*, trad. G. Slon, Buc., <1859>, III, p. 219.

cificându-se că aceste sume vor trebui să fie plătite din veniturile domnilor, provenite din vămi și ocne iar nu din dări impuse raialelor. Totuși Poarta calcă această dispoziție, fiind încurajată de licitațiile dintre pretendenții la domnie¹. Consulul prusian König afirmă că din cauza concurenței lui Constantin Dimitrie Moruzi, Alexandru Mavrocordat Firaris a trebuit să plătească 2 000 de pungi pentru obținerea domniei Moldovei².

Și cheltuielile de confirmare sînt mari. Alex. Ipsilanti, care are o domnie lungă pentru acea epocă (1774—1782), a fost silit să plătească sultanului 500 de pungi în plus în urma ofertei unui grec din Fanar de a da 1 500 pungi, pentru obținerea domniei Țării Românești³.

După socotelile lui König, care aprecia veniturile domnului Țării Românești la 8 000 de pungi⁴ sau 8 500 de pungi⁵, în timp ce veniturile Moldovei sînt socotite la 4 000 de pungi⁶, mai bine de jumătate din această sumă se cheltuia pentru prelungirea domniei⁷. Cheltuielile din primul an de domnie în Moldova, făcute sub formă de daruri către sultan, înalții demnitari otomani și unii greci influenți erau apreciate la 3 000 de pungi iar cele din al doilea an de domnie, la maximum 2 000 de pungi⁸ — cifră apropiată de cea înscrisă în sămile visteriei din timpul domniei lui Alexandru Mavrocordat Firaris⁹. Rezultă deci că spre deosebire de haraci, cheltuielile pentru obținerea și confirmarea de domnie creșteau în proporție cu deprecierea valorii argintului.

Analiza sămilor visteriei Moldovei pe anul 1792 dovedește că și atunci cînd se suspenda plata haraciului și a corolarilor lui *rikiabiye* și *bairamlîcul*, pentru un interval de doi ani¹⁰, „locurile știute de gospod” continuau să fie întreținute cu peșcheșuri, plătindu-se și dobînzile banilor împrumutați pentru cumpărarea domniei. Din cauza agravării situației financiare a imperiului otoman grevat de o datorie de 16 000 000 de piaștri¹¹, cererile turcești apar din nou în creștere. Sămile visteriei indică pentru un interval de circa trei luni suma de 278 777 de lei¹², ceea ce ar da pentru tot anul peste 2 230 de pungi, deci mai mult decît suma indicată de König pentru anul al II-lea al domniei lui Alexandru Mavrocordat.

¹ V. A. Urechîă, *op. cit.*, I, p. 180; *Hurmuzaki*, XIX/1, p. 130, doc. CVIII.

² *Hurmuzaki*, X, p. 18, doc. XVII.

³ *Ibidem*, supl. I/1, p. 974, doc. MCCCCLCCCVI.

⁴ *Ibidem*, X, p. 9, doc. XI.

⁵ *Ibidem*, p. 36, doc. XXXV.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 9, doc. XI.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Sama VIII indică că pentru diminea oct.-nov. s-au achitat datorii și polițe în valoare de 134 870 de lei, ceea ce ar da pentru tot anul 1 618 pungi (N. Iorga, *Doc. și cercetări*, p. 5—6). Dacă luăm ca bază polițele achitate de la 5 ianuarie pînă la 10 iulie 1786, obținem peste 1944 de pungi.

¹⁰ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, II/2, p. 221, art. IV, paragr. 3. Vezi și ordinul (*buiurultu*) marelui vizir Șerif Hasan către Alexandru Ipsilanti anunțînd emiterea unui firman pentru scutirea de dări pe doi ani. Arh. Stat. Buc., *doc. turc.*, nr. 124 (22 Rebi II 1205, H, 29 decembrie 1780).

¹¹ Elias Abesci, *Etat actuel de l'Empire ottoman*, I, Paris, 1792, p. 323.

¹² N. Iorga, *Doc. și cercetări*, p. 61—62.

Sarcinile bănești impuse de regimul domniei otomane nu se epuizau însă cu capitolele haraciului și peșcheșurilor către Poartă. Sămile visteriei Moldovei din timpul domniei lui Alexandru Calimachi indică numeroase daruri mărunte către marile agale, pașalele vecine de Hotin și Bender sau la cetățile turcești și la „locurile știute”. Toate acestea adunate dau un total de 289 737 de lei¹, ce ar reprezenta peste 50 000 de lei pe an, într-o vreme în care peșcheșul bairamului scăzuse la 60 000 de lei².

Aceste abuzuri explică demersurile făcute pe lângă consulul rus de boierii munteni fugiți în Transilvania (1802) pentru a se reveni la respectarea obligațiilor din epoca închinării de bună voie³. Dacă este vădit că suma indicată în scrisoarea grecească⁴ trimisă de moldoveni la Petersburg, cu privire la cuantumul obligațiilor bănești ale țării — 600 000 de lei anual — este exagerată, se poate totuși desprinde o indicație și anume că după domnia lui Alexandru Calimachi cerințele Porții crescuseră din nou. Dovada o constituie stipulațiunile hatișerifului de la Gülhane, care dispune că „toate impozitele, veniturile și rechizițiile noi stabilite după senedul din 1783 vor rămâne suprimate”⁵.

Concurența dintre candidații la domnie va anula însă în practică această dispoziție, după cum rezultă din condica Moldovei pe 1805—1806 care indică cifra de 522 236,48 lei sau 1 045 de pungi trimise la Constantinopol⁶ între 23 decembrie 1805 și 25 aprilie 1806. Aceasta dovedește că după scurgerea unui oarecare timp de la promulgarea hatișerifurilor, Poarta reîncepea iar stoarcerile în bani. Deși domnii numiți pe șapte ani nu mai trebuiau să plătească, în teorie, taxele de confirmare, totuși necesitatea de a-și asigura protectori la Poartă rămăsese și nici o clauză a hatișerifurilor nu o putea desființa.

Abia după instituirea domniei pe viață și după înființarea unor gărzii înarmate de-a lungul Dunării — măsuri prevăzute de tratatul de la Adrianopol — Poarta va respecta în sfârșit, dispozițiunile hatișerifului de la Gülhane.

Un alt aspect extrem de oneros al dominației otomane îl constituiau furniturile gratuite sau la prețuri de exploatare fixate de Poartă.

Izvoarele menționează, printre produsele pe care țările noastre erau datorare să le livreze Porții, grînele care făceau obiectul unui monopol

¹ Am socotit în acest capitol în afară de darurile către marile agale și turci (70 889 lei) maișatul (78 250 lei), bairamlicuri și ramazanlicuri (9 484 lei), evmiaoa lui divan effendi (4 200 lei), daruri la Porți (10 000 lei) și cheltuiala serhaturilor când nu a fost înscrisă la lefturi (1 587 lei).

² N. Iorga, *Doc. și cercelări*, 10, 17, 19.

³ *Hurmuzaki*, Supl. I₂, p. 228. Vezi și Tr. Ionescu, *ibidem*, p. 39.

⁴ Scrisoarea s-a păstrat într-o copie transcrisă în *ms. rom.* nr. 348, fila 125—7 (Acad. R.P.R.). A fost publicată de N. Iorga în traducere românească în *O manifestare de conștiință a boierilor moldoveni din vremurile rele*, în *Literatură și artă*, V₂ (1900—1901), p. 750, 752.

⁵ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 274, 286. Era vorba de rușeturile date de domni marilor dregători ai Porții, pe care Raicevich le evaluează la 250 000 de piaștri. (*Osservazioni storiche, naturali e politiche intorno la Valachia e Moldavia*), Neapole, 1788, p. 185, 199.

⁶ N. Iorga, *Doc. și cercelări*, p. 80.

permanent și absolut, oile necesare aprovizionării seraiului și ienicerilor, lemnele rezervate pentru construirea de case, poduri, vase și pentru repararea cetăților turcești și în sfârșit silitra care era predată gratuit arsenalului imperial.

Cerințele crescînde ale aprovizionării Constantinopolului, determinate de oprirea transporturilor de grîne din Egipt, lăsaseră să cadă toată povara asupra țărilor romîne¹. În locul vechiului privilegiu comercial al Lazilor care fusese suprimat, Poarta găsisese soluția de a extinde și în timp de pace sistemul zaharelei (*zakhire*), adică al furniturii de grîne asimilată cu proviziile de război a căror plată atîrna de bunul său plac. După declarațiile deputaților munteni din 1770, Țara Romînească trimitea pentru aprovizionarea capitalei otomane, la Brăila, cite 35 000 kile de grîne de 240 ocale kila, adică 10 752 tone care se plăteau după nart².

Abuzurile legate de această nouă obligație ce se dădea de două ori pe an, primăvara și toamna, au determinat curînd transformarea ei într-o dare în bani din produsul căreia urma să se cumpere zahareaua în județele învecinate cu Brăila³ sau cu Galați⁴. Potrivit indicațiilor cuprinse în memoriul prezentat contelui Orlof, cheltuielile celor două zaharele se ridicau la 66 000 de lei⁵.

Țările noastre mai erau datoare să aprovizioneze și cetățile turcești de la Dunăre și Nistru, cheltuindu-se — potrivit datelor condicii Moldovei din 1764—4 050 lei pe fiecare lună turcească⁶, ceea ce ar da pentru tot anul un total de 48 000 de lei, sumă ce reprezintă peste trei sferturi din valoarea haraciului.

După semnarea tratatului de la Küciük Kainardji se produce o ușurare în situația economică a țărilor noastre. (Hatișeriful din 1774 desființează tributul de grîne (așa-numita *zahareaua mukaiselei*)⁷ și *kasapbaşılikul* care dau „pricină de supărare, nedreptate și pagubă raialei”⁸. Aceasta nu implica însă desființarea monopolului comercial, țările romîne continuînd a fi socotite „kilarul imperiului otoman”⁹. Se menține deci, pe lîngă sistemul furniturilor, adică pe lîngă darea de zaharea ce se livra în timp de război, plătindu-se după prețul fix al statului (Τὸ μὲν πρὶ), și obligația de a satisface totdeauna (ἀεὶννάω) în timp de pace nevoile Porții, „cu prețul ce se va tîmpla”¹⁰. În consecință, hatt-ul obligă pe locuitori

¹ Cf. studiul nostru *Contributions à l'approvisionnement en blé de Constantinople au XVIII-e siècle*, în *Studia et Acta Orientalia*, I, 1957, Buc., 1958, p. 17—18.

² Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 461. Din indicațiile cuprinse în raspunsurile la „întrebările puse de contele Panin” rezultă că această obligație fusese introdusă prin 1755 cînd a izbucnit răscoala femeilor din Constantinopol, determinată de oprirea transporturilor de grîu din Egipt.

³ Vezi scrisoarea caimacamilor Țării Romînești din 17 ian. 1792, publicată de N. Iorga, *Viața unui mitropolit de altă dată*, în *Convorbiri literare*, XXXV (1901), nr. 12, p. 1111—1112.

⁴ Cf. Condica lui Grigore Ghica pe 1764, în N. Iorga, *Doc. și cercetări*, p. 35.

⁵ Banul Mihai Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, p. 508.

⁶ N. Iorga, *Doc. și cercetări*, p. 35.

⁷ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, 1, p. 143, 256.

⁸ *Ibidem*,

⁹ *Ibidem*, p. 139.

¹⁰ N. Iorga, *Viața unui mitropolit de altă dată*, XXXV (1901), nr. 12, p. 1111—1112.

să-și cultive ogoarele și să nu-și ascundă grînele, vînzîndu-le numai reișilor kapanului. Sub pretextul de a împiedica eventuale abuzuri ale kapanliilor, hatișerifurile obligă pe locuitori să transporte grînele pînă la schelele dunărene unde trebuiau predate reișilor. Nu se specifica însă nici un fel de plată pentru operațiile de transport, ceea ce ne îndreptățește să presupunem că cheltuielile erau suportate de locuitori.

Se menține de asemenea monopolul oilor, țărani fiind obligați să le vîndă la prețul curent negustorilor și gelepilor sub supravegheră domnurilor¹. Această formulă vagă lasă fixarea prețului la latitudinea cumpărătorilor, spre paguba producătorilor direcți. Documentele interne sînt pline de mențiuni despre „supărările și asupririle fără de cale” exercitate de gelepi care luau oile „în silă”, alegînd pe cele mai bune, „fără nici o tocmeală și chiar fără preț”².

Hatișerifurile nu limitau nici cantitățile de grîne și nici numărul de oi ce trebuiau livrate după expirarea perioadei celor doi ani de scutire. S-a ajuns astfel ca Moldova să dea, în toamna anului 1782, mai mult grîu pentru aprovizionarea capitalei otomane decî înainte de războiul din 1768—1774³. Consulul austriac Raicevich precizează că, în momentele de lipsă la Constantinopol, Poarta își rezerva toate proviziile noastre pentru capitala sa, neîngăduind să fie transportate nici măcar în provinciile de peste Dunăre, cu excepția unei cantități reduse pentru Vidin⁴.

Este ilustrativ în această privință arzul din mai 1783⁵, care precizează că din primăvara anului 1782, Țara Romînească livrase 842 150 kile de Sтамбул de zaharea, în afară de care se mai cereau încă 80 000 kile de făină și 260 000 kile de orz, ceea ce ar da un total de 1 182 150 kile⁶, adică 31 130 tone. Făcînd o comparație cu situația din 1768, arzul precizează că atunci era „foarte multă rodire”, astfel că nu a fost necesar să se importe din afară cu greu preț cum s-a procedat în 1783 „ceea ce a prăpădit și prăpădește țara”. Se mai precizează că Poarta trimisese în 1768 un ajutor de 1 150 pungi de unde s-ar putea trage concluzia că grînele cerute în 1783 ar intra în categoria prestațiilor gratuite, după cum spune și Raicevich care arată că pentru Moldova se cerea și mai mult⁷.

Pentru a pune capăt acestor încălcări, senedul din 1783 dispune ca, pe viitor, cumpărăturile de cereale să se facă de miri, fiind plătite în numera iar transportul să nu cadă în sarcina locuitorilor⁸. Se stabilește o distincție

¹ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 143.

² V. A. Urechîă, *op. cit.*, I, p. 58. Abuzurile erau înlesnite și de faptul că gelepii nu aduceau bani numerar, ci polițe emise de domn în contul datorilor ce contractase la Constantinopol în vederea instaurării sau confirmării în scaun. Iar domnul, în loc de a le achita ca obligație personală, le transmitea ispravnicilor din ținuturile unde urma să se efectueze cumpărăturile, pentru a le plăti și deconta din banii încasați pentru biruri de la locuitori. În această situație, cînd se întîrzia cu încasările contribuțiilor, gelepii ridicau oile fără a le mai plăti la producător.

³ *Hurmuzaki*, XIX₁, p. 60, doc. LIX (oct. 1782). Se cerea un milion jumătate de chile de Sтамбул de grîu, adică 39 500 tone de grîu.

⁴ *Ibidem*, p. 52, doc. LII (sept. 1782).

⁵ V. A. Urechîă, *op. cit.*, I, p. 274, și urm.

⁶ *Ibidem*, p. 277.

⁷ *Hurmuzaki*, XIX₁, p. 97.

⁸ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 193—194.

între aceste cumpărături oficiale, care urmau prețul Constantinopolului, și cele efectuate de negustori la prețul curent.

Hatișerifurile nu prevedeau nici o restricție cu privire la livrarea zaharelor în timp de război, ceea ce a înlesnit comiterea unei serii de abuzuri atît în timpul războiului din 1787—1792, cît și în perioada operațiunilor împotriva lui Pasvan Oglu.

Din datele cuprinse în corespondența lui N. Mavrogheni, rezultă că în urma împlinirii havalelelor de zahare, disponibilitățile Țării Românești se istoviseră, domnia fiind silită să cumpere grîu din raiaua Brăilei la prețul de speculă de 8 lei și chiar 16 lei kila¹, într-o vreme în care împrumutul de 5 100 de lei, contractat de visterie, fusese consumat în întregime tot pentru aprovizionarea armatelor sultanului². Cît despre plata acestei zaharele de război, este destul să cităm un pasaj din corespondența lui Mavrogheni: „Stăpînii ne trimit 30 pungi și ne cer zaharea de 300 pungi”³.

La sfîrșitul războiului situația este disperată. În Oltenia foametea ajunsese atît de mare, încît țărănii din împrejurimile Craiovei se hrăneau cu pîine amestecată cu paie tocate și cu mușchi de pe copaci⁴.

Aceste abuzuri repetate determină pe boieri să ceară în 1792 „ca exportul de vite să fie cu totul liber, adică supușii turci să nu aibă dreptul de a pofti în alte condiții, decît acele pe care le-ar avea dacă ar face cumpărăturile în Austria sau în Rusia, căci altfel Poarta ar aduce toate repede ca odinioară”⁵.

Cererea nu a fost luată în seamă. Totuși, firmanul de privilegii, promulgat în 1792 la stăruințele Rusiei, introduce următoarea distincțiune privind furniturile către Poartă și comerțul negustorilor turci; „Iar cînd se va cumpăra grîne din partea miriei să se plătească prețul zaharelei în numărătoare, să nu se încarce asupra locuitorilor, iar cumpărîndu-se de către negustori li se va plăti în numărătoare, după prețul locului”⁶. Rezultă deci că pe lîngă cumpărarea la schele—care fusese prevăzută și de hatișeriful din 1774—erau și cumpărături făcute de stat la preț maximal și alte cumpărături efectuate de negustorii turci la preț curent. Și mai rezultă că pe viitor se interziceau rechizițiile fără plată.

Dacă trecem însă de la dispozițiile legale la modul lor de aplicare, constatăm noi abuzuri. Se încearcă să se calce dispoziția păcii de la Iași, care prevedea scutirea de orice dări și sarcini pe timp de doi ani. Pentru a-și aproviziona trupele de la Șumla, Poarta cere două iucuri (200 000 kile de Sтамbul) de grîu, oferind în loc de 10 parale, cît era prețul fix al statului, 20 parale, cînd în Moldova fiatul grîului de rînd chirmizi (cîrnău) era de 5 lei și jumătate, al grîului eiachir 7 lei, iar al grîului arnăut 8 lei și jumătate⁷. Se încerca să se asimileze zaharea în timp de pace cu cea

¹ Hurmuzaki, XIX₃, p. 418, doc. CCCIII

² Ibidem, p. 448, doc. CCXXVIII.

³ Ibidem, p. 412, doc. CXC VII.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, II, p. 322 (29 martie 1791).

⁵ N. Iorga, *Viața unui mitropolit de altă dată*, în *Convorbiri literare* (1901), nr. XII, p. 1111—1112.

⁶ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 228.

⁷ N. Iorga, *Viața unui mitropolit de altă dată*, în *Convorbiri literare* (1901), nr. XII, p. 1111—1113.

de război, stricându-se „vechiul obicei”¹, ceea ce stârnește protestul caima-camilor țării.

Nici lungul șir de calamități care se abat asupra țărilor noastre, ca ciurma din timpul lui Mihail Șuțu (1791—1793) și a lui Alexandru Moruzi (1793—1796), epizootia din 1793, seceta din 1793—1794, iarna grea din 1795, nu moderează pretențiile abuzive ale Porții. În Moldova, țărani sînt siliți să predea tot grîul la rechiziție la prețul de 8 piaștri kila, fiind puși în alternativa de a cumpăra pentru propria lor hrană la prețul de 30 de piaștri² sau de a se hrăni numai cu făină de ghindă³. În Țara Românească lipsa și scumpetea ajung atît de mari, încît în 1795 țărani din Mehedinți pleacă înarmați spre a devasta hambarele cu grîne⁴, iar cei din județele Argeș și Muscel emigrează în Transilvania⁵, condiționînd înapoierea lor de ușurarea dărilor și a prestațiilor⁶. Domnia este astfel constrînsă să recurgă la importul de grîne din Banat⁷, din Transilvania⁸ și chiar din imperiul otoman⁹.

Către sfîrșitul secolului, exploatarea otomană atingea maximum del intensitate datorită concurenței dintre Poartă și regiunea autonomă de la Vidin¹⁰, care se întreceau fiecare pentru a storce cît mai multe furnituri din Țara Românească. Prelungindu-se operațiunile otomane împotriva lui Pasvan Oglu, „țara se prăpădea dînd oi, vaci și făină și care cu boi la slujba oștilor”¹¹. O parte din aceste furnituri se iroseau din incuria și necinstea turcilor, făina fiind „pe pămînt gol turnată”, iar „slujbașii lua boii (dela care) și-i făcea cireadă căimăcămească ori boierească sau îi mistuia ei, iar carele, le fărâma de lua ferul de pe ele, vînzîndu-l pe bani”¹².

Chiar după uciderea lui Hangherli (1797—1799), acuzat că „a prădat țara cu luarea zaherelelor în bani și în natură peste orînduială și peste măsură”¹³, starea bieților țărani romîni — siliți să se hrănească cu coajă de copaci și tărite sau să emigreze¹⁴ —, nu se îmbunătățește prea mult. Nici în Moldova situația nu este mai ușoară. Din condica lui Alexandru Calimachi (1795—1799) rezultă că în timp de trei ani și 10 luni zaherele livrate Porții se ridicau la suma de 238 700 lei și 25 de bani, iar oile la 75 000 de lei, reprezentînd împreună aproape jumătate din valoarea to-

¹ Deși capitolul zaherelelor este suprimat, în condica din 1792 apar totuși ca furnituri de război 5 000 kile de stambul de orz și 5 183 kile și 13 dimirli de mălai în valoare de 10 490 lei, 99 bani (N. Iorga, *Doc. și cercelări*, p. 62—63).

² *Hurmuzaki*, XIX₁, p. 726—727, doc. DCXXXII.

³ *Ibidem*, p. 721.

⁴ V. A. Urechă, *op. cit.*, p. 451—452. În aprilie 1785, kila de grîu costa la București 55 de lei, deși cu jumătate de an înainte costase numai 5 lei (*Hurmuzaki*, XIX₁, p. 734, doc. DCXLIH).

⁵ *Hurmuzaki*, XIX₁, p. 746, doc. DCLVII.

⁶ *Ibidem*, p. 747, doc. DCLIX.

⁷ *Ibidem*, p. 711; XIX₃, p. 17.

⁸ N. Iorga, *Documentele Callimachi*, I, p. 107, doc. LVIII.

⁹ V. A. Urechă, *op. cit.*, VII, p. 196—197; *Hurmuzaki*, XIX₃, p. 4, doc. VIII.

¹⁰ Traian Ionescu, *ibidem*, p. 37—38.

¹¹ Dionisie Ecclesiarhul, *Chronograful Terei Romtnești*, p. 89.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, p. 112.

tală a furniturilor trimise Porții, care însumau 795 242 lei și 93 de bani¹ într-o vreme în care haraciul pe patru ani reprezenta 271 778 lei².

În această fază (1774—1802), hatișerifurile de privilegii nu limitează cantitățile de grâne pe care Poarta le putea cere țărilor române cu titlul de zaherea. Acest aspect negativ al hatișerifurilor se evidențiază în special la capitolul zaherelelor, care constituie sarcina cea mai oneroasă ce apăsa îndeosebi țăranimea, ducând la dezorganizarea aproape totală a producției agricole.

Printre produsele pe care țăările noastre erau datorare să le livreze Porții, hatișerifurile menționează cheresteaua și silitra, care par să fi constituit prestații gratuite. Deși nu schimbă caracterul acestor prestații, actele de privilegii aduc totuși o ușurare prin introducerea dispoziției ca tăiatul și adusul cherestei să se plătească „după senedurile sigilate ale bina eminilor din banii birului țării ce se strânge de domn”³, adică din capitație. Se păstrează așadar sistemul furniturilor de stat, cu condiția despăgubirii particularilor din banii birului strâns pentru plata haraciului. Trebuie observat însă că tot ca în cazul zaherelelor și al oilor, hatișerifurile nu precizează cantitățile de cherestea ce urmau a fi livrate Porții, dând prin aceasta prilej la abuzuri. Dovadă, cifra înregistrată în a doua condică a lui Grigore Ghica, în sumă de 689 108 lei pentru cheresteaua coborită din ținuturile Neamț, Bacău, Tecuci și Tutova la Galați⁴. Dacă această cifră este exactă, atunci ar reprezenta valoarea înzecită a haraciului. În orice caz, izvoarele abundă cu privire la livrări de cherestele pentru construcția de poduri⁵, vase⁶ și pentru repararea cetăților turcești⁷.

Pentru a introduce totuși o oarecare rânduială în exigențele otomane, senedul din 1783 dispune ca domnii să fie vestiți din timp despre cantitățile de lemne și materiale de construcție care trebuiau transportate la hotare, unde comisarul însărcinat cu recepționarea urma să plătească

¹ Capitolul zaherelelor în care intră și proviziile pentru Isaccea (3 533 de lei și 70 de bani) și hambarul Benderului (42 717 lei și 107 bani) și untul pe care nu l-am putut deosebi, se ridică la 238 700 de lei și 25 de bani. Urmează apoi diferite furnituri trimise la Constantinopol în valoare de 9 737 de lei și 78 de bani, în care intră 369 de cîntare și 30 oca de miere, cai și doage; apoi altă miere, cai și doage însumînd 48 587 de lei și 78 de bani, ceară de 17 575 de lei și 30 de bani, oi la urdii în valoare de 75 000 de lei, tainaturi de 76 339 de lei și 52 de bani, cai de 54 834 de lei și 51 bani, cherestea, care și salahori în valoare de 13 195 de lei, provizii pentru serhaturi de 3 990 de lei și 30 de bani, amelile Chillei de 19 544 de lei și „giubergilaoa” (de la cuvîntul turc *gühercile* = silitră) în valoare de 122 530 de lei și cheltuielile corăbilor în sumă de 115 208 lei și 100 de bani. (Cf. N. Iorga, *Doc. și cercetări*, p. 8, 10—17, 19—21).

² *Ibidem*, p. 7—22.

³ D. A. Sturdza, *Acte și doc.*, I, p. 144, 229, 269, 282, 283.

⁴ N. Iorga, *Doc. și cercetări*, p. 161.

⁵ *Hurmuzaki*, XIX₁, p. 99, doc. LXXXVII, 19, p. 104, doc. XCIII, p. 115, doc. CIC; N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 219.

⁶ *Hurmuzaki*, IX₂, p. 108, doc. CXXIV; XIV₂, p. 1237, doc. MCCLIV; VII, p. 293, doc. CLXVI; supl. II, p. 961, doc. MCCCXVI; N. Iorga, *Acte și fragmente*, II, p. 219, Din sama VIII a lui Alex. Mavrocordat, pe dinia oct.-nov. 1786, rezultă că un galion costa 6 917,28 lei (idem, *Doc. și cercetări*, p. 56) Wilkinson, *Tableau historique*, p. 70.

⁷ *Hurmuzaki*, XIX₁, p. 93, doc. LXXX; p. 99, doc. LXXXVII.

costul tăiatului și transportului în numerar¹. Aceste cheltuieli se ridicau în 1792 la suma de 6 073 de lei și 60 de bani², plătindu-se 8 lei de plută pentru coboritul cherestelei pe Siret și 140 lei pentru încărcatul în corăbii și plata plutașilor pînă la Sulina. În timpul domniei lui Alexandru Callimachi, cheltuielile tăiatului și transportului cherestelei sînt în creștere, ridicîndu-se la suma de 13 195 lei³, ceea ce arată că se sporise și exigențele otomane. Repercusiunile sînt grave pentru Moldova: codrii din ținutul Covurlui dispar fără urmă din cauza tăierilor neregulate impuse de cererea otomană.

Principiul unei retribuiri echitabile și imediate a particularilor se aplică din 1774 și la furnizarea silitrei, fabricată sub privegherea turcilor trimiși de la Constantinopol. Hatișeriful din 1774 precizează că domnul Moldovei urma să o plătească „din haraciul țării” și să o trimită la schele⁴. Din compararea acestui pasaj cu reproducerea sa în hatișeriful din 1802, rezultă însă că silitra urma să fie plătită de visteria Moldovei, confundată cu miri⁵, adică din banii birului strîns de la contribuabili, iar nu prin scăderea din tribut. Că această interpretare este justă ne-o dovedesc sămile visteriei care specifică trimiterea în întregime a haraciului la Constantinopol. Cît despre valoarea acestei furnituri, pentru care se cheltuia în decembrie 1776, la o singură livrare, suma de 2 000 de lei pentru 10 000 ocale⁶, ea atinge 122 530 lei în timpul domniei de trei ani și 10 luni a lui Alexandru Callimachi⁷.

La toate aceste furnituri se mai adaugă o serie de prestații în muncă, greu de suportat. Din rapoartele consulare austriace⁸ confirmate de arzul din mai 1783⁹, rezultă că Poarta cerea mii de oameni atît cu palmele, cît și cu uneltele și cu carele pentru transportarea zaherelei, tăierea și căratul lemnelor, facerea podurilor și repararea cetăților turcești. Arzul precizează că li se plăteau 60 de taleri pentru lucru pe toată vara spre a-i determina să plece pînă la depărtări de 140 de ceasuri de casele lor, afară de plata zilelor de lucru care se ridica la 10 lei pe lună.

Această stare de lucruri apăsa greu atît asupra visteriei cît și a producției. Raicevich arată că recolta zăcea pe cîmp din lipsa de brațe spre a o culege, bărbații fiind folosiți la efectuarea nenumăratelor corvezi impuse de Poartă¹⁰.

În urma plîngerilor divanurilor și a stăruințelor rusești, senedul din 1783 introduce principiul unei retribuții mai echitabile pentru aceste prestații de muncă¹¹. Dar, la sfîrșitul secolului, Poarta este silită să-și

¹ D. A. Sturdza, *op. cit.*, I, p. 194.

² N. Iorga, *Doc. și cercetări*, p. 63.

³ *Ibidem*, p. 8, 16.

⁴ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 144.

⁵ *Ibidem*, p. 270.

⁶ N. Iorga, *Doc. și cercetări*, p. 161, Silitra costa 24 de bani ocaua.

⁷ *Ibidem*, p. 13, 16, 20.

⁸ *Hurmuzaki*, XIX₂, p. 44, LXXIV; p. 93, doc. LXXX; p. 104, doc. XCIII; p. 111, doc. XCVI.

⁹ V. A. Urechîă, *op. cit.*, I, p. 274—275.

¹⁰ *Ibidem*, p. 276.

¹¹ D. A. Sturdza și C. Colescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 193.

sporească exigențele datorită tulburărilor provocate de răzvrătirea lui Pasvan Oglu. Astfel, în martie 1788, Moldova a fost silită să trimită 1 798 de oameni pentru echipajul flotei otomane de pe Dunăre¹. Pe de altă parte, documentele relatează că țărani din Oltenia fugeau în munți spre a nu mai fi înhămați la caice în locul boilor căzuți și a nu mai trage în sus spre Dunăre la „edec” vasele încărcate cu furnituri pentru armata sultanului de la Calafat și Vidin².

Protestul boierilor emigrați la Brașov, împotriva dărilor și a prestațiilor în natură, determină introducerea unei noi clauze restrictive în hătișeriful de la Gülhane, anume reglementarea prin firme a furniturilor, stabilindu-se cantități determinate spre a se evita abuzurile organelor otomane de colectare. Costul acestor produse urma să fie plătit din tezaurul public, în numerar, respectându-se prețul convenit³, iar pentru grâne, prețul se fixa în fiecare an la Schela Brăilei sau a Galațiului⁴. Prețul transporturilor se stabilea de domn „cu cea mai mare precizie în proporție cu prețul furniturilor”⁵. Apare aici grija de a despăgubi în mod real pe particular, fixându-se un criteriu mai obiectiv, de natură să ușureze întrucitva situația țăranimii, asupra căreia cădea, în realitate, povara tuturor obligațiilor către Poartă.

Spre a îngrădi cererile arbitrare ale Porții, hătișeriful de la Gülhane (1802), care constituie cea mai cuprinzătoare diplomă de privilegii hărăzită țărilor noastre în epoca fanariotă, — dispune livrarea furniturilor în raport cu posibilitățile de producție ale țărilor noastre. Ele căpătau astfel dreptul de a înștiința în mod oficial puterea suzerană asupra situației lor economice. Valoarea eficientă a acestei clauze atârna însă de măsura în care Rusia putea impune respectarea ei la cererea românilor.

Deși unele abuzuri au putut continua și după 1802 — cum rezultă din arzurii⁶ și din condica de venituri și cheltuieli a Moldovei pe anii 1805 — 1806⁷ — ele au fost totuși mai puțin numeroase în acest interval, valoarea totală a furniturilor livrate Porții însumând numai 183 462 de lei, aproape de trei ori valoarea haraciului. Această relativă moderație a Porții se datorește faptului că țărilor noastre dobândiseră, prin dispozițiunile hătișerifului de la Gülhane, o bază legală de opoziție.

În concluzie, actele de privilegii din 1774, 1783, 1784, 1791, 1792 și 1802, smulse Porții de Rusia pe baza cererilor românești, au avut un rol însemnat în îngrădirea treptată a obligațiilor noastre față de puterea suzerană.

¹ Firman din Savval 1212 H. (19 martie—19 aprilie 1789), Bibl. Acad. R.P.R., pachet 582, nr. 250.

² V. A. Urechiiă, *op. cit.*, VII, p. 202.

³ D. A. Sturdza și C. Colcescu-Vartic, *Acte și doc.*, I, p. 261, 287.

⁴ *Ibidem*, p. 275.

⁵ *Ibidem*, p. 275—287.

⁶ V. A. Urechiiă, *op. cit.*, VII, p. 593.

⁷ Zahereaua și navlu se ridicau la 104 401,39 de lei, cheltuielile chreștei la 47 626,45 de lei. În schimb, cheltuielile silitrei scad la 15 580,75 de lei. Dacă se adaugă celelalte furnituri livrate Porții, se obține un total de 183 462,31 de lei; aproape de trei ori valoarea haraciului. N. Iorga, *Doc. și cercetări*, p. 77 și urm.

După o luptă susţinută a Rusiei, senedul din decembrie 1783 a reglementat cu precizie sarcinile legale ale principatelor, haraciul, peşcheşul de aydiye (*Bairampeşkeş*) şi rikiabiye, tinzînd să împiedice sărăcirea ţărilor romîne prin exodul de numerar. Tot în acest scop, hatişerifurile au mai introdus două clauze protectoare. Una, privind iertarea haraciului pe timp de doi ani după fiecare război ruso-turc, pentru a da posibilitatea ţărilor sărăcite să se refacă. Cealaltă, interzicînd dregătorilor otomani sau comandanţilor militari din serhaturi să se folosească de puterea de care dispuneau, spre a stoarce în mod ilegal bani din principate.

Dar atît timp cît ţările romîne au fost lipsite de posibilitatea de a se apăra, neavînd armată proprie, această ultimă clauză era destinată să rămînă literă moartă, deopotrivă cu cealaltă clauză care privea desfiinţarea cheltuielilor legate de obţinerea domniei. Căci, deşi domnii numiţi pe şapte ani, în baza hatişerifului din 1802, sînt scutiţi de taxele de confirmare, ei rămîn de fapt obligaţi să-şi asigure cu bani grei, protectori la Poartă.

În ce priveşte aprovizionările şi prestaţiile în natură şi în muncă, hatişerifurile de privilegii au desfiinţat, începînd din 1774, tributul în grîne (*zahereaua mukaiselei*) şi *kasapbaşlıkul*, instituind noi măsuri pentru vînzarea directă a cerealelor către reişii kapanului, în porturile dunărene, cît şi pentru vînzarea oilor la preţ curent negustorilor şi gelepilor. Dar monopolul turcesc asupra principalelor produse ale ţărilor noastre se menţine în scop de a satisface nevoile Porţii şi, în primul rînd, ale capitalei otomane. În 1783 şi 1792 se iau numai măsuri pentru a obliga pe negustorii turci să plătească produsele la preţul curent şi în numerar, pe cînd produsele cumpărate de miri sînt plătite la preţ fix, interzicîndu-se rechiziţiile fără plată. În 1802 şi furniturile către Poartă, reglementate prin firmane, sînt supuse unei restricţii care le limitează în fapt numai la posibilităţile de livrare recunoscute şi consimţite de Principate.

Stipulaţiunile în folosul ţărilor romîne, prevăzute în hatişerifurile anterioare şi care rămăseseră pînă atunci la discreţia Porţii otomane, capătă din 1802 un caracter concret şi pozitiv datorită precizării şi extinderii dreptului de intervenţie al Rusiei.

Noile dispoziţii introduse de hatişeriful de la Gülhane încredinţează consulilor ruşi controlul aplicării hatişerifurilor în Principate şi garantează stabilitatea domnilor. Pentru a mai continua abuzurile sale în Principate şi extorsiunile de bani prin schimbări anticipate ale domnilor, Poarta va trebui de acum înainte să înfrunte riscurile unui război ca cel din 1806—1812.

În istoria frămîntată a raporturilor ţărilor romîne cu imperiul otoman, etapa hatişerifurilor de privilegii apare astfel de o însemnătate deosebită. Acum într-adevăr vechiul regim de împilare este îngrădit şi zdruncinat prin acţiunea conjugată a rezistenţei naţionale interne şi a sprijinului neprecupeţit şi continuu dat de Rusia. Acest sprijin culminează prin războiul ruso-turc încheiat cu pacea de la Adrianopol, care va duce la înfăptuirea deplinei autonomii economice şi financiare a ţărilor romîne.

РОЛЬ ГАТТИШЕРИФОВ, ПРЕДОСТАВЛЯЮЩИХ ПРИВИЛЕГИИ В ОГРАНИЧЕНИИ ПОВИННОСТЕЙ ПО ОТНОШЕНИЮ К ПОРТЕ (1774—1802)

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

Автор, подготовивший книгу о гаттишерифах 1774—1806 годов, трактует в работе о роли этих актов, предоставлявших привилегии в уточнении и ограничении денежных натуральных и трудовых повинностей, которыми облагались Румынские княжества Оттоманской Портой в последней четверти XVIII века. Благодаря вмешательству России, в 1783 году сенедом были регламентированы установленные законом обязательства (дань) Румынских княжеств (гарач, айдие, рикиабие), а в 1802 году гаттишерифом были отменены таксы по утверждению в княжении (мукарер) и господари облакались властью на 7 лет.

Что касается натуральных повинностей, то, начиная с 1774 года, гаттишерифы отменили дань зерном и „касапбашлык”, причем были приняты новые меры по непосредственной продаже зерна рейзам капана в дунайских портах, а также по продаже овец купцам и торговцам скота (джелеп). В 1783 году была установлена разница между закупками, законтрактованными „мири” по твердым ценам, и закупками, которые производились турецкими купцами по рыночным ценам. Несмотря на то, что оставалась в силе торговая монополия на определенные категории продуктов (зерно, овцы, дерево, селитра), их количество, поставляемое Порте по сравнению с возможностями, которые были признаны Румынскими княжествами и на которые последние дали свое согласие, ограничивается начиная с 1802 года, причем был провозглашен принцип справедливой и немедленной оплаты натуральных и трудовых повинностей.

В 1802 году эти условия приобрели конкретный и положительный характер, благодаря расширению права вмешательства России, гарантировавшего новый режим оттоманского владычества, регламентированный гюльгенским гаттишерифом.

DU RÔLE DES HATT-I CHÉRIFS DE PRIVILÈGES DANS LA LIMITATION DES OBLIGATIONS DES PRINCIPAUTÉS ROUMAINES ENVERS LA PORTE OTTOMANE (1774—1802)

RÉSUMÉ

L'auteur, qui a préparé un ouvrage sur les hatt-i chérifs de privilèges (1774—1806), examine dans cet article la manière dont ces actes ont contribué à préciser et à limiter les obligations en argent et en produits

ainsi que les corvées imposées par la Porte ot'tomane aux principautés roumaines, au cours du dernier quart du XVIIIe siècle. Grâce à l'intervention de la Russie, les charges légales des pays roumains (*kharadj*, *péchkekèch* du *bairam*, *rikiabiyé*) sont réglementées par le *sened* de 1783, tandis que les taxes de confirmation des princes régnants (*moukarèr*) sont abolies par le hatt-i chérif de 1802, ces derniers étant désormais nommés pour une période de 7 ans.

En ce qui concerne les obligations en produits, les hatt-i chérifs mettent fin, à partir de 1774, au tribut en grains et au *kassapbachlik*; ils instituent de nouvelles mesures pour la vente des céréales, qui sont livrées directement aux *re'is* du *kapan* dans les ports danubiens, ainsi que pour l'achat des moutons par les marchands et les *djéleps*. Une distinction est faite, en 1783, entre les achats contractés par le *miri* (fisc) à des prix fixes et les achats effectués par les marchands turcs aux prix courants. Bien que le monopole du commerce soit maintenu pour certaines catégories de marchandises (grains, moutons, bois, salpêtre), les quantités à livrer à la Sublime Porte sont limitées, à partir de 1802, en rapport avec les possibilités reconnues et acceptées par les principautés roumaines. Un nouveau principe est proclamé, celui d'une rémunération équitable et immédiate des obligations en produits et des corvées.

En 1802, ces stipulations revêtent un caractère concret et positif, grâce à l'extension du droit d'intervention de la Russie, en sa qualité de puissance garante du nouveau régime de la suzeraineté ottomane, réglementé par le hatt-i chérif de Gülhanné.

DIN ACȚIUNILE REVOLUȚIONARE ALE OSTAȘILOR ARMATEI BURGHEZO-MOȘIEREȘTI (1917—1921)

DE

I. TOACĂ

Sub regimul burghezo-moșieresc, armata — principala forță a puterii de stat — era instrumentul de bază cu care clasele exploataatoare reprimeau cu sălbăticie luptele revoluționare duse de masele muncitoare de la orașe și sate pentru o viață mai bună. Totodată, cu ajutorul armatei, clasele dominante purtau și războaie de jaf și cotropire.

Ostași din armata veche erau forțați de către ofițerii reacționari — reprezentanți ai burgheziei și moșierimii — să lupte pentru apărarea intereselor acestor clase, care erau diametral opuse cu interesele muncitorilor și țăranilor din rîndul cărora era recrutată marea masă a soldaților. Comunitatea de interese a soldaților cu a țăranilor și muncitorilor s-a manifestat în mod vădit în timpul răscoalelor țărănești din anii 1888, 1907 și a marilor lupte de clasă duse de muncitori în anii 1918—1920, cînd numeroși ostași au refuzat să tragă cu arma în frații și părinții lor care se ridicaseră la luptă împotriva exploatării și asupririi.

În anii primului război mondial mii de ostași din armata romînă și-au manifestat cu hotărîre nemulțumirea lor față de politica reacționară dusă de clasele dominante. Este caracteristică în acest sens declarația unui soldat dezertor din regimentul 13 infanterie, care, afirmă că statul romîn i-a luat totul — căruța, boii și toate mijloacele de existență ale familiei lui care a rămas muritoare de foame, iar el nu are pentru ce să mai lupte¹.

După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie ostași din armata rusă care luptaseră alături de soldații romîni pe frontul din Moldova, au exercitat asupra acestora o influență deosebit de puternică.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R., dosar nr. 2521, f. 1—3.

Referindu-se la poziția armatelor ruse față de mișcarea revoluționară din România, generalul R. Scărișoreanu menționează că în decembrie 1917 un reprezentant al comitetului revoluționar rus din regimentul 51 infanterie a declarat față de un ofițer român că dacă în retragerea lor trupele ruse vor ajunge la Iași, vor sprijini masele asuprite de acolo să facă revoluție „... pentru că dacă în Rusia nu mai este Nicolae, nici în România nu mai trebuie să fie Ferdinand și prin urmare armata română ar fi mai bine să se unească cu armata revoluționară rusă”¹. Autoritățile române au luat toate măsurile pentru a împiedica contactul dintre armatele ruse revoluționare și populația din Moldova.

Astfel, prin ordinul nr. 715 din 14 mai 1918 dat de Comandamentul Diviziei a II-a infanterie se stabilește ținerea unor conferințe demagogice și național-șovine în toate unitățile acestei divizii. În ordin se spune: „Încredințat, că se încearcă prin diferite mijloace să se dărîme temelia instituției noastre „disciplina”... binevoiți a cunoaște că am însărcinat pe sublocotenentul de rezervă Popescu Dem. Constantin, din regimentul Dvs. să țină o serie de conferințe patriotice la toate corpurile și serviciile Diviziei a II-a după programul stabilit”². Tema principală a celor 15 conferințe ținute de susnumitul ofițer în diverse unități era ponegrirea puterii sovietice „... pentru ca în România să nu aibe loc o revoluție ca în Rusia”³.

În anul 1919, în numeroase rapoarte trimise Marelui Cartier General de către comandanții unităților din Transilvania se menționează de asemenea că: ofițerii și preoții militari țin conferințe pentru combaterea bolșevismului⁴.

Cu toate măsurile luate de autorități, curentul revoluționar continua să pătrundă tot mai mult în rîndurile armatei române. Referitor la acest fapt I. Gh. Trofin, menționează în studiul său: „Curentul pacific (în 1918 — *n.n.*) lua proporții catastrofale iar propaganda comunistă și revoluționară cîștiga mereu teren, măcinînd atît moralul populației din interior, cît și moralul trupelor de pe front”⁵.

Sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, după cum se știe, în țara noastră, mișcarea muncitorească ia un puternic avînt. În condițiile situației revoluționare create, alături de luptele muncitorilor și țăranilor, au avut loc în anii 1917—1921 numeroase acțiuni spontane și manifestații cu caracter revoluționar și în rîndurile armatei române⁶. Influența grupurilor revoluționare crește tot mai mult în rîndurile militarilor.

Cu privire la creșterea influenței comuniștilor în rîndurile armatei, organele de informație din regimentul 106 infanterie, raportau în iunie 1919 :

¹ General R. Scărișoreanu, *Fragmente din războiul 1916—1918, Istorisiri și documente*, ed. a II-a, Tiparul cavaleriei, 1934, p. 351.

² Popescu Dem. Constantin, 1918, p. 19.

³ *Ibidem*, p. 45.

⁴ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 43217, vol. II, p. 682.

⁵ I. Gh. Trofin, *Studiu asupra războiului mondial 1914—1918*, Sibiu, 1937, p. 412.

⁶ În conținutul materialului de față vom cita mai multe aspecte din acțiunile revoluționare ale soldaților din armata română aflată în țară. Nu vom analiza acțiunile care au avut loc în flota Mării Negre și nici a batalioanelor revoluționare formate la Odesa.

„...că a intrat o sămînță răzvrătitoare între soldați, provenită probabil de la ...bolșevici, cu care vin în contact”¹.

Unitățile militare, în care erau adunați laolaltă muncitori, țărani, funcționari etc. îmbrăcați în haine soldățești, constituiau pentru grupurile comuniste centre importante unde, ca și în marile întreprinderi industriale, propaganda revoluționară putea fi făcută în rîndurile unui mare număr de oameni.

Activitatea grupurilor comuniste a găsit un teren favorabil pentru propagarea ideilor revoluționare în armată, întrucît în rîndurile militarilor mocneau de mult revolte față de politica dusă de guvernanții de atunci ai Romîniei.

Ura soldaților față de îndelungatul război imperialist dus în interesul burgheziei și moșierimii și al cărui greu îl suportaseră numai masele muncitoare era din ce în ce mai mare. Ostașii făcuseră cîte 6—7 ani de militărie, iar guvernul romîn nu i-a demobilizat nici după înfrîngerea puterilor centrale; ba dimpotrivă armata romînă era folosită ca trupe de intervenție împotriva Rusiei Sovietice și a revoluției proletare din Ungaria. Dar numeroși soldați își dădeau seama că sînt duși să ucidă muncitorii și țărani din Rusia Sovietică și Ungaria care prin luptă răsturnaseră puterea claselor exploatoare. De aceea demobilizarea armatei era cerută cu insistență de mulți ostași și chiar de unități întregi.

Cităm în acest sens telegrama din 3 (15) iulie 1918 adresată generalului Averescu și semnată de doi căpitani și trei locotenenți, în care se spune: „Trei mii de soldați și două sute de ofițeri de rezervă prăpădiți de necazuri și mizerii neînchipuite vă roagă prin noi, să arătați celor în drept rugăciunea noastră de a ne permite reîntoarcerea la vetrele sărăciei noastre ...după doi ani de război și de sacrificii”².

Disprețul ostașilor față de războiul nedrept, anexionist, dus de clasele dominante în acea perioadă, se împletea cu aspirațiile lor pentru libertate și o viață mai bună pentru care luptau oamenii muncii din Romînia. Pentru înlăturarea exploatării și asupririi sociale, mii de soldați, urmînd exemplul ostașilor din armata rusă revoluționară, erau dispuși să se unească cu muncitorii și cu țărani romîni pentru răsturnarea dominației burgheziei și moșierimii și instaurarea unei noi orînduiri sociale.

Creșterea spiritului revoluționar al muncitorilor, țăranilor și soldaților romîni este oglindită și în scrisoarea lui Gr. T. Coandă adresată la 22 august 1918, primului ministru al Romîniei. Coandă scrie printre altele: „Domnule Prim-Ministru, țara stă pe un vulcan, gata să izbucnească, teribil. Mergem spre revoluție, spre jaquerie, spre bolșevism, cu o iuțeală vertiginoasă. Terenul era prielnic, s-a pregătit, acum e gata. Sămînța s-a adus și se aduce neconținut cu fiecare convoi de demobilizați, ce vin din Moldova.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 3150, f. 8.

² Ibidem, mapa 30, document nr. 66.

Îi văd și-i aud mereu de câteva luni. Figurile lor sînt închise și posomorite ca și inimile lor, dar gînduri ascunse, grozave, clocotesc în creierul lor și răsar în privirile lor.

Totți blestemă și înjură pe boieri... (care) stau la marile cartiere, la Minister, la statele majoare... și se îmbogățeau din înfometarea noastră...

I-om învăța noi minte...

Acesta e refrenul : I-om învăța noi minte”.

În scrisoare se mai menționează că ostașii sînt tare nemulțumiți și pentru faptul că de-abia s-au întors de pe front și „...sînt scoși de jandarmi la muncă pentru boieri. La orașe... casele celor întorși fiind ocupate... toată lumea se întreabă : Ce pace e asta ?”

Domnule Prim-Ministru — spune Coandă — luați seama ! Țăranii noștri și plebea orașelor noastre sînt tot atît de... pățimași ca rușii. Mișcarea lor va fi fatalmente, tot atît de... crudă ca în Rusia.

Forța publică și scutul armelor streine nu pot oferi multă garanție. Autoritatea statului este distrusă. Oamenii, care și-au expus viața și au îndurat pe front toate privațiunile și toate mizeriile pe care le găsesc acasă mai grozave, nu mai știu de nici o frică. Am auzit : armele vor eși ca din pămînt cînd va fi nevoie de ele”.

Coandă, care nu poate fi învinuit că milita pentru rezolvarea doleanțelor legitime ale maselor muncitoare, propune și metoda de soluționare a problemei, metodă menită să păstreze mai departe dominația claselor exploatatoare în România. El încheie susnumita scrisoare prin cuvintele : „Voiți să nu ni se facă revoluție ? S-o facem noi. Numai decît... s-o luăm înainte. S-o facem cîstit, fără gînd precugetat”¹.

Măsurile luate de burghezie și moșierime pentru reprimarea luptei revoluționare a poporului român, a acțiunilor spontane și frămîntărilor care aveau loc în armată, nu au putut lichida definitiv revolta acestora. În anii care au urmat masele țărănești și mulți ostași din armata romînă au întreprins numeroase acțiuni pentru cîștigarea unor serii de revendicări economice.

Una din revendicările principale a soldaților care proveneau în majoritatea lor din rîndurile țărănimii, era obținerea de pămînt. Mulți dintre ostașii care luptaseră pe front pentru apărarea gliei străbune — cum li se spunea de către ofițeri — nu posedau în România burghezo-moșierească un petec de pămînt nici măcar pentru a-și putea clădi pe el un bordei sau o casă de lut. În viața civilă aceștia lucrau ca argați la moșieri și chiaburi, de la care cîștigau cu greu o bucată de piine pentru a-și întreține existența. Pe drept cuvînt se spunea în manifestele grupurilor comuniste adresate pe atunci soldaților, că patria, în numele căreia erau chemați soldații să lupte pe front, cu cîmpiile ei roditoare, cu bogățiile solului și ale subsolului, cu toate fabricile și uzinele, aparținerea moșierilor și capitaliștilor la care robeau muncitorii și țăranii din vechea Romînie. Mase largi de soldați au luat parte activă la o serie de revolte spontane și acțiuni revoluționare pentru a căpăta un lot de pămînt. Înfăptuirea reformei

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., mapa 30, documentul nr. 1.

agrare promisă de clasele exploatoare a fost însă mult timp amînată. Pe lîngă înlăptuirea reformei agrare soldații mai cereau plata obiectelor rechiziționate și despăgubiri pentru refacerea gospodăriilor distruse de război.

Alături de nemulțumirile ostașilor față de politica reacționară internă și externă dusă de clasele dominante, se adăugau și condițiile neomenești din cazarmă. Soldatul din vechea armată era lipsit complet de toate drepturile politice și sociale. Nimeni nu se ocupa de educarea lui. El nu avea dreptul să gîndească. Hrana pe care o primea la cazarmă era cu totul insuficientă și de proastă calitate. Echipamentul era format din vechituri și zdrențe.

Singura cale justă pentru a scăpa de aceste grele condițiuni și a putea obține satisfacerea doleanțelor le era arătată ostașilor de către grupurile comuniste. Această cale era lupta revoluționară a soldaților înarmați, în alianță cu muncitorii și țărani, pentru răsturnarea puterii politice a claselor exploatoare și instaurarea unei noi orînduiri sociale — orînduirea socialistă — în care puterea în stat aparține maselor muncitoare.

Grupurile revoluționare care au luat naștere în mișcarea muncitorească din țara noastră încă de la primii pași ai existenței lor, au folosit diverse forme de agitație în rîndurile soldaților, îndemnîndu-i să nu lupte pentru interesele burgheziei și moșierimii. Cea mai intensă activitate desfășurată de grupurile revoluționare a fost tipărirea de manifeste, ziare și broșuri cu conținut revoluționar și răspîndirea lor în rîndurile militarilor.

De exemplu ziarul ilegal *Lupta*, care conținea propunerile de pace ale guvernului sovietic semnate de V. I. Lenin, precum și chemările la luptă pentru apărarea puterii sovietice, au fost răspîndite în zilele de 8, 9 și 10 decembrie 1917 pe străzile orașelor Iași, Roman, Botoșani și Piatra Neamț¹. În noiembrie 1918 doi muncitori revoluționari au difuzat mai multe exemplare din ziarul „*Trăiască socialismul*” printre soldații din garnizoana Satu Mare².

În anul 1918, după cum se menționează în rapoartele comandanților de unități, în cadrul Diviziei a II-a din Moldova elementele revoluționare au difuzat „...manifeste și scrisori, prin care ofițerii și soldații... sînt invitați să nu mai dea ascultare ordinelor superioare, să dezerteze, pentru că numai așa ar putea să înceteze războiul”. De asemenea se scrie în rapoarte „...se încearcă aproape zilnic să se infiltreze bolșevismul... în rîndurile armatei noastre...”³.

Numeroase manifeste revoluționare au fost găsite în mai 1919, în regimentul 5 Roșiori din Ploiești⁴.

¹ Vezi *Lupta de clasă*, nr. 1, din ianuarie 1958, p. 88.

² Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 3121.

³ Popescu Dem. Constantin, 1918, p. 83—84.

⁴ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 755, tot conținutul.

Mii de manifeste revoluționare au fost răspindite în anul 1919 în rândurile trupelor române din Transilvania, pregătite pentru înăbușirea revoluției proletare din Ungaria. O parte din aceste manifeste erau semnate „Grupul comunist român transilvănean”, „Partidul Comuniștilor din Ungaria” și din Ardeal”, „Soldații comuniști din România”, „Fracțiunea socialistă internațională română din Budapesta”, „Un soldat român din România”, „Grupa socialistă a ardelenilor, bănățenilor și bucovinenilor”, „Grupul revoluționar român din Ungaria”, „Satul tău” etc. Organele de informare și de contrapropagandă din unitățile din Transilvania au confiscat numeroase manifeste semnate de organizațiile menționate mai sus, de la soldații din regimentele 16 Infanterie, Suceava, 89 Infanterie, 6 Vânători, 4 Roșiori, 1 Avram Iancu, 2, 10, 13, 15 Infanterie și din multe alte unități.

La 27 februarie 1919 poliția din Pitești raporta inspectoratului general de siguranță că au găsit la soldații din regimentul „...Argeș și Radu Negru sute de manifeste¹ comuniste prin care trupele române erau îndemnate să nu lupte împotriva Rusiei Sovietice și a Republicii Sovietice Maghiare.

La 27 ianuarie 1920 brigada de siguranță Brașov raporta că s-au găsit răspindite în localitate numeroase broșuri intitulate: „Măi fraților soldați” semnate „Un schilod de la Oituz”². Au fost strânse de pe străzi peste 200 de broșuri.

Prin conținutul manifestelor și broșurilor, grupurile comuniste lămuireau ostașilor importanța istorică a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și-i chema la luptă pentru apărarea primului stat socialist din lume. Se cerea soldaților să nu participe la înăbușirea revoluției din Ungaria.

Lupta pentru apărarea Rusiei Sovietice a fost chemarea de zi cu zi a grupurilor comuniste. Este cunoscut faptul că mii de soldați români din flota Mării Negre sau din armatele de uscat care au trecut de partea Armatei Roșii și au format batalioanele revoluționare la Odesa, au luptat cu arma în mână pentru apărarea Rusiei Sovietice.

În legătură cu însemnătatea epocală a victoriilor cucerite de poporul rus, într-un manifest editat în decembrie 1917 și semnat „Un grup de socialiști maximaliști” se spune: „Revoluția rusă a făcut primul pas, nimicind cu avânt titanice tot ce i-a stat în cale. De acum soarta lumii e legată de victoria proletariatului”³.

Într-un alt manifest editat la 11 ianuarie 1918 și care se adresează marinarilor și soldaților români, Comitetul de acțiune social-democrat român din Odesa îndeamnă pe ostași să urmeze exemplul ostașilor ruși și să lupte pentru înlăturarea claselor exploatare de la putere. „Marinari și soldați! — se spune în manifest — Sînteți dezlegați de orice jurămint, și în fața lumii întregi legați-vă împreună a lupta de această dată pentru drepturile voastre, pentru drepturile și libertatea țării”⁴.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dosar nr. 42321—12, f. 15.

² Ibidem, dosar nr. 30559—5599, f. 9.

³ *Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, ediția a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 25.

⁴ Ibidem, p. 34.

Tot prin manifestele destinate soldaților, grupurile comuniste demască scopul celei de a doua mobilizări decretate de guvern în noiembrie 1918. Astfel, într-un manifest editat la sfârșitul anului 1918 de Partidul Socialist din România sub influența elementelor revoluționare, și adresat soldaților, se arată că burghezia și moșierimea se tem de faptul că muncitorii, țăranii și soldații din România vor urma exemplul poporului rus și a maselor muncitoare din Ungaria. „Iată pentru ce acum sînteți mobilizați — scrie manifestul — stăpînii din România vor să facă din voi călăii revoluției din Rusia și Austro-Ungaria”¹. „Întrușiți-vă în companii și regimentele voastre — se spune în manifest — alegeți oamenii voștri de încredere, formați sfaturile voastre, adică Soviete. Goniți pe ofițeri, puneți mîna pe depozitele de arme, arestați pe polițiști, arestați regele, puneți la închisoare pe toți brătienii, marghilomanii, avereștii și toate celelalte lipitori ale norodului. Faceți și în România o republică, cum au făcut muncitorii și țăranii din Rusia, Germania, Austro-Ungaria”².

Pentru realizarea acestei acțiuni se subliniază faptul că soldații și masele muncitoare din România nu vor fi singure și că pe baza principiului internaționalismului proletar vor primi ajutor material și moral de la oamenii muncii din Rusia Sovietică și din alte state.

În manifestul din decembrie 1919, intitulat „Soldați” și semnat „Soldații comuniști din România” se spune: „Soldați! Cereți demobilizarea, căci granițele noastre nu mai sînt amenințate de nici un dușman din afară”. Burghezia și moșierimea „...vă vor ține mobilizați nu pentru dușmanii lor din afară, ci pentru cei dinăuntru: pentru lucrătorii și țăranii săraci care doresc să se încheie odată pacea...Cînd toate popoarele au încheiat și vor să încheie pace, de ce numai voi să rămîneți sub arme?”³.

În multe manifeste și broșuri editate pentru ostași, în anul 1920 se arată că scopul menținerii sub arme a numeroși soldați este pentru a intimida tînărul stat sovietic și a menține dominația în teritoriul cîștigat de la Rusia Sovietică. Militarii erau îndemnați să lupte pentru consolidarea păcii, și apărarea puterii sovietice. „Să nu luptăm împotriva Armatei Roșii ale muncitorilor și țăranilor — se spune în manifestul „Către soldații din Armata Romînă” editat în august 1920 de Comitetul Partidului Comunist Basarabean. Nici un glonț contra soldaților revoluției! Să întoarcem armele împotriva asupritorilor noștri...”⁴.

Comitetul Central al grupurilor comuniste din România în manifestul din 3 februarie 1921 adresat muncitorilor, țăranilor și soldaților, cere acestora să se unească în lupta lor pentru pace și instaurarea unei orînduiri noi: „... Muncitori, țăranii și soldați — se spune în manifest. Gîndiți-vă și pregătiți-vă pentru ziua de mîine! Trăiască revoluția! Numai ea ne poate scăpa de scumpete și lipsă! Numai munca într-o lume nouă, fără stăpînitori și stăpîniți poate fi o muncă în folosul tuturor”⁵.

¹ *Documente din istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, ediția a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 113.

² *Ibidem*, p. 115.

³ *Ibidem*, p. 146—147.

⁴ *Ibidem*, p. 188.

⁵ *Ibidem*, p. 277—278.

În alte materiale editate la începutul anului 1921 se arată că pentru încheierea alianței dintre muncitori, țărani și soldați este nevoie de un partid nou, revoluționar, marxist-leninist care să le conducă lupta. Totodată în materialele editate pentru soldați grupurile comuniste arătau militarilor care este menirea armatei în orînduirea nouă socialistă. Astfel în martie 1921, Comitetul Central Comunist, editează un „Apel către tovarășii îmbrăcați în haine de soldați” în care le explică cine sînt comuniștii, pentru ce luptă ei și cum văd ei menirea armatei romîne. Apelul cere ostașilor să nu mai fie unealta oarbă a burgheziei și moșierimii din România și să apere interesele muncitorilor și țăranilor romîni. „Tovarășii soldați ! încheie apelul — . Gîndiți-vă la cele spuse aici și faceți ca armele puse în minile voastre pentru a fi descărcate în piepturile fraților voștri de aici și din Rusia să se îndrepte împotriva stăpînilor înșăși !

Trăiască Republica Sfaturilor din Rusia, din România și din toată lumea !

Trăiască Armata Roșie a lucrătorilor și țăranilor din Rusia, România și din toată lumea”¹.

Manifeste de felul celor menționate mai sus au fost răspîndite în mii de exemplare în numeroase cazărmi și unități militare. Manifestele erau găsite de soldați prin dormitoare, în curtea cazărnilor, în săli de mese sau în atelierile de lucru, precum și pe străzile din apropierea cazărnilor. Numeroase manifeste au fost difuzate direct soldaților întîlniți pe stradă de către membrii grupurilor comuniste.

O altă formă de activitate folosită de grupurile comuniste pentru propagarea ideilor revoluționare în rîndurile armatei burghezo-moșierești era atragerea soldaților la diferite adunări muncitorești pentru a asigura un contact direct între militari și masa muncitorilor. La aceste adunări soldații aveau posibilitatea să constate personal problemele care frămîntau muncitorimea din țara noastră și calea de a scăpa de exploatare și mizerie arătată de către membrii grupurilor comuniste. O serie de militari au luat parte și la demonstrațiile de stradă. Menționăm în acest sens ajutorul dat de un ofițer și un grup de ostași la demonstrația celor peste 200 de femei din 4 iunie 1918, organizată în fața primăriei orașului Botoșani. Femeile adunate în fața primăriei demonstrau împotriva scumpetei și pentru obținerea rației de făină. Încurajate de un ofițer și cîțiva soldați femeile au forțat ușa primăriei și au determinat autoritățile să le facă o serie de promisiuni. Documentele menționează că generalul Petala care se afla în primărie a fost alungat de demonstranți și și-a găsit adăpost la poliția orașului².

În legătură cu poziția înaintată a unor ofițeri din vechea armată mai menționăm faptul că în garnizoana Teiuș — în anul 1919 — doi tineri sublocotenenți au fost surprinși de agenții siguranței în localul gării Teiuș pe cînd vorbeau unui grup de tineri civili. Acești ofițeri afirmau că masele muncitoare trăiesc în mizerie deoarece clasele exploatare conduc

¹ *Documente din Istoria Partidului Comunist din România, 1917—1922*, ediția a II-a, E.S.P.L.P., 1956, p. 298—299.

² Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dosar nr. 4574—23, f. 78—82, 89.

țara. Unul dintre cei doi ofițeri a „... declarat în gura mare — spune agentul siguranței — că va căuta să scape de armată și atunci ca civil va putea lucra mai bine în sensul vederilor lui”¹.

Într-o serie de alte documente se menționează participarea a numeroși soldați, în anii 1919—1920, la întrunirile muncitorești care se țineau la Clubul Socialist din București².

Soldații înarmați, la rîndul lor, difuzau și ei manifeste și făceau agitație în rîndurile oamenilor muncii. De exemplu, în mai 1920, organele poliției arestează pe un ostaș de la Arsenalul Armatei din București pentru că în timpul cît a mers în permisie de 5 zile în comuna natală Mihăileștii de Jos, din fostul județ Olt, a difuzat sătenilor din comună 8 broșuri și 20 de manifeste cu conținut revoluționar, precum și ziare socialiste³.

Legătura dintre soldați și masele muncitoare se făcea nu numai prin participarea militarilor la marile întruniri muncitorești, ci și prin contacte mai restrinse între 2—3 muncitori revoluționari și 2—3 ostași.

Astfel la 23 decembrie 1918, la Piatra Neamț, avînd loc o discuție între un grup de muncitori înarmați și cîțiva soldați din localitate, comuniștii îndemneau soldații care participau la discuție să nu impuște pe muncitori, dacă acest lucru le va fi ordonat de ofițeri, ci să tragă în văzduh⁴.

În discuțiile purtate cu soldații de către un muncitor revoluționar din comuna Hordu din fostul județ Bistrița-Năsăud, acesta explica ostașilor scopul pentru care luptau grupurile comuniste și-i îndemna să urmeze cu fermitate linia trasată de acestea⁵. Agitația verbală în rîndurile ostașilor au desfășurat și muncitorii înarmați din Cluj și din Tîrgu Mureș. Unul din muncitorii care a fost arestat pe cînd discuta cu mai mulți ostași din regimentul 97 Infanterie (iulie 1919) a spus soldaților”... să nu mai meargă pe front pentru că ungurii și garda roșie sînt adevărații lor frați”⁶. Le cerea să se unească cu lupta proletariatului maghiar. În martie 1920 un muncitor din Ploești este arestat pentru că făcea propagandă comunistă printre soldați și le dăduse broșura despre Internaționala Comunistă⁷.

Formarea unui nucleu revoluționar în cadrul unităților militare în care să fie atrași cei mai înarmați soldați care simpatizau cu mișcarea revoluționară a fost de asemenea una din preocupările importante a grupurilor comuniste. Formarea unor astfel de nuclee găsea un teren mai prielnic în regimentele și unitățile militare în care se aflau mai mulți soldați proveniți din rîndurile muncitorilor. Creșterea influenței grupurilor revoluționare în astfel de unități militare este recunoscută și de Marele cartier general al Armatei Romîne care menționa următoarele în raportul său din 5 decembrie 1918 : „Socialiștii pun mare bază pe soldații din Regimen-

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 33219—694, f. 163—164.

² Ibidem, vezi dosarele nr. 730, 21, 25 și 30.

³ Ibidem, dosar nr. 2583, f. 2.

⁴ Ibidem, dosar nr. 2481 (857—498), f. 6, 7, 8.

⁵ Ibidem, dosar nr. 2757, f. 4.

⁶ Ibidem, dosar nr. 3650, f. 4.

⁷ Ibidem, dosar nr. 30559—5599, f. 11.

tele 21, 46, 7, 8, 11 și 38 Infanterie în care se află mobilizați un mare număr de muncitori și țirgoveți, adepți ai socialismului”¹.

Orientarea grupurilor comuniste în această direcție corespundea cu linia trasată de Internaționala a III-a Comunistă care prevedea — în programul său votat la congresul al doilea — că fiecare secțiune a Internaționalei este obligată să formeze organizații comuniste și în armată și să ducă o vie activitate politică revoluționară în rîndurile militarilor.

Ostași înaintați, din diferite unități militare, țineau o strînsă legătură cu membrii grupurilor comuniste din localitatea unde se găsea unitatea respectivă, difuzau în cazarmă literatura politică primită de la membrii grupurilor comuniste și desfășurau o vie agitație în rîndurile camarazilor lor. În discuțiile individuale purtate zi de zi cu numeroși soldați, ostașii revoluționari le explicau acestora că și ei trebuie să lupte pentru consolidarea păcii, pentru apărarea Rusiei Sovietice și a Ungariei revoluționare, să ceară demobilizarea armatei, înfăptuirea reformei agrare, despăgubiri pentru refacerea gospodăriilor distruse de război, condiții mai omenești în cazarmă etc.

Organele represive au descoperit în mai multe unități o serie de soldați care duceau o intensă activitate revoluționară, ca de exemplu în regiamentele: 69 Infanterie Dorohoi, 5 Roșiori din Ploești, 51 Infanterie Galați, 1 Avram Iancu, 97 Infanterie Dej, 113 Infanterie Cernăuți și în multe altele².

Soldații înaintați din regimentul 28 Infanterie Pitești, în februarie 1920 au scris cu cărbune pe pereții unui dormitor următoarele lozinci: „Jos capitalismul!”, „Trăiască Armata poporului”³. Din conținutul ultimei lozinci se poate trage concluzia că ostașii înaintați militau de pe atunci pentru formarea unei noi armate legată de popor, care să lupte pentru interesele poporului muncitor nu al capitaliștilor și moșierilor.

În unele unități militare nucleeele revoluționare din cadrul acestora au organizat o serie de întruniri la care au participat zeci de soldați din unitatea respectivă și chiar de la alte unități din aceeași garnizoană. La aceste întruniri se luau și unele măsuri pentru a determina autoritățile să le satisfacă o serie de revendicări legitime. Astfel în seara zilei de 26 iulie 1919 mai mulți soldați din regimentul 2 Rîmnicul-Vîlcea au fost surprinși de ofițeri făcînd propagandă comunistă în rîndul celorlalți militari. Ei arătau celor prezenți că nu trebuie să lupte împotriva proletariatului din Ungaria, ci să-și îndrepte armele împotriva claselor dominante din România. Este interesant faptul că la această ședință a participat și un ostaș din altă unitate (din compania telegrafie a diviziei 21 Arad), ceea ce înseamnă că elementele revoluționare din armată întrețineau legături, se informau reciproc și căutau să organizeze unele acțiuni comune.

În documentele pe care le posedăm rezultă că au avut loc întruniri ale ostașilor din mai multe unități militare, ca de exemplu: Reg. 1 Avram

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 13214-640, f. 91.

² Ibidem, dosarele nr. 2476, 755, 3424, 3179, 3142, 3108, 3052, 1650.

³ Ibidem, dosar nr. 30559-5599, f. 7.

Iancu, 84 Infanterie-Bistrița, 113 Infanterie-Cernăuți, 109/110 Infanterie-Alba Iulia, 2 Rîmnicu-Vîlcea și 97 Infanterie-Dej, în care ostașii revoluționari îndemnau pe camarazii lor să înlăture din regiment pe ofițerii reacționari și după cum afirmă organele militare de informare — să stăpînească ei... ca în Rusia¹. În august 1919 prefectul județului Argeș raporta organelor militare că un plutonier din regimentul 2 Vînători de munte, aflat în concediu în comuna natală, face agitație revoluționară în rîndurile locuitorilor².

Printre formele de activitate folosite de grupurile comuniste în rîndurile armatei se numără și trimiterea unor scrisori la diferiți soldați din cazărmi din partea familiilor, rudelor sau a cunoscuților acestora care erau muncitori în diferite întreprinderi.

Numeroase scrisori trimise de oamenii muncii din fabrici au fost găsite în martie 1920 la un ostaș din regimentul 69 Infanterie din Dorohoi³. În scrisorile primite de acesta de la prietenii lui, muncitori în fabrici, se cerea printre altele ca soldații să nu tragă în muncitori cînd aceștia luptă pentru drepturile lor legitime. În una din scrisori se arăta necesitatea afilierei partidului la Internaționala a III-a comunistă, ca singura condiție pentru succesul luptei maselor muncitoare.

La 31 august 1920, o lucrătoare de la fabrica de franjuri „Leon Fuchs” din București, într-o scrisoare adresată soțului său care era soldat în regimentul 40 Călugăreni, îndemna pe acesta și pe camarazii lui să nu ucidă pe muncitori care se ridică la luptă pentru a obține o viață mai bună „... te rog foarte mult — serie lucrătoarea — gîndește-te ce faci și să nu tragi în populație”⁴.

În activitatea grupurilor comuniste pentru dezvoltarea spiritului revoluționar în armata romînă un ajutor substanțial l-au dat prizonierii romîni — și îndeosebi cei din Transilvania — întorși din captivitate.

În legătură cu propaganda dusă de acești prizonieri în rîndurile maselor muncitoare, organele siguranței din Timișoara, în rapoartele lor din anul 1918 subliniază faptul că prizonierii romîni întorși din Rusia „... duc o activitate de instigare de mare amploare. Acești indivizi sub pretextul unor vizite familiare, din zi în zi mai numeroase, sînt vizitați de persoane din localitate și din provincie cu care discută despre evenimintele din Rusia”⁵.

Soldații romîni întorși din prizonierat din Germania erau internați în lagăre „... spre a le scoate ideile bolșevice cu care... s-au întors...”⁶.

Cu toate măsurile represive, activitatea revoluționară a grupurilor comuniste în rîndurile militarilor nu a putut fi oprită. Ideile revoluționare pătrundeau tot mai mult în rîndurile militarilor. Revendicările economice

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 3142, f. 5—6.

² Ibidem, dosar 43218—650, f. 76.

³ Ibidem, dosar 2476.

⁴ Ibidem, dosar 3168, f. 1—2.

⁵ Vezi V. Liveanu *Apărarea primului stat socialist — înfrîngerea a internaționalismului proletar*, în *Lupta de clasă*, nr. 1 din ianuarie 1958, p. 88.

⁶ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 42321—12, f. 13.

și politice pe baza cărora grupurile comuniste chemau masele la luptă erau îmbrățișate pe deplin de majoritatea covârșitoare a soldaților. Acest lucru este reliefat și într-un raport al regimentului 6 Călărași (din februarie 1920) către Comandantul Corpului I Armată, în care se subliniază „... că cea mai mare parte dintre militari înțeleg bine intențiunile socialiștilor...”. Soldații vorbesc că situația economică și politică nu este „... așa cum le-o explică ofițerii”¹.

Lupta grupurilor comuniste a influențat în mare măsură revoltele și acțiunile spontane din mai multe regimente și unități militare. În paginile care urmează vom descrie câteva revolte și acțiuni revoluționare mai importante la care au participat numeroși militari și care dovedesc că ostașii din vechea armată s-au împotrivit politicii burgheziei și moșierimii din România dusă în cârdășie cu guvernele celorlalte state imperialiste pentru înăbușirea luptei revoluționare a proletariatului.

Lupta maselor muncitoare din România pentru apărarea primului stat socialist din lume s-a manifestat încă din primele zile ale instaurării puterii sovietice în Rusia. Această luptă patriotică, desfășurată sub steagul internaționalismului proletar, a izvorât din convingerea că victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie înfăptuită de poporul rus, are o mare importanță pentru lupta însăși de eliberare socială și națională a poporului român.

Alături de lupta oamenilor muncii pentru apărarea Rusiei Sovietice au loc o serie de acțiuni și în rândurile armatei. Mii de ostași din armata română au refuzat să lupte împotriva trupelor ruse și au trecut de partea acestora plecând în Rusia. În legătură cu acest fapt, la 15 (2) decembrie 1917, Comandantul militar al Covurluiului raporta: „mulți soldați... trec în Rusia în mod fraudulos cu trenul rusec. Marele cartier general român evalua numărul soldaților români care trecuseră în Rusia la 50 000. O altă parte a soldaților români — mai ales cei trimiși în Basarabia — fugeau în masă de la unități, întorcându-se la casele lor”².

În mai multe unități militare au loc o serie de mișcări împotriva trimeriei soldaților în Basarabia. Astfel la 12 mai 1918, mai mulți militari din unitățile de geniu ce se aflau la Chilia Veche au refuzat să execute ordinele superiorilor care le cereau să asigure buna funcționare a comunicațiilor cu Basarabia. Numeroși alți soldați din unitățile de subsistență a trupelor din Iași și din regimentele diviziei a X-a au refuzat să plece în Basarabia și au cerut demobilizarea armatei. Comandantul Diviziei I de cavalerie aflat în Basarabia se plîngea la 30 mai 1918 că soldații nu vor să acționeze pentru a obliga populația din Basarabia să îndeplinească măsurile și dispozițiile luate de autoritățile române de ocupație³.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dosar nr. 13217 854, vol. II, f. 741.

² Vezi V. Liveanu, *op. cit.*, p. 89.

³ *Ibidem*.

Despre activitatea ostașilor împotriva cotropirii de teritorii străine relevăm revolta—din iunie 1919—la care au participat ostașii din brigada a 4-a de cavalerie din Constanța. În legătură cu această acțiune ziarul *Comunist* menționa în articolul său intitulat *Mișcarea revoluționară în Constanța*: „Soldații răsculați au declarat că cer imediată evacuare a Basarabiei (retragerea armatelor și autorităților românești din Basarabia,— *n.n.*) și încetarea războiului cu Ungaria revoluționară. La răscoala cavaleriștilor s-au asociat și artileristii. Răsculații au deschis foc de mitralieră. . . și au arborat steagul roșu pe clădirea cazarmii. Au fost lipite placarde cu inscripții „Toată puterea sovietului”, „Jos regle și guvernul capitalist!”¹. Muncitorii din Constanța — scrie ziarul — s-au solidarizat cu ostașii răsculați și au încetat imediat lucrul.

Una dintre cele mai mari revolte la care au participat un număr mare de soldați din unitățile de ocupație din Basarabia și Bucovina este revolta ostașilor din regimentul 113 Infanterie, din noiembrie 1919 care se afla la Cernăuți, ca unitate de ocupație și de reprimare a acțiunilor revoluționare.

Cu toate că aparținea trupelor de „încredere” ale regimului burghezo-moșieresc, regimentul 113 a fost cunoscut ca o unitate în care soldații au desfășurat cea mai puternică activitate revoluționară.

Ei erau trimiși la Cernăuți pentru a apăra nu numai interesele burgheziei și moșierimii române, ci și ale marilor state imperialiste din occident, la dispoziția cărora era pusă armata română. Acest lucru era oglindit de însuși faptul că, spre deosebire de unitățile din interiorul țării, acest regiment era mai bine întreținut și dotat. Echipamentul era în întregime de proveniență străină, cumpărat cu bani grei din Anglia, Franța, S.U.A. și Italia. Din studierea inventarelor de efecte ale soldaților din acest regiment reiese că numai capela era românească.

Acest regim special nu a putut atenua însă nemulțumirile și ura mereu crescândă a soldaților față de regimul burghezo-moșieresc și față de continuarea războiului de intervenție.

Astfel, în noaptea de 17 noiembrie 1919, regimentul 113 a pornit la răscoală. Încă în după amiaza zilei, ordinele ofițerilor nu au mai fost executate. Ostașii de la companiile a 8-a și a 12-a, care au fost cei mai activi în desfășurarea acțiunilor, nici nu s-au dezechipat la ora stingerii. Pe la miezul nopții, a fost dat semnalul începerii revoltei, prin tragerea unor focuri de armă. La acest semnal mulți ostași înarmați, au trecut prin toate dormitoarele și au explicat celor care mai șovăiau că este în interesul lor să nu mai slujească în armata burghezo-moșierească și că a sosit momentul să părăsească cazarma.

Existența unui număr mare de soldați pregătiți pentru ridicarea la luptă a întregului regiment dovedește că elementele revoluționare din această unitate luaseră unele măsuri de organizare a revoltei.

În declarațiile ulterioare ale ofițerilor din regiment se recunoaște că revolta a fost condusă îndeosebi de cîțiva sergenți și caporali.

¹ *Comunist*, Organul grupului comunist român din Odesa, an. I, nr. 21, din 12 iunie 1919.

Printre conducătorii revoltei, trebuie menționați sergerul Nuțulescu Gheorghe și soldații : Brodner Anton, Demetriuc Vasile, Luceac Petru și Ignătescu Nicolae, condamnați ulterior la moarte de către Curtea Marțială și executați.

La scurt timp de la semnalul începerii revoltei, soldații s-au îndreptat spre magazinele cu muniții și efecte ale regimentului și, deschizându-le, s-au echipat și s-au înarmat.

Îndrumați de elementele revoluționare, ei au trecut la înlocuirea cadrelor din comanda regimentului. În legătură cu aceasta se citează exemplul soldatului Popescu Simion, care în seara revoltei a îmbrăcat uniformă ofițerească, punându-și gradul de maior. Din declarațiile ofițerilor reiese că el coordona acțiunea răsculaților.

În zorii zilei de 18 noiembrie 1919, peste 1500 de soldați în grupuri izolate sau individual, au părăsit cazarma Regimentului 113 Infanterie cu armamentul și munițiile aflate asupra lor. După ce ieșeau din cazarmă ei își rupeau numărul 113 de la capelă și îl aruncau.

Ferindu-se de urmărirea poliției și jandarmilor, ostașii căutau să ajungă acasă. Cei care locuiau în comunele din apropierea orașului au pornit pe jos, luând cu ei și alți tovarăși din regiunile îndepărtate.

Numeroși soldați care fugiseră din regimentul 113 au mers în comunele : Buciuic, Jurcăuți, Dobrovăuți și Horoscăuți și ajutați de locuitorii satelor respective au trecut la dezarmarea posturilor de jandarmi.

Răsculații i-au eliberat pe cei arestați — mulți dintre aceștia erau soldați dezertori din diferite regimente — și au ars registrele jandarmeriei.

Autoritățile au luat măsuri severe pentru prinderea celor fugiți din cazarmă. Arestarea tuturor răsculaților a durat luni de zile. Soldații care părăsiseră regimentul s-au apărut cu arma în mână împotriva ostașilor din regimentul 114 Infanterie care îi urmăreau.

Trebuie subliniat faptul că soldații recrutați din împrejurimile Cernăuțului au luat parte activă la acțiuni. Ei doreau să alunge pe cotropitori și să instaureze Puterea Sovietică. Autoritățile au dezlănțuit însă o aspră teroare împotriva lor.

După ce majoritatea răsculaților a fost prinsă și readusă la regiment, a început teroarea și schingiuirile. Au fost cercetați ca participanți la revoltă circa 1150 de soldați și civili.

Un număr de 144 soldați au fost deferiți justiției militare, dintre care 137 erau militari din regimentul 113, iar restul țărani din împrejurimi care se înfrățiseră cu soldații în lupta lor împotriva autorităților române de ocupație.

Pregătirea și judecarea procesului a durat mai multe luni de zile. Pe grade, componența celor judecați era următoarea : 2 sergenți, 7 caporali, 1 fruntaș și 134 de soldați. Dintre aceștia 12 erau muncitori, 130 țărani, 1 învățător și 1 comerciant.

În urma judecării procesului au fost condamnate 138 de persoane : 7 persoane au fost condamnate la moarte și executate, 19 la muncă silnică pe viață, 107 la închisoare corecțională între 4 și 10 ani, 3 la un an închisoare, 2 la o lună închisoare, 4 persoane au fost achitate, iar doi soldați nu au fost judecați fiind bolnavi în spital.

Așa a fost reprimată revolta energetică a soldaților din regimentul de ocupație din Cernăuți. Revolta militarilor din acest regiment cu toate lipsurile și slăbiciunile ei, a constituit totuși o lovitură însemnată dată regimului burghezo-moșieresc din România. Soldații răsculați și-au manifestat hotărîrea lor de a nu satisface interesele claselor exploatatoare din România, care cotropiseră teritoriul sovietic — Basarabia și Bucovina.

Importanța acestei revolte crește și prin faptul că la ea au participat toți soldații dintr-o unitate de trupe romîne de ocupație. Participarea activă la această revoltă a soldaților romîni cît și a soldaților de naționalitate ucraineană, recrutați din rîndurile populației din teritoriile ocupate de romîni, a dat acestei revolte și un caracter de eliberare națională, de scuturare a jugului înrobitor al burgheziei și moșierimii romîne care împila populația din teritoriile sovietice ocupate în 1918.

Revolta regimentului 113 Infanterie nu a fost încheiată cu succes. Cauzele insuccesului sînt multe. Printre altele menționăm faptul că răscoala nu a fost organizată (deși s-au luat unele măsuri organizatorice). Soldații răsculați au plecat cu armele și munițiile la ei, în grupuri răzlețe, de la cazarmă spre satele lor. Ei nu au ridicat la luptă și pe soldații din alte unități și nu au făcut din cazarmile militare puternice fortărețe revoluționare împotriva claselor dominante. Totodată organizațiile revoluționare nu au coordonat în suficientă măsură luptele maselor muncitoare cu acțiunile soldaților, pentru a organiza o acțiune revoluționară generală împotriva autorităților burghezo-moșierești.

Menționăm și faptul că față de ofițerii reacționari din regiment, soldații s-au purtat în general cu multă sfială și îngăduință, dîndu-le posibilitatea ca aceștia să ia legătură cu forurile superioare și să primească imediat ajutorul unor mari unități militare pentru reprimarea răsculaților.

O manifestare mai de seamă împotriva regimului burghezo-moșieresc a avut loc în martie 1920 în regimentul 69 Infanterie aflat pe atunci la Dorohoi¹. La 20 martie 1920, un soldat din regimentul 69 Infanterie este surprins de un agent al siguranței într-o tutungerie din Dorohoi înconjurat de mai mulți ostași, cărora le explica că monarhia din România trăia ca un parazit din sudoarea muncii oamenilor nevoiași. Vorbitorul menționa că monarhia în înțelegere cu burghazia și moșierimea a cotropit teritoriul sovietic — Basarabia — și duce o politică contrarie intereselor oamenilor muncii din România. La propunerea ostașului din regimentul 69 Infanterie ostașii care îl ascultasera au fost de acord că și ei trebuie să lupte, alături de oamenii muncii, împotriva claselor stăpînitore.

Discuția ostașilor a fost curmată de un agent al siguranței care i-a legitimat și apoi i-a denunțat la comandanții lor. În urma denunțului soldatul din regimentul 69 Infanterie a fost arestat, judecat și condamnat. La perchezițiile făcute s-au găsit la el mai multe manifeste revoluționare. Manifestările soldaților din regimentul 69 Infanterie se alăturau numeroaselor acțiuni de solidaritate cu popoarele sovietice la care au luat parte mulți militari din armata romînă.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 2476.

Un rezultat de seamă al activității neobosite desfășurată de grupurile comuniste îl constituie și acțiunile spontane ale soldaților care s-au alăturat luptei maselor muncitoare din România pentru sprijinirea Republicii Sovietice Ungare și în special pentru a lupta împotriva intervenției în această țară.

Dezaprobarrea politicii intervenționiste dusă de clasele dominante din România s-a manifestat și în rîndurile unor ofițeri. Acest lucru este menționat și într-un raport al Comandamentului trupelor din Transilvania adresat Marelui cartier general în care scria : „Spiritul de critică începe a se semna... și printre tinerii ofițeri...¹.

În unele unități ale diviziei 21 Infanteria Arad, soldații refuză să mai execute ordinele ofițerilor reacționari, cum a fost cazul ostașilor din regimentul 91 Infanterie care au părăsit frontul².

Împotriva intervenției în Ungaria Sovietică s-au ridicat și numeroși soldați din regimentul 1 Avram Iancu-Cluj. Este demnă de remarcat riposta dată de soldatul Nicoară Nicolae (în aprilie 1919) din acest regiment, unui ofițer reacționar care îi îndemna să lupte contra proletariatului maghiar, promițîndu-le în mod demagogic că vor primi pămînt. În timp ce ofițerul vorbea, soldatul Nicoară a strigat : „... Pînă nu-și va face poporul dreptate nici nu va fi...” iar despre Consiliul dirigent al Transilvaniei soldatul a susținut că el trebuie să fie răsturnat³.

O manifestare fermă împotriva intervenției în Ungaria a avut loc și în regimentul 97 Infanterie din Dej. În ziua de 7 mai 1919 o mare masă de soldați (800 — 1 000) din regimentul 97 Infanterie a călcat ordinul comandanților lor — exponenți ai regimului burghezo-moșieresc — au părăsit cazarma și au demonstrat în centrul orașului Dej⁴. Ostașii au manifestat împotriva intervenției în Ungaria și cereau insistent demobilizarea armatei.

Cu toată paza asigurată cu ajutorul jandarmilor, revolta soldaților nu a putut fi înăbușită. La 15 mai, toți soldații din regiment s-au strîns în curtea cazarmii și au protestat energic împotriva menținerii lor în armată și a trimerii lor pe front. După adunare soldații au dat foc la două barăci cu diverse materiale și apoi au ieșit iarăși în masă pe străzile orașului. La adunarea din curtea cazarmii cît și pe străzile orașului, mai mulți soldați înarmați au ținut cuvîntări în fața camarazilor lor, în care au afirmat printre altele : „... Ajunge cu milităria și războiul făcut pînă în prezent ...” și că va trebui „... să stăpînească ei ca în Rusia”⁵.

Demonstrația preconizată de ostași pentru ziua de 16 mai nu a putut fi realizată, deoarece în seara de 15 mai 1919 au sosit la Dej puternice unități militare din alte garnizoane. Cu ajutorul acestor unități, autoritățile au dezlănțuit o aprigă teroare împotriva soldaților care se revoltaseră. Militarii care avuseseră rolul de inițiatori și organizatori ai revoltei au

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 43219—694, f. 134.

² Ibidem, dosar nr. 3662, f. 2.

³ Ibidem, dosar nr. 3179, f. 7.

⁴ Ibidem, dosar nr. 3142, f. 5—6.

⁵ Ibidem.

fost trimiși în judecata Curții Marțiale și condamnați la mulți ani de închisoare¹.

În luna iunie 1919 au loc puternice frământări în rândurile soldaților din regimentul 84 Infanterie din Bistrița. Printre ostași din acest regiment se găseau elemente foarte active, care desfășurau o vie propagandă revoluționară². În fruntea elementelor revoluționare se aflau 2 sergenți și 2 soldați.

În urma unei munci intense de ridicare a conștiinței revoluționare, aproape tot batalionul I al regimentului, era hotărât să părăsească cazarma³.

În legătură cu acest fapt comandantul regimentului raporta următoarele: „... prin propaganda cea mai intensivă bolșevică (ostași înaintați — *n.n.*) a înduplecat soldații ușor de influențat, ca în comun, în ziua de 6 iunie a.c. (1919, — *n.n.*) să părăsească frontul și să se reîntoarcă la vetrele lor acasă ca să se răzbune... și să-și apere averea lor proprie”⁴.

În seara de 5—6 iunie 1919 după ce sunase stingerea, ofițerii și subofițerii din reg. 84 Infanterie au trecut pe la fiecare dormitor în parte pentru a controla dacă soldații s-au culcat. Ofițerii au constatat că ostași nu dormeau, ci așteptau semnalul — care trebuia dat prin tragerea unor salve de foc între orele 22—23, când urmau să iasă cu toții din cazarmă și să plece care încotro va voi.

Din declarațiile ofițerilor rezultă că la controlul dormitoarelor au constatat că soldații (deși sunase stingerea de mult) — erau încă complet echipați, și cu puștile la ei și se culcaseră în paturi doar de formă, așteptând momentul stabilit pentru a fugi din cazarmă⁵. Măsurile represive luate de ofițeri au împiedicat realizarea planului de părăsire a cazarmii.

După ce revolta a fost înfrântă, Tribunalul a condamnat la moarte pe sergentii Gondoș Mihăilă și Boschner Mihăilă și pe soldatul Friș Nistor.

Aceștia au fost executați la 15 iunie 1919 în fața soldaților din batalionul I din regimentul 84 Infanterie și a 2 batalioane dintr-un regiment de obuziere.

Așa și-au dat viața cei mai buni fii ai armatei române de atunci, care se ridicaseră la luptă împotriva regimului burghezo-moșieresc și a apărării revoluției din Ungaria.

În cadrul acțiunilor soldaților români pentru apărarea Republicii proletare maghiare se înscrie și revolta din august 1919 a soldaților din regimentul 107 Infanterie care se afla la Alba Iulia. La această dată întreg regimentul era imbarcat într-un tren special care trebuia să-l ducă la Arad și apoi la Lugoj, unde avea ordin să se instaleze⁶.

Acțiunea militarilor din acest regiment a avut loc în timpul când trenul ce îi transporta ajunsese în gara Arad. În fruntea revoltei a fost batalionul II.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dosar nr. 3142, f. 5—6.

² Ibidem, dosar nr. 3108, f. 8.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem. nr. 3108, f. 8—9.

⁶ Ibidem, dosar nr. 3229, f. 53.

În gara Arad soldații din batalionul II, complet înarmați au coborît din trenul militar și au cerut comandantului să întoarcă trenul înapoi spre Alba Iulia. În urma refuzului primit din partea ofițerilor reacționari, soldații au luat măsuri pentru a forța ca trenul să se întoarcă din drum. În acest scop un grup de soldați s-au urcat pe locomotivă și au determinat pe mecanic și personalul gării Arad să întoarcă trenul regimental spre Alba Iulia. În același timp soldații au organizat și paza întregului tren.

Pentru a împiedica realizarea scopului urmărit de soldații revoltați, ofițerii reacționari pun la cale o deraiere a trenului care a avut loc aproape de gara Conop. Aici, cu ajutorul jandarmilor, ofițerii și subofițerii au instalat mitralierele în direcția trenului militar, și sub amenințarea lor, au reușit să dezarmeze pe soldații revoltați și să-i închidă în vagoane speciale.

După dezarmarea soldaților trenul a fost pus din nou în mișcare, dar în direcția Arad. La Arad s-a dezlănțuit asupra soldaților o cruntă teroare. Au fost cercetați 342 ostași, din care o mare parte au fost judecați de Curtea Marțială și condamnați la ani grei de închisoare.

În afară de acțiunile spontane și frământările care au avut loc în regimentele mai sus-amintite, numeroși militari români, ofițeri și soldați, au părăsit unitățile armatei române și s-au înrolat în mare număr în gărzile roșii maghiare.

În legătură cu acest fapt în raportul maiorului Potopeanu din 28 martie 1919 adresat Marelui stat Major se spune : „În Budapesta a luat ființă întîiul regiment roșu român”¹.

În afară de acțiunile militarilor împotriva intervenției în Rusia Sovietică și în Republica Sovietică Ungară au loc, în urma activității desfășurate de grupurile comuniste în perioada 1917—1921 o serie de alte acțiuni și revolte împotriva condițiilor grele din cazărmi, împotriva rechiziționării bunurilor și a folosirii militarilor la muncile pentru „refacere”, pentru înfăptuirea reformei agrare etc.

Astfel în decembrie 1918 organele de informație din regimentul 51 Infanterie-Galați, constată că numeroși ostași din acel regiment manifestă o vie nemulțumire față de statul burghezo-moșieresc care nu legifera în proprietărea și nu lua nici o măsură pentru ușurarea traiului maselor nevoiașe de la orașe și sate. La cercetările făcute, unul din soldații acestui regiment declară : „... luîndu-mă de vorbă despre pămînt cu camarazii mei am spus că dacă nu s-o da pămînt are să fie revoluție mare și că celor mari (exploatatorilor — *n.n.*) le trebuiesc urechile roase, că legile se făceau pentru binele lor iar nicidecum al țărănimii”. Un alt soldat din acest regiment spune în declarația lui : „Dacă n-are să se plătească stricăciunile care s-au făcut în timp de război, are să fie în România o revoluție mai mare ca la ruși”².

Pentru înfăptuirea reformei agrare și împiedicarea rechiziționării bunurilor din gospodăriile nevoiașilor luptau și familiile soldaților. În

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lingă C.C. al P.M.R., mapa 22, dos. 89, f. 13.

² Ibidem, dosar nr. 3429, f. 6, 12.

acest sens cităm exemplul familiilor de soldați din comuna Ilva Mare (din fostul județ Năsăud), care, alături de toți țăranii săraci din comună, cereau exproprierea moșilor și improprietărirea țăranilor — cu precădere a familiilor de ostași. Primarul comunei califică acțiunea sătenilor ca pe o acțiune făcută de „...adevărați bolșevici și comuniști”¹. Locuitorii din comunele Homorod și Also-Rakosi, din Transilvania, în număr de peste 400 în frunte cu familiile soldaților — s-au revoltat, în ianuarie 1919, împotriva unei patrule de ostași trimisă de regimentul 12 Artilerie pentru a rechiziționa alimente, furaje și îmbrăcăminte. Datorită acțiunii energice a locuitorilor, soldații din regimentul 12 Artilerie trimiși să jefuiască populația nevoiașă au fost obligați să părăsească comuna așa cum veniseră, iar bunurile rechiziționate de ei au fost reluate înapoi de posesorii lor².

În iunie 1919 au loc frământări în regimentul 84 Infanterie din Bistrița, unde soldații cereau de asemenea improprietărirea și demobilizarea. Din declarațiile unor soldați ai acestui regiment reiese că ofițerii interzisese primirea de scrisori de la familiile ostașilor pentru „...ca să nu aibă cunoștință de starea dezastruoasă din patrie”³.

O importantă acțiune pentru demobilizarea armatei a avut loc în august 1919 în regimentul 44 Infanterie. Din acest regiment au fost detașați un număr de 116 soldați pentru a lucra la tăierea pădurii Cotmeana din apropierea orașului Pitești⁴. Acești soldați făceau parte din contingentul 1901 și 1908 și erau puși sub comanda a doi sergenți, care trebuiau să-și supravegheze pentru a munci intens la exploatarea pădurii.

Condițiile grele în care trăiau alături de camarazii lor, atitudinea străină și dușmănoasă pe care o aveau ofițerii reacționari față de ei, au făcut ca cei doi sergenți să se pună în fruntea acțiunii detașamentului pentru desconcentrare.

La sfârșitul lunii august 1919, sergenții, în înțelegere deplină cu cei 114 soldați, au hotărât să înceteze lucrul și să părăsească pădurea Cotmeana. Detașamentul de soldați, s-a prezentat în corpore la cerul de recrutare al județului Argeș din Pitești, unde a cerut demobilizarea. Aici companiile de ostași și jandarmi înarmați, chemați în grabă de comandantul regimentului, au arestat cu ușurință pe revoltați care erau fără arme și istoviți de muncă și mizerie. Soldații participanți la această acțiune au fost pedepsiți cu carceră și mai multe zile de închisoare. Cei 2 sergenți, care conduseseră acțiunea, au fost trimiși în judecata Curții Marțiale și condamnați la mulți ani de închisoare.

La 26 septembrie 1919 în numele a sute de soldați din diferite unități, Ministerul de Război primește o scrisoare — nesemnată — din care extragem următorul text: „Subsemnații „militari” rezerviști și completași din diferite elemente ale armatei, astăzi 24 septembrie 1919, completându-se între noi un număr de 1 250 soldați, grade inferioare din categoria de

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dosar nr. 3109, f. 3.

² Ibidem, dosar nr. 139 (41475—153), f. 2 și 10.

³ Ibidem, dosar nr. 3108, f. 8.

⁴ Ibidem, dosar nr. 2963.

mai sus, și care toți aceștia prin un singur comitet, protestăm energic contra menținerii noastre sub arme. . . ”¹. Scrisoarea lasă să se înțeleagă că dacă nu vor fi demobilizați, soldații vor întreprinde alte acțiuni mai energice.

În decembrie 1919 cer cu hotărîre demobilizarea cei 100 de soldați mobilizați în batalionul 3 exploatare care lucrau la fabrica de cherestea din satul Straja, comuna Tarcău, județul Neamț². Soldații care lucrau la această fabrică — societatea anonimă fostă „Goetz și Comp.” erau puși sub comanda unui zbir — maiorul Soimaru.

În ziua de 15 decembrie 1919, cei 100 de soldați din batalionul 3 exploatare au ieșit la raportul batalionului unde au cerut printre altele ca să fie desconcentrați imediat. Drept răspuns comandantul batalionului a luat măsuri pentru pedepsirea lor.

După ce acțiunea celor 100 de soldați a fost înăbușită, ziarul local *Piatra Socialistă* (organ săptămînal al secțiunii Partidului Socialist și al sindicatelor muncitorești din Piatra Neamț) a publicat un amplu articol în care se spune printre altele: „Stăpînirea pusă în slujba patronilor și ciocoilor bogați, mobilizează frați de-ai noștri și în loc să-i trimită la graniță dacă e nevoie îi trimite în pădurile întunecoase ale regiunii munților, pentru ca să taie lemne, care să folosească stăpînilor noștri în timp ce noi muncitorii, murim de frig și de foame”³.

În încheiere articolul se adresează ostașilor prin cuvintele „Luptați pentru demobilizarea armatei și în contra brutalității numitului satrap”⁴.

Și în anul 1920 au loc o serie de acțiuni pentru a determina clasele dominante să renunțe a mai folosi concentrații la diferite exploatări și ateliere pentru „refacerea” țării. Menționăm în acest sens energica acțiune din martie 1920 a muncitorilor mobilizați care lucrau la atelierele rezervei generale ale aviației din București⁵. De asemenea, în octombrie 1920, muncitorii mobilizați pentru lucru în regimentul 2 Căi ferate din Craiova se solidarizează cu greva generală a oamenilor muncii, refuzînd să execute ordinul ofițerului care le cerea să muncească în locul greviștilor⁶.

O acțiune mai importantă a avut loc în decembrie 1920 la regimentul 109/110 Infanterie din Alba Iulia.

În decembrie 1920, un număr de 180 soldați din regimentul 109/110 Infanterie pornesc o largă acțiune pentru a determina forurile superioare să-i desconcentreze. În acest scop ei s-au adresat comandantului de regiment printr-o scrisoare (nesemnată). Soldații credeau că în felul acesta vor determina pe colonel să facă demersuri pentru lăsarea lor la vatră.

Scrisoarea avea data de 17 decembrie 1920 și ca adresă a trimițătorului era indicat orașul Arad⁷. În scrisoare se arăta printre altele: „Sîntem 180 de soldați din contingentul 1918, care vă rugăm să binevoiți a înainta la divizie demobilizarea noastră căci noi din ziua de 28 decembrie

¹ Arhiva centrală a Inst. de ist. a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 43218—650, f. 54.

² Ibidem, dosar nr. 2488 (41815), tot conținutul.

³ *Piatra socialistă*, nr. 3 din 21.XII.1919.

⁴ Ibidem.

⁵ Arhiva centrală a Inst. de ist. a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 153.

⁶ Ibidem, dosar nr. 3578.

⁷ Ibidem, dosar nr. 3057, f. 13.

toți plecăm cum sîntem ...". În continuarea scrisorii se spune : „... nu numai că nu ne ajută țara cu ceva dar nici ce este al nostru nu sîntem stăpîni pe el. A noastră e numai robia, și munca cea grea este. Ori ne dați demobilizarea, ori ne dați liberă calea... căci așa nu putem suferi”.

Pentru ca lupta lor să aibă mai multă eficacitate, soldații din contingentul 1918 inițiază o serie de întruniri pe grupe mai mici, pentru a discuta acțiunile ce trebuiau întreprinse în vederea demobilizării cît mai grabnice. La aceste întruniri a participat tot contingentul 1918 din regimentul 109/110 Infanterie — adică cei 180 de soldați.

Soldații din acest regiment au luat contact cu cei din contingentul 1918 din regimentele : 1 Vînători, 19 Pioneri și 1 Dolj care se aflau tot în Alba Iulia. Pe baza acestor contacte s-a hotărît ca contingentul 1918 din regimentele : 1 Vînători, 19 Pioneri și 1 Dolj să-și trimită delegați la o adunare a soldaților din același contingent din regimentul 109/110 Infanterie.

Adunarea s-a ținut în noaptea de 23—24 decembrie 1920 și s-a hotărît ca în ziua de 24 decembrie 1920 toți soldații din contingentul 1918 care se aflau în garnizoana Alba Iulia, să iasă la raportul generalului, comandant al corpului de armată respectiv, „... spre a cere demobilizarea, pe motiv că și-au făcut destul datoria sub arme.. ”.

La adunare, mai mulți delegați au făcut propunerea ca în cazul cînd comandantul corpului nu le va acorda desconcentrarea, tot contingentul 1918 să părăsească cazarma și să plece la casele lor. Toți delegații au fost de acord cu această propunere și s-a stabilit că plecarea din cazarmă să aibă loc în ziua de 28 decembrie 1920¹.

Comandantul regimentului 109/110 Infanterie a fost informat de cele hotărîte la adunarea delegaților contingentului 1918, și a luat măsuri aspre pentru a împiedica aplicarea planului stabilit de adunarea soldaților. Au fost arestați imediat și apoi judecați și condamnați un număr de 7 soldați, dintre care 2 caporali, care erau socotiți conducători ai acțiunii.

În felul acesta planurile preconizate de contingentul 1918 nu au fost realizate. Soldații din garnizoana Alba Iulia au rămas mai departe în armată, așa cum dictau interesele burgheziei și moșierimii din România.

Acțiunile spontane și revoltele soldaților din anii 1917—1920 au o mare importanță în lanțul luptelor revoluționare duse de masele muncitoare în această perioadă. Aceste acțiuni au arătat putreziciunea regimului burghezo-moșieresc din România și a sistemului său militar, bazat pe o disciplină oarbă, menținută cu ajutorul bătăii și al ignoranței.

Din exemplele menționate mai sus se poate vedea că revoltele și frământările soldaților se manifestau atît prin părăsirea cazarmilor sau prin demonstrații de stradă, cît și prin ieșirea în masă la raport, prin refuzul de a lucra ca mobilizați, discuții individuale și în grupuri unde se

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 3057, f. 1.

critica politica reacționară a burgheziei și moșierimii, sau prin citirea și comentarea manifestelor și broșurilor cu caracter revoluționar.

Amploarea și caracterul acțiunilor la care au participat mii de ostași au dovedit racilele vechiului sistem de „instruire” a soldaților bazat pe ignoranță și bătaie. Acțiunile lor, așa cum demonstau grupurile comuniste, au dovedit că soldații nu pot fi ruși de interesele muncitorilor și ale țăranilor și că în perioada avântului revoluționar sute și chiar mii de militari și concentrați au cerut satisfacerea multor revendicări asemănătoare cu ale maselor muncitoare de la orașe și sate.

Deși în multe cazuri acțiunile soldaților au pornit de la o serie de nemulțumiri mărunte, legate în general de condițiile mizere din cazarmă, acestea au căpătat repede amploare și aspect politic. Manifestările soldaților din vechea armată împotriva intervenției armatei române contra Rusiei Sovietice și a Ungariei revoluționare, pentru obținerea demobilizării etc. sînt incontestabil acțiuni cu caracter politic.

Frământările și acțiunile soldaților au fost pe deplin legitime. Ele oglindeau nemulțumirile profunde ale muncitorilor și ale țăranilor săraci îmbrăcați în haine soldățești și ostilitatea acestora față de statul burghezo-moșieresc, care ducea o politică străină de interesele maselor muncitoare.

Trebuie amintit că în timpul revoltelor și acțiunilor care au avut loc în unele regimente o serie de soldați, caporali și sergenți care simpatizau cu grupurile comuniste au avut un rol deosebit de important. Aceste elemente, cu o pregătire politică mai ridicată, au încercat, chiar cu sacrificiul vieții lor, să dea revoltelor un caracter organizat.

Măsurile aspre introduse de burghezie și moșierime au izolat lupta muncitorilor de a soldaților și au împiedicat încheierea unei acțiuni revoluționare comune a acestora.

Acțiunile revoluționare din cadrul unor mari unități militare și regimente „de prim rang” pregătite anume pentru reprimarea mișcării muncitorești din țară, constituiau un indiciu că soldații români nu mai puteau fi folosiți cu ușurință la uciderea în masă a muncitorilor și țăranilor ce luptau pentru o viață mai bună.

În același timp, revoltele din armata română dovedesc slăbiciunea statului capitalist care participa la intervenția armată împotriva Rusiei Sovietice și a Ungariei revoluționare. Cu astfel de soldați — revoltați — guvernării români nu mai puteau îndeplini cu „cinste” misiunea atribuită României de către marile state imperialiste — de a participa la înăbușirea revoluției proletariatului rus și apoi a celui maghiar.

O mare parte dintre soldați încep să-și dea seama că ei sînt înainte de toate oameni ai muncii, care aveau aceleași interese cu muncitorii și țăranii muncitori, și că nu trebuie să lupte decît pentru apărarea intereselor acestora și nu ale burgheziei și moșierimii. Acest lucru este dovedit și prin faptul că în timpul grevei generale sute de soldați au refuzat să înlocuiască pe greviști și s-au solidarizat cu ei.

În timpul marilor revolte și acțiuni militare s-a manifestat cu deosebită putere înfrățirea soldaților români cu ostașii recrutați din rîndurile minorităților naționale. Cu toată vrajba pe care a căutat s-o sădească

burghezia între soldații români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare, la aceste acțiuni au participat activ toți militarii indiferent dacă erau români, maghiari, germani, ucraineni, tătari etc.

Luptele soldaților au rămas totuși spontane, izolate una de alta și în general izolate de luptele maselor muncitoare din România. Elementele revoluționare constituite apoi în grupuri comuniste, care au acționat pentru coordonarea luptelor din cazărmi au fost arestate în număr mare. Conducerea Partidului Socialist dominată de elemente oportuniste nu s-a ocupat de organizarea luptelor revoluționare în armată.

Soldații care au participat la acțiunile revoluționare din anii 1917—1920 nu s-au ridicat la gradul înțelegerii necesității desfășurării luptei armate împotriva burgheziei și moșierimii, cum au făcut soldații ruși în octombrie 1917. Acest lucru se datorește faptului că în România lipsea pe atunci un partid marxist-leninist puternic și cu experiență care să folosească situația revoluționară creată și să unească într-un șuvoi revoluționar toate forțele revoluționare ale poporului.

Creșterea mișcării muncitorești în România, care a culminat cu greva generală din octombrie, și întărirea curentului revoluționar care a dus la crearea partidului comunist și afilierea lui la Internaționala III-a comunistă, a determinat clasele exploatatoare să lărgască măsurile pentru a curma revoltele soldaților și încheierea unui front de luptă împreună cu muncitorii. (Autoritățile au făcut mai multe desconcentrări, au împrietărit o parte dintre soldați etc.). În felul acesta burghezia și moșierimea a oprit descompunerea completă a armatei române, care a rămas mai departe — pînă la 23 August 1944 — un instrument în mîna claselor dominante, cu ajutorul căruia acestea apărau interesele lor de clasă, atît în politica internă cit și în cea externă.

Activitatea desfășurată de grupurile comuniste în rîndurile armatei burghezo-moșierescă a fost continuată și dezvoltată de Partidul Comunist din România pînă la victoria finală a luptei duse de masele muncitoare împotriva burgheziei și moșierimii.

Aspirațiile și dorințele soldaților din armata putredului regim burghezo-moșieresc, pentru care s-au revoltat și pentru care mulți dintre ei și-au dat chiar și viața, sînt astăzi pe deplin satisfăcute de regimul nostru democrat-popular care acordă toată atenția și prețuirea sa armatei noastre populare, scut puternic al apărării Republicii Populare Romîne.

DATE PRIVITOARE LA SITUAȚIA ȚĂRANILOR CLĂCAȘI DIN ȚARA ROMÎNEASCĂ ÎN ANII IMEDIAT PREMERGĂTORI REGULAMENTULUI ORGANIC (1829—1831)

DE

SERGIU COLUMBEANU

La Arhivele Statului din București, la fondul „Administrative vechi” se găsesc o serie de dosare cuprinzând documente de prim ordin asupra relațiilor dintre stăpînii de moșii și clăcași din anii imediat premergători Regulamentului Organic (1829—1831) în Țara Romînească¹. Documentele în chestiune inedite după știința noastră — sînt : plîngeri ale sătenilor din mai toate județele Țării Romînești, îndreptate împotriva stăpînilor de moșii și arendașilor, rapoarte ale funcționarilor trimiși să cerceteze la fața locului obiectul plîngerilor și rezoluții ale forurilor administrative superioare. Existența acestui bogat material documentar se datorește atitudinii liberale — foarte moderate de altfel — a lui Kiselev, atitudine care a încurajat pe țărani să trimită la București un adevărat val de jalbe. Kiselev, unul din înalții funcționari cu idei înaintate ai regimului țarist, era partizanul unei reforme agrare moderate în cadrul acestui regim, realizată printr-o eliberare treptată a țăranilor de iobăgie, fără însă a lovi în marea proprietate moșierească. De asemenea el preconiza o nouă reglementare, pe linie de stat, a raporturilor dintre țărani și stăpînii de moșii, avînd drept scop crearea unor condiții mai favorabile dezvoltării capitalismului în agricultură². În țările romîne, datorită măsurilor luate pentru stăvilirea abuzurilor, sătenii au văzut în persoana lui Kiselev pe unicul lor salvator de jafurile stăpînilor de moșii, arendașilor și administrației și astfel cancelaria guvernatorului celor două principate a fost literalmente inundată de plîngerile țăranilor. Caracterul strict local al acestor jalbe, redactate cu grafia greoaie, dar în același timp pitorescă a

¹ În subsol vom folosi prescurtările A.S.B. pentru Arhivele Statului București, și AV pentru „Administrative vechi”,

² Vezi în legătură cu aceasta cartea lui H. M. Drujinin, Государственные крестьяне и реформа П. Д. Киселева, Moscova-Leningrad, 1946.

scribilor sătești — ei înșiși țărani — ne permite să urmărim, uneori pînă în cele mai mici amănunte, problema raporturilor dintre stăpînii de moșii și clăcași¹. Scurtimea perioadei în care sînt încadrate aceste documentele compensată așadar, de marea lor bogăție informativă. Valoarea informațiilor e cu atît mai mare cu cît ele nu privesc numai relațiile dintre stăpînii de moșii și săteni, ci și starea țărănimii în timpul războiului din 1828—1829, cînd o serie de contribuții și prestații cu caracter excepțional ca : dări în produse, transporturi, brațe de muncă pentru lucrările militare, i-au îngreuiat în mod considerabil condițiile de viață.

La sfîrșitul celui de-al treilea deceniu din secolul trecut, starea agriculturii din Țara Romînească se menținea în general înapoiată. Urmele grele ale trecutului lăsate de monopolul otoman (abolit abia în 1829), de lipsa de menținere a raporturilor feudale, de abuzurile administrației, de războaiele purtate pe pămîntul țării, continuau să dăinuie și la începutul secolului al XIX-lea. Starea de înapoiere a agriculturii se materializa în numărul restrîns al cultivatorilor față de suprafața totală a țării, în suprafețele cultivabile reduse, în producția agricolă prea slabă față de condițiile geo-fizice extrem de favorabile. În jurul anului 1830, întreagă această situație de înapoiere a agriculturii a fost agravată și datorită împrejurărilor excepționale create de războiul din 1828—1829, la care s-au adăugat epidemiile de ciumă și epizotie și seceta anului 1830.

În anul 1831, populația rurală continuă să fie rară. Statistica întocmită în luna iulie a aceluiași an arată că în satele Munteniei și Olteniei trăiau un număr de 305 320 familii, ceea ce revine, dacă socotim, cinci persoane de familie, la 1 526 600 suflete². Harta rusă întocmită între anii 1828—1832 semnalează că satele erau slab populate, marea majoritate a așezărilor rurale fiind formată de cătune și sate mici.³ La rîndul lor și suprafețele de cultură erau foarte reduse. Pe lîngă marile masive păduroase

¹ Importanța izvoarelor cu caracter local privind chestiunea țărănească din principate a fost subliniată și de M. Emerit în *Les paysans roumains depuis le traité d'Adrianople jusqu'à la libération des terres* (1829—1864), Paris, 1937. Recunoscînd și importanța izvoarelor cu caracter general legate de problema agrară, Emerit scria că „O bună publicație de acte sătești locale (*lettres de villages*) ne-ar informa asupra țăranului român de la începutul secolului trecut mai mult decît o sută de relatări ale unor călători prea repede informați . . .” (p. 3). Documente asupra situației țărănimii de la începutul secolului al XIX-lea au publicat pînă acum N. Iorga (*Situația agrară, economică și socială a Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*, Buc., 1915) și V. A. Urechia în *Istoria romînilor*.

² Cifrele statisticii reproduse în C. C. Giurescu, *Principatele romîne la începutul secolului XIX. Constatări istorice, geografice, economice și statistice pe temeiul hîrții ruse din 1835*, Buc. Ed. științifică, 1957, p. 179. Cifre apropiate sînt și cele din statistica întocmită în septembrie 1831, reproduse de raportul lui Bois le Comte (*Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 336).

³ În C. C. Giurescu, *op. cit.*, se arată următoarele : cătunele (pînă la 50 gospodării) și satele mici (50—100 gospodării), formau majoritatea absolută a așezărilor rurale (p. 84) ; satele mijlocii (100—200 gospodării) reprezentau în genere între o zecime și un sfert din totalul acestor așezări (p. 85), satele mari (peste 200 gospodării), erau doar o mică minoritate, disparentă în unele județe (p. 85).

care acopereau cîmpia¹, terenuri întinse erau lăsate în pîrloagă, suprafețele arabile reprezentînd abia o cincime din suprafețele cultivate către 1870². În asemenea condiții și producția agricolă era slabă. Ea se realiza — conform relatărilor contemporane — mai mult grație fertilității extraordinare a solului; aceleași relatări sînt unanime în a menționa tehnica înapoiată și conservarea cu totul primitivă a produselor cerealiere, ceea ce avea consecințe defavorabile la fixarea prețurilor de export³. Referitor la cuantumul producției nu avem date numerice decît pentru anul 1831, de cînd au rămas primele statistice globale asupra producției agricole. Că această producție era redusă, chiar și cînd nu existau împrejurări excepționale, ca războiul din 1828—1829 și seceta din 1830, o dovedește măsura luată în septembrie 1828 de generalul Pahlen, șeful administrației ruse în principate, de a se aduce grîu, orz și rachiu (produs tot al cerealelor) din sudul Rusiei, deoarece Țara Romînească nu putea satisface singură nevoile de subzistență ale armatei ruse⁴. Se poate deduce de aci că disponibilul de produse agricole, rezultate ale unei activități agricole normale (toamna anului 1827 și primăvara anului 1828), înglobînd și cantitățile datorate Porții pe anul 1828, care desigur nu s-au mai trimis din pricina războiului, nu puteau satisface necesitățile de hrană ale unui plus de cca 100 000 de oameni cît număra armata rusă⁵. De asemenea și unele „catastihuri” cu venituri de moșii din anii 1823, 1824, 1826, deci imediat anterior anului 1828 — publicate de N. Iorga —, constituie mărturie evidente pentru slăbiciunea producției agricole: înscenările din ele menționează cantități de cereale cu totul derizorii pentru exploatarea agricole categorisite drept moșii⁶. Pentru anul 1831 în schimb avem date numerice

¹ Harta rusă arată că masivele păduroase coborînd din munți peste regiunea dealurilor se prelungesc adesea și peste cîmpie. În Oltenia, pădurile ajung pînă la sud de Craiova, iar în mijlocul Munteniei o uriașă pădure acoperă nordul și vestul județului Ilfov, sudul județului Dimbovița și continuă în Vlașca, formînd masivele de la Căscioara-Cîrtojanii-Bucșanii de Jos (Cf. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 42—43). Bogăția masivului păduros din Vlașca reiese și dintr-o reclamație din 28 febr. 1830, a banului Bălăceanu, că la moșia sa Ioneasca din același județ au fost tăiați 14 000 copaci mari și mici, număr depășind necesarul pentru repararea podului de la Călugăreni, peste Argeș (Cf. A.S.B., Fd. A.V., Țara Romînească, dos. 640).

² Statistica publicată de Bois le Comte dă pentru 1831, doar 565 000 pogoane (*Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 339) în vreme ce în 1868 suprafețele cultivate atinseseră în Țara Romînească cifra de 2 987 377 pogoane (Cf. *Analele statistice ale Romîniei*, 1868, p. 61—63).

³ Aceste relatări se găsesc în: Dr. Pompei, S. Samarian, *O monografie sanitară a Munteniei de dr. Constantin Caracac* (1800—1828), Buc., 1937, p. 46—47. (Dr. P. Samarian publica în cartea cu titlul de mai sus textul integral al monografiei dr-ului Caracac, intitulată *Topografia Țării Romînești și observațiile antropologice privitoare la sănătatea și bolile locuitorilor ei, de domnul doctor în medicină și filozofie C. Caracac*, Buc., Tipografia I. Eliade, 1830. Monografia dr-ului Caracac cuprinde și informații economico-sociale foarte interesante); Jules de Hage-maister, *Mémoires sur le commerce des ports de la Nouvelle Russie, de la Moldavie et de la Valachie*, Odessa—Simféropol, 1835, p. 91—92; *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 339 (Raportul lui Bois le Comte); Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.*, pachet SCCXIII/60. (Din instrucțiunile președintelui divanurilor pentru semănături pe anul 1829 se observă existența unei tehnici agricole foarte înapoiate și lipsa inventarului agricol).

⁴ *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 106—107.

⁵ *Ibidem*.

⁶ În publicația de documente a lui N. Iorga, *Situația agrară, economică și socială a Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*, apar următoarele date: în 1823, moșia Cilnic producea 2 050 oca porumb și 100 oca grîu (p. 212); în 1824, moșia Cioroboreni producea 1 640 snopi grîu și 450 ferdele porumb (p. 245—246); tot în 1824, moșiile Hovățu, Baia, Bocica produceau 2 056

privind întreaga producție agricolă a Țării Românești. Ele însă nu pot fi considerate ca din cele mai concludente, deoarece anii precedenți au fost anormali — război în 1828—1829, secetă în 1830 — și desigur că au influențat serios recolta. Totuși, pentru proporțiile care se pot stabili între cerealele recoltate, aceste date sînt importante. Astfel, constatăm că porumbul avea o mare prioritate, depășind, în 1831 grîul de 14 ori¹. Porumbul era semănat pe scară largă, fiindcă era hrana de bază a marii majorități a populației țării — țărănimea. Grîul — se știe — prezenta mai puțin interes din cauza permanentei prohibiții impuse de monopolul otoman, care îl absorbea aproape în întregime la prețuri impuse de Poartă².

După ce am văzut cum se prezentau în jurul anului 1830, în Țara Românească, demografia rurală, suprafețele cultivabile și producția agricolă, rămîne de lămurit care era regimul exploatarei moșiilor. Ce anume domina: exploatarea în arendă sau exploatarea în regie? O statistică întocmită în 1833, găsită și publicată de I. C. Filitti ne dă răspunsul³. Acolo se vede că în anul 1831 marea majoritate a moșiilor erau arendate, atît cele boierești, cît și cele mănăstirești și destul de des și cele moșnenești. Dintr-un număr de aproximativ 3100 moșii incluse în statistică, peste 2 300 erau arendate și mai puțin de 300 erau exploatate în regie⁴. Restul erau moșii megieșești sau moșnenești lucrate în regie și moșii cu situația nedesemnată. Rezultă din compararea datelor statisticii, o lipsă de interes aproape totală a boierilor stăpîni de moșii pentru activitatea legată de conducerea și supravegherea exploatarei moșiilor. Fenomenul e menționat și de un izvor narativ intern, contemporan perioadei de care ne ocupăm, care de altfel consemnează continuarea unor moravuri și practici mai vechi⁵. E vorba de *Topografia Țării Românești* scrisă de

banețe porumb și 2 052 oca grîu (p. 247) ; în 1826, moșiile Prunișor, Degerați, Ercila, Șărpești produceau 1 569 banețe grîu și 213 oca porumb (p. 287). (1 oca = 1 271 kg ; 1 znop — 2 oca ; 1 baneță (măsură oficială) = 22 oca).

¹ După statisticile reproduse de Bois le Comte în 1831, s-au produs : 6 740 000 hl. porumb și 481 000 hl. grîu (*Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 339).

² Cf. W. Wilkinson, *An account of the principalities Wallachia and Moldavia*, Londra, 1820, p. 75—76. După *Topografia Țării Românești* ... a drului Caracaș, grîu se semăna mai mult doar în următoarele județe : Ialomița, Focșani, Buzău, Teleorman, Romanatși și în sudul județelor Ilfov și Vlașca, deci numai în șapte județe din șaptesprezece (p. 46). În ce privește caracterul redus al comerțului cu grîu, e semnificativă relatarea lui Hagemaster că în Oltenia se prefera folosirea grîului la fabricarea rachiului și că numai după 1833, în urma noilor condiții ale abolirii monopolului comercial otoman care au determinat urcarea prețurilor, s-a început să se exporte grîu și din Oltenia (*ibidem*, p. 97).

³ I. C. Filitti, *Arenda moșiilor în Muntenia în 1831 și 1833*, Buc., 1932. Din statistică lipsește situația moșiilor pentru județele : Brăila, Gorj, Ialomița, Saac și părți din județele Buzău și Prahova. E de presupus însă că situația din județele lipsă nu diferă de a celorlalte. Practica pe scară largă a sistemului arendărilor se poate vedea și în primul ziar al Țării Românești, *Curierul românesc* pe anul 1831, unde abundă anunțurile de arendări de moșii (p. 78, 84, 96, 140, 148, 152, 228, 262, 288, 292, 332, 352).

⁴ În dosarele cercetate de noi am constatat că în marea majoritate a cazurilor e vorba de conflicte dintre arendași și clăcași : din 49 de dosare cercetate, în 35 e vorba de arendași.

⁵ Că neglijarea agriculturii și practicarea sistemului arendășiei se întîmpla mai de mult în Țara Românească, vezi și relatările lui Wilkinson, *op. cit.*, p. 137—138, precum și *Legiuirea Caragea*, Ed. Acad. R.P.R., 1955 p. 40, aceasta din urmă conținînd prevederi care consacrau o stare de fapt mai veche. Pentru arendășia în sec. XVIII, V. A. Urechia, *Istoria romînilor*, vol. V, p. 120, 123 ; vol. VI, p. 315, 354, 387.

d-rul Constantin Caracaș, unde se vede că boierii erau preocupați de lupta pentru dobîndirea funcțiilor, de unde aveau cea mai mare parte a veniturilor, lăsînd moșiile pe seama arendașilor¹.

Examinarea listelor de venituri și cheltuieli ale caselor boierești duce la aceeași constatare a lipsei de interes pentru conducerea și ameliorarea exploatărilor agricole². Aceasta se mai oglindește și în raritatea extremă a publicațiilor privind îmbunătățirea și modernizarea procesului de producție în agricultură. O comparație cu Transilvania e edificatoare. Acolo apăruseră la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în primele trei decenii ale celui de-al XIX-lea, o mulțime de publicații cu caracter agrotehnic³, în vremea ce în Țara Romînească în aceeași perioadă de timp literatura agrotehnică era extrem de rară⁴.

Aplicarea pe scară largă a practicii arendășitului ducea la interpunerea unor terți—arendășii—în cadrul raporturilor dintre stăpînii de moșii și clăcași. Arendașii erau fie negustori de la orașe⁵ fie boieri⁶, fie arendași ca atare, fără altă calitate sau profesiune. Prezența lor în cadrul raporturilor agrare ducea la agravarea situației clăcașilor, deoarece aceștia

¹ P. Samarian, *op. cit.*, p. 80-81. Pentru modul de viață al clasei boierești merită a fi menționate și recomandările făcute de Constantin (Dinicu) Golescu stăpînii de moșii, ca să renunțe la „izvoditorul sărăciei și stingerii noastre carele este luxul” și să ia măsuri ca „în locu-i să întemeze, iconomia, vrednicia și munca pămîntului...” (în *Însemnare a căldoriei mele făcută în anii 1824, 1825, 1826*, Ed. Nerva Hodoș, Buc., 1910, p. 67). A se vedea și I. C. Filitti, *Catagrafia oficială de toți boierii Țării Romînești la 1829*, Buc., din care rezultă că locurile de reședință ale boierilor erau în cea mai mare parte capitala țării și la orașe și că numai foarte puțini locuiau la moșiile lor. În legătură cu neglijarea agriculturii de către boieri, pot fi citate și numeroasele anunțuri publicate în ziarul *Curierul românesc*, de boieri plecnid peste graniță tocmai în toul muncilor agricole (vezi numerele ziarului pe anul 1831, p. 88, 108, 112, 124, 140, 152). Și relațiile străine asupra modului de viață al clasei boierești sînt identice cu relațiile interne. Dintre ele reținem pe W. Wilkinson, *op. cit.*, p. 131-133, și 137-138 și J. A. Vailant, *La Roumanie*, tome II-ème, Paris, 1844, p. 349-350.

² A.S.B., la Inventarul manuscriselor. Condică cu nr. 1286 de venituri și cheltuieli ale stăpînului moșiei Gîlbocata (Mușcel-Dimbovița) pe anii 1804-1839. Marca majoritate a veniturilor proveneau din exercitarea dreptului de monopol asupra circiumilor și băcăniilor, din taxele primite de la șcutelnici și poslușnici, din funcții administrative (gloabe, havaeturi), din arendzi, din tăierea pădurilor și numai o foarte mică parte din vinzări de cereale. Cheltuieli se făceau pentru casele din capitală, pentru personalul domestic, pentru investiții legate de comerțul cu vite, pentru cultura viei și doar într-o foarte mică măsură pentru agricultura propriu-zisă. Sperăm ca într-un articol separat să tratăm mai amănunțit conținutul acestei condiici.

³ Vezi C. C. Bodea, *Preocupări economice și culturale în literatura transilvană dintre anii 1786-1830*, în *Studii*, IX (1956), nr. 1, p. 87.

⁴ I. Bianu, N. Hodoș, D. Simionescu, *Bibliografia romînească veche, 1508-1830*, Buc., 1903, 1944. are inserate pentru Țara Romînească în perioada 1780-1830 doar două titluri de publicații cu caracter agrotehnic: vol. II, nr. 602: *Oare care secreturi ale lucrării pămîntului*, Buc., 1796, broșură de 62 pagini din care numai zece sînt rezervate culturii cerealelor și dau doar indicații asupra tratării chimice a grăunțelor de semănat; vol. III, nr. 1236, o traducere din polonă: ... *Cărtică ... care cuprinde multe lucruri spre folosul a toată obșlea...*, apărută prima oară la 1806, reeditată la 1825 (trecută în vol. IV al *Bibl. rom. vechi*, la nr. 692). Conține sfaturi pentru îngrijirea vinurilor, pomilor, florilor, stupilor, sfaturi pentru combaterea insectelor și animalelor dăunătoare culturilor și sfaturi medicale; despre agricultura propriu-zisă nu spune un singur cuvînt.

⁵ P. Samarian, *op. cit.*, p. 82.

⁶ În dosarele de la A.S.B. fdl. A.V. se găsesc și boieri arendași: comisul Iancu Grădîșteanu (ds. 570); vistiierul Andrei Teodor (ds. 580); slugerul Diamandi (ds. 808); meșteșnicul Cioranu (ds. 942). Aceștia apar și ca stăpîni de moșii (vezi I. C. Filitti, *Arenda moșiilor...*).

erau exploatați atît în numele îndatoririlor înscrise în pravile sau stabilite prin învoieli și obiceiuri, cît și în numele personal al arendașilor. Ca și stăpînii de moșii, nici arendașii nu erau preocupați de ameliorarea și modernizarea agriculturii. Scopul lor era să acumuleze venituri cît mai mari, de pe urma moșiilor luate în arendă, care să le permită să ducă modul de viață al marilor boieri ¹, să-și rotunjească propriile moșii și în caz că nu erau, să devină ei înșiși proprietari ². Aceasta din urmă, era de altfel o tendință conformă mentalității vremii — prelungită pînă în secolul nostru — că singura avere care conferea greutate rangului social era proprietatea pămîntului. Pe de altă parte însă, arendașia trebuia văzută și ca un factor care a favorizat dezvoltarea capitalismului în agricultură prin mărirea producției de cereale, deoarece țaranul era silit să producă și pentru stăpînul de moșie și pentru arendaș.

Situația, și așa precară, a agriculturii Țării Românești, a fost agravată de războiul din 1828—1829. În acest timp sînt de menționat măsurile de asigurare a producției agricole luate de administrația militară rusă. Au fost trimiși în toată țara delegați boieri ca să silească pe țărani să-și însămînțeze ³. S-a hotărît apoi ca stăpînii de moșii și arendașii să procure și să împrumute sămînță țăranilor de pe domeniile lor, interzicîndu-li-se în același timp să ceară în schimbul împrumutului, lucru, bani, sau redevențe suplimentare ⁴. Aceste măsuri însă nu puteau da rezultate practice, deoarece erau depășite de obligațiile impuse de starea de război. Documentele arată cu prisosință că războiul a atras după sine cereri mari de produse agricole și animale pentru subzistențele militare; cereri de mijloace de transport (care și vite) și de tracțiune animală pentru artilerie; cereri de mînă de lucru pentru drumuri, poduri, tranșee, construcții cu caracter militar; evacuări de sate din locurile operațiunilor militare ⁵. Toate

¹ Asemănarea dintre modul de viață al arendașilor și cel al boierilor e descrisă de dr. Caracăș în *Topografia* sa. Vorbind de negustori, autorul scrie printre altele: „Cei mai mulți dintre aceștia mai au de încasat și veniturile moșiilor lor proprii sau ale celor boierești pe care le țin în arendă, așa că de cele mai multe ori duc viața molatecă și veselă, aplecați către lux și iubind sindrofiile și petrecerile cu boierii care trăiau mai mult și sufăr aceleași consecințe ale lenci” (Cf. P. Samarian, *op. cit.*, p. 81).

² Ar fi interesant de urmărit într-un eventual studiu privind transformările interne ale clasei boierești, care și cîți arendași din jurul anului 1830 au devenit proprietari de moșii.

³ Biblioteca Acad. R.P.R., *Mss.* DCCCXIII/60, text emanînd „De la ocărmuirea sfîntei mitropolii” (19 aprilie 1829) prin care se aduc la cunoștință dispozițiile generalului Jeltuhin, președintele Divanurilor, pentru semănături. Cf. și *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 106 și Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.* doc. engleze, vol. II, p. 22.

⁴ Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.* DCCCXIII/60.

⁵ A.S.B., fond. A.V., dosarele conțin numeroase plîngeri ale țăranilor către generalul Jeltuhin sau către Kiselev, președinți ai divanurilor. Locuitorii din Copăceni-Ilfov arată în 1829 că sînt „cu tot săraci și unii ... lipsiți fără de hrană vieții”, fiind siliți la „zaharele, podvezi, salaori în toată vara” (ds. 543). Același dau un an mai tîrziu altă plîngere în care spun: „Am tăiat pădurea pentru trebuința podului de peste Argeș, făcîndu-l de patru ori ... muncind toată vara fără a ne plăti cinevaș, vreun ban, ... prăpădindu-ni-să și bucatele pămîntului neculese ...” (ds. 640/1830). Locuitorii clăcași din Pleșovu și Rîioasa, jud. Olt, arată că au dat 200 oameni salahori, care au lucrat toată vara” și cu carele și cu trupurile”, fără a primi nici un ban și că bucatele le-au fost luate „pentru trebuința oștirilor” (ds. 836 /1830). Cei din Șimian-Mehedinți arată că din cauza luptelor au primit ordin „de am tăiat toți porumbii și

acestea duceau la împușinarea cantităților de cereale necesare însămințării, la micșorarea inventarului agricol (distrugerea carelor, pieirea vitelor), la sustragerea sătenilor de la muncile agricole ¹.

În afară de război, situația agriculturii și țărănimii a fost înrăutățită și mai mult de epidemia de ciumă din 1828—1830 ², de epizootia din 1829—1830 ³, de seceta din vara anului 1830 ⁴, precum și de o fugă în masă a țăranilor din anul 1829, exasperați de atâtea rechiziții și prestații ⁵. Pentru combaterea foametei și mizeriei extraordinare în care se zbătea mai ales țărănimea, sînt de remarcat măsurile luate de administrația generalului Kiselev. A fost numită o comisie care să supravegheze circulația și distribuția produselor alimentare și au fost create magazii de cercale și făină pentru aprovizionarea populației ⁶, iar în 28 mai 1831 se publica în „Curierul Romînesc”, dispoziția președintelui divanurilor ca să se plătească locuitorilor județele Ilfov, Săcuieni, Prahova, Ialomița, Buzău și Slam-Rîmnice, pentru zaharelele date armatei ruse în timp de trei ani ⁷.

În anii 1829—1831, raporturile dintre stăpîinii de moșii și clăcași continuau să fie reglementate de Legiuirea Caragea și de diferite înțelegeri și obiceiuri mai vechi, care adesea nici nu țineau seamă de prescripțiile legii. Regimul raporturilor agrare s-a caracterizat întotdeauna printr-o mare elasticitate, care, după cum vom vedea, continua să dăinuiască. În numeroase cazuri, stăpîinii de moșii și arendașii erau destul de pușin dispuși să se conformeze prevederilor legii sau dispozițiunilor cu caracter general date de divanul țării. Ei încheiau adesea cu clăcașii de pe moșiile lor învoieli cu caracter local, statornicite apoi ca obiceiuri.

Dișma. Examinînd raporturile dintre stăpîinii de moșii și mai ales dintre arendașii și clăcașii în ceea ce privește redevențele în natură — categoria de redevențe cea mai des menționată în documentele folosite — vom observa o tendință generală de mărire a acestora în pofida legii, a

toate gardurile și toate namestiile și le-am ars pe foc ca să rămlie pămînt slobod de le-au venit bine la bătaie oștirilor” (dos. 970/1831). Pentru toate aceste contribuții și prestații vezi și *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 73, 78, 79, 89, 106, 136—137, 148—149.

¹ Față de aceste urmări devine discutabilă aserțiunea că războaiele și secolele XVIII și XIX ar fi contribuit la dezvoltarea agriculturii (în N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVII, p. 43). O comparație riguroasă între producția dinainte și de după război, nu poate fi făcută decît pe baza unor statistici globale, care însă lipsesc pentru această perioadă.

² Pentru epidemia de ciumă amănunte și documente la Dr. Pompei. S. Samarian, *Din epidemiologia trecutului romînesc—ciuma*, Buc., 1932, p. 436—476; *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 72, 73, 75, 84, 126, 131, 156, 162, 167, 168, 211, 243; Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.*, Doc. engleze, vol. II, p. 220, 229, 230, 232, 233, 234, 236, 238, 242, 258, 266.

³ *Hurmuzaki*, vol. XVII, p. 131, 138; Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.*, Doc. engleze, vol. II, p. 220, 258. Numărul capetelor de vită pierdute de Țara Romînească din cauza războiului și epizootiei a fost scontat la cca. 500 000 (Cf. *Hurmuzaki*, XVII, p. 310).

⁴ Bibl. Acad. R.P.R., *Mss.*, Doc. engleze, vol. II, p. 280. Mai departe se va vedea că seceta e pomenită de majoritatea documentelor folosite în studiul de față.

⁵ Pentru fugă se va reveni pe larg în paginile următoare.

⁶ Cf. I. C. Filitti, *Principalele Romne de la 1828 la 1834...*, Buc., <1934>, p. 63, și urm; M. Emerit, *op. cit.*, p. 62—65.

⁷ *Curierul romînesc* pe anul 1831, p. 137.

dispozițiilor generale și a obiceiurilor vechi. Din redevențele în natură cele care apar mai frecvent, ca obiect de conflict în documente, sînt dijma porumbului și dijma finului. Împrejurări excepționale, ca războiul din 1828—1829 și seceta din 1830, au îngreuiat și mai mult starea clăcașilor, deoarece stăpînii de moșii și arendașii nu înțelegeau să le facă nici o ușurare.

Astfel locuitorii din Copăceni-Ilfov, se plîng la 24 mai 1829 generalului Jeltuhin — președintele divanurilor celor două principate — că după ce au fost „siliți la zaharele, podvezi și salaori în toată vara”, rămînînd „în grele datorii”, arendașul le cere să-i îplinească 32 taleri de pogonul de porumb¹. La fel și sătenii din Rădești (Muscel) reclamă că, deși au făcut salahorie și au fost supuși la podvezi neputînd să-și are și să-și sape locurile, totuși acestea au fost măsurate, iar ei siliți a plăti și dijma porumbului și dijma finului².

În 1830, venind și seceta, divanul a încercat să aducă o ușurare țărănimii dînd o hotărîre cu caracter general ca la dijma porumbului să nu se perceapă patru banițe la pogon așa cum prescria o prevedere adăugată la „Pravilniceasca Condică” și păstrată în „Legiuirea Caragea”³, ci una din zece. Raportul divanului săvîrșitor către Kiselev spunea următoarele în această privință : „... Spre a se ușura toată strîmtorarea sătenilor, să se ia într-acel octombrie numai zeciuială din roada porumbului, de care la 15 ale acelui septembrie, pentru obșteasca înștiințare, s-au și trimis ispravnicilor poruncă; în punerea unui asemenea așezămînt arendașii și stăpînii de moșii n-au dreptate a să jălui”⁴.

Hotărîrea divanului a înmulțit conflictele între stăpînii de moșii și arendași, pe de o parte, și clăcași, de pe altă parte. Dosarele de corespondență ale divanului sînt pline de plîngeri ale țăranilor că li se ia tot patru banițe la pogon și nu una din zece cum prescria dispoziția trimisă județelor la 15 septembrie. Iată una din aceste reclamații pe care am ales-o ca fiind mai cuprinzătoare și mai explicită. E vorba de jalba clăcașilor de pe moșia Cojeasca (Dîmbovița) împotriva arendașilor Tudorache și Dumitrache.

Clăcașii încep prin a aminti „și obicei vechi am avut de dam pentru adetu pămîntului de tot pogonu de porumb că dă să făcea patru banițe mari de cocoloși (știuleți—*n.n.*)...” Apoi arată mai departe : „Arendașii au măsurat pămîntul și pă unde s-au făcut porumb și pă unde nu s-au făcut... am strîns puținele roduri ce s-au făcut din pricina cumplitei secete... am chemat < pe > numiții (adică pe arendași, *n.n.*) să vază rodul fiecăruia lăcuior și să-și primească dijma din zece una, adică din ceea ce s-au făcut, după porunca ce este dată, și nici n-au voit să ia dijma zicînd că nu voeste a face obicei nou, ci are să ne ia după măsurătoarele pogoanelor”⁵.

¹ AV, Dos. 543, f. 3.

² Ibidem, Dos. 661, f. 2.

³ *Pravilniceasca condică, 1780*, Ed. Acad. R.P.R., 1957, p. 156; *Legiuirea Caragea*, p. 46.

⁴ AV, Dos. 857, f. 1.

⁵ Ibidem, 831, f. 1.

Plîngerii asemănătoare vin din toate județele¹. Întreaga țărănime fusese cuprinsă de o vie agitație din cauză că stăpînii de moșii și arendașii nu înțelegeau să respecte nici măcar temporara măsură de ușurare care nu privea decît o mică parte din grelele ei sarcini. Țăranii de altfel, nu-și făceau nici o iluzie asupra duratei măsurii. De aceea, în unele plîngerii ei arătau că de la anul — adică din 1831 — „vom plăti după pravilă”².

În afara porumbului, am arătat că oamenii erau încărcăți și la dijma finului. În general, conform pravilei sau obiceiului, cantitatea de fîn datorată era o căpiță din zece. În multe locuri însă, se ajunsese la una din cinci³. Erau și cazuri cînd obiceiului locului era o căpiță din cinci, iar cererea una din trei⁴. Alteori, cum arată jalba clăcașilor de pe moșiile Leordeni și Toanta (Muscel), se ajungea să se ia dijma finului, chiar „una și una”⁵. Aceste cazuri scot în evidență, pe lîngă înăsprirea redevențelor în natură, și particularismul care domina în relațiile agrare. Pe multe moșii existau învoieli între părți, care nu luau în considerație nici legiuirile, nici alte așezăminte cu caracter general.

Ce atitudini au avut forurile administrative față de plîngerile clăcașilor împotriva încălcărilor la care erau supuși de stăpînii de moșii și arendași? În privința dijmei porumbului atitudinea a fost categorică: aplicarea zeciuiei fără nici o excepție. În interesul general al stăpînitorilor de moșii și arendașilor — pentru ca plugarii să nu se prăpădească de foame sau să fugă și pămînturile să rămînă nelucrate — divanul a încercat să impună zeciuiala în toate județele. La dijma finului însă, lucrurile se schimbau. Dispozițiile date ispravnicilor erau destul de vagi: ele recomandau să se țină seamă de obiceiurile vechi și de modul cum dijma finului era percepută pe moșiile din împrejurimi⁶. Avem astfel de a face cu o atitudine mai de grabă contradictorie: pe de o parte se căuta asigurarea unui minim de existență lucrătorilor pămîntului, iar pe de altă parte se manifesta indiferență față de inventarul agricol viu al acestora și așa mult slăbit de pe urma cărăturilor de război, a epizootiei și a lipsei de hrană provocată de secetă.

Stăpînii de moșii și arendașii — mai ales — au primit cu ostilitate hotărîrea divanului de la sfîrșitul verii anului 1830. Însăși numeroasele plîngerii ale țăranilor sînt un indiciu al acestei ostilități. În afară de nerespectarea măsurii, unii din stăpînii de moșii și arendași au trimis întîmpinări divanului, arătînd că în regiunea lor cerealele s-au făcut în cantități îndestulătoare, ceea ce îi determină să se considere nedreptățiți de măsura

¹ Buzău (dos. 766 — Pircscovul); Dimbovița (dos. 831-Cojeasca, dos. 847-Poiana Lungă); Ilfov (dos. 821-Dămăroaia, dos. 828-Dudești, dos. 947-Ciorogirla și Dămnești de jos); Muscel (dos. 888-Negreni, dos. 892-Leordeni); Olt (dos. 836-Pleașavul și Rîtoasa); Vlașca (dos. 759-Ionești, dos. 793-Fundul Părului, dos. 808-Goșinari).

² AV, dos. 821, f. 1.

³ Ibidem, dos. 661, f. 2; dos. 747, f. 2; dos. 755, f. 1 și 2; dos. 762, f. 1; dos. 808, f. 1; dos. 831, f. 1.

⁴ Ibidem, dos. 759, f. 1; dos. 872, f. 1.

⁵ Ibidem, dos. 919, f. 1.

⁶ Ibidem, dos. 762, 766, 793, 808, 830, 831, 896, 973.

zeciuiei¹. Iar un oarecare Panait, arendaș al moșiei Fulga (Szac), după ce scrie că porumbul s-a făcut mai bun și ca în alți ani cere „a mi să împlini dreptul după pravilă, adică după suma pogoanelor, căci într-acest chip nefăcîndu-mi-se dreptate, urmează a mă stinge ca toată familia, rădicînd și eu bani streini cu grele dobinzi”². Aici se ascunde și teama de a nu putea răspunde plata arenzii către proprietar și de a nu recupera cheltuielile făcute cu lucrul moșii. Avem astfel o explicație a atitudinii arendașilor — în majoritate conducătorii exploatațiilor agricole din Țara Romînească — față de hotărîrea divanului din 1830.

În afară de porumb și fin, plîngerile clăcașilor menționau încărcări și la celelalte produse vegetale, precum și la animale. Din puțină cantitate de fasole cultivată printre semănăturile de porumb se lua mai mult decît prevedea pravila sau obiceiul³; la dijmuitul fructelor se numărau atît pomii productivi cît și cei neproductivi⁴; la dijma prunelor se refuza cota una din zece, cerîndu-se predarea amestecului gata de distilat sau o vadră și chiar două de rachiu pentru fiecare butoi cu amestec⁵. Alteori se mergea și mai departe, luîndu-se clăcașilor toate produsele. Așa se întîmplă celor din Măcsineni (Ilfov) — unde ispravnicii constată „că li s-au luat atît porumb cît și fasolea i dovlecii ce aveau semănate, neîngăduindu-i aș lua nici măcar cocenii”⁶. La fel și pe Moșia lui Asan (Vlașca), sătenii se plîng că epistatul „încă de astă toamnă în silnicie ne-au luat și sămînța grîului fără ai fi dator cevași și ne-au rămas ogoarele nesemănate”⁷. În legătură cu redevențele în animale se constată aceleași creșteri ale obligațiilor. Astfel, împotriva „Legiurii Caragea” care prevedea un miel de fiecare turmă⁸ se lua unul din zece, unul din șapte și chiar unul din cinci⁹.

Încărcarea la redevențele în natură se mai făcea prin impunerea la dijma a sătenilor cu locuri atacate de lăcuste, inundate, lovite de secetă și de piatră, aflate în pîrloagă, nelucrate din cauză că oamenii fuseseră bolnavi sau rechiziționați pentru podvezi, sau din pricina că posesorii fuseseră siliți a se muta pe alte moșii în timpul războiului¹⁰. Se mai practica întîrzierea dijmuitalui, mai ales la porumb. În general, dijmuitul era amînat de toamna pînă primăvara¹¹, cînd porumbul uscîndu-se intra în cantități mai mari în banița cu capacitate de 22 oca cu care se făcea măsurătoarea. Erau și cazuri cînd dijmuitul întîrzia ani de zile, uneori patru ani-², alte ori șase ani-³, intervale de timp după care

¹ AV, dos. 820, f. 1.

² Ibidem, dos. 857, f. 1.

³ Ibidem, dos 661, f. 2; dos. 872, f. 2.

⁴ Ibidem, dos 661, f. 2.

⁵ Ibidem, dos, 851, f. 2; dos. 896, f. 1.

⁶ Ibidem, dos. 570, f. 30.

⁷ Ibidem, dos. 965, f. 1.

⁸ *Legiuirea Caragea*, p. 48.

⁹ AV, dos 762, f. 1; dos. 759, f. 1; dos. 847, f. 1; dos. 947, f. 1.

¹⁰ Ibidem, dos. 551, f. 3; dos 661, f. 3; dos. 947, f. 1; dos. 970, f. 1.

¹¹ Ibidem, dos. 661, f. 2; dos 888, f. 2; dos. 895, f. 1.

¹² Ibidem, dos 521, f. 6.

¹³ Ibidem, dos. 976, f. 1.

cantitățile erau cerute în întregime. În sfârșit se mai foloseau înșelătoriile la măsurători. „Pravilniceasca Condică” și „Legiuirea Caragea” hotărâseră ca unitate de măsură pentru dijmuitul porumbului, banița de 22 oca¹. Numeroase jalbe semnaleză folosirea baniței de 27, 28 și de 30 oca², iar uneori chiar folosirea baniței cu capacitate dublă³. De asemenea se făcea înșelătorie la unitățile de măsură pentru lungime—prăjinile—care erau scurtate pentru ca măsurătoarea să dea suprafețe cât mai mari de supus dijmuirii⁴.

Claca. Un alt capitol al obligațiilor țăranimii e cel legat de clacă. Aici trebuie precizat că regimul legal al clăcii era cel fixat de „Legiuirea Caragea”, adică 12 zile plus o zi cu carul pentru transportul lemnului cale de șase ceasuri și o zi de arătură primăvara sau toamna⁵. În documentele cercetate am găsit unele cazuri semnificative anunțând viitorul regim al clăcii sancționat de Regulamentul Organic, legiuire caracterizată de Marx ca „o expresie pozitivă a goanei după supramuncă”⁶. Această goană după supra-muncă apare cu claritate în raportul foarte amănunțit înaintat divanului în legătură cu plingerea sătenilor de pe moșiile Ciorogirla și Domneștii de Jos (Ilfov). Din document constatăm că țăranii jeluitori au prestat în doi ani 41 zile de clacă, din care scăzându-se cele 24 zile legale și încă trei zile „pentru împrumutarea banilor și ajutoare care au luat”, rămân încă 14 zile lucrate peste pravilă⁷. O altă încărcare la zilele clăcii apare și pe moșia Poiana Lungă (Dîmbovița) unde clăcașii se plîng că arendașul impune gospodăriile cu un copil căsătorit la prestarea a două norme de clacă⁸. Caracteristic pentru obținerea de supramuncă este și procedeul folosit tot pe moșia Poiana Lungă și pe moșia Șotînga. La Poiana Lungă li se pretindea clăcașilor zece taleri de car sau transportul lemnului pînă la București⁹, iar la Șotînga nouă taleri de car sau transportul la trei care¹⁰. Țăranii lipsiți de bani erau siliți să accepte executarea acestor transporturi depășind cu mult, atît cantitativ cît și în timp carul de lemn legiuit.

Înăsprirea clăcii se datora în afară de împrejurările excepționale ale războiului din 1828—1829 și noii orientări economice a țărilor romîne, determinată de limitarea și apoi de înlăturarea monopolului otoman și de expansiunea economică a Austriei și a puterilor occidentale în sud-estul european. Piața externă începea să ceară țărilor romîne cantități tot mai

¹ *Pravilniceasca condică*, p. 156; *Legiuirea Caragea*, p. 46.

² AV, dos. 661, f. 1; dos. 765, f. 1; dos. 962, f. 1.

³ Ibidem, dos. 872, f. 1; dos. 972, f. 1.

⁴ Ibidem, dos. 872, f. 1; dos. 942, f. 1.

⁵ *Legiuirea Caragea*, p. 44.

⁶ K. Marx, *Capitalul*, vol. I, Ed. P.M.R., 1948, p. 234. †

⁷ AV, dos. 947, f. 9 v. Iată cele 41 zile clacă repartizate pe categorii de muncă: 6 la cărat de frunză, 2 la gunoi, 3 la băutul aracilor, 12 la cărat de fin în București, 1 la cărămidă, 5 la lemn de zălhana, 1 la Vlăzari, 1 la porumb la Ogrăzeni, 2 la lemne la București, 1 la seceră, 1 la fin în Prisiceni, 1 la fin în livadă, 2 la fin la Afumați, 1 la arătură, 1 la fin la București.

⁸ Ibidem, dos. 847, f. 1.

⁹ Ibidem, dos. 847, f. 21.

¹⁰ Ibidem, dos. 942, f. 1.

mari de cereale. Dar pentru a asigura lărgirea reduselor suprafețe cultivabile și deci creșterea producției agricole, stăpînii moșiilor nu aveau nici lucrători agricoli liberi, nici capitaluri suficiente, nici mijloace și cunoștințe tehnice¹. Ei dispuneau în schimb de înapoiatul sistem al muncii bazate pe clacă și al dijmii, la care se adăugau diferitele taxe bănești și monopolurile boierești. Dajma, claca și celelalte angarale feudale nu cereau investiții, ci doar o legislație și un aparat de constrîngere care să le aplice cu cît mai mare strictețe³.

Documentele privind situația țărănimii în a doua jumătate a secolului XVIII și primele decenii ale secolului XIX ilustrează pe deplin intensificarea exploatării acestei clase. În toată această perioadă se duce o luptă acerbă între țărani și stăpînii moșiilor. Țărani încearcă, invocînd obiceiuri mai vechi, să mențină clacă la un număr de zile mai redus, în vreme ce boierii, folosind textul pravilelor caută să generalizeze cele 12 zile și uneori chiar să le depășească³.

Plățile în bani. În afara dijmii și clăcii, altă categorie de redevențe la care documentele noastre consemnează încărcări, sînt plățile în bani. Plîngerile sătenilor vorbesc de majorări la taxa ierbăritului și de diferite adăugiri bănești la obligațiile în natură și în muncă⁴. De exemplu, sătenii din Țiorogîrla și Domnești de Jos (Ilfov) despre al căror caz am amintit, se mai jeluiau în felul următor împotriva epistatului moșiilor: „Încă după ce i-am arat de-a valma toți o zi cu rarița, apoi ne-au apucat să-i dăm t<a>l<e>r<i> 4 dă tot omul”⁵.

Dar manifestările cele mai frecvente legate de plata obligațiilor bănești erau convertirile clăcii și dijmii în bani. În documente sînt date numeroase informații în această privință.

Se știe că potrivit „Legiurii Caragea” cele 12 zile de clacă anuale continuau a fi evaluate la leu sau la taler fiecare zi⁶. Pe unele moșii însă, claca valora mai mult de 12 taleri. Suma era de 16 taleri și se stabilea fie prin învoială, fie de divan. Locuitorii de pe moșia Cantacuzineasca (Vlașca), spuneau într-o jalbă pentru asuprirea la „adeturile” moșiei că, „am avut obicei vechi de plăteau dă toată vatra t<a>l<e>r<i> 16”, sumă cu care se declarau mulțumiți⁷. Alteori cei 16 taleri erau considerați ca foarte apăsători și constituiau prilej de nemulțumiri. Într-o corespondență a președintelui divanurilor din aprilie 1829 către divanul săvîrșitor sînt semnalate următoarele în legătură cu clăcașii de pe moșia Zimnicea: „Fiindcă acum, după temeiul divanului, arendașul acestei moșii

¹ A. Oțetea, *Le second asservissement de paysans roumains* (1746—1821), Buc., Ed. Acad. R.P.R., 1955, p. 1 (Extras).

² Idem, *Geneza Regulamentului Organic*, în *Studii și articole de istorie* (vol.) II, Societatea de științe istorice și filologice, Buc., 1957, p. 400.

³ V. A. Urechia, *Istoria romnilor*, vol. I, p. 432; vol. III, p. 76 — 78, 618 — 619; vol. VI, p. 388—389; vol. X_B, p. 163, 192—194 (încercări de generalizarea clăcii la 12 zile); vol. V, p. 120—121; vol. VI, p. 369—370 (încercări de depășire a celor 12 zile).

⁴ AV, dos. 747, f. 2; dos. 947, f. 8.

⁵ Ibidem, dos. 947, f. 1.

⁶ *Legiuria Caragea*, p. 44.

⁷ AV, dos. 747, f. 2. În dos. 970, f. 1, alt caz (satul Șimian-Mehedinți) de clacă valorînd 16 taleri.

cere pentru lucru 12 zile să-i plătească în bani cîte 16 lei dă fiecare lăcuiitor care sumă s-au și plătit de unii dintr-înșii și pă care sumă o socotesc foarte împovărătoare pentru dinșii. . . ”¹.

În afara clăcii, și alte prestații în muncă transformate în bani duceau la cuantumuri care stîrneau numeroase proteste. Așa se întîmpla cu taxele plătite cînd nu se făcea ziua de arătură de toamnă sau primăvară și transportul carului cu lemne. Grigore Dimitrie Ghica fixase în 1823 pentru ziua de arătură patru taleri, iar pentru carul cu lemne trei taleri². Această dispoziție nu era însă respectată. Sătenii din Conțești de Sus (Dîmbovița) se plîngeau că pentru ziua de arătură erau îndatorați să plătească șase taleri de plug, față de doi taleri cît plăteau înainte, și pînă la șase taleri pentru carul de lemne³, iar cei din Ciorogîrla și Domnești de Jos arătau că în locul transportului carului cu lemne erau obligați să dea șapte taleri față de patru cît plăteau pe vremuri⁴.

La fel de apăsătoare erau și obligațiile legate de transformarea dijmei în bani. Numeroase cazuri ne dovedesc existența unei tendințe de convertire în bani a redevențelor în produse. Locuitorii dintr-un sat se jeluiesc împotriva arendașului că „ne siluește. . . ca să-i împlinim taleri 32 de pogon care sînt în pogon patru banițe de știuleți”⁵, iar în alt sat dregătorul trimis să facă cercetare constată „că stăpînul moșiei au luat dijma ce să cuvenea, în bani, iar nu în natură. . . ”⁶. Tendința de transformare a dijmei în bani e și mai vădită în 1830, cînd stăpînii de moșii și arendașii încearcă să eludeze pe scară largă hotărîrea divanului de a ușura îndatoririle țăranilor loviți de secetă. Numeroase plîngerii vorbesc de constrîngerea exercitată asupra clăcașilor de a răspunde dijma în bani. Constrîngerea era îndreptată mai ales împotriva celor care nu avuseseră recoltă, arendașii căutînd în felul acesta să nu fie păgubiți cu nimic de pe urma secetei⁷. Alteori dijmuirea bucatelor era amînată cu anii pentru ca deodată să se ceară plata în bani a tuturor redevențelor. Astfel, satul Ulmul (Ilfov) trimite o jălbă împotriva arendașilor moșiei Făurei în care, printre altele, se spune : „Ne-au apucat. . . ca să-i împlinim toate dijmuirile de bucate ce am făcut pe moșia Făurei dă șase ani încoace din grîu, din orz, din mei, din porumb, cum și din alte mărunte ce nu s-au putut face după vreme în bani, precum umblă prețul la toate semînțele, iar nu precum umbla în anii de atunci”⁸. În sfîrșit nu putem încheia acest capitol al evoluției obligațiilor bănești ale clăcașilor fără a nu cita un fragment dintr-unul din documentele publicate de N. Iorga în *Situația agrară, economică și socială a Olteniei în epoca lui Tudor Vladimirescu*. E vorba de un raport al ispravnicilor din Mehedinți către vistierie datat aproximativ în 1830, în care se spune : „. . . Multe din satele acestui județ care se află pã moșii

¹ AV, dos. 3438, f. 2.

² Biblioteca Acad. R.P.R., Mss., foi volante nr. 19 ; vezi și *Acte și legiuri privitoare la chestiunea țărănească*, seria I, vol. IV, p. 766.

³ AV, dos. 765, f. 2.

⁴ Ibidem, dos. 947, f. 8.

⁵ Ibidem, dos. 543, f. 3.

⁶ Ibidem, dos. 572, f. 7.

⁷ Ibidem, dos. 831, f. 1 ; dos. 836, f. 1 ; dos. 847, f. 1 ; dos. 919, f. 1.

⁸ Ibidem, dos. 976, f. 1.

mănăstirești și boierești au venit la isprăvnicat, făcând mare plîngere... unii arendași pe care-i știm de rău năpăstuitori și asupritori foarte de acum le-au hotărît clăcașilor că nici o zi de clacă în natură nu primesc a le face, nici lemnele de foc a le duce în natură, nici plugul, ci toate să le plătească în bani”¹.

Convertirea în bani a redevențelor și prestațiilor în muncă e consemnată și de documente anterioare anului 1830, mergînd pînă în secolul al XVIII-lea². Dar anii cînd acest sistem de percepere a obligațiilor feudale a fost foarte mult folosit, au fost anii imediat următori răscoalei din 1821³. Înseamnă așadar că în vremurile tulburi, stăpîinii de moșii și arendașii recurgeau la plățile în bani ca la un expedient menit să-i despăgubească de obligațiile feudale restante. Sistemul însă mai putea avea și alt aspect: țărani lipsiți de bani — și desigur nu erau puțini — incapabili deci ca să plătească zilele de clacă și dijmele restante, puteau fi constrînși să le răspundă în muncă, ceea ce nu făcea altceva decît să ducă la o nouă agravare a clăcii.

Dreptul de folosință al pădurilor și pășunilor. Un alt capitol de care ne lovim la studierea raporturilor dintre stăpîinii de moșii și clăcași e cel privitor la folosirea pădurilor pentru lemne de foc și construcție. Din documente apare continuarea conflictului mai vechi⁴ între cele două părți referitor la vechiul drept al țăranilor de folosire liberă a pădurilor. E deosebit de sugestivă o plîngere evocînd situația anterioară care nu se mai repeta: „Ave-m voie—spuneau jeluitorii — de ne tăiam din pădure orice ne trebuia pentru casele noastre, fără a ni se cere plata în bani”⁵. Războiul din 1828—1829 a înlesnit într-un anumit fel satisfacerea nevoii de lemne a sătenilor. Atunci ei au avut prilejul, ca pe lîngă lemnele necesare construcțiilor militare, să taie și lemne pentru propriile lor nevoi. Din reclamațiile unor stăpîni de moșii se poate constata acțiunea dusă de aceștia pentru împiedicarea clăcașilor de a intra și tăia în pădurile domeniilor⁶.

La fel de arzătoare ca problema lemnului era și problema pășunatului⁷. Exasperați de lipsa hranei pentru vite, sătenii intrau cu forța pe livezile ținînd de rezervele senioriale ale moșiiilor, coseau finul fără a da dijmă sau vreo altă taxă⁸. Alteori interveneau arendașii și luau rezervele

¹ Iorga, *op. cit.*, p. 338.

² Vezi V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. IV, p. 128—129; vol. V, p. 106—107, 110, 126; vol. VI, p. 345, 354, 388; vol. XB, p. 164.

³ ASB, Condici domnești: nr. 105, p. 36 (jud. Teleorman); nr. 107, p. 28—29, (satul Corbi-Argeș); nr. 107, p. 133 (satul Corcova-Mehedinți); Condica isprăvnicatului Mehedinți 1316, p. 81—82; Condica Logofetei străinilor 1045, p. 166—169; Mănăstirea Nucetul, dos. XXII/25. Vezi și la Muzeul istoric București, Fondul așezămintelor brîncovenești doc. 30 593 (jud. Dolj) și doc. 30 402 (jud. Romanai). Toate aceste documente au fost culese de colectivul din Institutul de istorie — București, care se ocupă cu întocmirea unei culegeri de documente asupra răscoalei lui Tudor Vladimirescu.

⁴ V. A. Urechia, *op. cit.*, vol. I, p. 425; vol. IV, p. 127—132; vol. V, p. 126; vol. VI, p. 387—388.

⁵ AV, dos. 831, f. 1. Vezi și dos. 896, f. 1 și dos. 926, f. 1, cu plîngeri asemănătoare.

⁶ Ibidem, dos. 896, f. 1; dos. 926, f. 1.

⁷ Vezi și Urechia, *op. cit.*, vol. III, p. 430; vol. IV, p. 132.

⁸ AV, dos. 678, f. 1; dos. 793, f. 1.

de nutreț ale clăcașilor, făcându-le suhaturi și dîndu-le altora ¹, sau privau pe oameni de vechiul drept de a-și trimite vitele la păscut gratuit în pădurile moșilor ².

Monopolurile boierești. Altă categorie de raporturi între stăpînii de moșii și clăcași apărută în documentele noastre, sînt raporturile legate de monopolurile boierești ³. Astfel sătenii nu pot ține băcănii pe moșii sau nu pot vinde vin și rachiu fără încuviințarea stăpînului și fără a plăti o taxă. Într-un document e înscrisă îndatorirea pentru clăcași ca „acea dintr-înșii ce au băcănii pe moșii, să plătească pentru locul ce cuprind băcăniiile cîte trei lei pentru stînjîn. . .” ⁴. Tot în legătură cu monopolurile senioriale e de menționat plîngerea arendașului moșiei Zimnicea că unii din clăcași s-au înscris panduri ca să scape de plata îndatoririlor și că „fără sfială vînd vin și rachiu pã la casele lor dintr-a căror pricină m-am stîns cu totul”, spune arendașul ⁵. El cere să se ia măsuri „proprindu-să și vînzarea vinului și vînzarea rachiului ce face călcătoria peste obiceiul pămîntului” ⁶.

Toate obligațiile suplimentare în natură în muncă și în bani, pe care stăpînii moșilor și arendașii le impuneau clăcașilor, erau smulse prin constrîngere și violențe. Un rol deosebit de important în exercitarea constrîngerii îl avea aparatul administrativ format tot din boierii stăpîni de moșii și oamenii lor de încredere : zapcii, slujitorii, arnăuții etc. Trecînd adesea peste dregătorii locali — ispravnicii județelor — sătenii se plîngeau direct forului administrativ superior : divanul. Acest for făcea rareori încercări de ușurarea situației sătenilor, nu atît în interesul lor, cît în interesul general al clasei boierești, care ar fi rămas cu moșile nelucrate dacă clăcașii ar fi fost exterminați prin foamete. Așa de pildă a fost măsura luată de divan la sfîrșitul verii anului 1830, cînd, din pricina secetei, a ordonat ca la porumb să se ia zeciuală și nu cota obișnuită de patru banițe la pogon. Aceasta a fost apoi amintită pe aproape fiecare din numeroasele plîngeri ale sătenilor ⁷. Din documente vedem că ispravnicii și zapcii pãrtineau pe stăpînii de moșii și pe arendași arătînd — în cel mai bun caz — față de țărani o atitudine indiferentă care în fond însemna complicitate tacită cu asupritorii acestora. Așa se întîmplă cu locuitorii din Leordeni (Muscel) care fac o a doua jalbă către divan, deoarece prima trimisă ispravnicilor nu a fost luată în seamă și astfel arendașul „încă. . . prin bătăi voiește să-i supuie a da dijmă de

¹ AV, dos. 895, f. 1.

² Ibidem, dos. 896, f. 1.

³ Vezi *Pravilniceasca condică*, p. 86 ; *Legiuirea Caragea*, p. 46.

⁴ AV, dos. 343^s, f. 1.

⁵ Ibidem, dos. 580, f. 2.

⁶ Ibidem, dos. 580, f. 8.

⁷ Ibidem, dos. 762, 766, 793, 808, 830, 896, 942, 973.

pogon”¹. La fel și sătenii din patru sate — tot din Muscel — se plîng că la ispravnicat „totdeauna s-au astupat dreptățile noastre”, din care cauză arendașul continuă să terorizeze satul cu „cîrjalii”, care bat pe oameni cu iataganul și cu pușca „mai rău ca pe vremea turcilor”². Că aparatul administrativ privea cu indiferență complice asuprașirile făcute țăranilor o mai dovedește și un ordin observator al vice-președintelui divanului către divanul săvîrșitor, în legătură cu plîngerea sătenilor din Careda (Ilfov), ordin prin care se întreba clar: „pentru ce s-au lăsat jalba acestor oameni fără băgare de seamă”³. Conlucrarea dintre ispravnic și stăpîinii de moșii se mai vede și în cazul satelor Pleașovu și Rîioasa din județul Olt. În afară de faptul că locuitorii fuseseră încărcați la lude cu scopul evident ca surplusul de bir să fie încasat de dregătorii locali, ei au mai fost supuși și la o contribuție la dijma porumbului. Constrîngerea s-a făcut cu ajutorul arnăuților care au bătut oamenii, au dat foc caselor și i-au alungat pe cîmp. La cercetarea făcută de cinovnicul divanului sînt aduși alți arnăuți care nu au mai fost recunoscuți de locuitori. Totuși, cinovnicul anchetator reușește să întocmească un tabel cu următoarele rubrici din care se vede abuzul suferit de fiecare locuitor: „cîte coșuri au fost în pătulul <cu> porumb; cîte banițe în siluire mai multe au fost luate; cîte banițe la drept s-au înapoiat în bani”⁴.

Pe lîngă aceste cîteva exemple, considerăm că merită a fi relevaț unul deosebit de semnificativ pentru mentalitatea dregătorilor, chiar și a celor mai înalți. Locuitorii din Copăceni și Careda (Ilfov) plîngîndu-se împotriva abuzurilor arendașului, sînt trimiși la marele logofăt pentru a fi judecați. Înaltul funcționar hotărăște cercetarea cazului și aceasta dovedește temeinicia jalbei sătenilor. Sentința marelui logofăt în loc să dea satisfacție reclamanților, dispune ca părțile să se înțeleagă între ele. Oamenii exasperați se plîng amenințînd cu fuga. Plîngerea lor ajunge la Kiselev care pune cu propria sa mină rezoluție în limba franceză, învițînd divanul și pe marele logofăt să facă dreptate sătenilor⁵.

În sfîrșit, pentru a încheia aceste sumar tablou al vexațiunilor și stoarcerilor suferite de locuitorii săteni ai Țării Romînești în anii 1829—1831, trebuie să menționăm și cîteva din relatările cuprinse într-un dosar de cîteva zeci de file, care redă cu lux de amănunte asuprașirile suferite de clăcașii așezați pe moșiile principesei Ipsilanti. Războiul din 1828—1829 a impus țăranilor diferite contribuții în natură, transporturi și corvezi la drumuri, poduri și alte construcții cu caracter militar⁶. Ele însă se agravau și mai mult din cauza ispravnicilor și zapeciilor care în calitate de agenți executori profitau cît puteau pentru a stoarce pe țărani nu numai pentru necesitățile militare, ci și pentru propriul lor folos. Astfel în dosarul privitor la moșiile principesei Ipsilanti se arată că potrivit rezultatelor anchetei, ispravnicii a patru județe: lalomița, Slam-Rîmnic, Ilfov și

¹ AV, dos. 893, f. 1.

² Ibidem, dos. 895, f. 1.

³ Ibidem, dos. 551, f. 2.

⁴ Ibidem, dos. 896.

⁵ Ibidem, dos. 817.

⁶ Vezi toate aceste sarcini în dos. 543, 570, 572, 640, 661, 836, 968, 970, 973.

Teleorman, unde se aflau moșiile principesei, au luat 48 276 piaștri în produse animale și bani fără să dea nici o chitanță. Iată citeva din faptele consemnate în dosar. Locuitorii satului Uluiți (Ialomița), mergeau noaptea să se plîngă trimisului divanului împotriva abuzurilor zapciilor, de teamă să nu fie bătuți. În Gîrbova, același județ, Santo zapciul ispravnicului Slătineanu aflînd că cinci oameni au vorbit cu trimisul divanului, i-a chemat la el, i-a închis, și apoi le-a dat la fiecare cîte o sută lovituri cu biciul ud. Locuitorii din Mănășia, după ce au transportat 75 care cu finul armatei, au fost siliți de ispravnicul Slătineanu să transporte încă 75 de care pentru folosul lui. Locuitorii din Ciocina au plătit pentru vinul, rachiul și luminările ispravnicilor, zapciilor și slujitorilor, 1 075 piaștrii. Iar la Zimnicea locuitorii ajunseseră sub amenințarea foametei, deoarece ispravnicii au oprit satele înconjurătoare să vîndă făină în această localitate, pentru a vinde cu supra preț în folosul lor făină din magazile stăpînirii ¹.

În acești doi ani care au precedat intrarea în funcțiune a Regulamentului Organic, țărani clăcași au acționat în diferite feluri împotriva vexațiunilor și stoarcerilor la care erau supuși. Cea mai obișnuită formă de luptă a țărănimii împotriva exploatarei: petiționarea, s-a manifestat și de astă dată, dar cu o mare intensitate. Atitudinea binevoitoare a lui Kiselev față de țărănime și dispozițiile sale de a i se trimite direct plîngerile, au determinat un aflux nemăîntîlnit de petiții spre București ². Toate plîngerile țăranilor invocau aproape invariabil pravila pămîntului, obiceiurile vechi și dispoziția divanului din 1830 ³. Existența a acestui mare număr de plîngeri e concludentă pentru agravarea situației țărănimii în preajma anului 1830. Reîntoarcerea regimului obligațiilor dintr-un trecut care nu excelase deloc prin condiții de viață ușoară, era preferată regimului impus în preziua Regulamentului Organic.

Dar în afara petiționării, țărănimea mai recurgea și la alte forme de rezistență. În unele dosare se arată nesupunerea la îndeplinirea obligațiilor ⁴, se vorbește de existența „răzvrătitorilor” care îndeamnă pe țărani să nu predea dijma ⁵, se menționează în scrierea unora dintre săteni în categorii privilegiate, ca de pildă aceea a pandurilor, pentru a nu mai răspunde „adeturilor” moșiei ⁶. Un alt mijloc folosit de țărani pentru a se sustrage de la plata dijmei ca astfel să-și asigure minimul de hrană, era culegerea prematură a bucatelor. Cu prilejul secetei din 1830, documentele vorbesc de clăcași care nu mai așteptau coacerea porumbului, ci îl culegeau crud, îl uscau pe grătare, îl mînceau sau îl ascundeau, apoi îl

¹ AV, dos. 217, f. 33, 34, 35.

² Cf. M. Emerit, *op. cit.*, p. 67. Mărturia cea mai evidentă sînt numeroasele dosare folosite în această comunicare.

³ AV, dos. 551, 661, 747, 759, 762, 765, 766, 886, 926 (se invocă pravila și obiceiurile vechi); dos. 808, 821, 828, 836, 872, 893, 896 (se invocă dispoziția divanului).

⁴ Ibidem, dos. 678, f. 2; dos. 755, f. 1; dos. 858, f. 1, 2.

⁵ Ibidem, dos. 762, f. 2 și urm.

⁶ Ibidem, dos. 580, f. 2 și 8.

vindeau¹. Țăranii mai treceau uneori și la acțiuni violente, intrau cu forța pe locurile de pășunat și în păduri, sau băteau pe slujitorii boierești veniți să le împlinească datoriile².

Din toate formele de acțiune ale țăranimii împotriva exploatării în anii 1829—1830, în afara petiționării colective, cea mai răspândită a fost fuga. Anul 1829, anul în care abuzurile ispravnicilor și zăpcoilor însărcinați cu strângerea contribuțiilor pentru armată se înmulțiseră peste măsură, a cunoscut fuga în proporții de masă. În dosarul cu moșiile principesei Ipsilanti se relatează că pe proprietatea Uluți (Ialomița) n-au rămas decât 250 familii din 534, iar pe proprietatea Moșia-Mare (Slam-Rîmnic) 260 familii din 560³.

Cancelariile divanului și visteriei sînt pline cu corespondențe private la fugă. Iată unele exemple. Ispravnicatul Ialomiței raportează visteriei că locuitorii „au luat pricină îndemnătoare a să strămuta de prin sate și cu acest mijloc strecurîndu-se dinșii în zi cîte puțini au ajuns toate satele județului la acea desăvîrșită slăbiciune, încît niște sate care anul trecut avea cîte patru sute de case... au numai cîte douăzeci sau douăzecișicinci birnici...”⁴. O altă corespondență semnalează că din județul Brăila au fugit 500 familii: unele au ajuns tocmai în Moldova pe moșiile marelui boier Costache Conachi. Pentru Conachi mai există și altă mărturie documentară care îl prezintă ca pe un mare găzduitor de băjenar din Țara Romînească⁵. Într-un catastif primit de vice președintele Divanului Moldovei se arată că din 260 familii de fugari din județul Slam-Rîmnic, găsite în jud. Tecuci și Putna, 88 se așezaseră pe două moșii ale lui Conachi⁶. El făgăduia oamenilor condiții de muncă și de viață mai ușoară, de unde și marele aflux de băjenari munteni pe moșiile sale. Astfel un raport al ispravnicilor jud. Slam-Rîmnic, aduce la cunoștință că șase sate din județ „s-au ridicat cu totul trecînd în partea Moldovei... pentru că oamenii dumnealui vornicului Conachi, boier din Moldova, ce sînt trimiși într-adins, îi măgulesc ca să-i atragă prin satele dumnealui, făgăduindu-le că le va da hrană și pentru dinșii și pentru dobitoacele lor, după cum o și urmează”⁷.

Altă direcție spre care se îndreptau fugarii era Bulgaria⁸, și ostroavele Dunării. În privința ostroavelor un document dă lista a șaptesprezece dintre ele în care se găseau băjenarii din patru județe: Ilfov, Buzău, Rîmnic, Ialomița⁹. În raportul trimis divanului, de ispravnicatul de Ialomița se spune că cei doi slujbași trimiși după fugari în ostroave: „Deodată s-au pomenit cu toți ostrovenii într-o glăsuire că să să întoarcă înapoi că-i omoară și îi dă foc, căci turci se vor face, iar în ținutul Valahiei nu se

¹ AV, dos. 857, f. 1; dos. 858, f. 1; dos. 892, f. 1.

² Ibidem, dos. 640, 661, 678, 713.

³ Ibidem, dos. 217, f. 34.

⁴ Ibidem, dos. 210, f. 71.

⁵ Ibidem, dos. 210, f. 33, 268, 271.

⁶ Ibidem, dos. 210, f. 284.

⁷ Ibidem, dos. 343, f. 1.

⁸ Ibidem, dos. 210, f. 71.

⁹ Ibidem, dos. 210, f. 291.

vor întoarce”¹. Sînt cuvinte deosebit de grăitoare exprimînd toată deznădejdea unor oameni gata să renunțe pentru totdeauna la țara lor de baștină în care erau supuși tuturor stocărilor și asupririlor. De asemenea semnificativă pentru stările de lucruri în Țara Romînească e și preferința pe care unii din fugari o acordau teritoriului raialelor. Isprăvnicatul de Teleorman înștiința că „lăcuiitorii dajnici din satele Zlata și Cioara s-au stămutat în satele cetății Turnu la Flămînda și Măgurele pentru apărarea ce dobîndesc acolo”².

Instituția cea mai interesată pentru curmarea acestui exod de populație era vistieria. Ea căuta pe cît putea să stăvilească fuga, pentru ca operațiunile de strîngerea birurilor să nu sufere³. Mai era apoi și problema mîinii de lucru care dispărînd sau rîrindu-se lăsa pe stăpîinii de moșii cu pămînturile nelucrate. Numeroși, „cinovnici” cu slujitori și „gonaci cunoscători” erau trimiși pentru a întoarce pe oameni în satele lor⁴. Pentru prinderea fugarilor se mai cerea și ajutor militar din partea comandamentului rus, care adesea era refuzat din cauza lipsei efectivelor⁵. Atît băjenarii cît și locuitorii satelor gazdă întîmpinau cu mare ostilitate pe slujbașii veniți să execute ordinele vistieriei și isprăvnicatelor. Uneori, aveau loc ciocniri sîngeroase soldate cu izgonirea slujbașilor și gonacilor⁶. Locuitorii satelor gazdă aveau tot interesul să țină pe fugari în mijlocul lor, deoarece prin aceasta — pînă la un nou recensămînt — sarcinile fiscale se repartizau asupra unui număr mai mare de dajnici.

În concluzie, documentele prezentate și analizate în studiul de față ne-au permis să urmărim în amănunțime situația țăranilor clăcași din Țara Romînească în timpul perioadei de împrejurări excepționale determinate de războiul din 1828—1829, de epidemiile din 1828—1830 și de seceta din 1830. Reamintim că numai în trei decenii (1800—1830), locuitorii și teritoriul Țării Romînești au cunoscut vicisitudinile a trei stări excepționale și urmările lor : două stări de război (1806—1812, 1828—1829) și o situație ce poate fi foarte bine asemănată cu starea de război : răscoala din 1821 și ocupația turcească care a urmat-o. Aceste stări excepționale care se repetau atît de des, explică în mare măsură înapoierea economică și socială a țărilor romîne din secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea.

În legătură cu existența unui atît de mare număr de documente, constînd din plîngerile țăranilor și din acte legate de ele, am arătat că această se datorește faptului că țărănimea a fost favorizată de administrația generalului Kiselev să-și expună doleanțele fără nici o rezervă. Pînă în acești ani (1829—1831) nu cunoaștem existența unui număr atît de

¹ AV, dos. 210, f. 290, Vezi la f. 294 raportul celor doi slujbași.

² Ibidem, dos. 210, f. 57, 58, 59.

³ Ibidem, dos. 210, f. 15, 81.

⁴ Ibidem, f. 1, 3, 20, 203.

⁵ Ibidem, f. 268, 302, 311; dos. 506, f. 28.

⁶ Ibidem, f. 2. 273, 274, 311.

impresionant de jalbe țărănești trimise într-un timp atât de scurt și care să dea atâtea amănunte asupra situației țărănimii.

Pe lângă tendința mai veche de generalizare și de mărire a clăcii, documentele ne-au arătat, prin frecvențele cazuri consemnate în ele, că în jurul anului 1830 dijma în produse continua să fie una din formele dominante ale rentei feudale.

Documentele au mai menționat și existența unei tendințe de convertire în bani a redevențelor în produse și prestațiilor în muncă. Această tendință era motivată : de vremurile tulburi care nu permiteau supravegherea îndeplinirii obligațiilor feudale, de creșterea prețurilor și de lipsa produselor agricole cauzată de secetă.

Am văzut apoi că, în anumite împrejurări (războiul din 1828—1829) și într-o anumită măsură, asupra administrației și fiscale depășea chiar asupra moșierească propriu-zisă. Stăpînii de moșii și arendașii storceau de la țărani mult mai mult în calitate de dregători administrativi decît în calitate de conducători ai exploatărilor agricole. În legătură cu exercitarea extraordinarei asupriri administrative și fiscale, documentele au arătat pe larg urmările ei : fuga în masă a țăranilor care nu mai puteau îndura contribuțiile de război și jaful agenților executori însărcinați cu aplicarea acestor contribuții.

Prin trăsăturile caracteristice menționate mai sus, socotim că documentele analizate aici aduc noi completări la tabloul general al istoriei țărănimii clăcase din țările romîne în perioada 1750—1830, cu date și informații din anii imediat premergători intrării în funcțiune a Regulamentului Organic, arătînd totodată și condițiile social-economice imediate în care a fost elaborată această legiuire ce deschidea o nouă etapă în istoria țărilor romîne.

DIN LUPTA TINERETULUI REVOLUȚIONAR SUB CONDUCEREA P.C.R. ÎN PERIOADA STABILIZĂRII RELATIVE A CAPITALISMULUI (1923—1928)

DE

GH. MOȚ și V. ȘTEFĂNESCU

Clasele exploatatoare din România, reușind după 1922 să-și refacă parțial și vremelnic pozițiile economice și politice prin intensificarea exploatării maselor muncitoare, au desfășurat în acea perioadă o largă ofensivă pe plan politic și economic caracterizată printr-o politică profund reacționară și o teroare cumplită împotriva mișcării muncitorești.

În ciuda atacurilor regimului burghezo-moșieresc împotriva clasei muncitoare, aceasta și-a continuat cu și mai multă hotărâre lupta împotriva stării de mizerie, împotriva exploatării sîngeroase, pentru apărarea drepturilor politice și economice cucerite în anii avîntului revoluționar.

Sarcina principală a mișcării revoluționare în această perioadă, stabilită de Partidul Comunist din România, deci și a mișcării de tineret, era apărarea intereselor vitale ale maselor muncitoare în fața ofensivei patronale, întărirea legăturilor cu cei ce muncesc și o temeinică muncă de călire politică și organizatorică în vederea luptelor de clasă ce aveau să se declanșeze.

Situația maselor muncitoare era din ce în ce mai grea. După statisticile burgheze, minimul de trai era stabilit în jurul salariilor de 5 000 lei lunar. În realitate, salariile muncitorilor nu depășeau jumătate din această sumă.

În anii de după război, prețurile mărfurilor de bază, strict necesare traiului zilnic, se dublaseră¹.

În perioada de care ne ocupăm, condițiile de muncă și de viață ale tineretului muncitor erau în țara noastră foarte grele. În goana lor după

¹ *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 4, iulie-august, 1956, p. 91.

profituri cât mai mari, patronii intensificau la maximum exploatarea ucenicilor și a tinerilor muncitori.

Pentru a demonstra viața grea a acestora, dăm câteva statistici privitoare la situația ucenicilor din întreprinderile capitaliste — statistici parțiale — din câteva orașe ale țării, publicate în *Buletinul muncii* ¹.

Astfel, în București, în anul 1923, numărul ucenicilor aflați în industria mare și mică era de 6 190 ²; dintre aceștia cei mai mulți erau în industria metalurgică (1 520, adică 24,55 %) ³. În industria pielăriei erau 1 307, adică 21,11 % ⁴ etc. Din totalul ucenicilor, 1 718, adică 27,75 % ⁵, erau tineri sub 14 ani. Ucenicii erau obligați să lucreze între 8 și 12 ore pe zi pentru care marea lor majoritate, 3 633, adică 58,69 % ⁶, nu primeau nici un fel de salariu de la patroni.

La Brașov (azi Orașul Stalin), existau 1 096 ucenici ⁷, dintre care 23 % erau în industria metalurgică. Din numărul total al ucenicilor, 890, adică 81 % ⁸, nu primeau nici un fel de salariu.

La Cluj lucrau 2 208 ucenici ⁹ câte 10—12 ore pe zi în condiții deosebit de grele. 81 % ¹⁰ dintre aceștia nu primeau nici un fel de salariu. La Craiova erau 1 163 ucenici ¹¹, cei mai mulți lucrau în industria îmbrăcăminte, 28,1 % ¹². La Brăila erau 1 336 ucenici ¹³ care lucrau câte 10—12 ore pe zi. Dintre ei, 1 016, adică 76 % ¹⁴, nu primeau nici un fel de salariu.

Printre ucenicii și tinerii muncitori erau destul de multe fete care lucrau în condiții mizerabile. „...copile de 8—9 ani bătute, plătite prost, lucrează 10—11 ore pe zi, în ateliere mizerabile din punct de vedere igienic, învîrtind roțile de mașini” ¹⁵.

La atelierele C.F.R. Central București lucrau, în condiții deosebit de grele, 180—200 ucenici. În afară de munca zilnică din ateliere, ei erau siliți să presteze ore de muncă suplimentare neplătite, nu numai în zilele de lucru, dar și în cele de sărbătoare ¹⁶.

¹ Chiar organele însărcinate cu elaborarea acestor statistici ale ucenicilor recunoșteau că acestea sînt date parțiale, incomplete. (Vezi *Buletinul muncii*, noiembrie-decembrie 1923).

² *Buletinul muncii*, noiembrie-decembrie 1923, p. 284—288.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, 1924, p. 405.

⁸ *Ibidem*, p. 407.

⁹ *Ibidem*, p. 408.

¹⁰ *Ibidem*, p. 411.

¹¹ *Ibidem*, ianuarie-februarie-martie 1926, p. 4—5.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 2—3.

¹⁴ *Ibidem*. Tot în această statistică din *Buletinul muncii*, din ianuarie-februarie-martie 1926, se mai dă situația ucenicilor din: Iași, unde erau 662 ucenici care lucrau câte 8—10 ore pe zi; 65 % din ei nu primeau nici un fel de salariu; la Tîrgoviște erau 301 ucenici, din care 85 % nu primeau salariu; la Turnu Severin erau 970 ucenici care lucrau 11—12 ore pe zi, 58 % dintre ei erau fără salariu; la Ploiești erau 445 ucenici care lucrau între 8 și 13 ore pe zi—32 % din ei lucrau fără salariu; la Bacău, erau 642 ucenici care lucrau 10—12 ore pe zi.

¹⁵ *Tineretul socialist*, nr. 43, din 3 iunie 1923.

¹⁶ *Ibidem*, 30 decembrie 1923.

În mine erau folosiți tineri de 13—14 ani, cu toate că legea interzicea acest lucru. La zeci de metri sub pământ, își măcinau sănătatea tineri ucenici, împingând grelele vagonete de cărbuni, în semiintuneric și în aer încărcat de gaze otrăvitoare.

Ziarul *Ifju Munkās* descria situația mizeră a ucenicilor din Satu-Mare, exploatarea nemiloasă a patronilor, care, nerespectînd legile de muncă, exploatau nemilos tineretul muncitor, obligîndu-l să muncească un număr nelimitat de ore, uneori și noaptea¹. Dacă tinerii muncitori încercau să se apere împotriva patronilor, erau dați pe mîna siguranței și a jandarmeriei care îi aresta și îi gonia din orașul sau localitatea respectivă, sub pretext că sînt „bolșevici”, periculoși siguranței statului. Ziarul arăta că după 4 ani de ucenicie 60—70% din tinerii deveniți lucrători erau aruncați în stradă, flămînzi și fără lucru.

La fel de grea era și situația tineretului de la sate, unde copiii de țărani erau siliți să se angajeze de mici ca argați la moșieri și la chiaburi, la care îndurau cele mai josnice umilinți, fiind obligați să lucreze cît mai multe ore pe zi².

Ca soldați tinerii muncitori și țărani erau supuși maltratărilor ofițerilor, pentru care, adeseori, viața lor nu avea nici un preț³.

Exemple de acest fel se pot da, nenumărate. Nu exista zi în care presa de partid și de tineret să nu sublinieze în rînduri străbătute de revoltă cît de greu lucrau tinerii muncitori, cît de greu se putea cîștiga o bucată de pîine în România capitaliștilor și moșierilor.

Din analiza bugetului statului pe exercițiul aprilie-decembrie 1923 se vede clar cum înțelegea regimul burghezo-moșieresc să se intereseze de viața maselor muncitoare. În timp ce pentru cheltuielile militare — din totalul cheltuielilor de 15 miliarde și jumătate alocate pe anul 1923 — se foloseau 2 miliarde și jumătate, pentru protejarea muncitorimii și pentru sănătatea publică erau alocate numai 450 de milioane⁴. Pentru întreținerea

¹ *Ifju Munkās* [Tînrul muncitor], nr. 12, din 1 septembrie 1922.

² La moșia prințului Știrbey din Dănești, județul Iași, de pildă, în rînd cu muncitorii vrîstnici lucrau în condiții groaznice, supuși la munci peste puterile lor, 18—24 băieți și fete între 8 și 14 ani (Vezi *Tineretul socialist*, nr. 6, din 18 septembrie 1922).

³ Arătînd situația grea în care se aflau soldații în armată, sub regimul burghezo-moșieresc, *Tineretul socialist* din 18 septembrie 1922 seria: „Soldații nemaiputînd suporta tratamentul barbar din cazărmi și de la gospodăriile ofițerilor recurg la ultima scăpare, se sinucid”.

La depozitul de muniții din Cotroceni 4 companii de soldați trăiau într-o mizerie de nedeseris. Dormeau pe scinduri în barăci, făceau gardă în picioarele goale și dezbrăcați. (Vezi *Tineretul socialist*, nr. 14 din 12 noiembrie 1922). Prin faptul că au făcut de gardă prost îmbrăcați, la Craiova 2 soldați au înghețat de frig în post și au murit. (Vezi *Tineretul socialist*, nr. 12, din 29 octombrie 1922).

La regimentul 10 Obuziere, era o mizerie de nedeseris, mîncare proastă, condiții de cazare insuportabile, bătăi și schingiuri. (Vezi *Tineretul socialist*, nr. 22, din 7 ianuarie 1923). Pentru simplul fapt că era bănuțat că are idei socialiste, la Atelierele de confecții ale Corpului III Armată din Galați, un soldat a fost schingiuit pînă ce a fost omorît de zbirii regimului burghezo-moșieresc. (Vezi *Tineretul socialist*, nr. 29, din 25 februarie 1923).

La Arsenal, tinerii muncitori care au fost încorporați și aduși acolo să lucreze trăiau „... într-o neagră mizerie, haine rupte, hrană infectă, bătaie, închisoare, boli. (Vezi *Tineretul socialist*, nr. 44, din 10 iunie 1923).

⁴ *Tineretul socialist*, nr. 35 din 8 aprilie 1923.

siguranței și agenților provocatori erau alocate 700 de milioane — în afară de fondurile secrete care se ridicau la sute de milioane — iar „pentru înfrinarea mortalității copiilor clasei muncitoare, stăpînitorii nu dau decît 3 milioane 600 mii lei”¹.

Așadar, stabilizarea vremelnică a capitalismului în perioada 1923—1928 se caracteriza, în condițiile țării noastre, printr-o cumplită ofensivă a claselor stăpînitoare împotriva nivelului de viață al maselor și printr-o susținută teroare contra organizațiilor muncitorești.

Tineretul muncitor, îndrumat îndeaproape de P.C.R., a luat parte activă la luptele duse de clasa muncitoare. Organizațiile tineretului au mobilizat masele de tineri muncitori la o serie de greve organizate de muncitorii vîrstnici. Astfel, în iunie 1923, tinerii muncitori de la fabrica „Goldschmidt-Schiel” din Brașov au luptat alături de muncitorii vîrstnici împotriva cruntei exploatare, participînd la grevă. O delegație de 5 tineri a fost trimisă la directorul fabricii, pentru a cere satisfacerea revendicărilor lor. Cu toate că delegația a fost arestată, cu toate amenințările și persecuțiile poliției, datorită sprijinului muncitorilor vîrstnici, tinerii și-au susținut cu dîrzenie revendicările. În cele din urmă, sub presiunile muncitorilor, direcția uzinei a fost nevoită, ca în cadrul contractului colectiv obținut prin luptă să fie incluse și revendicările tinerilor muncitori. Printre aceste revendicări specifice tineretului, se numărau : folosirea ucenicilor numai în meserie, asigurarea angajării după terminarea uceniciei, școală gratuită de două ori pe săptămînă etc.².

Către sfîrșitul anului 1923, tinerii tipografi din Iași, sub conducerea organizației locale U.T.S., au declarat grevă.

Greva a început la tipografia „Viața romînească” și a durat două zile. Tinerii tipografi au reușit să impună patronului, pe lîngă alte revendicări, ridicarea salariului imediat după grevă cu 10 %, iar la o lună de la grevă, cu încă 15 %³. La această grevă s-au alăturat mai tîrziu și muncitorii tineri de la celelalte tipografii din oraș. Sub presiunea greviștilor, patronii au fost nevoiți să satisfacă, în cea mai mare parte, cerințele tinerilor muncitori. La fel, la marea grevă a muncitorilor forestieri din Valea Mureșului din martie 1923, tineretul a fost alături de muncitorii vîrstnici. Tineretul muncitor, sub conducerea Partidului Comunist, a participat activ la luptele clasei muncitoare din numeroase localități ale țării : la București, Cluj, Galați, Timișoara, Oradea etc.⁴.

Trebuie subliniat faptul deosebit de important că tineretul revoluționar înțelegea că îmbinarea luptelor economice cu cele politice era un bun al său. Astfel, tineretul muncitor s-a ridicat cu hotărîre împotriva scumpetei și a actelor de teroare, împotriva a tot ce lovea în interesele

¹ *Tineretul socialist*, nr. 35 din 8 aprilie 1923.

² *Uj harcos [Noul luptător]*, an. I, nr. 2 din 28 iunie 1923.

³ *Ibidem*, nr. 9 din 1 decembrie 1923.

⁴ Numai în intervalul ianuarie-iunie 1923 au avut loc 70 de greve, 4 lock-out-uri și 217 alte diferite conflicte de muncă. (Vezi *Documente din Istoria P.C.R., 1923—1928*, E.P.L.P., 1953, p. 131.

poporului exploatat. Aceasta rezultă și din manifestul cercului Uniunii Tineretului Socialist din București adresat tineretului și publicat în *Socialismul*¹.

Printre altele, în manifest se arată că de la fabrica „Lemaître” din cei 600 de muncitori concediați, peste 100 sînt tineri. Manifestul chema tineretul la întruniri pentru a protesta împotriva samavolniciei regimului burghezo-moșieresc, la luptă hotărîtă contra scumpetei, pentru front unic cu muncitorii vîrstnici, pentru încetarea bătăilor și corvezilor, pentru un trai mai bun.

O apreciere pozitivă cu privire la activitatea organizației revoluționare a tineretului muncitor² o găsim în organul P.C.R., *Socialismul*, care sublinia contribuția organizației nu numai la luptele pentru cucerirea revendicărilor imediate, ci la lupta generală a proletariatului împotriva regimului burghezo-moșieresc³.

Tineretul muncitor reorganizat „...mulțumită atitudinii lui curat muncitorești, a cîștigat încrederea și sprijinul muncitorimii din România”⁴. Tineretul muncitor din România, organizat, a cîștigat această încredere datorită faptului că a stat întotdeauna alături de clasa muncitoare în lupta dreaptă condusă de P.C.R. împotriva regimului burghezo-moșieresc.

În această perioadă se întărește și se dezvoltă organizația marxist-leninistă a tineretului. Lupta dusă de tineretul muncitor pentru întărirea și dezvoltarea organizației sale marxist-leniniste, pentru aplicarea în viața practică a hotărîrilor P.C.R. și ale Internaționalei Comuniste a Tineretului, arată clar că unificarea organizațiilor tineretului revoluționar din țara noastră se înfăptuia în ritm rapid, urmînd ca ea să fie consfințită de un congres general al tineretului.

Partidul Comunist din România îndemna tineretul muncitor să continue cu și mai multă hotărîre lupta împotriva regimului burghezo-moșieresc, arătînd că: „...tineretul nu trebuie să se dea bătut, împotriva burgheziei, că el trebuie să existe și să-și îndeplinească misiunea de a unifica, organiza, educa și conduce în luptă tineretul muncitor din această țară”⁵.

În ziua de 11 martie 1923 a avut loc la București o ședință plenară a C.C. al mișcării tineretului socialist în cadrul căreia s-a analizat situația organizațiilor tineretului din întreaga țară⁶. Plenara a constatat că, deși

¹ *Socialismul*, nr. 53 din 5 iulie 1923.

² Organizația marxist-leninistă a tineretului muncitor din România a fost creată în anii avîntului revoluționar. Ea a fost rezultatul procesului de maturizare revoluționară a mișcării tineretului socialist, început după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și accentuat după crearea P.C.R. Sub conducerea și îndrumarea P.C.R., în primăvara anului 1922 s-a convocat o conferință generală a tineretului. Conferința generală a tineretului muncitor, din București, de la 19—20 martie 1922, a marcat o cotitură radicală în viața și lupta tineretului muncitor, prin transformarea organizațiilor tineretului muncitor din Vechea Romînie, Transilvania și Banat într-o organizație unică revoluționară marxist-leninistă.

³ *Socialismul*, din 9 august 1923.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, din 9 februarie 1923.

⁶ *Tineretul socialist*, nr. 32, din 18 martie 1923.

au luat ființă o serie de noi cercuri ale tineretului muncitor¹, totuși, datorită persecuțiilor sălbătice dezlănțuite de regimul burghezo-moșieresc împotriva tineretului, s-a observat o scădere a numărului membrilor. Cu toate acestea, tineretul lupta mai departe cu hotărîre pentru întărirea rîndurilor sale.

Cu privire la activitatea tineretului din Transilvania și Banat, plenara a arătat că burghezia și moșierimea desfășurau în această parte a țării o campanie violentă încercînd, prin toate mijloacele, să lichideze organizațiile tineretului muncitor.

Plenara a hotărît schimbarea denumirii organizației „Mișcarea Tineretului Socialist” în „Uniunea Tineretului Socialist din România”, urmînd ca organul său central, *Tineretul socialist*, să apară de la această dată ca organ al „Uniunii Tineretului Socialist din România”². Numele de uniune era mai potrivit conținutului acestei organizații.

Pentru a înăbuși lupta clasei muncitoare și pentru a-și asigura și pe mai departe profituri uriașe de pe urma exploatării oamenilor muncii, regimul burghezo-moșieresc și-a întetit campania împotriva organizațiilor revoluționare ale clasei muncitoare și ale tineretului muncitor.

Autoritățile au interzis adunările cercului tineretului din București, Timișoara, Iași etc., poliția a invadat sediile organizațiilor tineretului, percheziționînd și arestînd pe conducătorii lui. „E lesne de ghicit pentru ce. Pe motivul că facem politică comunistă, guvernul ne interzice orice activitate...”³. În acele condiții, tineretul muncitor își strîngea și mai mult rîndurile în jurul Uniunii Tineretului Socialist, care organiza din ce în ce mai bine lupta împotriva atacurilor repetate ale claselor exploataatoare.

Cu ocazia zilei de 1 Mai 1923, Comitetul Central al Uniunii Tineretului Socialist din România a adresat un manifest tuturor cercurilor din țară ale tineretului muncitor. Manifestul îndemna întregul tineret muncitor la luptă hotărîtă, alături de muncitorii vîrstnici, pentru cucerirea zilei de 8 ore de muncă, ridicarea salariilor la nivelul costului vieții, amnistie generală, împotriva militarismului războinic, a exploatării copiilor în fabrici, a muncii de noapte a copiilor și a tinerilor muncitori, pentru pace cu Republica Sovietică, pentru front unic al tuturor exploataților⁴.

În scopul desființării organizațiilor tineretului muncitor, burghezia și moșierimea întrebuintau orice mijloace, de la arestări pînă la asasinări în masă. „Ea însă uită — arată *Tineretul socialist* — că organizația tine-

¹ Dintr-un raport al Comitetului Executiv al I.C.T. despre situația organizațiilor tineretului comunist din România, rezultă că au existat organizații ale tineretului în următoarele localități: București, Ploiești, Iași, Galați, Brăila, Constanța, Tr. Severin, Baeu, Roman, Vaslui, Focșani, Pitești, Birlad, Huși, Piatra Neamț, Fălticeni, Botoșani, Alexandria, Corabia, Tg. Frumos, Ștefănești. În același raport, se menționează că în Transilvania organizațiile tineretului erau mai slabe. Din alte surse reiese că în Transilvania au existat organizații ale tineretului muncitor la: Cluj, Timișoara, Brașov, Arad, Oradia, Petroșani, Lonea, Satul Mare, Anina etc. (Vezi Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar nr. 42287/275, special. p. 53—55).

² *Tineretul socialist*, nr. 3 din 18 martie 1923.

³ *Ibidem*, nr. 30 din 4 martie 1923.

⁴ *Ibidem*, nr. 38 din 29 aprilie 1923.

retului muncitor, existența Uniunii Tineretului Socialist e izvorită tocmai din mizeria tinerilor muncitori și a ucenicilor și din nevoia acestora de a lupta pentru o îmbunătățire a vieții lor, care nu se poate face decât prin unire și luptă organizată, de aceea ea nu-și poate atinge scopul, nu poate distruge organizația noastră...”¹.

„În contra tuturor loviturilor burgheziei — serie în continuare ziarul — organizația noastră (U.T.S.R. — *n. n.*) va rezista, va ști să lupte căci ea este singura armă de luptă a tineretului muncitor, contra exploataării capitaliste”².

Organizația tineretului muncitor se bucura de sprijinul neprecupețit al Partidului Comunist din România, de îndrumările sale, de puterea ideilor marxism-leninismului care învățau tineretul cum să meargă la ofensivă, cum să-și organizeze apărarea.

Văzînd că arestările și schingiuirile nu pot distruge organizațiile tineretului muncitor, guvernul țării au trecut la interzicerea lor. După ce au fost arestați conducătorii tineretului muncitor din București, din Transilvania, Banat etc., printr-un ordin al Ministerului de Interne. la sfîrșitul lunii mai 1923, a fost interzisă activitatea organizațiilor tineretului muncitor din Transilvania și Banat³.

Clasa muncitoare din țara noastră, sub conducerea P.C.R., s-a ridicat cu hotărîre împotriva acestui act tîlhăresc al regimului burghezo-moșieresc. În adunări de protest, muncitorimea cerea să fie anulat acest ordin. La o astfel de adunare la Oradea, muncitorii au cerut să fie imediat anulat acest ordin al siguranței⁴.

Organizația revoluționară a tineretului muncitor a primit în acel timp o dublă lovitură. Una directă, din partea autorităților și alta indirectă, din partea conducătorilor oportuniști ai Partidului social-democrat și al Consiliului general al sindicatelor.

Cu toate că la congresele sindicale care au avut loc la Brașov, în 1921 și apoi la Sibiu în 1922, majoritatea congresiștilor a hotărît ca, Consiliul general să dea tot sprijinul organizării și luptei tineretului, după aceste congrese elementele oportuniste ale Consiliului general au sabotat permanent această hotărîre, ba mai mult, au pus toate piedicile posibile în calea organizării tineretului.

În vechea Romînie, Consiliul general a interzis adunările tineretului în sediile sindicatului. „Ne-a denunțat că facem politică comunistă, făcînd astfel ca poliția să ne interzică întrunirile, ședințele în orice sală”⁵, scria în apelul adresat de C.C. al Uniunii Tineretului Socialist către întreaga muncitorime din România. La fel în Transilvania — scria în continuare apelul — Consiliul general „... a dus o operă de sabotare care fără exagerare se poate numi criminală. Tineretul de acolo a fost lăsat pradă loviturilor burgheziei, fără ca Consiliul general să ia vreo atitudine”⁶.

¹ *Tineretul socialist*, nr. 39 din 6 mai 1923.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, nr. 43 din 3 iunie 1923 (vezi și *Uf harcos*, nr. 1 din 10 iunie 1923.

⁴ *Uf harcos*, nr. 3 din 20 iulie 1923.

⁵ *Tineretul socialist*, nr. 52 din 5 august 1923.

⁶ *Ibidem*.

În mod permanent, oportuniștii din Consiliul general căutau să spargă unitatea de luptă a tineretului socialist. Din această pricină, Uniunea Tineretului Socialist îndemna întreaga muncitorime să impună Consiliului general ca la congresul sindical care urma să se țină la Cluj în luna septembrie 1923, să se discute și problema tineretului.

Congresul de la Cluj, cu toată împotrivirea conducătorilor oportuniști, a întâmpinat prin aplauze nesfârșite telegrama de salut pe care tineretul muncitor a adresat-o congresului.

Conducătorii oportuniști din mișcarea sindicală sprijiniți de autoritățile regimului burghezo-moșieresc s-au declarat împotriva discutării problemei tineretului la acest congres. Iată ce a declarat prefectul poliției din Cluj, când congresiștii au salutat telegrama tineretului muncitor: „Nu permit să se vorbească nici un cuvânt despre tineret, întrucât el nu există. Uniunea a fost desființată printr-un decret. Dacă se mai rostește un singur aplaus pentru tineret dizolv congresul”¹.

Conducerea oportunistă a sindicatelor a reușit cu ajutorul poliției burghezo-moșierești — prin înlăturarea de la lucrările Congresului a adevăraților reprezentanți ai muncitorilor — să spargă unitatea sindicală, unitate care era atât de necesară pentru mișcarea muncitorească.

Alături de muncitorii vîrstnici și tineretul s-a ridicat cu hotărîre împotriva spargerii unității sindicale. Problemele mari care stăteau în fața tineretului nu au fost discutate la Cluj. „Nimic din așteptările noastre nu s-a realizat — se arăta într-un articol de ziar — nimic din aceste probleme nu și-au găsit măcar un început”².

Spărgătorii unității sindicale au dus în această perioadă acțiuni pentru a produce sciziune și în sânul Uniunii Tineretului Socialist. „Acum — o dată cu distrugerea sindicatelor — spărgătorii încearcă din nou spargerea Uniunii noastre, încercînd din nou crearea noii Uniuni. În acest scop, vor să scoată și o gazetă a lor, pentru a produce confuzie în rîndurile tineretului”³.

Începînd din anul 1922, social-democrații de dreapta au încercat să creeze o nouă organizație de tineret denumită „Uniunea Tineretului Muncitor” — care trebuia să accepte întru totul conducerea partidului socialist.

Social-democrații de dreapta încercau prin aceasta să subordoneze activitatea tineretului muncitor Partidului social-democrat și Consiliului general al sindicatelor, sfătuiindu-l „... să nu facă nici un fel de politică muncitorească sau antimuncitorească (ei considerau că tineretul demascîndu-i ca trădători ai mișcării muncitorești face politică antimuncitorească — *n. n.*) să păstreze cu sfințenie autonomia sindicală ... și să asculte numai de sfatul lor”⁴ (sfatul trădătorilor — *n. n.*). Era vorba deci de o organizație de tineret reformistă.

Dar Uniunea Tineretului Socialist a demascat în fața tineretului muncitor organizat din România aceste încercări de spargere a unității

¹ *Socialismul*, nr. 75 din 20 septembrie 1923.

² *Tineretul socialist*, nr. 8 din 30 septembrie 1923.

³ *Ibidem*, nr. 12 din 18 noiembrie, 1923.

⁴ *Lumea nouă*, anul II, nr. 26 din 26 august 1923.

mișcării tineretului, arătînd că cei care lucrau pentru înființarea unei noi organizații a tineretului erau trădători ai intereselor clasei muncitoare și ai tineretului muncitor. În același timp, se arată că U.T.S. este singura organizație a tineretului muncitor, că aceasta va lupta împotriva oricărei încercări de a sparge frontul de luptă al tineretului¹.

Nerenunțînd la încercarea lor, elementele de dreapta din Partidul social-democrat au format în toamna anului 1923 un comitet central provizoriu al noii organizații „Uniunea Tineretului Muncitor” — cu sediul la Craiova². La această organizație nu a aderat decît o minoritate infimă de tineri. Majoritatea zdrobitoare a tineretului muncitor a luptat sub faldurile roșii ale P.C.R.

Cu toate schingiuirile și maltratarea siguranței și poliției burghezo-moșierești împotriva organizației revoluționare a tineretului muncitor, cu toate denunțurile elementelor social-democrate de dreapta, tineretul muncitor, condus și îndrumat de P.C.R. mergea cu fermitate înainte pe calea luptei revoluționare de eliberare socială și națională a poporului.

În întreaga țară se desfășura o muncă intensă în sînul organizațiilor de tineret, pentru pregătirea congresului care trebuia să consfințească unificarea mișcărilor tineretului muncitor din România și să hotărască afilierea oficială la Internaționala Comunistă a Tineretului.

Autoritățile regimului burghezo-moșieresc au interzis însă congresul tineretului fixat pentru aprilie 1924.

Nepuțindu-se ține Congresul, Comitetul Central al Uniunii Tineretului Socialist din România a publicat în ziarul „Tineretul Socialist” un comunicat prin care hotăra : „... să se discute pe larg în gazetă toate chestiunile și întreaga activitate a anului scurs, precum și noua atitudine pe care trebuie s-o aibă Uniunea...”³. Din cauza interzicerii congresului comunicatul prevedea ca toate chestiunile la ordinea zilei să fie întărite prin referendum. În urma acestui comunicat, afilierea organizației tineretului muncitor din țara noastră la I.C.T. a fost pusă în mod deschis în discuția organizațiilor de tineret. Era o confirmare de drept a unei situații de fapt.

Și pînă acum organizația tineretului muncitor din țara noastră își desfășurase activitatea sub conducerea I.C.T. Ea respecta și aplica în viață hotărîrile și sarcinile trasate de I.C.T. Prin urmare recunoștea Internaționala Comunistă a Tineretului drept conducătorul ei alături de P.C.R.

La Conferința generală a tineretului din 19—20 martie 1922 — conferință care a marcat crearea organizației marxist-leniniste a tineretului — tineretul muncitor din țara noastră și-a luat angajamentul prin scrisoarea adresată I.C.T., că va urma neabătut calea indicată de aceasta, calea luptei intransigente de clasă⁴.

¹ *Tineretul socialist*, nr. 34 din 31 martie 1923. (Vezi și *Tineretul socialist*, nr. 35 din 8 aprilie 1923).

² *Lumea nouă*, an. II, nr. 34 din 21 octombrie 1923.

³ *Tineretul socialist*, din 10 februarie 1924.

⁴ În scrisoarea către Internaționala Comunistă a Tineretului se arată : „Tovarăși, Conferința Tineretului Socialist din România întrunită în București la 19—20 martie (1922 — n.n.), vă trimite salutul ei frătesc, asigurîndu-vă că își va da toată silința pentru a face din

„Și pînă acum tinerimea muncitoare din România — scria ziarul *Noul luptător* — în I. C. T. a văzut adevăratul conducător al tinerimii muncitoare din întreaga lume, cu toate că din diferite motive afilierea la aceasta a fost imposibilă”¹.

Împotriva mișcării muncitorești și a Partidului Comunist din România, împotriva organizației tineretului muncitor, care activa sub conducerea P.C.R., regimul burghezo-moșieresc dezlanțuie cea mai cruntă teroare. Cele mai bune cadre ale P.C.R. au fost arestate, sediile partidului închise, ziarele confiscate. Toate acestea urmăreau aruncarea P.C.R., care activa semilegal, în neagra ilegalitate. Aceeași soartă i se pregătea și organizației marxist-leniniste a tineretului muncitor, deoarece aceasta lucra sub directa conducere a P.C.R.

După cum am văzut, congresul general al tineretului, care trebuia să consfințească unificarea, din cauza prigoanei regimului burghezo-moșieresc împotriva organizației tineretului muncitor, nu a putut avea loc.

În aceste condiții, Uniunea Tineretului Socialist din România a demonstrat din nou întregului tineret muncitor din țara noastră că a fost și este organizația comunistă a tineretului, că urmează pas cu pas îndrumările P.C.R.

U.T.S. a trecut la discutarea în presă (deci în mod deschis) a problemei afilierii la I.C.T., a pregătit totodată congresul general al tineretului, care s-a ținut prin referendum în ziarul „Tineretul Socialist” în luna aprilie 1924², congres care a declarat afilierea oficială a organizației marxist-leniniste a tineretului la I.C.T., precum și schimbarea denumirii organizației, în „Uniunea Tineretului Comunist”, denumire care corespundea într-adevăr structurii și caracterului organizației tineretului muncitor.

Aceasta a fost ocazia așteptată de slugile regimului burghezo-moșieresc, care au trecut imediat la interzicerea presei tineretului, la arestarea conducătorilor lui, la siglarea sediilor tineretului, la dizolvarea organizațiilor lui. În pofida tuturor persecuțiilor, organizațiile tineretului muncitor din țara noastră a îmbrățișat steagul comunist.

Organizațiile tineretului comunist — scria Tineretul socialist — „...vor arăta că nici teroarea și nici trădarea social-democrată nu pot stăvili inevitabilul, prăbușirea odiosului regim burghez și întronarea societății comuniste.

Cu încredere înainte! Victoria va fi a comunismului!”³.

Mișcarea tineretului comunist nu putea fi înfrîntă prin închisoare, gloanțe sau oricare alt mijloc folosit de burghezie și moșierime. Ideile comuniste însuflețeau lupta dreaptă a tineretului muncitor, sub conducerea partidului, pentru o viață mai bună. Cu toate că clasele exploatatoare dezlanțuiau cea mai cruntă teroare împotriva P.C.R. și împotriva tineretului comunist, cu toate că ele au interzis ziarele muncitorești, nu și-au atins scopul de a frînge avîntul mișcării muncitorești.

mișcarea tineretului din țara românească o platformă solidă pe care să se clădească societatea socialistă”. (Vezi *Tineretul socialist*, nr. 35 din 25 martie 1922).

¹ *Uj harcok [Noul luptător]*, nr. 2 din 15 aprilie 1924.

² *Documente din Istoria P.C.R. 1923—1928*, E.S.P.L.P., 1953, p. 189—192.

³ *Tineretul socialist*, nr. 22 din 1 Mai 1924.

„Cu toate loviturile burgheziei, noi vom continua să rămânem la posturile noastre și dacă în lupta cu asupritorii noștri unii dintre noi vor cădea, ne vor înlocui noi luptători pentru cauza comunistă, care este cauza proletariatului”¹.

Văzînd că nici persecuțiile cele mai sălbatice nu pot frînge voința de luptă a clasei muncitoare, nu pot destrăma organizațiile sale, regimul burghezo-moșieresc a trecut la interzicerea P.C.R., în primăvara anului 1924. O dată cu P.C.R. a fost interzis și vlăstarul său revoluționar, Uniunea Tineretului Comunist.

Prin aruncarea în ilegalitate a P.C.R., burghezia și moșierimea n-au putut însă lipsi clasa muncitoare din țara noastră de avangarda sa marxist-leninistă. „Partidul Comunist trăiește și va trăi! — arăta un manifest al P.C.R. adresat muncitorimii.—Din pămîntul în care voiește să-l îngroape oligarhia, Partidul Comunist renaște cu noi puteri. Alungat de la suprafața legalității, el va continua și în ilegalitate lupta, lărgindu-și activitatea și organizația și adîncindu-și rădăcinile în masele poporului muncitor”².

Sub conducerea P.C.R., Uniunea Tineretului Comunist, neprecupețindu-și forțele, va lupta pentru aplicarea în viața practică în sinul maselor largi de tineri muncitori a liniei Partidului Comunist.

Comitetul Central al U.T.C.R., în iulie 1924, printr-o circulară adresată organizațiilor tineretului, aducea la cunoștință interzicerea Uniunii Tineretului Comunist de către regimul burghezo-moșieresc³.

În circulară se arăta că regimul burghezo-moșieresc trecuse la dizolvarea P.C.R. și U.T.C.R. cu mult înainte, și anume o dată cu „... prigoana din partea oligarhiei asupra organizațiilor comuniste încă dinainte de 1 Mai; confiscarea ziarelor, arestarea fără nici un motiv a conducătorilor noștri numai pentru faptul că sînt comuniști, bătaii și schingiuri în beciurile siguranței, interzicerea adunărilor noastre etc. ...”⁴.

Regimul burghezo-moșieresc credea că prin acest act va putea să stăvilească lupta dreaptă a maselor muncitoare din țara noastră pentru o viață mai bună, credea că în felul acesta va reuși să lipsească masele largi de adevăratul lor conducător, Partidul Comunist din România.

Sub conducerea P.C.R., Uniunea Tineretului Comunist va continua lupta sa hotărîtă împotriva putredului regim burghezo-moșieresc. „Dacă este imposibil de a activa legal, vom lucra ilegal!”⁵, se arăta în circulara C.C. al U.T.C.

Condițiile extraordinar de grele ale ilegalității, scăderea neîntreruptă a nivelului de trai și încercările disperate ale regimului burghezo-moșieresc de a abate tineretul de la mișcarea revoluționară, prin crearea de organizații cu caracter fascist, au dus la creșterea conștiinței de clasă a tineretului muncitor, la unirea sa tot mai strînsă în jurul organizației sale revoluționare, Uniunea Tineretului Comunist.

¹ *Tineretul socialist*, nr. 21 din 6 aprilie 1924.

² *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 1/1955, p. 123.

³ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R. dosar nr. 42.287, f. 123.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

În toamna anului 1924 a avut loc un eveniment însemnat în viața mișcării muncitorești din țara noastră: Congresul al III-lea al P.C.R., primul congres ținut în condiții de ilegalitate deplină.

Pe lângă problemele importante legate de lupta clasei muncitoare din țara noastră, congresul a acordat o deosebită atenție și întăririi organizației revoluționare a tineretului muncitor. În acest sens, congresul a votat o serie de moțiuni privind lupta tineretului comunist.

Demascînd politica imperialistă a burgheziei și moșierimii romine, politică de pregătire de război împotriva Uniunii Sovietice, congresul cheamă tineretul muncitor din România să lupte împotriva acesteia. Moțiunea votată de congres în acest sens subliniază că „... una din datoriile sale de căpetenie (ale U.T.C. — *n. n.*) este ca, prin lupta pentru amnistie generală, militară și politică, să-i smulgă (pe cei arestați — *n. n.*), din ghiarele călăilor”¹.

Congresul al III-lea al P.C.R. analizînd sarcinile ce reveneau partidului pentru întărirea muncii în rîndurile tineretului, a indicat în rezoluțiile sale calea leninistă în problema cea mai arzătoare a tineretului, în problema conducerii de către partid a U.T.C., stabilind că la baza întregii activități a U.T.C. trebuie să stea ideologia partidului de tip nou, ideologia marxist-leninistă, că U.T.C. trebuie să-și desfășoare activitatea sub conducerea politică a P.C.R. Congresul trasa ca sarcină întregului partid „Sprijinirea efectivă a Tineretului Comunist pe baza autonomiei organizatorice și a subordonării sale politice față de partid”².

Congresul a scos în evidență faptul că celulele de partid trebuie să dea „... ajutor la crearea de celule ale tineretului comunist în fabrică și sprijinirea acestora acolo unde există”³.

Hotărîrile congresului al III-lea al P.C.R. privitoare la munca partidului în rîndurile tineretului au avut o mare importanță în lupta dusă de U.T.C. Ele au clarificat o serie de probleme care se puneau atunci în fața tineretului, s-a arătat care sînt formele de organizare și metodele de luptă ale U.T.C. în condițiile ilegalității și au scos în evidență faptul că U.T.C. poate obține succese în lupta sa împotriva regimului burghezo-moșieresc numai sub conducerea Partidului Comunist, singurul partid care apără consecvent interesele maselor muncitoare.

Imediat după Congresul al III-lea al P.C.R. (în luna octombrie 1924) a avut loc Congresul al II-lea al U.T.C.⁴. La baza lucrărilor congresului au stat principalele sarcini puse în fața U.T.C.-ului de către Congresul al III-lea al partidului.

Congresul al II-lea al U.T.C., analizînd situația organizatorică a Uniunii pe baza sarcinilor trasate de P.C.R., a arătat că una din sarcinile principale care stau în fața U.T.C. este de a crea puternice nuclee în întreprinderi, la sate, în școli și facultăți⁵. În același timp, s-a arătat că celulele U.T.C. trebuiau să lupte cu perseverență pentru a-și lărgi activitatea

¹ *Documente din istoria P.C.R., 1923—1928*, vol. II, E.S.P.L.P., 1953, p. 238.

² *Ibidem*, p. 251.

³ *Ibidem*, p. 266.

⁴ *Tîndrul leninist*, din 1 mai 1925.

⁵ *Ibidem*.

îndeosebi în întreprinderile mari, pentru că acolo sînt concentrați în producție foarte mulți tineri muncitori. Era necesar ca organizațiile U.T.C. să respecte cea mai strictă conspirativitate și să folosească toate posibilitățile legale în activitatea sa de zi cu zi. Era necesar de a atrage marea masă a tineretului neorganizat înspre U.T.C., de a educa tineretul, de a-i ridica nivelul cultural, de a-l antrena în lupta pentru revendicările lui specifice și pentru participarea activă la toate acțiunile clasei muncitoare organizate de P.C.R.

Vechea formă de organizare pe grupe, pe cartier, grupe de breaslă etc., nu mai corespundea cu necesitatea dezvoltării U.T.C., ea era o piedică în calea pătrunderii în masa tineretului muncitor. „Numai grupa în întreprinderi este în stare să ne asigure strînsa și statornică legătură cu masele largi ale tinerilor muncitori și țărani, mobilizarea și conducerea lor în lupta pentru guvernul muncitoresc și țărănesc”¹. Lozinca congresului a fost următoarea: „deplina reorganizare a Uniunii pe baza nucleelor de fabrică!”.

Prin hotărîrile pe care le-a luat, Congresul al II-lea al U.T.C. a dat un impuls puternic întăririi capacității de organizare și de luptă a U.T.C.

În condițiile ilegalității munca desfășurată de către U.T.C. era foarte grea. Activitatea ilegală cerea din partea uteciștilor nu numai curaj și spirit de sacrificiu; ea cerea totodată cea mai strictă disciplină de organizație, priceperea de a păstra în aceste condiții grele o legătură permanentă cu masele largi ale tineretului muncitor de la orașe și sate, din școli și universități și cu tineri militari. Iată cîteva prevederi statutare în legătură cu regulile stricte de conspirație pe care uteciștii trebuiau să le respecte:

„Fiecare membru și organ în mișcarea ilegală este obligat a se comporta în cadrul normelor de conspirație. Abaterea de la aceasta este considerată ca o indisciplină” (art. 83 din Statutul U.T.C.)².

Cele mai importante măsuri de conspirație prevăzute în statutul U.T.C.R. erau următoarele:

„a) necunoașterea organelor superioare, b) păstrarea la loc sigur a arhivei, c) aranjarea cu precauție a ședințelor și întrunirilor și d) în general cea mai mare precauție în fiecare acțiune de teren” (art. 84)³.

Perioada după ilegalizare a U.T.C. este caracterizată tocmai prin această luptă neobosită a tinerilor comuniști de a traduce în viață linia Partidului Comunist, de a angrena întregul tineret exploatat la lupta împotriva regimului de exploatare și asuprire. Hotărîrile Congresului al III-lea al P.C.R. și ale Congresului al II-lea al U.T.C. au învățat organizația revoluționară a tineretului să muncească pentru a îmbina în modul cel mai just munca ilegală cu cea legală.

În luna decembrie 1924 în condiții grele pentru activitatea U.T.C., apare primul număr al ziarului *Tînărul Leninist*⁴. În acest prim număr se

¹ *Tînărul leninist*, din 1 mai 1925.

² Arhiva centrală a Inst. de ist. a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., B. IX—12, inv. 177.

³ *Ibidem*

⁴ *Tînărul leninist*, nr. 1 din decembrie 1924.

arată că tineretul comunist cu toată teroarea dezlănțuită de burghezie împotriva sa, cu puteri sporite, va duce lupta sub steagul bolșevismului, pentru revoluția socială, pentru comunism.

Apariția acestui ziar ilegal al tineretului a constituit o armă importantă de luptă prin care organizația revoluționară de tineret a mobilizat tineretul muncitor din România în jurul lozincilor de luptă ale P.C.R. *Tînărul leninist* și celelalte ziare ilegale de tineret care apăreau în diferite regiuni ale țării au transmis permanent linia partidului în rîndurile tineretului. Ele au avut un important rol de organizare în sînul tineretului, un important rol propagandistic și agitatoric.

Arătînd importanța apariției ziarului tineretului comunist *Tînărul leninist* scria : „Sub teroarea anarhică și sîngeroasă a guvernului liberal, bazîndu-ne pe credința noastră revoluționară oțelită din ultima prigoană, scoatem gazeta noastră de apărare și pentru stringerea rîndurilor tinerilor muncitori și muncitoare de la sate și orașe”¹.

Pe baza hotărîrilor Congresului al II-lea al U.T.C. a fost elaborat și aplicat în viață în anul 1925 statutul U.T.C.²

În statut s-a precizat că la baza activității U.T.C. stă centralismul democratic, că politic U.T.C. este subordonată Partidului Comunist.

Capitolul III prevedea că Uniunea Tineretului Comunist se organizează pe bază de nuclee (în întreprinderi, uzine, mine, moșii, ferme, școli și universități) etc.³. Această formă de organizare a dus la întărirea U.T.C.

În scopul stringerii legăturilor Uniunii cu masele tineretului, pentru a cîștiga tineretul de partea U.T.C., statutul prevedea înființarea de fracțiuni ale tineretului comunist în syndicate, organizații sportive, culturale ale tinerilor țărani, ale tineretului social-democrat etc. Totodată, statutul arăta că sarcina de căpetenie a fiecărui membru al U.T.C. este de a păstra disciplina de organizație care impunea cea mai strictă conspirativitate.

La fel, în statut se acorda o atenție deosebită și elevilor, arătîndu-se că U.T.C. trebuie să înființeze organizații de copii, în scopul de a-i pregăti pentru activitatea viitoare.

Un apel al C.C. al U.T.C. adresat tineretului în 1925 arăta că tineretul muncitor de la orașe și sate trebuie să lupte cu hotărîre pentru legalizarea P.C.R. și a U.T.C.R., împotriva stării de asediu, pentru libertatea minorităților naționale, pentru grabnica eliberare a celor arestați de către regimul burghezo-moșieresc etc.⁴.

În prima perioadă a activității ilegale, pe baza hotărîrilor congresului al III-lea al Partidului Comunist din România, ale congresului al II-lea al U.T.C.R. și îndeosebi în urma plenarei C.C. al P.C.R. din iulie 1925, centrul de greutate al muncii U.T.C.-ului se pune pe călirea marxist-leninistă a cadrelor sale.

¹ *Tînărul leninist*, nr. 4 din 1 martie, 1925.

² *Ibidem*, nr. 1 din 1 decembrie 1924.

³ *Ibidem*.

⁴ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. nr. 34289/713, f. 78.

Lenin arătase încă în 1920 că sarcina principală a Uniunii Tineretului este de a învăța comunismul. Lenin arăta că aceasta presupune îmbinarea perfectă a două laturi : lupta revoluționară și însușirea ideilor socialismului științific.

În condițiile perioadei de care ne ocupăm, călirea marxist-leninistă a organizației revoluționare de tineret presupunea : stringerea legăturilor cu masele tineretului, respectarea strictă a regulilor de conspirație și a centralismului democratic, participarea la toate acțiunile clasei muncitoare, crearea unui puternic aparat ilegal, combaterea teoriilor străine de marxism-leninism.

Un ajutor prețios în călirea marxist-leninistă a tineretului muncitor din țara noastră a primit U.T.C. și din partea Internaționalei Comuniste a Tineretului, care în lumina hotărârilor Internaționalei Comuniste — a trasat sarcini concrete privind bolșevizarea Uniunilor de tineret ¹.

Un element nou și deosebit de important care caracterizează activitatea Uniunii Tineretului Comunist din România a fost marea atenție pe care a acordat-o și altor categorii de tineri, în afară de muncitori.

O muncă intensă a desfășurat U.T.C. în această perioadă și în rândurile studenților. C.C. al P.C.R. a adresat în vara anului 1924 studențimii din România un manifest ² în care arăta că oligarhia română „...nu dă studenților nici cămine, nici cantine, nici îmbrăcăminte, ci îi lasă să piară de foame în frig și zdrențuiți ; ea nu le dă nici cărți și nici posibilități reale de studiu, împiedicându-i astfel de a-și cuceri pregătirea culturală și profesională” ³.

Demascînd în fața întregii studențimi adevărata față a regimului burghezo-moșieresc, precum și țelurile urmărite de el de a împiedica studențimea să fie alături de clasa muncitoare, manifestul chema studențimea la luptă alături de masele exploatate, la luptă în front unic pentru cucerirea unei vieți mai bune.

În anul 1925, sub conducerea U.T.C. ia ființă în universitățile din țară organizația de luptă a studențimii democratice, denumită : „Uniunea Studenților independenți”.

Uniunea Studenților Independenți a dus o luptă hotărîtă, reușind, în scurt timp după crearea sa la București, să organizeze studențimea din întreaga țară. Așa de exemplu, la Iași au fost puse bazele organizației cu peste 300 de membri ⁴. Studenții din Iași, sub conducerea U.S.I., au organizat la 10 decembrie 1925 o zi de luptă împotriva regimului burghezo-moșieresc pentru o viață mai bună pentru studenții săraci. Ziua aceasta

¹ În martie 1925 a avut loc o ședință plenară lărgită a I.C.T. la care au participat reprezentanți ai tineretului comunist din Rusia, Anglia, America, India, China, Japonia, Germania, Franța, România etc. Una dintre cele mai importante probleme dezbătute de această plenară a fost bolșevizarea uniunilor de tineret. În afară de aceasta s-au mai discutat următoarele probleme : reorganizarea uniunilor de tineret pe baza nucleelor de fabrică, frontul unic, propaganda în rândurile tineretului sătesc, activitatea sindicală etc. (Vezi *Tîndrul leninist*, nr. 5 din 1925).

² Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., A. VIII—6, inv. 129.

³ Ibidem.

⁴ Ibidem, dosar nr. 32812/275, vol. I, f. 55.

„... a fost un adevărat simbol de luptă al studențimii de la Universitatea din Iași”¹.

După câteva luni de activitate, această organizație progresistă a studențimii sărace a fost dizolvată de autoritățile regimului burghez-moșieresc. Acest lucru nu a însemnat însă moartea organizației, care va continua lupta sub conducerea U.T.C. De altfel, însăși siguranța generală a statului burghez, în primăvara anului 1926, a fost nevoită să recunoască faptul că în universitățile din țară „... există un puternic curent antifascist și o mulțime de nuclee comuniste — care, coordonate cu instrucțiunile Centralei Tineretului Comunist, vor putea constitui o puternică avangardă de bolșevizare a universităților”². Studențimea democratică se îndrepta pe calea luptei revoluționare sub conducerea P.C.R., cu toate încercările burgheziei de a o abate de la această luptă.

Uniunea Tineretului Comunist din România îndeplinea cu cinstite toate sarcinile trasate de P.C.R. U.T.C.-ul căpăta noi forțe și, datorită legăturilor sale cu mișcarea internațională a tineretului și îndeosebi îndrumărilor permanente primite din partea I.C.T. Cu toate că primejdiile crescuseră, cu toate că poliția și siguranța urmăreau neîncetat activitatea uteciștilor, aceștia, trecând peste orice obstacol, păstrau legătura cu I.C.T. prin directive, manifeste, apeluri, circulări etc., care trăsau U.T.C.-ului sarcinile imediate de luptă. Acestea se publicau apoi în „*Tînărul leninist*”, organul ilegal al mișcării tineretului, fiind aduse astfel la cunoștința fiecărui utecist.

Este de asemenea important că I.C.T. învăța tineretul cum să lupte împotriva războiului pentru rezolvarea principalei sarcini internaționaliste și anume preîntâmpinarea războiului imperialist îndreptat-contra Uniunii Sovietice.

„Numai prin lupta de masă, prin demonstrații, prin greve, oprirea transportului trupelor și munițiilor se poate lupta contra războiului”, arăta un apel din august 1927 al Comitetului Executiv al I.C.T. adresat către tinerii muncitori, țărani, marinari și soldați din toată lumea³.

Apelul îndemna la demascarea permanentă și neobosită a frazelor mincinoase care vorbeau despre apărarea patriei burgheze, îndemna tineretul să facă agitație revoluționară, să facă propagandă de fraternizare cu Armata Roșie, să facă propagandă revoluționară ilegală în armatele burgheze pentru împiedicarea războiului. „Numai dacă distrugem veșnica pricină a războiului, putregaiul parazitar, capitalismul care se scaldă în marea de sânge, numai așa putem să facem imposibil războiul!” — scria în continuare apelul I.C.T.⁴.

Cu ocazia celei de a X-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, U.T.C. trasa din nou tineretului revoluționar sarcini în vederea luptei de apărare a Uniunii Sovietice, luptă care s-a desfășurat sub lozincă „Jos mâinile de pe Rusia Sovietică”.

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., dos. nr. 32812/275, vol. I, p. 55.

² Ibidem, f. 56.

³ *Tînărul leninist*, an. III, 1927, nr. 9 din august.

⁴ Ibidem.

Stabilizarea relativă a capitalismului începea să intre în declin. Pe măsură ce se apropia anul 1929, când criza economică a izbucnit cu deosebită tărie, creștea valul luptelor clasei muncitoare.

Sub îndrumarea P.C.R., Uniunea Tineretului Comunist din România, în condițiile grele ale ilegalității, ducea înainte, cu dârzenie, steagul roșu al luptei tineretului revoluționar. Tineretul participa activ la toate acțiunile duse de muncitori împotriva cruntei exploatare și crincenei terori exercitate de guvernele reacționare.

Astfel, în iunie 1926 la întreprinderea textilă „Colentina” din Capitală, o dată cu muncitorii și muncitoarele din întreprindere, și tineretul muncitor a părăsit lucrul în semn de protest, împotriva prelungirii zilei de muncă de la 9 la 10 ore.

În timpul grevei, ziarele muncitorești descriau pe larg condițiile de viață și de muncă ale muncitorilor de la textila „Colentina”. „Când treci pe la poarta acestor fabrici textile, în orele de prânz sau seara — scria *Viața muncitoare* — cel mai tragic tablou ți se înfățișează înaintea ochilor. Femei bătrâne și copile tinere de 12—14 ani, îmbrăcate în zdrențe, cu picioarele goale, stau rezemate de gardul fabricii, mîncînd cîte o bucată de pîine cu un fir de ceapă”¹.

Același ziar se ocupă îndeaproape de greva foamei declarată de cîteva zeci de tineri în semn de protest împotriva îndelungatei lor dețineri în prevenție, fără a fi interogați și pentru obținerea unui mai bun tratament material și moral în închisoarea Consiliului de război din Cluj².

Tineretul a participat la toate acțiunile muncitorilor; la Buhuși, unde peste 5 000 de muncitori au declarat grevă pentru îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață; la grevele care au avut loc la Reșița, în 1927 unde peste 6 500 de muncitori au declarat grevă; la Anina, unde greva muncitorilor a durat mai bine de două luni; la București, unde 2 000 de lucrători tipografi au declarat grevă etc.³.

În fața noii situații care se crease: intensificarea mișcării greviste, guvernul burghezo-moșieresc a dezlănțuit o nouă campanie de represiuni. El îndrepta loviturile în primul rînd împotriva P.C.R., singurul partid care lupta consecvent pentru drepturile maselor muncitoare. Dar cu toate loviturile burgheziei, P.C.R. continua să trăiască și să conducă lupta maselor muncitoare pentru o viață mai bună⁴.

Sub conducerea Partidului Comunist, U.T.C. ducea o muncă neobosită în rîndurile tineretului, pentru mobilizarea lui sub lozincile de luptă ale partidului. În ciuda grelelor lovituri date de poliție și siguranță prin arestarea a numeroase cadre ale U.T.C., aceasta nu și-a întrerupt nici un moment

¹ *Viața muncitoare*, an. III, nr. 37, din 20 iunie 1926.

² *Ibidem*.

³ *Analele Institutului de istorie a partidului*, I, nr. 4, iulie-august 1956, p. 116.

⁴ *Viața muncitoare* din 28 martie 1926 arăta că partidul poporului, al generalului Averescu, nici n-a ajuns bine la putere și a și declarat că „datoria oricărui guvern viitor e repri-
marca curentelor subversive” — înțelegînd prin „curente subversive” lupta clasei muncitoare pentru 8 ore de lucru, apărarea libertății sindicale, cererile de mărire a salariilor etc.

activitatea ¹. În „zilele roșii” de 1 Mai, 1 august — ziua împotriva războiului, prima duminică a lunii septembrie — ziua internațională a tineretului, 7 Noiembrie etc. „...steagurile roșii se ridicau pe coșurile fabricilor, tineretul ieșea în stradă la demonstrații, manifestele se împrăștiau” ².

Siguranța socotea că arestînd conducătorii U.T.C. va lichida întreaga organizație care ar fi rămas astfel descumpănită. În realitate, arestările continuau și în ciuda acestui fapt agenții erau nevoiți să dea jos drapelele roșii, să conștate manifeste, se chinuiau să împrăștie mitingurile și demonstrațiile ³. Rîndurile luptătorilor nu se răreau însă. Slugile stăpînirii făceau totul pentru a stăvili mișcarea comunistă. Este interesant de arătat de pildă că prefectul poliției din Galați a fost trimis tocmai la Londra, la Scotland Yard, să învețe meseria de vînător al comuniștilor ⁴.

În numeroase greve ale muncitorilor, tinerii erau folosiți ca oameni de legătură sau în pichetele de rază. În 1928, la fabrica „Székely și Réti” din Tg. Mureș s-a declarat o nouă grevă. După 8 săptămîni de grevă, în care timp patronul încă nu acceptase condițiile puse de muncitori, în cele din urmă a trimis să i se aducă muncitori lemnari de la Timișoara, în scopul de a sparge greva muncitorilor din Tg. Mureș. O tînără utecistă a adus informații precise asupra demersurilor întreprinse de patron în acest sens, aflînd chiar trenul cu care urmau să sosească muncitorii timișoreni. Datorită acestor informații, partidul a avut timp să mobilizeze greviștii care au întîmpinat muncitorii timișoreni cu chemări de solidarizare la grevă. Timișorenii au răspuns cu entuziasm chemărilor, solidarizîndu-se cu greviștii cerînd în același timp patronului bani pentru înapoiere ⁵.

În acei ani grei de activitate ilegală P.C.R. a căutat să se folosească de toate posibilitățile legale în vederea apărării intereselor celor ce muncesc. După cum am arătat mai sus, în perioada stabilizării relative a capitalismului, sarcina principală a comuniștilor era să pregătească masele de asupriți în vederea bătăliilor sociale ce aveau să vină. Partidul Comunist avea nevoie să întărească legăturile sale cu masele. Pe această linie se situează și lupta pentru folosirea posibilităților legale. O primă măsură a fost crearea unor organizații legale, în care P.C.R. exercita o serioasă influență politică. Printre ele se numărau: syndicatele unitare, Blocul Muncitoresc Țărănesc, Comitetul de ajutorare de pe lîngă syndicatele unitare, Comitetul pentru amnistie etc ⁶. În toate organizațiile amintite activau importante grupuri de uteciști. O altă măsură tot atît de importantă era munca comuniștilor în organizațiile legale reformiste și chiar burgheze în care existau mai mult sau mai puțin mase de oameni ai muncii: Syndicatele afiliate la Internaționala de la Amsterdam, organizațiile cultural-sportive etc.

¹ În această perioadă U.T.C.R. avea următoarele comitete locale: București, Ploiești, Turnu Severin, Craiova, Brăila, Galați, Constanța, Iași, Focșani, Cluj, Tg. Mureș, Oradea-Mare, Brașov, Arad, Timișoara etc. (Vezi Arhiva Institutului de istorie a partidului, dos. 32812/275, vol. I, p.9).

² *Tînărul leninist*, nr. 3, martie 1928, p. 23.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, p. 18 — 19.

⁶ *Analele Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R.*, nr. 4, iulie-august 1956, p. 117.

U.T.C. a dat un sprijin serios lărgirii activității organizațiilor democratice legale și în special Blocului Muncitoresc-Țărănesc. Tinerilor uteciști li se încredințau în special sarcini pe linia propagandei electorale în favoarea B.M.T., și anume popularizarea programului blocului, a candidaților, lipirea afișelor etc.¹.

De asemenea, tineretul revoluționar s-a încadrat în rîndurile sindicatelor luptînd cu hotărîre pentru : 8 ore de muncă, mărirea salariilor, împotriva legii sindicatelor (legea Trancu-Iași) care interzicea tinerilor pînă la 18 ani dreptul la organizare, împotriva spărgătorilor de grevă, împotriva termenului lung de 4--5 ani ucenicie etc.

În vederea atragerii tineretului muncitor în sindicate alături de vîrstnici, în vederea satisfacerii revendicărilor tineretului proletar, s-a organizat între 11 și 18 ianuarie 1926 o săptămîină sindicală de propagandă a tineretului².

Comuniștii foloseau din plin orice prilej pentru a se ridica împotriva exploatării și asupririi clasei muncitoare. Astfel, de 1 Mai, în Capitală s-a organizat o mare întrunire sindicală în cadrul căreia s-a discutat și situația tineretului muncitor. Cu acest prilej, au fost demascați guvernânții țării care opreau tineretul pînă la 18 ani să se organizeze, trecînd însă cu vederea faptul că împotriva legii se foloseau copii de 10, 11 și 12 ani la munci oșitoare de cîte 10, 12 și chiar 14 ore pe zi.

Întrunirea s-a ridicat în apărarea ucenicilor, împotriva bătăii, pentru 2 ani de ucenicie, pentru frecventarea școlilor industriale în orele de lucru, pentru legalizarea U.T.C. și pentru amnistierea conducătorilor comuniști etc.³.

Uteciștii activau atît în secțiile Sindicatelor Unitare cît și în sindicatele care se găseau sub influența social-democraților de dreapta. Ei au primit chiar sarcina de a contribui la organizarea sindicatelor din fabricile textile.

Rezultatul muncii consecvente a multor uteciști a fost crearea de numeroase sindicate în întreprinderi⁴.

Manifestele partidului și U.T.C., în ciuda grelelor condiții de ilegalitate, răspîndeau peste tot îndemnul partidului și U.T.C.

„Nici un pas înapoi ! — se adresa poporului muncitor din România un apel al P.C.R. și U.T.C.R. din noembrie 1926.—La teroarea răspund_ți prin muncă și mai intensă de mobilizare și organizare a maselor, prin luptă și mai hotărîtă pentru unificarea sindicală, frontul unic al muncii și pentru legalizarea Partidului Comunist și a Uniunii Tineretului Comunist din România...”⁵. Apelul se adresa în același timp și muncitorilor din organizațiile social-democrate astfel : „Întindeți mina voastră frățască muncitorilor comuniști unitari (din Sindicatele Unitare — *n.n.*) și a celor neorganizati ! Cereți conducătorilor voștri unificarea sindicală printr-un congres

¹ *Tînrul leninist*, nr. 3 din martie 1928, p.23.

² *Viața muncitoare*, an. III, nr. 14, din 10 ianuarie 1926.

³ *Ibidem* nr. 31 din 11 mai 1926.

⁴ *Tînrul leninist*, nr. 3 din martie 1928, p. 23—24.

⁵ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos., nr. 33310/3554, f. nr. 16.

comun al tuturor sindicatelor, cereți frontul unic proletar cu Partidul Comunist, Uniunea Tineretului Comunist și cu toate organizațiile de luptă ale maselor. Luptați împotriva terorii albe. Luptați pentru legalizarea Partidului Comunist și a Uniunii Tineretului Comunist din România”.

În același sens vorbește și circulara C.C. al U.T.C.R. din mai 1927, accentuând asupra faptului că Ajutorul Roșu a luat inițiativa organizării unei acțiuni largi de masă în vederea luptei pentru : îmbunătățirea condițiilor de viață ale deținuților politici, legiferarea unui regim special pentru aceștia, cucerirea amnistiei generale etc. Circulara scoate în evidență faptul că „...50% din deținuții politici sînt tineri muncitori, sînt membrii Uniunii noastre, sînt luptătorii, conducătorii noștri”¹.

În anul 1927, U.T.C. înregistrează un nou succes, prin reapariția organului său central ilegal *Tînărul leninist* care a adus un aport serios în lupta de organizare și întărire a frontului unic al celor ce muncesc². În articolul de fond al ziarului se arată că „*Tînărul leninist* reapare pentru a duce lupta alături de Partidul comunist, alături de toți muncitorii revoluționari, împotriva monarhiei...”.

Tînărul leninist reapare pentru a duce lupta împotriva războiului, pentru pace cu Rusia Sovietică...”³.

În aceste condiții — arăta *Tînărul leninist* într-un apel către membrii U.T.C. „...rindurile noastre trebuie să fie strînse și mai temeinic, fiind pătrunse de voința și mai tenace de luptă și abnegație pentru îndeplinirea sarcinilor noastre”⁴.

Suferințele îndurate de tineret, exploatat pînă la sînge de regimul burghezo-moșieresc, l-a unit și mai strîns în jurul U.T.C. în lupta sa împotriva putredului regim capitalist. Sub lozincile revoluționare : jos teroarea albă sîngeroasă și toate organele burgheziei de împilare și de tortură ; siguranța, jandarmeria și consiliile de război, jos justiția de clasă burgheză, trăiască revoluția proletară — își desfășura în această perioadă activitatea U.T.C.-ul.

În condițiile apropierei de sfîrșit a stabilizării relative a capitalismului și pe măsura creșterii luptei revoluționare a maselor muncitoare din pricina adîncirii mizeriei poporului în condițiile intensificării pregătirilor de război împotriva Uniunii Sovietice, în anul 1928 a avut loc cel de al IV-lea Congres al Partidului Comunist din România. Congresul a adoptat o rezoluție specială în chestiunea Uniunii Tineretului Comunist⁵. Rezoluția a analizat situația economică a maselor largi de tineret, situația grea în care se afla tineretul muncitor, munca istovitoare care depășea puterile lui, salariul de mizerie pe care-l primea, maltratările, lipsa de drepturi politice etc.

În același timp, însă, rezoluția arăta că burghezia căuta prin toate mijloacele să atragă tineretul de partea sa, pentru a-și atinge scopurile

¹ Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dos. 32812/275, vol. I, f. 158.

² La sfîrșitul anului 1927 a mai apărut „Luptătorul”, organ periodic al secției locale U.T.C. din Iași (vezi Arhiva centrală a Institutului de istorie a partidului de pe lîngă C.C. al P.M.R., dosar, nr. 32812 275, vol. I, p. 172).

³ *Tînărul leninist*, nr. 9 din august 1927.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Documente din istoria U.T.C.R., 1917—1944, Ed. tineretului, 1958, p. 141.

criminale, de a dezlănțui un nou război împotriva Uniunii Sovietice. Ea căuta să atragă tineretul, semănând în mijlocul lui ura națională, șovinismul etc.

După primul război mondial și în deosebi în perioada stabilizării relative a capitalismului, clasele exploatatoare au încercat să abată tineretul revoluționar și prin clasicele metode diversioniste : agitația fascistă și naționalistă.

Sub firma unor organizații „cultural-sportive” se creează asociația cercetașilor români, „prieteni marinei” diverse societăți studențești care desfășurau în realitate o activitate antipopulară, încercând să distragă atenția tineretului de la problemele lui vitale. Imperialiștii americani își deschid la noi în țară o sucursală pentru răspîndirea otravei misticismului în rîndurile tineretului. Este vorba de filiala Organizației Internaționale a tinerilor creștini (IMCA). Mai mult, aceasta este perioada în care iau ființă primele organizații fasciste : Liga Apărării Național Creștine — LANC — condusă de A. C. Cuza și mai târziu Legiunea Arhanghelului Mihail, transformată în mișcare legionară.

Scopul acestor organizații era lupta împotriva comunismului și abaterea tineretului muncitor prin diversiuni naționaliste-șovine de la lupta de clasă.

Partidul comunist demasca cu toată tăria aceste manevre ale burgheziei, educînd tineretul muncitor în spiritul adevărului, al conștiinței de clasă.

Un loc însemnat l-a ocupat în rezoluție, analiza slăbiciunilor U.T.C.-ului. A rezultat astfel lipsa unei conduceri unitare, insuficiența muncii ilegale de masă, lipsa de atenție față de tineretul sătesc.

Rezoluția sublinia faptul că partidul trebuia să ducă o serioasă muncă în rîndurile tineretului care a jucat și va juca un mare rol în lupta dusă de partid împotriva asupritorilor clasei muncitoare. „Rolul tineretului — arăta rezoluția politică a congresului — se va mări cu apropierea luptelor hotărîtoare. Congresul consideră că partidul în întregime trebuie să acorde maximum de atenție acestui participant al frontului, activității în rîndurile tineretului proletar și țărănesc și să susțină cu toate mijloacele activitatea Uniunii Tineretului Comunist (U.T.C.) din România”¹.

Congresul al IV-lea al P.C.R. a fixat sarcinile imediate care stăteau în fața U.T.C.

Intensificînd activitatea sa prin mobilizarea tineretului la luptele clasei muncitoare, prin scoaterea în mod permanent de foi, ziare ilegale etc., U.T.C. trebuia să învețe să îmbine cît mai bine formele de muncă ilegale cu cele legale pentru a asigura astfel succesul în lupta pentru cucerirea maselor de tineri. În acest sens rezoluția congresului arăta că „intensificîndu-și activitatea ilegală U.T.C. trebuie să utilizeze diferite forme și posibilități de muncă legală căutînd să cucerească în toate organizațiile legale ale tineretului muncitor și țărănesc cu caracter politic-cultural și sportiv conducerea și să le dea acestor organizații un caracter revoluționar”².

¹ Documente din istoria P.C.R., 1923—1928, E.S.P.L.P., 1953, p. 573.

² Documente din istoria U.T.C.R., 1917—1944, Editura tineretului, 1958, p. 113.

U.T.C. avea sarcina de a constitui pe lângă toate sindicatele secții ale tineretului, de a duce o muncă activă în toate organizațiile sportive cu caracter muncitorese, în organizațiile cu caracter cultural, să editeze o gazetă legală specială. Trebuia să răspîndească cuvîntul partidului și al U.T.C. în rîndurile studenților săraci și ale tineretului sătesc atrăgîndu-i în Uniunea Tineretului Comunist din România.

Rezoluția Congresului al IV-lea al P.C.R. a accentuat problema de căpetenie a mișcării revoluționare a tineretului muncitor și anume raporturile dintre partid și U.T.C. subliniind că „politicește U.T.C. trebuie să fie sub conducerea Partidului Comunist”¹.

În perioada anilor 1923 — 1928 s-a întărit continuu conducerea de către partid a Uniunii Tineretului Comunist. Congresul al IV-lea al P.C.R. a oglindit aceasta și a subliniat necesitatea conducerii de către partid în toate verigile U.T.C. de sus în jos, de la Comitetul Central pînă la celulele din întreprinderi.

Sub îndrumarea directă și permanentă a Partidului Comunist din România, U.T.C. a luptat cu curaj și abnegație pentru aplicarea în viață a sarcinilor trasate de partid.

În urma aplicării hotărîrilor Congresului al IV-lea al P.C.R. cu privire la tineret, U.T.C. a crescut și s-a întărit, în ciuda încercărilor burgheziei de a o distruge.

Creată în anii unei crunte prigoane, refăcîndu-și rîndurile în urma lovirilor primite, însușindu-și continuu ideile marxism-leninismului, Uniunea Tineretului Comunist din România era pregătită pentru luptele ce aveau să vină. La orizont apăruse spectrul crizei economice a anilor 1929—1933. Pe steagul roșu al uteciștilor erau înscrise cuvintele : „Tot înainte !” Și în vremuri de reflux revoluționar și în cele de mare avînt, U.T.C.-ul a fost la datorie.

¹ *Documente din istoria U.T.C.R., 1917—1944*, Editura tineretului, 1958, p. 145.

O PROBLEMĂ DE GEOGRAFIE ISTORICĂ

LOCUL UNDE S-A DAT BĂTĂLIA DINTRE ȘTEFAN CEL MARE ȘI PETRU ARON

DE

AL. I. GONȚA

Problema locului unde s-a dat bătălia dintre Ștefan cel Mare și Petru Aron a preocupat îndeaproape istoriografia noastră. Potrivit informațiilor sumare din cronicile slavo-române — mai ales cele din grupa putneană — cum și a celor relatate de Letopisețul lui Grigore Ureche și Cronica moldo-germană, se știe că lupta s-a dat la Doljești, sat pe Albăia în ținutul Romanului. Dar lipsa de date mai ample și mai precise în legătură cu acest important eveniment a dat naștere la discuții contradictorii. Deși la ele s-au angajat cei mai mulți dintre cercetătorii noștri și chiar istorici străini, totuși nici pînă astăzi nu s-a ajuns la fixarea locului, din cauza opiniilor împărțite ale istoriografilor.

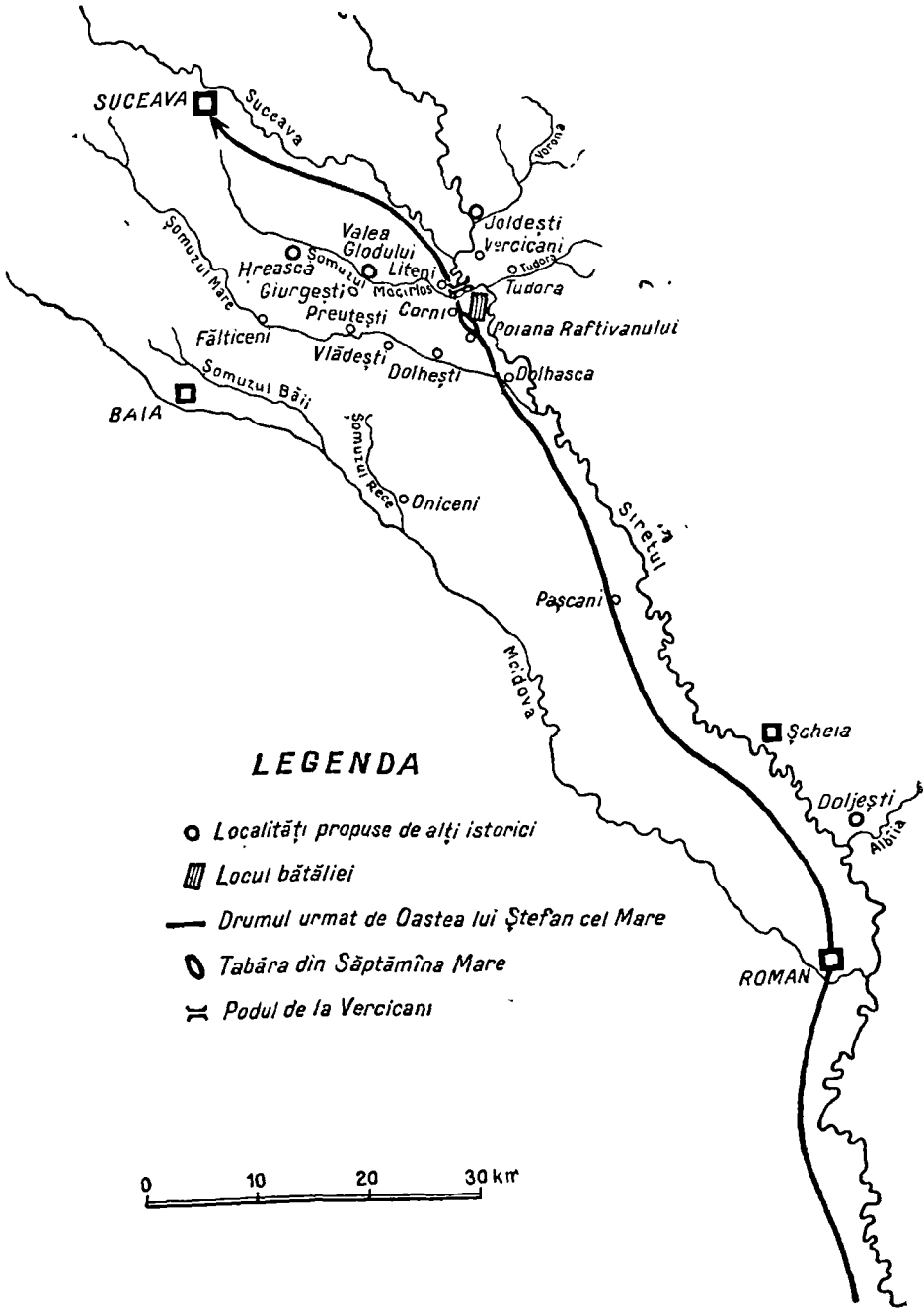
Avînd în vedere că evenimentul petrecut în primăvara anului 1457 este de o importanță capitală pentru istoria Moldovei, pentru faptul că a pus capăt celei mai tragice perioade, de lupte fratricide și sfîșieri interne și considerînd că problema a rămas încă deschisă cu toate discuțiile de pînă acum, ne vom ocupa în studiul de față de stabilirea locului, pe baza tuturor documentelor și izvoarelor narative ce ne-au stat la dispoziție.

În legătură cu locul unde s-a dat această bătălie, istoricii noștri își împart opiniile.

Majoritatea lor ¹, bazați pe cronicile slave și Letopisețul lui Grigore Ureche susțin că bătălia a avut loc la Doljești de pe stînga Siretului din ținutul Romanului.

¹ A. D. Xenopol, *Istoria romnilor din Dacia Traiană*, ed. a III-a. I. Vlădescu, vol. IV, p.11. N. Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare*, Ed. Administr. Casei școalelor, p. 65. Idem, *Istoria armatei românești*, Vălenii de Munte, 1910, vol. I, p. 114. Idem, *Istoria romnilor*, Buc.,

Un istoric polon, O. Gôrka, duce locul luptei la Doljoc, pîriu și deal pe Prut, aproape de Cernăuți ¹.

Un alt cercetător, Emil Diaconescu ², influențat probabil de A. D. Xenopol, care în volumul IV al cunoscutei sale lucrări de sinteză ³ spune că locul luptei ar fi Joldești de pe Vorona din ținutul Botoșani, face opinie separată și susține și el că bătălia ar fi avut loc la Joldești, Doljești fiind o greșeală a copistului letopiseșului ⁴.

La aceste opinii trebuie adăugată și aceea a cercetătorului ieșean, N. Grigoraș, expusă într-o comunicare ținută la 14 aprilie 1957 la Institutul de Istorie din Iași, cu ocazia aniversării a 500 ani de la înscăunarea lui Ștefan cel Mare. În textul acestei comunicări — mai apoi publicată — N. Grigoraș propune să se citească Dolhești în loc de Doljești, iar în nota 91 din aparatul critic de la pagina 49, dă ca loc al bătăliei și satul Hreasca și Pîrful Glodului ⁵, ambele pe Șomuzul Mic, ținutul Suceava.

Dat fiindcă problema prezintă asperități în rezolvarea ei și mai ales faptul că istoricii citați nu cad, toți, de acord asupra locului bătăliei, — va trebui să vedem ce spun mai întii izvoarele noastre.

Letopiseșul zis de la Bistrița, cea mai veche cronică moldovenească cunoscută nouă, spune că Ștefan voievod, fiul lui Bogdan voievod, a venit asupra lui Petru Aron voievod „în marșea cea mare la locul numit Hreasca la Doljești”, fără să arate că locul este pe Siret. *Къ ето(р) велик.... на място наричаемо Храсскъ с Должеци*⁶.

Cronica și Analele de la Putna, pun ciocnirea dintre cei doi rivali la 12 aprilie 1457, în joia mare (și nu în marșea cea mare), pe Siret, la vadul de la Doljești, după traducerea lui I. Bogdan ⁷ și I. Vlădescu ⁸. Dar originalul slav menționează că lupta nu s-a dat în vadul de la Doljești, ci pe Siret, „în Tină la Doljești *къ великѣи четръток на сиретъ на тинѣ оу должеци*” ceea ce este cu totul altceva. Elementele noi aduse de Analele de la Putna sînt deci Siretul și „tină” de lângă Doljești, folosind cuvîntul de „tină”

1937, vol. IV, p. 124. I. Ursu, *Ștefan cel Mare*, Buc., 1925, p. 12—13. C. C. Giurescu, *Istoria romnilor*, ed. IV, vol. II, p. 53. R. Rosetti, *Despre unele precizări recente a locurilor bătăliilor de la Doljești, Vaslui și Scheid*, Idem în *Anal. Acad. Rom.*, XV, 1933, extras, p. 3—4. I. Bogdan, *Vechile cronici moldovenești pînă la Urechia*, Buc., 1891, p. 253 nota 16 și p. 254. Idem, *Cronice inedite atîngătoare de istoria Romnilor.*, Buc., 1895, p. 42. I. Minea, *Letopiseșele moldovenești scrise slavonește*, în *Cercetări istorice*, Iași, vol. II, 1925, p. 234. M. Costăchescu, *Documente moldovenești de la Ștefan cel Mare*, Iași, 1933, p. 4.

¹ O. Gôrka, *Cronica epocii lui Ștefan cel Mare (1458—1499)*, Buc., 1937, p. 110, nota 5.

² E. Diaconescu, *Vechile drumuri moldovenești*, Iași, 1939, p. 94, 99.

³ A. D. Xenopol, *op. cit.*, vol. IV, p. 270.

⁴ *Buciumul român*, p. 86; C. Giurescu, *Letopiseșul Țării Moldovei întocmit după Gr. Urechia vornicul, Istrate logofătul și alții, de Simion Dascălul*, Buc. 1916, p. 42, r. 2.

⁵ N. Grigoraș, *Începuturile domniei lui Ștefan cel Mare, (1457—1459) în Studii și cercetări științifice*, Istorie, an. VIII, fasc. I, 1957, p. 49, nota 5.

⁶ I. Bogdan, *Cronice inedite*..., p. 37 și anexă, p. III.

⁷ Idem, *Vechile cronice*..., p. 194 și p. 144.

⁸ I. Vlădescu, *Izvoarele istoriei romnilor, Letopiseșul de la Bistrița și Letopiseșul de la Putna*, Buc., p. 116.

în loc de „hrească” corespondentul malorus (pentru „tină”) din Letopisețul zis de la Bistrița.

Cronica moldo-germană redă astfel evenimentele : „În anul cum se socotește de la nașterea lui Hristos, 1457, în luna lui aprilie, în ziua de 11, într-o marți, în săptămîna mare, dinaintea paștilor, veni Ștefan Vodă, fiul lui Bogdan Vodă cu o mică oaste împreună cu muntenii și cu cei din țara de jos, ca la vreo 6000 de oameni. Și veniră asupra lor Aron Vodă la un pîriu sau apă cu numele Hreasca, la Dolschecht. Așa goni Ștefan Vodă pe Aron Vodă din țară și rămase însuși domn prin forță” („*an einem pache ader waser mit dem namen Hresska beu der Dolschecht*”¹ spune textul german).

De aici reținem deci elementele, un pîriu sau apă numită Hreasca, ce se află lîngă satul Dolschecht (pe care O. Gôrka îl identifică cu Dolzok (Doljoc) deal aproape de Cernăuți².

Letopisețul Țării Moldovei, povestind evenimentele din săptămîna mare a anului 1457 spune că, Ștefan cel Mare „silind spre scaunul Sucevei, i-au ieșit înainte Petru Vodă Aron spre Siretiu la sat la Doljești, la Tină și s-au lovit în ziua de Joi Mari, aprilie 12, și înfrînse Ștefan Vodă pe Aron”³. În manuscrisul 3 numele satului este Joldești⁴, provenit, fie prin metateză, fie dintr-o greșeală de transcriere pe care am văzut că a folosit-o E. Diaconescu în lucrarea citată. Din analiza textului lui Ureche, vedem că, afară de cele trei elemente menționate de cronicile anterioare în determinarea locului bătăliei, după ce confirmă că lupta a fost pe Siret, aduce încă un element nou : drumul spre Suceava „silind spre scaunul Sucevei” spune Ureche, i-au ieșit înainte Petru Vodă Aron. Astfel că locul bătăliei a fost după toate elementele date de cronicile unde unde era :

1) loc, pîriu sau apă numit Hreasca sau tină, adică mocirlă ;

2) locul, pîrîul sau apa Hreasca sau tina era pe Siret ;

3) lîngă un sat numit Doljești sau Dolschecht ;

4) toate acestea să fie pe drumul spre Suceava, pe Siret ;

5) și aproape de Suceava, pe dreapta Siretului dacă ne gîndim că Ștefan a venit din Țara Romînească.

Întorcîndu-ne acum la localitățile propuse de istoricii și criticii textelor din letopisețe, putem foarte ușor să ne dăm seama, dacă ele întrunesc toate aceste cinci elemente principale cerute de textele citate mai sus ori nu.

Dacă analizăm poziția geografică a satului Doljești din ținutul Romanului, vedem că el este într-adevăr așezat pe Siret. Să admitem apoi că se află și pe drumul spre Suceava, deși se află pe stînga Siretului și nu pe dreapta lui. Cînd este vorba, însă, dacă în hotarul locului pe care este așezat se află vre-o mocirlă, sau tină, vedem că nu îndeplinește cel

¹ O. Gôrka, *op. cit.*, p. 110. ediția lui C. Chițimia, p. 36 și originalul german, f. 288 r.

² *Ibidem*, nota 5 „credem că lupta a avut loc mai curînd lîngă pîrîul de lîngă dealul Dolzok (Doljoc) aproape de Cernăuți”.

³ Ediția C. Giurescu, Buc., 1916, p. 42—43 ; C.C. Giurescu, *Gr. Ureche Vornicul, Simion Dascălul, Letopisețul țării moldovei pînă la Aron Vodă*, ed. a III-a ; p. 28 și P. P. Panaitescu, *Gr. Ureche, Letopisețul Țării Moldovei*, „pe Siretiu la Doljăști la Tină” ; p. 83, Ed. de stat pentru literatură și artă.

⁴ C. Giurescu, *op. cit.*, p. 42, r. 8 și note jos.

de-al patrulea element. Pîrîul pe care este aşezat, nu este deloc mocirlos la vărsarea lui în Siret. Ba din contra, albia lui, după numele pe care-l dau textele documentelor —, îl arată că are apa albă, curată, pîrîul numindu-se Albia, sau Albinea¹. De aici se poate conchide că albia pîrîului la vărsare era chiar pietroasă.

Satul, Doljeşti, exista cu acest nume şi în secolul al XV-lea. La 4 martie 1479 chiar Ştefan cel Mare, îl întărea lui Dajbog, pîrcălabul de Neamţ. Două părţi erau cumpărate de acesta de la Maruşca, fiica lui Oancea Doljăscul, iar, o parte, cu 200 zloţi, de la Nistor, fiul vitreg al lui Dolja². Dar neîndeplinind două din condiţiunile cerute de cronică, adică nefiind pe drumul spre Suceava de pe dreapta Siretului şi neavînd pîrîul cu numele de Hreasca, el nu poate fi admis ca loc al bătăliei.

Venind apoi la satul Joldeşti, din comuna Vorona (raionul Botoşani), trebuie să remarcăm de la început că un sat cu asemenea nume nu se găseşte în documentele vremii, în aceste părţi. Este adevărat că şi el este aşezat pe Siret, dar nu pe dreapta lui, ci pe stînga, în faţa Litenilor din ţinutul Sucevii, (r. Fălticeni), şi deci nici pe drumul direct spre Suceava. Mai are apoi şi un pîrîu glodos de la care-şi trăgea numele satul Glodeni, azi dispărut. Dar satul purta în acea vreme numele de Curtea Anuşcăi³ şi nu de Joldeşti, nume sub care apare pentru prima dată abia la 1620—1621⁴.

Deci nici nu poate fi vorba că, lupta ar fi avut loc la un sat, pe care contemporanii nu-l cunoşteau sub acest nume. În plus, dacă lupta s-ar fi dat pe locul indicat, era imposibil ca să nu se fi menţionat numele pe care-l purta atunci satul — Curtea Anuşcăi. În felul acesta cade şi ipoteza propusă pentru Joldeşti.

I. Bogdan comentînd numele Joldeşci, aflat şi în ediţia lui Kogălniceanu⁵, spune că „este o greşală” şi trebuie înlocuit cu Doljeşci Должешчи⁶ ce se găseşte chiar în unele manuscrise ale lui Ureche şi chiar în a lui Şincai⁷.

În ce priveşte opiniunea pentru dealul Doljoc de lingă Cernăuţi, ea nici nu poate fi luată în discuţie, pentru că nu întruneşte niciunul din elementele principale indicate de cronică. În afară de faptul că este vorba de un nume de deal, şi nu sat, Doljocul, este sus pe Prut şi nu pe Siret. Apoi el nici nu se află pe drumul moldovenesc ce urca pe dreapta Siretului de la Focşani spre Scaunul Sucevei, ci dimpotrivă, pe drumul ce venea din Polonia spre Suceava.

¹ M. Costăchescu, *Documente moldoveneşti înainte de Ştefan cel Mare*, vol. I, Iaşi, 1931—1932, p. 226—227, II, 247—248. I. Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, vol. I, 1913, p. 278—280.

² D. Bogdan, *Acte moldoveneşti din anii 1426—1502*, Buc., 1947, p. 61—65. *Doc. priv. ist. rom.*, A. XV, vol. II, p. 6.

³ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 594—596, la 16 noiembrie 1433.

⁴ *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XVII, vol. IV (1616—1620), Ed. Acad. R.P.R., 1956, p. 496 (doc. 628).

⁵ M. Kogălniceanu, *Cronicele României sau Letopiseşele Moldaviei şi Valahiei*, tom. I, Buc., 1872, p. 151.

⁶ I. Bogdan, *Vechile cronică...*, p. 253—254.

⁷ Gh. Şincai, *Hronica românilor şi a mai multor neamuri*, tom. II, Iaşi, 1853, p. 33.

O atenție deosebită merită ipoteza propusă de N. Grigoraș. Potrivit textului de la pagina 49 a studiului citat, ar reieși că lupta s-a dat la Dolhești, deși într-o frază localitatea Dolhești este dată ca sigură, iar în alta ca probabilă¹. Dar cercetătorul ieșan revine în aparatul critic sub nota 91 și afirmă că bătălia a avut loc la Hreasca² unde sînt mlaștini pe Șomuzul Mic sau poate la Pîrîul Glodului, azi Valea Glodului, afluent al Șomuzului Mic. Neavînd argumente convingătoare nici pentru una din cele trei ipoteze, domnia sa conchide pînă la urmă, că bătălia ar fi avut loc tot la Dolhești, dar în partea de apus a satului pe care-l pune în hotar cu satul Hreasca și mlaștinile lui³.

Astfel că, din felul cum sînt orînduite afirmațiile, nu știi pînă la urmă dacă lupta s-a dat la Dolhești, la Hreasca ori la Valea Glodului. Dar să le luăm pe rînd și să vedem dacă vreuna din aceste trei localități îndeplinește condițiunile cerute de cronici. E foarte posibil ca Dolheștii cronicelor să fie o scriere greșită pentru Dolhești. Dolheștii sînt apoi pe Siret ca și Dolheștii. Dar autorul nu aduce nici un argument în sprijinul afirmației sale. Odată ipoteza este dată ca sigură, odată ca probabilă, iar în concluzie, lupta este fixată la Dolhești la „tină” adică în mlaștină care de fapt, conform trimerii din Dicționarul geografic al lui Ionescu Serafim se afla la Hreasca. Ori între aceste două sate este o mare distanță — 18 km — și sînt despărțite între ele încă la acea vreme de satele Vlădeș⁴, Giurgești⁵ și Pleșești⁶. Apoi Hreasca este pe Șomuzul Mic, pe cînd Dolheștii sînt pe Șomuzul Mare. Dar chiar dacă ar fi mlaștini și la Dolhești — cum de altfel și sînt —, locul luptei nu a putut fi în partea de apus a satului Dolhești, pentru simplul motiv că nu îndeplinește un element principal cerut de Cronice: vadul Siretului, care în niciun caz nu poate fi dus la apus de Dolhești.

Ceea ce rămîne demn de reținut din această ipoteză, este ideea de a se citi Dolhești în loc de Doljești.

În ce privește Hreasca, loc al bătăliei, ipoteza cade pentru același motiv. Nu se află în vadul Siretului, deși Hreasca în limba slavă înseamnă de fapt mlaștină..

Venind acum la ultima ipoteză probabilă — Pîrîul Glodului sau Valea Glodului, ipoteza este înlăturată de documentele contemporane evenimentelor și de poziția geografică a Văii Glodului, ea neîndeplinind,

¹ „Totuși nu putem considera ca o greșală de copist în toate izvoarele noastre interne, Joldești în loc de Doljești. Mai sigur că lupta s-a dat la Dolhești, care se află la o mică distanță de Joldești, aproape de confluența Sucevei cu Siretul și pe partea dreaptă a acestuia cași Hreasca.

Probabil la Dolhești a încercat Petru Aron să zdrobească forțele concentrate de Ștefan, care se pregătea să cucerească Suceava”.

² „Hreasca, locul unde s-a dat lupta dintre Ștefan cel Mare și Petru Aron este așezat pe malul drept al Șomuzului Mic. Lîngă sat sînt mlaștini. Un afluent al Șomuzului Mic, pe stînga, este Pîrîul Glodului”.

³ „Așa dar informația izvoarelor din grupa putneană că lupta a avut loc la tină (на тину) este confirmată de situația locală de lîngă Dolhești”.

⁴ *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XVI, vol. I, p. 168 (doc. din 16 iul. 1520 azi satul Arghira). *Arh. st. Buc. M-reă Pobrata, Pach. XII/doc. 24.*

⁵ *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XVII, vol. III, p. 33 (doc. din 1611 sept. 1—1612 aug. 31).

⁶ *Ibidem*, XVI, vol. I, p. 409 (doc. din 25 mai 1543).

două, din cele cinci elemente principale cerute la identificarea locului bătăliei. Mai întâi nu exista un sat cu numele acesta pe atunci, satul purtând un alt nume. Al doilea, satul nu este pe Siret. Cercetînd documentele, am descoperit că satul în hotarul căruia este așezat astăzi Valea Glodului, se numea la 11 martie 1446 Dragomirești¹ de pe Șomuz „Апаромѣрѣши на шомушѣзѣ” spune textul slav. El se afla în stăpînirea mănăstirii de la Neamț, ca și la 22 august 1447² și 8 decembrie 1454³. Satul Dragomirești nu-și mai păstrează astăzi numele, dar se afla pe teritoriul satului Osoiu și Valea Glodului (din r. Fălticeni), care sînt și ele așezate pe dealurile Osoiu și Cotîrğași⁴, exact pe aceleași locuri de unde a dispărut satul Dragomirești⁵.

Or — se pune legitima întrebare —, era posibil ca lupta să se fi dat lîngă Hreasca, pe Valea Glodului, și să nu se pună numele satului Dragomirești de pe pîrîul Osoiu afluent al Șomuzului Mic ca și Valea Glodului și în locul lui să apară satul Doljești, care este mult mai departe? Se putea, oare, să nu știe diecii de la Curtea domnească, care notau principalele evenimente, că bătălia a avut loc la un pîriu care străbătea un sat cu numele Dragomirești, aflat sub stăpînirea mănăstirii de la Neamț și să nu-l menționeze? O asemenea omisiune nu este cu puțință, mai ales că satul Dragomirești este pentru ultima oară menționat în documente, cu trei ani înainte de înscăunarea lui Ștefan cel Mare. Ipoteza trebuie înlăturată și, în consecință, căutat în altă parte locul bătăliei.

Dar, dacă toate aceste localizări probabile cad una după alta, ca neîndeplinind toate elementele menționate în cronici, se pune întrebarea: Unde a putut fi atunci locul în care Ștefan cel Mare a fost atacat de Petru Aron?

Să încercăm să identificăm locul bătăliei pe baza informațiilor prezentate de cronice.

Pentru a putea identifica locul, va trebui să descoperim pe teren cel dintîi element indicat de cronice — adică unde era locul, pîrîul sau apa cu numele slav „Hreasca” din Letopisețul zis de la Bistrița și Cronica moldo-germană — corespondentul cuvîntului „tină” din Analele putnene și Letopisețul lui Ureche, care în fond și una și alta înseamnă mocirlă sau mlaștină în limba slavă.

Unde putea să fie deci Hreasca?

Cercetînd în documentele vremii, dacă există vreo mențiune despre așa ceva, am găsit în ele o localitate cu acest nume și un pîriu. Localitatea, este satul Hreasca din ținutul Sucevei (azi în raionul Fălticeni), care la 7 ianuarie 1403, se afla în stăpînirea mitropoliei de la Suceava⁶, iar la 30 decembrie 1576, apare sub stăpînirea lui Grozav vâtaf de hînsari⁷. Dar

¹ M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 251 și 258—259, I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 159.

² *Ibidem*, p. 288.

³ *Ibidem*, p. 517.

⁴ *Marele dicționar geografic al României*, Buc., 1902, vol. V, p. 707. *Dicționarul statistic al României*, Buc. 1915, vol. II, p. 850.

⁵ M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 259 și I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 159, identificare făcută pe verso pergamentului, văzută și notată de I. Bogdan.

⁶ M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 46—48.

⁷ *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XVI, vol. III, p. 80.

acesta este sat, localitate și departe la circa 18 km de Siret și de drumul spre Suceava, de pe malul Siretului. Deci, lupta nu a putut avea loc aici, deși satul este aproape de Suceava.

Mai norocos am fost, însă, când am dat de pîrîul mocirlos, care nu este altul decît Șomuzul Mic, numit în documentele vremii Șomuzul Mocirlos, uneori puturos — alteori mlăștinos.

Piraie cu numele de Șomuz avem în fostul ținut al Sucevei, patru ia număr.

1. Șomuzul Rece, „СРЪДЕНКІН ШСМЪЗЪК” pe valea căruia se află satul Oniceni pomenit la 15 martie 1493¹, este afluentul Moldovei la satul Stroiești — azi cătun în satul Drăgușeni (r. Fălticeni);

2. Șomuzul Mare ce izvorăște de lângă Sasca mică, este astăzi cunoscut sub numele de Șomuzul Băii² și se varsă la sud de Ciumulești tot în Moldova;

3. Șomuzul Mare, numit și Vechi, cunoscut documentelor începînd cu data de 2 iulie 1398³, se varsă în Siret, din jos de Dolhasca de astăzi, (r. Fălticeni);

4. Cel de al patrulea Șomuz cunoscut, Șomuzul Mocirlos „Хрѣскѣн sau Хрѣскѣн шомсѣк” în textul slav al documentului din 9 octombrie 1487⁴, se varsă în Siret, la răsărit de satul Rotunda, raionul Fălticeni, pe atunci în hotar cu satul Dolhești.

Șomuzul Mocirlos = Samus-ul din limba latină, care în Transilvania s-a numit Someș, sub influența maghiară, iar în Moldova a dat Șomuz, probabil sub influența slavă curge mai sus și aproape paralel cu Șomuzul Mare. El a fost numit *mocirlos* și *mlăștinos* Хрѣскѣн sau Хрѣскѣн⁵ în limba slavă, hreasc = Хрѣска în malorusă, exact așa cum apare în Letopisețul zis de la Bistrița și Cronica moldo-germană, pentru că, pe parcursul său, dar mai ales la gura sa, își împrăstie apele adunate din pădurile pe care le traversează. Pe ultima terasă pe care coboară, acolo unde Siretul face un cot spre răsărit cu direcția spre satul Tudora, apele lui creează o mlaștină sau mocirlă, împreună cu apele revărsate din albia Siretului, ori de câte ori sînt ploi abundente, dar mai ales primăvara. Acest fapt este confirmat și astăzi de bătrînul Ion Voroneanu, în vîrstă de 104 ani, din satul Dolhasca. Vorbînd despre faptul că oamenii din Dolhasca sînt veniți din fostul sat Ilisești, de pe stînga Siretului după 1800, preotul Iosif Popa, ne relatează, după spusele bătrînului Voroneanu, că „într-adevăr dreapta Siretului prezenta un bun adăpost fiind un loc mlăștinos și bine împădurit. În tot cuprinsul satului se observă urmele unor vechi cursuri de apă și mlaștini, care uneori pe timp ploios și astăzi se mai arată ca în trecut”⁶.

¹ I. Bogdan, *op. cit.*, vol. I, p. 442. M. Costăchescu, *Doc. de la Ștefan cel Mare*, p. 149.

² *Marele dicționar geografic*, vol. V, p. 525. Ionescu Serafim, *Dicționarul geografic al jud. Suceava*, Buc., 1894, p. 322.

³ M. Costăchescu, *op. cit.*, I, p. 16 și *Uricarul*, XVI, p. 293.

⁴ I. Bogdan, *op. cit.*, I, p. 306, reprodus și în M. Costăchescu, *Documentele moldovenesti de la Ștefăniță Voievod*, Iași, 1943, p. 151.

⁵ Fr. Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slawischen Sprachen*, p. 7–8; cf. I. Bogdan, *op. cit.*, I, p. 306–307 în note.

⁶ *Scrisoazea preotului Iosif Popa din Dolhasca*, raionul Fălticeni, din 27/III/1958, în proprietate personală.

Oamenii din Rotunda, de la gura Șomuzului Mocirlos, își amintesc de pusese bătrînilor și astăzi că „mai tot șesul Siretului pe aici a fost în trecut plin de ape”¹.

Astfel, din cauza mirosului greu al apei stătute, el este numit în documentele din sec. XVI—XVIII și Șomuzul Puturos și uneori chiar Împutit². Cu aceste date documentare la îndemînă, putem înlătura ușor presupunerea lui I. Bogdan, care pune originea cuvîntului Hreasca sau Hreățca, pe seama lui hreast = tufiș, spiniș; bulg.-sîrb: hrast; paleosl: hvrast³, teorie admisă și de Mihai Costăchescu⁴.

Locul acesta mlăștinos de la gura Șomuzului Mocirlos, întrunește apoi și alte condiții cerute de izvoarele analizate. El se află pe Siret și exact pe drumul spre Suceava, pe cea de a doua terasă a Siretului, pe care mergea vechiul drum moldovenesc și este așezată astăzi linia ferată, ce este urmată la cîteva sute de metri, numai spre apus, de dealuri înalte și împădurite, pînă astăzi. În plus, ne aflăm la o mică distanță de capitala țării de atunci, circa 40 km., adică trei-patru ore de marș pentru călărime, pînă la Suceava.

Dar, dacă locul din jos de gura Șomuzului Mocirlos îndeplinește patru din elementele menționate în cronici, îi mai lipsește totuși un element, cel de al cincilea, foarte important și anume: un sat numit Doljești, după numele stăpînului feudal care va fi fost un Dolga, Dolha sau Dolja.

Mențiuni despre satul care era în hotar cu gura Șomuzului Mocirlos și Vadul Siretului avem. În secolul al XIV-lea el apare numai cu specificarea persoanei care-l stăpînea. Într-un act emis la 2 iulie 1398 de cancelaria lui Ștefan voievod, în care se dăruiesc mănăstirii Pobrata satele dintre pîrîul Pobratei și Șomuzul Mare se arată că acestea se află în hotar cu hotarul de la Șendrea⁵, bunicul lui Șendrea portarul. Tot sub acest nume apare și în secolul al XV-lea la 20 iulie 1404⁶. Urmărit documentar satul cu pricina apare la 22 februarie 1502 sub numele de Dolhești⁷ dar nu sub acela indicat de cronică, Doljești. Dar dacă satul Dolhești apare documentar sub acest nume, atunci cum se explică faptul că, în Letopisețul zis de la Bistrița ca și în celelalte cronici satul este numit Doljești? Să fie oare vreo greșală? Din această încurcătură ne va scoate Cronică moldo-germană, filologia, și la urmă de tot Letopisețul zis de la Bistrița.

Că este vorba de satul Dolhești și nu de altul, ne-o arată Cronică moldo-germană a lui Schedel. Deși păstrată într-o formă prescurtată, această cronică ne precizează că, lupta dintre tînărul voievod și asasinul tatălui său a fost la un pîrîu sau apă cu numele de Hreasca, deci nu localitate. Am văzut că acest pîrîu nu poate fi altul decît Șomuzul Mocirlos

¹ Scrisoarea preotului Iosif Popa — din 1 mai 1958.

² Th. Codrescu, *Uricarul* XVI, p. 293.

³ I. Bogdan, *Cronice inedite...*, p. 71.

⁴ M. Costăchescu, *Doc. de la Ștefan cel Mare*, p. 5.

⁵ M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, vol. I, p. 16.

⁶ *Ibidem*, p. 50.

⁷ Sever de Zotta, *Note cu privire la neamul lui Șendrea, portar de Suceava, cumnatul lui Ștefan cel Mare*, în *Arhiva genealogică*, an. II, aprilie-iunie, 1913, p. 72—73. M. Costăchescu, *Doc. de la Ștefan cel Mare*, p. 13 și 14; I. Bogdan, *op. cit.*, II, p. 196.

numit în textul slav „Хрѣстѣн шомсѣт”. ‘Această apă curgea pe lângă hotarul unui sat care se numea Dolschecht, deci o formă deosebită de „Doljești”, înscrisă în toate celelalte izvoare. Bănuind că în Cronica moldo-germană s-a strecurat o greșeală de transcriere a acestui nume, am mutat litera s scrisă înaintea silabei din mijlocul cuvîntului și am pus-o înaintea ultimei silabe. În felul acesta ne-a ieșit numele de Dolhești, sat care se afla în hotar cu ambele Șomuze. Dar cum se putea oare ca diacul care a avut la îndemînă desigur și vreo copie a Letopisețului zis de la Bistrița, să facă o asemenea greșeală de transcriere. La prima vedere s-ar părea că da. Era foarte ușor să scapi un bastonaș din mijlocul consoanei slave ж și să scrii numai Х. Dar făcînd o paralelă filologică între Dolheștii din această cronică și Doljeștii celorlalte cronicе, mai ales din Letopisețul zis de la Bistrița, am putut constata că ambele cuvinte au aceeași rădăcină slavă: Дѣръ, Дѣръс, Дѣръж, Дѣръж, care prin fenomenul polnoglasei a dat Дѣръ = lung Дѣръх în limba ucraineană și Дѣръж¹, din care au derivat apoi toate satele cu numele de : Dolha, Dolhaia, Dolhasca, Dolheni, Dolhești, Dolga și Dolhopole, Dolzka, Dolja și Doljești².

Din documentul de la 4 martie 1479 pentru Doljești ținutul Romanului, am văzut că numele satului provine de la stăpînul său feudal, Dolja, care în fond nu înseamnă decît tot Lungul, iar fiul său se numește Oancea Doljăscul³.

Din alte documente moldovenești vedem că, satele cu numele de Dolhești își trag toate numele de la cognomenul „Dolh”⁴ = *Lungul* sau *Cel lung*. Că numele „Dolh” era un cognomen, traducere slavă a cuvîntului „Lungul” se poate vedea chiar din documentele secolelor XV și XVI. Toderică al Dolhii din 10 ianuarie 1497⁵ este numit Toderică Lungul într-un document din luna mai 1555⁶, deși ambele documente sînt originale slave.

De aici își poate da oricine seama că numele Doljești din Letopisețul zis de la Bistrița și Letopisețul lui Ureche provine din înmuierea lui *g* din cuvîntul Dolga, dînd numele de Dolgești apoi Doljești, fenomen petrecut și în cuvintele Dringa, Dringești-Drinjești; Horga-Horgești-Horjești; Giurcea-Giurgești și Jurjești, tot așa cum din Dolha a dat Dolhești. Ne aflăm deci în fața unui fenomen lingvistic obișnuit și nu în fața unei greșeli de transcriere, așa cum s-ar părea în formă.

Că satul Dolschecht din Cronica moldo-germană a lui Schedel, Dolheștii din documente, existent și astăzi pe Șomuz și Siret este identic cu Doljeștii din Letopisețul de la Bistrița, Analele Putnene și Letopisețul lui Ureche, ne-o confirmă chiar originalul slav al Letopisețului zis de la Bistrița.

¹ Fr. Miklosich, *Lexicon palaeo-slovenico-graeco-latinum*, Vindobonae, 1862—1865, p. 163.

² Iorgu Iordan, *Nume de locuri românești în Republica Populară Română*, Ed. Acad. R.P.R., 1952, p. 89.

³ D. Bogdan, *Acte moldovenești din anii 1426—1502*, Buc., 1947, p. 61—65, *Doc. priv. ist. Rom.*, A. XV, vol. II, p. 6.

⁴ M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. I, p. 51; *Doc. priv. ist. Rom.*, A. XIV-XV, vol. I, p. 26, pe Crasna la Vaslui, I, p. 27 și 122—123 pe Almași-Neamț, vol. II, p. 132.

⁵ *Ibidem*, XV, vol. II, p. 214.

⁶ *Ibidem* XVI, vol. II, p. 88.

Povestind luptele lui Ștefan cel Mare cu muntenii și Țepeluș la Rîmnic, în duminica de 8 iulie 1481, Letopisețul scrie : „atunci au căzut și Șendrea în acel război și au fost dus și îngropat lângă tatăl său, la Dolhești” и тогда и шандръ паде с томъ разбою и пришедъ ень и погребенъ с отца своего с Должарн¹.

Or, se știe de oricine astăzi — așa cum știa și Ureche la vremea cînd scria cronica sa ² — că mormîntul lui Șendrea portarul, ca și al soției sale, este în biserica de la Dolhești Mari ³ de astăzi, care este deci identic cu Dolhești cronicelor amintite. În consecință, bătălia a avut loc pe Siret, din jos de gura Șomuzului Mocirlos, în hotarul satului Dolhești și anume la cotu Poiana din sus de Poiana Raftivanului și Dolhasca. Amîndouă aceste sate sînt așezate pe hotarul satului Dolhești ⁴, care în vremea lui Ștefan cel Mare se mărginea la nord cu Litenii ⁵. Hotarul Litenilor atingea și la 15 iunie 1660 sub Ștefăniță Vodă Lupu — cum se poate vedea dintr-o hotarnică făcută de Neculai Buhuși marele logofăt — la sud, Vadul Gonțai, pe Șomuzul Mocirlos, hotarul satului Corni, al Dolheștilor și mergea apoi spre răsărit la Vadul Siretului, la locul menționat de cronică, unde a avut loc bătălia, în apropiere de care se varsă Șomuzul Mocirlos.

Satul Dolhasca de astăzi a continuat să se numească tot Dolhești pînă la 1840—1850, așa cum se poate foarte bine vedea din planurile de moșie aflate la Arhivele Statului din București ⁶.

Fugit din Moldova, în Transilvania și de acolo în Țara Romînească în toamna anului 1451, după 16 octombrie, data asasinării tatălui său la Răuseni, Ștefan cel Mare aștepta, la curtea lui Vlad Țepeș, momentul potrivit să-și răzbune moartea părintelui său și să ocupe tronul Moldovei. Conjunctura externă și evenimentele interne din Moldova îi oferă prilejul prielnic abia în primăvara anului 1457.

Ajutat de rudele sale și cu un sprijin armat ce nu va fi depășit 1 000 de călăreți munteni, oferit de Vlad Țepeș, — care va fi văzut în Ștefan un credincios aliat contra turcilor, — tînărul voievod pătrunse în Țara de Jos, probabil chiar în toamna anului 1456 ⁷. De aici, din Țara de Jos și-a adunat el peste 5 000 de călăreți, ajutat de Șendrea portarul cu fratele

¹ I. Bogdan, *Cronice inedite...*, p. 57 și 42 iar la anexă p. XI.

² Gr. Ureche, *Letopisețul Țării Moldovii*, ed. P. P. Panaitescu, 97.

³ N. Iorga, *Inscripții*, I, Buc., 1905, p. 63. Gh. Balș, *Bisericele lui Ștefan cel Mare*, Buc., 1925, p. 287.

⁴ Arh. St. Buc., *Mănăstirea Pobrata*, Pach. XII/doc. 18. Din acest document se poate vedea că Poiana Raftivanului este așezat în Cotu Poiana, are moară în Șomuzel (Șomuzul Mic) ca și Dolhasca. Aceasta din urmă își trage numele de la un om Neculai Dolhescu „carele în vremea răzmiriților au fugit din Dolhești și s-au făcut lui — și casă de așăzare în Cotul Poiana Siretului, de pe care om să și numește Dolhasca și astăzi în loc de Cotul Poiana (doc. din 27 aprilie 1824).

⁵ Arh. St. Buc., *Mănăstirea Pobrata*, XII/3 și 11.

⁶ Arh. St. Buc., Planul nr. 13 al moșiei Tătăruși, Planul nr. 14 al moșilor m-rii Pobrata și Gulia din jud. Suceava și nr. 38 al moșiei Platonești.

⁷ M. Costăchescu, *Observări istorice, cu privire la neamul lui Ștefan cel Mare*, Iași, p. 8. Idem, *Doc. de la Ștefan cel Mare*, p. 14, Sever Zotta, *Arhiva genealogică...*, p. 71—74.

său Ivanco, stăpînii satelor Nicorești, Poiana și Buciumeni¹, cu satele din jur Tomești, Hănțești, Vlamnic și Scutașii de pe Birlad², toate în ținutul Tecuciului³ și Cărbuneștii din ținutul Putnei⁴; de stăpînii satelor de pe pîrîul Cernu⁵, din ținutul Bacăului și de prietenii din copilărie de pe meleagurile Borzeștilor⁶. Adunarea cifrei de 5 000 de călăreți, destul de mare pentru acea vreme, ea reprezentînd exact jumătate din oastea țării cu care marele erou avea să înfrunte urgia lui Mahomed II în forturile de la Războieni, nu s-a putut face fără o pregătire în timp. O asemenea armată nu i-o putea pune la dispoziție nici într-un caz Vlad Țepeș. La chemarea lui Ștefan au răspuns toți cei din Țara de Jos, nemulțumiți de închinarea țării de către Petru Aron, turcilor. Aceasta este de altfel destul de clar menționată și de Cronica moldo-germană, care arată că Ștefan a venit cu 6 000 de oameni „munteni și cu cei din Țara de Jos”⁷.

În orice caz, Ștefan era gata de luptă la 1 aprilie 1457, cînd Petru Aron scria disperat protectorilor săi din Polonia să-l ajute să-i „facă pace și liniște din partea muntenilor și a ungurilor”⁸.

Astfel, în fruntea unei oști de 6 000 de călăreți, Ștefan, care în aprilie 1457 nu va fi avut mai mult de 22 ani, ajunse în duminica Floriilor — urmînd drumul moldovenesc de pe dreapta Siretului — la locul numit Hreasca, de la confluența Șomuzului Mocirlos, cu Siretul. Aici se opri și-și așează tabăra cu fața spre Suceava și cu spatele la sud, sub dealul împădurit al Cornilor de lîngă Poiana Raftivanului și Dolhasca, pe atunci în hotarul satului Dolhești, pe cea de a doua terasă a Siretului.

De ce s-a oprit aici și nu aiurea, este limpede. Era în satul surorii sale, căsătorită cu Șendrea, viitorul portar, Dolheștii de pe Șomuzul Mare pîrîu de la a cărui gură și pînă la gura Șomuzului Mocirlos nu sînt decît 5—6 km. Aștepta, probabil, să i se odihnească oastea — căci pînă la Suceava nu mai avea decît circa 40 km., adică 3—4 ore de marș pentru călărime.

Dar cum Petru Aron nu era dispus să predea Suceava fără luptă, se hotărî să atace întîi. Astfel, în ziua de marți, 12 aprilie, el încerca prin surprindere să nimicească oastea lui Ștefan. „Și venit-a asupra lor Aron Vodă” spune Cronica moldo-germană, iar Ureche povestește că „silind” Ștefan spre Suceava, „i-au ieșit înainte Petru Vodă Aron pe Siret, la sat la Dolhești, la Tină”.

Cum oastea lui Ștefan era odihnită și așezată pe o poziție dominantă, la poalele unui deal împădurit, i-a fost ușor să respingă atacul. Strîngînd rîndurile a lor săi și contraatacînd, Ștefan a împins oastea lui Petru Aron

¹ *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XVII, vol. I, p. 35—36.

² *Ibidem.* vol. IV, p. 152.

³ Alexandru Papadopol-Calimach, *Despre Gheorghe Ștefan voevod*, Buc., 1886, p. 150—151, doc., 5 nov. 1677.

⁴ N. Iorga, *Studii și documente*, IV, p. 112—113 și A. Papadopol-Calimach, *op. cit.*, p. 10—11.

⁵ N. Costăchescu, *Doc. de la Ștefan cel Mare*, p. 1.

⁶ *Ibidem*, p. 15.

⁷ O. Gôrka, *op. cit.*, p. 110; C. Chițimia, *op. cit.*, p. 36—37.

⁸ M. Costăchescu, *op. cit.*, II, p. 812.

cu spatele în mlaștina de pe prima terasă a Siretului, din jos de gura Șomuzului Mocirlos și închizînd-o în cotul făcut de Siret spre Tudora a nimicit-o, ori a luat-o prizonieră.

Victoria a fost smulsă ușor, căci mlaștina mărită de revărsarea Siretului și a Șomuzului Mocirlos, completată de topirea zăpezilor și abundențele ploi de primăvară, de pe aici, i-a venit în ajutor.

Înfrînt, Petru Aron își găsi salvarea prin fugă, trecînd granița în Polonia. În schimb, Ștefan cel Mare, victorios — deși nesatisfăcut complet, deoarece nu-și răzbunase încă moartea tatălui său — adună țara care-l aclamă domn. Lîngă același loc al victoriei, tot pe Siret, acolo unde s-a numit Dreptatea sau Cîmpia Dreptății, pînă tîrziu, loc în proprietatea mănăstirii Pobrota¹ în secolul al XVI-lea (ca și Dolheștii² și Cotu Poiana)³, Ștefan cel Mare fu uns domn de mitropolitul Teoctist, așa cum spun Analele de la Putna și Letopisețul lui Gr. Ureche. O a doua bătălie nu a mai avut loc. În ce privește discuția asupra celei de-a doua bătălii menționată de cronică, aceea de la Orbic, ne propunem să o reluăm cu alt prilej.

¹ *Doc. priv. ist. Rom.*, A, XVI, vol. II, p. 53, doc. din 20 martie 1554, confirmă existența locului Dreptatea pe Siret, contrar celor susținute de N. Grigoraș, care în același studiu afirmă că actul aclamării n-a avut loc așa după cum contestă și existența vreunui loc cu numele Dreptatea (N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 52).

² *Ibidem*, vol. II, p. 157; vol. III, p. 55.

³ *Ibidem*, vol. III, p. 151, 266; vezi și documentele mănăstirii Pobrota la Arhivele Statului-București.

SESIUNEA ISTORICILOR DE LA CHIŞINĂU

Iniţiativa Institutului de studii romîno-sovietic de-a organiza sesiuni comune între oamenii de ştiinţă din ţara noastră şi cei din U.R.S.S. — concretizată în sesiunea comună a istoricilor care a avut loc la Bucureşti în iunie a.c. — se dezvoltă în continuare. În planul de lucru pe 1959 I.S.R.S. şi-a propus organizarea de asemenea sesiuni pentru oamenii de ştiinţă şi din alte domenii; în acelaşi timp istoricii din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească au organizat o sesiune similară, care a avut loc la Chişinău în zilele de 27—29 noiembrie 1958.

Despre sesiunea din iunie de la Bucureşti s-a relatat în revista noastră. În ce priveşte sesiunea de la Chişinău, organizată de către Institutul de istorie de pe lângă Filiala moldovenească a Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. în cadrul filialei, aceasta şi-a atins scopul propus de organizatorii ei.

Fixîndu-se o problemă largă : raporturile romîno-ruse-ucrainiene — adică legăturile istorice dintre poporul romîn, în deosebi din Moldova, cu popoarele vecine rus şi ucrainean, s-a făcut apel la toţi istoricii sovietici cunoscuţi, care s-au preocupat de această problemă, precum şi la istoricii romîni. Filiala moldovenească a Academiei de ştiinţe din U.R.S.S. a invitat prin Academia R.P.R. cîţiva istorici romîni, cu propunerea de a susţine rapoarte sau referate.

Delegaţia romînă a fost alcătuită din cel ce semnează, în numele subsecţiei de ştiinţe istorice a Academiei R.P.R., Valerian Popovici, directorul Institutului de istorie de la Iaşi şi Şt. Ştefănescu, cercetător principal la Institutul de istorie din Bucureşti.

Dintre istoricii sovietici au participat : prof. L. V. Cerepnin de la universitatea „Lomonosov” din Moscova; E. I. Spivakovski, bun cunoscător al istoriei Romîniei; M. G. Sazina de la Institutul de istorie al Academiei de Ştiinţe a U.R.S.S. şi S. I. Samoilov — toţi din Moscova; I. Parhonciuc de la Chiev şi I. E. Başkin din Odesa.

Cei mai mulţi participanţi la sesiune, ca susţinători de rapoarte şi referate, au fost din republica moldovenească : 28 de la Chişinău, membri ai Institutului de istorie şi 2 de la Bălţi, membri ai filialei locale a institutului. La sesiune au participat şi reprezentanţi ai prezidiului filialei, printre care academicianul Dimo, A. M. Lazarev, ministrul culturii din Republica Socialistă Sovietică Moldovenească, A. Lupan, preşedintele Uniunii scriitorilor R.S.S. Moldovenească, V. Cireşenco şeful secţiei culturale a Comitetului Central al Partidului Comunist din R.S.S. Moldovenească şi alţii.

Numărul bogat al comunicărilor : 6 rapoarte și 26 referate — rapoartele erau comunicări mai mari de 50—60 minute, referatele mai mici, de 15—20 minute — participarea vie la discuții și mai ales tematica comunicărilor au dat sesiunii un caracter deosebit. Se poate afirma că mai toate comunicările prezentate au adus date noi, ce merită să fie folosite — după publicarea lucrărilor sesiunii — și la întocmirea Tratatului de istorie, sarcina principală a istoricilor din R.P.R. astăzi.

Vreau să subliniez îndeosebi importanța pe care au dat-o organizatorii sesiunii temelor din istoria contemporană a României : 9 din cele 26 referate și 2 din cele 6 rapoarte s-au ocupat de această perioadă, confirmând justa înțelegere a istoriei, conform concepției marxist-leniniste.

Sesiunea a avut loc în aula filialei Academiei, în prezența unui public numeros de cercetători științifici și membri ai corpului didactic superior de specialitate. Ea a fost deschisă de Dr. I. S. Grosul, președintele Filialei moldovenești a Academiei de Științe a U.R.S.S. și directorul Institutului de Istorie, care a scos în evidență rostul și importanța sesiunii, cea dintâi de un cuprins mai larg în tratarea raporturilor moldo- și romîno-rus-ucrainiene. Au urmat primele patru rapoarte și cîteva referate în prima zi, alte două rapoarte și referate a doua zi, iar a treia zi restul de referate și discuții, cu cuvîntul de încheiere al președintelui filialei.

S-a păstrat ordinea cronologică a temelor, de istorie medie, modernă și contemporană.

Dintre rapoartele și referatele de istorie medievală, unul din cele mai interesante a fost raportul susținut de profesorul Cerepnin sub titlul „Din istoricul gîndirii obștești în Rusia și în Moldova de la sfîrșitul veacului al XV-lea și începutul veacului al XVI-lea”. Un alt raport de istorie medie a fost acela al lui N. Mohov, directorul adjunct al Institutului de istorie din Chișinău, tratînd despre „Etapile de bază și formele legăturilor moldo-ruso-ucrainiene în veacurile XV—XVIII”. Tema formelor comune ruso-romîne a fost atinsă și de raportul lui Șt. Ștefănescu, care a vorbit despre „Elemente comune de civilizație feudală în țările romîne și Rusia. Procesul legăturii de glie a țăranilor la sfîrșitul secolului al XVI-lea”.

Din domeniul istoriei medievale au fost expuse și cîteva referate care s-au ocupat de „Activitatea lui Dimitrie Cantemir în Rusia” (V. N. Ermurațkii), de detașamentele moldovenești din războiul ruso-turc 1768—1774 (I. A. Kotenko), de „Legăturile comerciale dintre Rusia și Principatele dunărene la finele veacului al XVIII-lea” (I. V. Semionova), de „Recensămintele populației din Moldova în anii 1772—1774” (P. G. Dimitriev); cîteva documente feudale inedite au fost prezentate de P. Dimitriev, D. Dragnev, P. Sovetov și I. Nemisov; despre „Noi contribuții la stabilirea graniței Rusiei la Dunăre în 1812—1817” a tratat E. Certan; un ultim referat „Despre scrisorile lui Gheorghe Asachi către Pavel Kiselev” a fost susținut de L. Berezneacov. Valerian Popovici de la Iași a susținut referatul „Rolul Rusiei în eliberarea poporului romîn în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea”.

Din domeniul istoriei moderne citez comunicările lui M. Munteanu despre oglindirea istoriei țărilor romînești în revistele rusești din veacul al XIX-lea; S. Samoilov despre întărirea prieteniei romîno-ruse în timpul războiului din 1877—1878; M. Gurbanov despre formarea detașamentelor de voluntari bulgari la Chișinău în anul 1877; V. Storojuc despre unele documente inedite cu privire la sprijinirea răscoalelor țărănești din 1907; I. Bașkin despre unele trăsături caracteristice ale dezvoltării ideologiei revoluționar-democratice în România și Rusia la mijlocul veacului al XIX-lea.

De un deosebit interes a fost referatul lui E. Spivakovski, care s-a ocupat de falsificatorii istoriei raporturilor romîno-sovietice, agenți ai imperialismului american în deosebi, pe care istoricul din Moscova i-a demascat cu competență.

Din cuprinsul istoriei contemporane au fost comunicările: „Legăturile revoluționare dintre oamenii muncii din Basarabia și România în anii 1905—1907” de A. E. Novak; „Procesul de unire a forțelor revoluționare din Basarabia și România (1918—1922) în oglindirea literaturii istorice sovietice și a celei românești de după anul 1944”, de S. E. Afteniuc și E. M. Kopanskii; „Cu privire la legăturile dintre organizațiile revoluționare din România și Basarabia în anii 1918—1922” de A. S. Esaulenco; „Lupta gazetei basarabene „Priziv” pentru apărarea Republicii Sovietice și pentru prietenia dintre popoarele sovietic și român” de M. B. Itkiș; „Gazeta *Comunistul*, izvor de studiere a luptei revoluționare a muncitorilor români pe teritoriul Rusiei sovietice în anul 1919” de V. M. Rojko; „Din istoria societății basarabene „Amicii U.R.S.S.” (anul 1934)” de D. I. Antoniuș și „Unele date cu privire la procesul grupului antifascist din Chișinău în frunte cu P. Constantinescu-Iași (1936)”, de D. I. Antoniuș și V. P. Platon.

Însemnătatea sesiunii istoricilor a fost reliefată și prin comunicările care s-au referit la raporturile mai noi româno-sovietice. Astfel, trebuie să amintesc de cele două rapoarte mai mari: „Relațiile româno-sovietice și ajutorul sovietic de la 23 august 1944 și pînă azi”, susținut de subsemnatul și „Dezvoltarea colaborării culturale dintre R.S.S. Moldovenească și Republica Populară Română în anii de după război”, susținut de Lazarev, ministrul Culturii R.S.S.M.

După terminarea lucrărilor sesiunii, membrii delegației române au avut consfătuiri cu membrii Institutului de istorie, cu profesorii de la Facultatea de istorie și filologie a Universității de la Chișinău, cu istoricii din Moscova, stabilind noi legături și fixînd o seamă de probleme comune de lucru.

Ca și sesiunea din iunie de la București, sesiunea de la Chișinău înseamnă un nou pas înainte în stringerea legăturilor dintre oamenii de știință români și sovietici, un aport rodnic la cunoașterea trecutului poporului român.

Acad. P. Constantinescu-Iași

LUCRĂRILE TRATATULUI DE ISTORIE R.P.R.

(Consfătuirea cu colaboratorii, vol. III)

În ziua de 21 noiembrie crt., a avut loc la Institutul de istorie al Academiei R.P.R., ședința plenară a redactorilor volumului III al Tratatului de istorie a României. Ședința a fost condusă de acad. P. Constantinescu-Iași, redactor responsabil (girant) al volumului.

Convocarea tuturor redactorilor volumului III se făcuse de mult simțită, deoarece faza muncii organizatorice fiind depășită, s-a trecut în mare parte la munca de stringere a materialului informativ sau de redactare.

Ședința a avut ca obiectiv un scurt referat asupra activității prestate în ultimele șase luni — mai exact de la preluarea conducerii volumului de către acad. P. Constantinescu-Iași; a fost apoi prezentat de către conferențiar universitar V. Măciu, un al doilea referat asupra metodei de lucru care trebuie folosită în elaborarea volumului III, după care au urmat discuții pe marginea celor două referate prezentate.

Discuțiile au scos la iveală două probleme importante: pe de o parte munca organizatorică dusă în ultimul timp de colegiul de redacție al volumului, în urma căreia au fost cuprinse — cu una sau două excepții — toate sarcinile redacționale — și pe de altă parte preocuparea colaboratorilor pentru a da volumului o înaltă ținută științifică. În cuvîntul lor, Gh. Georgescu-Buzău, S. Știrbu, V. Varga, V. Hurmuz, B. Bălțeanu, T. Georgescu, V. Liveanu, N. N. Costantinescu, Gh. Cristea și V. Dinu au arătat importanța sarcinilor care stau în fața isto-

ricilor, sarcini trasate de cel de al doilea Congres al P.M.R. ; vorbitorii au ridicat de asemenea unele probleme ale muncii științifice, ca spre pildă, problema celei de a doua iobăgii, revoluția de la 1848 în țările române, colaborarea dintre economiști la redactarea diferitelor capitole etc. S-a arătat apoi necesitatea modificării unor paragrafe ale tematicii provizorii, impuse de concluziile la care au ajuns unii cercetători.

Din discuții a ieșit în evidență necesitatea adoptării unor metode cît mai apropiate în munca de redactare, pentru a da volumului o unitate cît mai deplină. În acest sens, majoritatea vorbitorilor au fost de acord cu referatul prezentat de V. Maciu, căruia i-au adus unele îmbunătățiri.

În încheiere, acad. P. Constantinescu-Iași a reamintit participanților la ședință despre sarcinile deosebite pe care și le-au asumat și despre necesitatea respectării termenelor propuse. Vorbitorul și-a exprimat convingerea că prin eforturile pe care redactorii volumului III le vor depune alături de toți istoricii din țara noastră „ne vom achita cu cinste de încrederea pe care conducerea partidului și a guvernului ne-a acordat-o”.

Tr. Lungu

ȘTIINȚA ISTORICĂ SOVIETICĂ ÎN ULTIMII ANI *

(Cu specială privire asupra lucrărilor de istorie medie)

Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a marcat o etapă nouă în viața științifică a Uniunii Sovietice ; el a însemnat totodată un moment important și în dezvoltarea științei istorice. Congresul a trasat sarcinile de viitor în domeniul cercetării istorice, a indicat măsurile care să înlesnească o activitate creatoare a istoricilor sovietici.

Ținînd seama de indicațiile Partidului Comunist, oamenii de știință sovietici au înregistrat în anii de după Congresul al XX-lea succese însemnate în cercetarea istorică. În anii 1956—1958 a apărut o serie întreagă de monografii privind istoria U.R.S.S. sau istoria universală, a crescut numărul periodicelor de istorie prin apariția de noi reviste ca : *Novaia i noveiaia istoria*, *Istoria SSSR*, *Istoria KPSS*, *Vestnic istorii mirovoi kulturi*, *Sovremeni Vostoc*, *Sovetskoe Kitaevedenie* ; sînt în curs de apariție *Voprosi isskustva* și *Sovetskoe slaveanovedenie*.

Mulțimea publicațiilor istorice editate în capitală, sau în republicile unionale face imposibilă prezentarea amănunțită a lor în cadrul unei comunicări, — prin firea lucrurilor —, restrînsă ca proporții. De aceea vom trece în revistă numai cîteva din realizările importante ale istoriografiei sovietice din ultimii ani, pentru a arăta problemele care au stat în atenția istoricilor vecini.

Pornind de la tezele fundamentale ale științei marxist-leniniste și aplicînd în mod creator metodologia marxistă, istoricii sovietici au ridicat și soluționat o serie de probleme de importanță primordială privind în primul rînd istoria U.R.S.S. Ei au căutat de asemenea să răspundă unor sarcini a căror îndeplinire se făcea de mult simțită : e vorba de întocmirea de tratate și manuale de istorie just orientate din punct de vedere științific.

După cum se știe, în ultimii ani, a început publicarea unor volume de proporții mari, privind istoria U.R.S.S. *Ocerki istorii SSSR* (Studii asupra istoriei U.R.S.S.), în care se

* Prezentarea de față este o formă prescurtată a unei comunicări ținute în Plenara Institutului de Istorie cu prilejul „Lunii prieteniei romino-sovietice”.

sintetizează de pe poziții marxist-leniniste tot ce s-a realizat în U.R.S.S. în domeniul științei istorice în anii puterii sovietice.

A apărut până acum volumul I, care tratează orînduirea Comunei primitive și primul stat înființat pe teritoriul U.R.S.S. Acestuia i s-au adăugat alte trei volume, care privesc istoria U.R.S.S. în perioada feudală. În volumele respective istoria Rusiei este tratată în lumina învățăturii marxist-leniniste despre dezvoltarea orînduirii feudale; autorii au căutat să dezvăluie, pe baza materialului istoric concret, legile de dezvoltare a producției și istoria celor ce muncesc, istoria producătorilor de bunuri materiale. Fără a mai insista și asupra altor lucrări de sinteză privind istoria U.R.S.S., care servesc drept manuale pentru instituțiile superioare de învățămînt — numeroase de altfel, semnalăm cîteva din monografiile importante apărute în ultimii ani. În 1957 a apărut monografia acad. M. N. Tihomirov : *Moscova medievală în secolul al XIV—XV-lea* (Srednevekoviaia Mosca v XIV—XV). Autorul insistă asupra aspectului social-economic al Moscovei într-o perioadă în care în juru-i se concentrau ținuturile rusești, făcînd să crească rolul ei. În lucrare se vorbește mai întîi despre teritoriul orașului, creșterea lui ; se trece apoi la istoria social-economică a orașului, organizarea puterii, fiind prezentată lupta de clasă și în sfîrșit, este arătată însemnătatea Moscovei ca unul din cele mai puternice centre ale culturii rusești medievale.

Din seria monografiilor închinată orașelor rusești, amintim și apariția în anii 1955—1957 a trei volume din monumentală lucrare privitoare la istoria Leningradului (Ocerki istorii Leningrada).

În 1957 P. A. Hromov a publicat interesanta sa lucrare : *Studii cu privire la economia feudală în Rusia* (Ocerki ekonomiki feodalizma v Rossii). În același an a apărut și lucrarea lui N. E. Nosov : *Studii cu privire la istoria administrației locale a statului rus în prima jumătate a secolului al XVI-lea* (Ocerkii po istorii mestnovo upravleniia Russcogo gosudarstva pervoi polovini XVI veka).

N. V. Ustingov a publicat monografia : *Exploatarea sării în raionul Soli Kamskoi în secolul al XVII-lea*. Lucrarea are subtitlul : *Cu privire la geneza relațiilor capitaliste în industria rusă* (Solevarnaia promislennosti Soli kamskoi v XVII veke). Autorul și-a oprit atenția asupra exploatarei sării, socotind că din punctul de vedere al relațiilor capitaliste în statul rus din secolul al XVII-lea, exploatarea sării prezintă cel mai mare interes. Apreciind după volumul producției, după numărul ocnelor, al muncitorilor angajați, după profitul pe care-l aducea, exploatarea sării ocupa în acea vreme primul loc în industria rusă.

În 1956 a apărut monografia cunoscutului istoric și economist F. I. Poleanski : *Structura economică a manufacturii în Rusia în secolul al XVIII-lea* (Ekonomiceski stroi manufakturi v Rossii XVIII veka).

Problema acumulării primitive a capitalului în Rusia a constituit obiectul mai multor monografii și studii. Amintim în această direcție lucrarea lui F. I. Poleanski : *Acumularea primitivă a capitalului în Rusia* (Pervonacealnoe nakoplenie kapitala v Rossii), apărută la Moscova anul acesta. Tot în acest an a apărut și o culegere de articole închinată problemei mai sus amintite. Culegerea poartă titlul : *Cu privire la acumularea primitivă în Rusia* (secolele XVII—XVIII), culegere de articole (K voprosu o pervonacealnom nakoplenii v Rossii (XVII—XVIII vv.) Sbornic statei. M. 1958). N. L. Rubinstein a publicat în 1957 lucrarea *Agricultura în Rusia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Studiu istorico-economic* (Selskoe hoziaistvo Rossi vo vtoroi polovine XVIII v. Istorigo-ekonomiceskii ocerk M. 1957) în care după poziție metodologică științifică și pe baza unui vast material de arhivă, este examinată situația în agricultură. În general, evoluția ei în condițiile formării relațiilor capitaliste. În legătură cu istoria țărănimii amintim două lucrări apărute în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, la Chișinău. Este vorba de lucrarea lui I. S. Grosul : *Țăranii Basarabiei* (1812—1861) (Krestiane Bessarabii

(1812—1861) K. 1956). A doua lucrare — ai cărei autori sînt I. S. Grosul și I. G. Budak se intitulază: *Reforma țărănească din anii 60—70 ai secolului al XIX-lea în Basarabia* (Krestianskaia reforma 60—70 godov XIX v. Bessarabii, K. 1956). În domeniul istoriografiei amintim apariția lucrării lui L. V. Cerepnin: *Istoriografia rusă pînă în secolul al XIX-lea* (Ruscaia istoriografia do XIX veka. Kurs lecții M. 1957). Autorul urmărește procesul dezvoltării gândirii istorice în Rusia în strînsă legătură cu schimbările social-economice și politice, în legătură cu lupta de clasă care se desfășoară în statul rus în diferite perioade. În ea este dată o apreciere multilaterală a figurilor proeminente ale istoriografiei ruse și a lucrărilor lor. Lucrarea lui L. V. Cerepnin se remarcă prin analiza amănunțită a izvoarelor, prin tratarea nouă a multora din acestea, prin temeinicia concluziilor — fapt care a făcut ca ea să fie deosebit de bine primită.

Pe lângă publicarea de noi lucrări și studii, în U.R.S.S. se duce o largă activitate în privința reeditării lucrărilor unor valoroși istorici. Astfel, în 1956 a apărut ediția a V-a refăcută și completată a lucrării acad. M. N. Tihomirov, *Orașe vechi rusești* (Drevnerusskie goroda) (Prima ediție a lucrării de care este vorba a apărut în 1946). În lucrare se subliniază că vechile orașe rusești s-au dezvoltat în același fel și în aceeași direcție în care s-au dezvoltat și orașele medievale ale Apusului. Acad. M. N. Tihomirov arată că dezvoltarea orașelor rusești prezintă un deosebit interes pentru istoria generală și aceasta pentru că pe baza exemplului lor se poate urmări apariția marilor centre de meșteșugari și negustori — acolo unde în antichitate, nu erau orașe. Acest fapt înlesnește studierea vieții orășenești medievale, fără să se facă apel la influența culturii mai vechi romane. În lucrare sînt puse și rezolvate nu numai probleme generale ale istoriei orașului medieval, ci în ea sînt tratate de asemenea probleme speciale. Pentru prima dată în istoriografia rusă se susține existența unor corporații meșteșugărești și de negustori în vechile orașe rusești: în mod deosebit autorul tratează lupta de clasă în orașe, și răscoalele orășenești.

În anii 1956—1957 a fost reeditată și lucrarea lui P. V. Leașenco: *Istoria economiei naționale a U.R.S.S.* (Istoria narodnovo hozeaistvo S.S.S.R.).

În 1957 a apărut la Moscova primul volum din *Opere alese* ale marelui istoric sovietic B. D. Grecov, programate în cinci volume.

În domeniul istoriei medii generale amintim preocuparea susținută a istoricilor sovietici de a lămurii problema apariției societății feudale, trecerea de la orînduirea sclavagistă la feudalism.

Problemei crizei regimului sclavagist în provinciile apusene ale imperiului roman, este închinată lucrarea lui E. M. Staerman „Krizis rabovladelceskovo stroia v zapadnih provințiah Rimskoi imperii”, apărută la Moscova în 1957.

Istoricii sovietici au studiat în mod aprofundat legile barbare, — izvor pentru istoria genezei feudalismului în apusul Europei. În monografia lui A. I. Neusihin, *Apariția țărănimii dependente ca clasă în societatea feudală timpurie din secolele VI—VIII*. M. 1956 (Voznikovenie zavisimovo krestianstva kak klassa rannefeodalnovo obscestva v zapodnoi Europe VI—VIII v.v.); se studiază, în special, pe baza materialelor din legile barbare, întregul complex de probleme legate de feudalizarea popoarelor germanice. Autorul examinează structura obștei, evoluția și apariția inegalității în forme mai dezvoltate de dependență la franci, saxoni, longobarzi, burgunzi și bavarezi.

În legătură cu procesul de aservire a țăranilor în Germania în secolele VIII—IX, A. T. Milscaia a publicat în 1957 lucrarea *Svelscaia votcina v Ghermanii VIII—IX v.v. i eă roli v zakreposcenii krestianstva (po materialam istocinikov iujnoi i iugozapadnoi Ghermanii)* M. 1957.

O. V. Cudriavtev a publicat în același an lucrarea *Cercetări cu privire la istoria ținuturilor balcano-dunărene în perioada imperiului roman și articole privind probleme generale ale istoriei vechi* (Issledovania po istorii balcano-dunaiskih oblastei v period Rimskoi imperii i statii po obscim problemam drevnei istorii M. 1957).

H. Pigulevskaia a publicat în 1956 o lucrare închinată orașelor Iranului în evul mediu timpuriu (*Goroda Irana v rannem srednevekovie* M. L., 1956). În 1958 a apărut lucrarea semnată de H. Pigulevskaia și colaboratori, privind *Istoria Iranului din cele mai vechi timpuri pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea* (*Istoria Irana s drevneișih vremën do konța XVIII veka*, L. 1958).

Lucrarea lui M. A. Zabșorov închinată cruciadelor (*Krestovie pohod*), apărută la Moscova în 1957, constituie prima încercare de studiere multilaterală de pe poziții marxiste, a istoriei cruciadelor.

Istoria revoluției burgheze în Țările de Jos, din secolul al XVI-lea constituie obiectul unei monografii a lui A. N. Cistozvonov, apărută anul acesta (*Niederlandskaia burjuaznaia revoliuția XVI veka*, M., 1958).

Istoricii sovietici au acordat o mare atenție istoriei revoluției burgheze engleze din secolul al XVII-lea. Studiilor și lucrărilor în această direcție ale lui E. A. Kosminski, S. I. Arhanghelski, V. F. Semenov, A. S. Samoilov, I. A. Levițki, I. M. Saprikin, G. R. Levin, M. A. Barg, V. M. Lavrovski, ș.a. i-a urmat apariția, în 1954, a lucrării în două volume *Istoria Revoluției engleze*, iar anul acesta a lucrării lui V. M. Lavrovski și M. A. Barg, *Revoluția burgheză engleză. Cîteva probleme ale revoluției burgheze engleze din anii 40 ai secolului al XVII-lea* (*Angliiskaia burjuaznaia revoliuția. Nekotore problemî angliscol burjuaznoi revoliuții 40 h. godov XVII v.*, M., 1958). În lucrare este examinat mersul revoluției, rolul maselor populare, lupta ideologică în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Revoluției franceze, M. M. Stranghe i-a închinat lucrarea *Societatea rusă și revoluția franceză 1789—1794* (*Russkoe obščestvo i franțuscaia revoliuția 1789—1794 gg.* M. 1956).

O lucrare de sinteză asupra revoluției franceze a publicat în 1956 și A. Z. Manfred (*Vell-kaia franțuscaia burjuaznaia revoliuția XVIII veka 1789—1794*).

Ca lucrare de sinteză privind istoria Franței, amintim pe aceea semnată de A. G. Liub-linskaia și colaboratori, *Studii de istoria Franței* (*Očerki istorii Franții*, L., 1957).

Înainte de a încheia trecerea în revistă a lucrărilor reprezentative de istorie generală apărute în ultimii ani, amintim și în această direcție serioasa activitate care se duce în U.R.S.S., pe linia reeditării lucrărilor marilor istorici. Astfel, de exemplu, pe lângă reeditarea separată a unora din lucrările lui Tarlé, ca : „Taleyrand, Napoleon etc.” s-a început reeditarea într-o colecție completă de 12 volume a lucrărilor acestui atît de cunoscut istoric. Au apărut pînă acum primele trei volume.

În cadrul istoriei generale trebuie să amintim și apariția volumelor III și IV din *Istoria Universală*, în care este tratată istoria țărilor Europei printre care și Rusia, a țărilor din Orientul apropiat, Orientul Mijlociu și Extremul Orient, America și Africa în perioada evului mediu. În aceste volume, ca și de altfel și în cele care le-au precedat, s-a căutat să se facă o expunere cît mai completă a istoriei universale, cuprinzîndu-se și istoria acelor țări și popoare care deobicei erau ignorate de istoriografia burgheză.

Volumele de istorie universală la care au lucrat istorici de diferite specialități — medievști, bizantinologi, istorici ai U.R.S.S., slaviști, orientaliști — oglindesc superioritatea principiilor metodologiei marxist-leniniste, aplicată în mod creator de istoricii sovietici. Cu regularitate a apărut în ultimii ani culegerea *Srednie veka* (în 1956 a apărut vol. 8, în 1957 vol. 9—10), culegere în coloanele căreia sînt oglindite ultimele realizări ale medievisticii sovietice și problemele care îi frămîntă pe istoricii de specialitate sovietici.

O rodnică activitate s-a depus în ultimii ani în domeniul slavistici. Institutul de slavistică al Academiei de Științe a U.R.S.S. a publicat o serie de manuale de istorie a țărilor slave. *Istoriei Bulgariei*, apărută în 1954 i-au urmat *Istoria Cehoslovaciei*, vol. I (apărută în 1950) și *Istoria Poloniei*, vol. I și II. Este în curs de pregătire *Istoria Iugoslaviei*. Catedra de istorie a slavilor de sud și apus, din cadrul facultății de istorie a Universității Lomonosov-Moscova,

cu sprijinul unora dintre membrii Institutului de slavistică al Academiei de Științe a U.R.S.S., a publicat în 1957 un manual general de *Istoria slavilor de sud și apus*. În același an la Lenin-grad, B. N. Belanovski și colaboratori au publicat lucrarea : *Studii de istorie a slavilor de sud și de apus* (Ocerki istorii iujnñh i zapadnñh slavean).

În domeniul istoriei slavilor amintim de asemenea și apariția unor monografii. În 1957 a apărut la Moscova lucrarea lui B. D. Koroliuc *Statul vechi polonez* (Drevnepoliskoe gosudarstvo). În 1958 L. V. Razumovskaia a publicat lucrarea : *Studii cu privire la istoria țărânimii poloneze din timpurile vechi pînă în secolul al XV-lea* (Ocerki po istorii poliskih krestian ot drevnñh vremën do XV veka. M—L. 1958). Tot în 1958 a apărut și lucrarea lui V. I. Piceta *Reforma agrară a lui Sigismund August în statul lituaniano-rus* (Agrarnaia reforma Sigizmunda Avgusta v Litovsko-Russkom gosudarstve, M. 1958).

O interesantă lucrare privind evoluția rentei feudale în Cehia (secolul al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea) a publicat în 1958, B. T. Rubtov : *Evoluție feudalinoi renti v Cehii* (XIV-nacelo XV v.). În introducerea lucrării sînt expuse pe scurt premisele metodologice ale cercetării — indicațiile lui K. Marx despre renta feudală — pe care autorul, pe bună dreptate e socotește ca fiind cheia către înțelegerea specificului relațiilor de producție în epoca feudală. Urmează apoi o prezentare detaliată și foarte prețioasă a istoriografiei problemei. Este dată în continuare o caracteristică multilaterală a izvoarelor istorice folosite, insistîndu-se asupra zvoarelor de bază — urbariile. Acestea i-au permis lui B. T. Rubtov să prezinte tabloul relațiilor agrare în Cehia în secolul al XIV—XV, nu în mod static, ci evolutiv. Dinamica rentei feudale este cercetată de autor în strînsă legătură cu diferențierea de avere a țărânimii.

Pentru chipul în care este pusă problema studiului rentei feudale pentru metoda folosită de autor în cercetarea acestei probleme, lucrarea lui B. T. Rubtov este deosebit de utilă, pentru cercetătorii noștri care se ocupă de studierea rentei feudale în țările romîne.

În atenția istoricilor sovietici a început în ultima vreme să fie și studierea istoriei țării noastre. În afară de studiile publicate în periodice și în general cunoscute cititorilor noștri, amintim apariția în anul acesta a lucrării lui E. I. Spivacovski *Avîntul mișcării revoluționare în România la începutul secolului al XX-lea* (Podiëm revoliutionnovo dvijenja v Rumîinii v nacelo XX veka. M., 1958).

În domeniul bizantinologiei istoricii sovietici au depus în ultima vreme de asemenea o activitate susținută. Din 1956 și pînă azi au apărut opt numere ale revistei *Vizantiiskii Vremennik*. Este vorba de numerele de la 8—15 inclusiv. S-a lărgit mult numărul colaboratorilor la această revistă, care tinde să devină un organ internațional. Alături de cunoscuții bizantinologi sovietici, M. V. Levcenko, Z. V. Udaltova, Kajdan, Lipșiț, Siuziumov, Goreanov ș. a., în coloanele revistei amintite au publicat studii în ultima vreme cercetători din România (Vasile Grecu, E. Condurachi), din Bulgaria (I. Duicev, D. Anghelov, B. Tvetcova), din Iugoslavia (Dj. Boskovici), din Polonia (R. Taubenschlag, K. Kapesova), din R. D. Germană (I. Irmsher), din Anglia etc.

În anul 1956 a apărut în editura Academiei de Științe a U.R.S.S. lucrarea lui M. V. Levcenko *Studii cu privire la istoria relațiilor ruso-bizantine* (Ocerki po istorii russo-vizantiskih otnoșenii M. 1956), în care locul principal îl ocupă istoria relațiilor internaționale în secolul al X-lea. Cel mai prețios lucru în această cercetare îl constituie analiza multilaterală a diferitelor izvoare bizantine, verificarea și modificarea concluziilor de pînă acum, referitoare la cîteva din ele, îndeosebi a lucrărilor lui C. Porfirogenitul și în special a izvorului atît de important și care a stîrnit vii discuții *Insemnările toparhului grec*. M. V. Levcenko a tratat după o metodă nouă acest izvor, atît în legătură cu localizarea evenimentelor cît și cu datarea lui (sf. sec. X).

Nu de mult bizantinologii și slavistii sovietici au luat hotărîrea și au început reeditarea izvoarelor medievale slave și bizantine referitoare la istoria popoarelor din Europa centrală

și sud-estică. Izvoarele vor fi publicate în original și în traducere rusă. La colecția de izvoare inițiată de istoricii sovietici vor colabora și istorici din alte țări: România, Ungaria, Serbia, Bulgaria.

În 1957 a fost publicat un prim izvor: opera istoricului bizantin din prima jumătate a secolului al VII-lea. Teofilact Simocatta, care descrie evenimentele anilor 582—602 (cf. Teofilakt Simocatta, *Istoria. Perevod s greceskovo S. I. Kondratieva. Vstupitelinaia statia N. V. Pigulevskoi*).

Trecând la alte domenii ale științei istorice, trebuie spus că o culegere specială închinată studiului izvoarelor a fost publicată în 1956 la Moscova. Apărută sub redacția cunoscutului cercetător al izvoarelor M. N. Novotelski, lucrarea poartă numele de *Problemy istocinikovedenia*.

Comunicările delegației sovietice la cel de al X-lea Congres internațional al istoricilor de la Roma au fost strânse într-un volum și publicate în 1956 sub titlul: *Mejdunarodni Kongres istorikov, 10-i Rim, 1955. Doklady sovetsoi delegatii, M., 1956*.

În încheierea acestei prezentări trebuie spus că dacă istoricii sovietici au reușit să obțină numai în câțiva ani rezultatele amintite — care sînt departe de a fi toate enumerate, să dea lucrări valoroase bazate pe un bogat material faptic, aceasta se datorește faptului că ei se călăuzesc după metodologia științei marxist-leniniste, că văd în materialismul istoric nu o schemă universală care-l scutește pe cercetător de studierea serioasă, minuțioasă a întregului ansamblu de fapte, ci firul conducător, metodologia științifică, care-i permite să studieze procesul istoric în mod concret și multilateral. Apărind puritatea teoriei materialismului istoric istoricii sovietici luptă permanent împotriva metodologiei burgheze, împotriva feluritelor falsificări burgheze ale fenomenelor sociale, a concepțiilor sociologice vulgarizatoare, a dogmatismului și a bucherismului.

Șt. Ștefănescu

ȘTIRI DIN REPUBLICA POPULARĂ POLONĂ

Pregătiri pentru Mileniul statului polon

În vederea serbării unui mileniu al statului polon, revista *Kwartalnik historyczny* Nr. 3/1958 publică articolul lui Aleksander Gierowski, intitulat „Programe de cercetări în legătură cu Mileniul statului polon”. El arată că principala preocupare a cercetătorilor o va constitui geneza statului polon, în faza de trecere de la formele de descompunere ale comunei primitive la societatea feudală — statul Piaștilor. Aceasta necesită studii comparative asupra evoluției țărilor limitrofe și, deci, organizarea unei sesiuni științifice în care învățații străini vor prezenta rezultatele lucrărilor lor în legătură cu geneza sistemului economic, social și politic din aceste țări, în secolele IX și X.

Autorul se ocupă apoi de a doua problemă care va face obiectul studiilor din cadrul serbării Mileniului și anume, formarea societății poloneze împărțite în clase și a primelor organizări statale de pe teritoriul polonez.

A treia problemă o constituie formarea statului polonez din prima jumătate a secolului al IX-lea pînă la Mieszko I și Boleslaw cel Viteaz. Se va studia de asemenea diferențierea regională a Poloniei în această epocă și colonizarea rurală.

În sfârșit, a patra problemă este aceea a studierii primei perioade de existență a statului, adică monarhia polonă la începuturile feudalismului, în secolele XI și XII. Se vor redacta cata-loage pentru monumentele preromanice și romanice.

În încheiere, autorul menționează publicările de izvoare din cadrul serbării Mileniului și anume, printre altele : *Monumenta Poloniae Historica*, *Corpus diplomaticum Poloniae*, reluarea publicației *Monumenta Poloniae Palaeographica* și editarea izvoarelor orientale.

Conferința științifică dedicată raporturilor polono-ruse

În zilele de 29 și 30 aprilie a. c., cu ocazia împlinirii a 40 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Universitatea din Lodz a organizat o conferință științifică dedicată raporturilor polono-ruse, la care au participat invitați din alte centre științifice și reprezen-tanți ai studenților străini care studiază la Lodz. Dintre referatele prezentate, semnalăm urmă-toarele :

— Prof. Natalia Gasiorowska a făcut un istoric al dezvoltării raporturilor polono-sovie-tice, cu specială privire asupra perioadei revoluționare din 1905 și a Marii Revoluții din Octom-brie. În cadrul discuțiilor, s-a accentuat rolul organizației revoluționare militare în sinul arma-telor țariste din regatul polon, în epoca revoluționară din 1905, răsunetul evenimentelor din 1917 în presa din Lodz, precum și situația Poloniei în perioada [1918—1919.

— Prof. S. Kuczynski a prezentat relațiile polono-ruse din secolele X—XII, arătând că atacurile reciproce din această perioadă n-au avut un caracter de războaie între două state sau două naționalități, ci acel al unor intervenții din partea stăpînitorilor înrudiți și aliați, asemă-nătoare luptelor date între principii polonezi.

— Relațiile polono-ruse din secolul al XVII-lea au făcut obiectul unui referat comun al prof. Baranowski și al doctentei Z. Libiszowska. În discuții, un loc important l-a ocupat pro-blema influențelor culturale reciproce dintre Rusia și Polonia, în acest secol.

— Ultimele două referate au prezentat aceste relații în veacul al XIX-lea. Prof. J. Dut-kiewicz și prof. G. Missalowa s-au ocupat de problema colaborării revoluționarilor poloni cu decembriștii ; docenta H. Brodowska a analizat problema agrară în Rusia și în regatul polon la jumătatea veacului al XIX-lea. În cadrul discuțiilor, care au urmat primul referat, a fost reliefat caracterul conspirației polone, care a contat și pe populația Varșoviei și a atras cetățeni din întreaga țară.

Conferința a fost închisă de decanul Facultății de istorie și filozofie, prof. S. Zajaczkowski, care a subliniat aportul discuțiilor și marea lor importanță pentru dezvoltarea ulterioară a cercetărilor asupra relațiilor polono-ruse.

T. Papacostea

CONSFĂȚUIREA INTERNAȚIONALĂ DE LA BERLIN A REPREZENTANȚILOR INSTITUTELOR DE MARXISM-LENINISM

Între 7 și 14 octombrie a. c. s-au desfășurat la Berlin lucrările celei de a patra Conferințe internaționale a institutelor de marxism-leninism și a institutelor și comisiilor de istoria parti-dului de pe lângă Comitetele Centrale ale partidelor comuniste și muncitorești. La Conferință au participat delegați ai partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste și dintr-o

serie de țări capitaliste ca : Franța, Marea Britanie, R. F. Germană, Belgia, Olanda, Italia, Suedia, Norvegia și Austria, în total delegații a 21 partide comuniste și muncitorești.

Din delegația română au făcut parte tovarășii : Gh. Vasilichi, directorul Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., conducător al delegației, N. Goldberger, prim director adjunct al institutului și Titu Georgescu, membri.

La primul punct al ordinei de zi al Conferinței a fost prezentat referatul delegației R. D. Germane, „Karl Marx și Fr. Engels, organizatori și conducători ai mișcării muncitorești internaționale”, referat cuprinzând perioada dintre anul 1848 și sfârșitul secolului al XIX-lea.

Cu un interes deosebit a fost urmărit, de asemenea, de către reprezentanții celor 21 de partide comuniste și muncitorești referatul delegației sovietice „Noul manual de istorie al P.C.U.S.”, prezentat de tov. P. P. Șataghin la cel de al doilea punct al ordinei de zi.

Spre deosebire de „Cursul scurt de istorie a P.C. (b) al U.R.S.S.”, noul manual acordă o atenție sporită rolului lui V. I. Lenin în crearea Partidului Bolșevic. În victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și crearea Statului Sovietic, ca și întregii uriașe activități teoretice și practice a lui Vladimir Ilici Lenin. Noul manual la care a fost rezolvată, printre altele și problema periodizării istoriei P.C.U.S., cuprinde de asemenea — spre deosebire de cursul scurt — problemele istoriei P.C.U.S. până în anul 1958 și are patru capitole noi în care sînt tratate problemele : Lupta partidului pentru consolidarea și dezvoltarea societății socialiste și întărirea capacității de apărare a patriei (1937—iunie 1941); Perioada Marelui Război de Apărare a Patriei; Lupta partidului pentru refacerea și dezvoltarea economiei naționale după război, și Lupta pentru un puternic avînt al economiei naționale pentru rezolvarea sarcinilor trecerii treptate spre comunism.

Referatul „Cu privire la studierea istoriei mișcării comuniste și muncitorești internaționale” prezentat de tov. G. D. Obicikin, directorul Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. și conducător al delegației sovietice la Conferință, a constituit obiectul celui de al treilea punct al ordinei de zi. Prof. Obicikin a subliniat în referatul său marea însemnătate pe care o are în lupta împotriva reformismului și revizionismului contemporan studierea temeinică a istoriei mișcării muncitorești, anunțînd că în U.R.S.S. se prevede pentru anii următori pregătirea unei serii de lucrări din domeniul istoriei mișcării muncitorești internaționale. Referatul a insistat de asemenea, asupra necesității editării — într-un termen cît mai apropiat — a unui manual marxist cu caracter popular de istoria mișcării muncitorești internaționale, a unor culegeri de documente din domeniul istoriei organizațiilor proletare internaționale și a traducerii grabnice în toate limbile a unor noi ediții ale operelor lui K. Marx, Fr. Engels și V. I. Lenin.

Atît referatele cît și dezbaterile ce au urmat după fiecare referat în parte, și la care au participat prin discuții vii toți delegații, au subliniat principalele probleme legate de scrierea istoriei mișcării muncitorești și sarcinile de mare răspundere ce revin pentru aceasta istoricilor marxiști.

Consfătuirea, se arată printre altele în Rezoluția adoptată la încheierea Conferinței, consideră că în condițiile atacurilor tot mai intense ale reprezentanților istoriografiei burgheze și ale revizionistilor împotriva comunismului științific, în fața istoricilor marxiști stă sarcina creerii unor noi lucrări științifice menite să educe masele de oameni ai muncii în spiritul internaționalismului proletar și să demaște falsificarea burgheză a istoriei luptei clasei muncitoare.

Conferința a hotărît ca următoarea sesiune să aibă loc în luna august a anului 1959 la București.

H. Lucinescu

NOI STUDII PRIVITOARE LA REVOLUȚIONARII DEMOCRAȚII BULGARI

Cunoașterea și studierea frământărilor din rîndurile emigrației bulgare din România, a vieții și activității pînă în cele mai mici amănunte a revoluționarilor democrați bulgari sînt utile și pentru istoricii noștri. Ele nu sînt rîpte de realitățile economice, social-politice și culturale românești, ci se împletesc sub multe aspecte. Uneori dezvăluirea unor aspecte necunoscute pînă acum ale acestor frământări pot aduce lumini, explicații și sugestii noi pentru istoria noastră. Contradicțiile lor sînt analoge cu cele din societatea românească. De aceea considerăm util a prezenta în revistă cîteva articole, publicate în R.P. Bulgaria, pe tema de mai sus.

În volumul *Pentru istoria marxistă a Bulgariei*¹ acad. Todor D. Pavlov, sărbătorit de curînd cu prilejul împlinirii a 50 de ani de activitate², pune principal problema reconsiderării vieții și activității revoluționarilor democrați bulgari în studiul *Hristo Botev și epoca noastră*. Acad. Pavlov arată că poporul bulgar și-l reprezintă pe Hristo Botev ca pe un om de 40—50 de ani, pe cînd în realitate el a murit la vîrsta de numai 28 de ani. Aceasta se datorește faptului că el a fost un revoluționar matur, că a înfrunțat cele mai progresiste tendințe ale poporului. „Dar Botev este geniu nu numai fiindcă a reflectat multilateral și just epoca lui, ci și fiindcă, sub unele aspecte, a depășit-o”. Acad. Pavlov arată că dacă Botev s-a simțit atras de ideile înain-

tate ale lui Belinski, Cernîșevski, Dobroliubov, Herzen și Marx aceasta se datorează atît înclinărilor, convingerilor și calităților sale personale *cît și, mai ales, epocii* în care s-a născut a trăit, a luptat și a murit eroic Hristo Botev. Numai prin această perspectivă istorică poate fi Botev înțeles în adevărata lui valoare. Acad. Pavlov face în continuare analiza acestor condiții exprimînd prețioase teze principiale: „Botev a trăit, a lucrat și a creat în a doua jumătate a Renașterii noastre, cînd burghezia noastră comercială și meșteșugărească — înbogățită rezolvase problema bisericească și, în virtutea unei întregi serii de cauze economice, sociale și politice, începuse deja să treacă pe pozițiile evoluționismului, culturalizării, dualismului, ale punerii tuturor speranțelor pe amestecul extern și, în cele din urmă ale luptei deschise împotriva mișcării revoluționar-populare care se năște”. Iar în continuare „...*marii comercianți și meșteșugari la început au avut interes să se lupte împotriva jugului fanariot-grec, pentru biserică, școală și cultură națională dar cu aceasta s-a și încheiat misiunea lor istorică*”. (p. 93) (subl. n. — A. C.). Altele sînt forțele sociale ale căror exponent și înfrunțare revoluționară a fost Botev. Aceștia sînt: marea majoritate a țărănimii, exploatată din ce în ce mai mult prin „transformarea spahiilor în mari proprietari de pămînt, înlocuirea dărilor în natură prin cele în bani și abuzurile îngrozitoare ale revînzătorilor și stringătorilor de dări (între aceștia și ciobagii)” (paranteza autorului) și ale feudailor turci, apoi micii meseriași și negustorii bulgari, pe care invazia produselor industriei capitaliste din Occident l pe piața turcă, produse pentru care după războiul Crimeii și Convenția de la Paris porțile

¹ Acad. T.D. Pavlov. За марксистическа история на България, Sofia, Edit. Acad. Bulgare de Științe — Institutul pentru istoria Bulgariei. 1954. p. 92—102.

² Петдесет години научна, културна и обществена дейност на акад. Тодор Д. Павлов и българската историческа наука, în *Istoriciski pregled*, 1956, nr. 6, p. 3—8.

fuseseră larg deschise, îi ruina. Chiar dezvoltarea înceată a industriei de fabrică bulgărești contribuia și ea la proletarizarea și revoluționarizarea micilor meșteșugari (până la eliberarea Bulgariei — 1877—1878 — numărul fabricilor s-a ridicat la circa 20). Intelectualii de asemenea erau legați fie de marea burghezie, care își încheiase misiunea istorică, fie, așa cum a fost Botev și alți revoluționari bulgari, de păturile proletarizate și revoluționarizate ale țărănimii, meseriașilor și neguțătorilor mici și mijlocii.

Provenind din mijlocul lor și fiind exponentul acestora „este greșit, când se vorbește despre Botev, să se înceapă și să se sfârșescă cu aceea că el a fost un mare democrat burghez. În mod *obiectiv-istoric* (subl. aut.) Bulgaria stătea în fața realizării revoluției antif feudale burghezo-democratice, care și-a găsit sfârșitul prin intervenția Rusiei, după înfrângerea glorioasei răscoale din Aprilie (de către turci, în 1876). Dar, *în același timp*, după cum am văzut mai înainte, în Bulgaria se desfășura procesul revoluționarizării extreme a maselor sătetești și orașenești în curs de proletarizare. Anume pe baza acestui proces Botev a crescut, a trăit, a creat și a murit eroic nu ca democrat burghez, și nici măcar radical, ci ca reprezentant și conducător al celei mai de stnga aripi revoluționare — al „aripei comunarilor”. Orice altă interpretare și apreciere a vieții, creației și cuceririlor lui Botev ar fi anti-istorică și antiștiințifică”.

Botev, cu toate limitele socialismului său, a pregătit terenul pentru apariția, în deceniile 8 și 9 ale secolului al XIX-lea, a socialismului științific în Bulgaria, în condițiile dezvoltării și creșterii conștiinței proletariatului. Studii ulterioare au lărgit, adâncit și îmbogățit aceste teze principale. Unul dintre acestea este cel al prof. Alex. K. Burmov, *Кризата в българския революционен централен комитет през есента на 1875 г. и създаването на югославския централен комитет*¹, [Criza din Comitetul Central revoluționar bulgar din toamna anului 1875 și crearea Comitetului Central din Giurgiu], în *Istoričeski pregled*, 1957, nr. 2. p. 40—64¹. Profesorul Al. K. Burmov arată în introducere că aceasta este „una dintre cele mai importante probleme din istoria mișcării național-revoluționare bulgare” marcând „o nouă etapă în îndeplinirea revoluției burghezo-democratice bulgare” (p. 40). Un prețios ajutor pentru studierea ei îl constituie achiziționarea, în ultimii ani, a protocoalelor ședințelor acestor comitete, a unor

scrisori, și a altor documente, de către Biblioteca de stat „V. Kolarov” din Sofia, și punerea lor la dispoziția cercetătorilor.

Încă din anul 1874 apar încercări de a se reînnoi activitatea C.C.R.B., activitate care intrase în impas. Între președintele Comitetului, Liuben Karavelov și revoluționarii consecvenți în frunte cu Hristo Botev apăruseră serioase divergențe. Liuben Karavelov întrerupe la 12 octombrie 1874 apariția ziarului *Nezavisimost* (Independența), editând puțin după aceasta — de la 15 ianuarie 1875 — revista *Znanie* (Știința) în al cărui prim număr el anunța că nu se vor publica „astfel de articole care ar avea caracter politic”. Trecerea lui Karavelov pe pozițiile burgheziei liberale bulgare, fapt care are analogii cu trecerea unor luptători revoluționari români de la 1848 pe aceleași poziții, este un fapt istoric care a contribuit la apariția crizei (p. 41). La două luni după încetarea ziarului *Nezavisimost* apare *Zname* (Steagul), redactat de Botev. Botev și tovarășii lui duc încă din mai 1875 lupta pentru atragerea de partea lor a comitetelor din Bulgaria și România și îndeplinirea lui Karavelov din Comitetul Central Revoluționar Bulgar. La 12 august 1875 la București este convocată o ședință la care Karavelov este îndepărtat din conducerea comitetului iar „adunarea hotărăște să se ridice neîntârziat răscoala în Bulgaria” (p. 42).

Din noul comitet ales făceau parte: Botev, D. Tenovici, dr. Hr. Ciobanov, Iv. Drasov și ing. Dr. Șopov. Acest comitet activează intens pentru pregătirea răscoalei în Bulgaria. Ea izbucnește în noaptea de 16 spre 17 septembrie 1875 dar este înăbușită de turci din cauza „proporțiilor ei nelămurite” (p. 42). Realitățile arătau că acest comitet „nu putea să continue opera începută în august 1875. El s-a arătat incapabil să folosească situația revoluționară creată în Peninsula Balcanică și avântul revoluționar crescut din Bulgaria pentru a trece la pregătirea unei noi răscoale în primăvara anului 1876”. În rândurile lui a izbucnit o criză care „nu numai că a paralizat activitatea lui dar l-a dus chiar la cădere” (p. 43). Începutul ei s-a produs pe la sfârșitul lunii septembrie. La 30 septembrie Botev își dă demisia urmat și de alți membrii. În comitet nu mai rămân decât doi membri activi: Iv. Drasov și D. Tenovici. Ședința de la 1 octombrie, la care participă și revoluționarii St. Stambolov și N. Obretenov, veniți de peste Dunăre în urma înfringerii răscoalei din 16 septembrie 1875, consemnează în protocol că una dintre principalele cauze ale înfringerii răscoalei a fost lipsa de „voievozi” (conducători ai cetelor de răscu-

¹ În continuare va fi prescurtat: C.C.R.B.

lați). Adunarea hotărăște ca „voievodul” Filip Totiu cu Stambolov și alți tovarăși de-al lor să plece în Bulgaria și, dacă vor reuși, cu asentimentul poporului, să proclame răscoala (p. 43). Pentru această acțiune trebuiau strinse 100 de lire în orașele Giurgiu, Turnu Măgurele și Alexandria prin G. Stoicev (p. 44). Acțiunea se pare că nu a reușit fiindcă Totiu, Stambolov și Obretenov rămân în România. Un nou plan al C.C.R.B. recomandă comitetelor din unele orașe românești să strângă bani, pe care să-i folosească direct pentru procurarea de arme, pînă la 28 octombrie 1875. Și această încercare eșuează fapt care, „ascute la maximum criza din C.C.R.B.” (p. 45). Emigrația din România, Serbia și Rusia se scindează în cîteva tabere care își aruncă una alta vina însucceselor răscoalei (p. 45). În acest complex de fapte comitetul nu a mai fost în stare să-și continue activitatea și la începutul lunii noiembrie 1875 el „a încetat să mai existe ca un corp organizatoric”.

În continuare autorul face o scurtă prezentare a lucrărilor din istoriografia bulgară care s-au ocupat — tangențial — de explicarea cauzelor care au dus la criza din toamna anului 1875. D-sa arată că unii autori o leagă de demisia lui Botev (D. T. Strașimirov, Iv. G. Klinciarov, N. Stanev, M. Dimitrov ș.a.) iar prof. Gandev, într-o lucrare mai recentă (*Răscoala din aprilie*, Sofia 1956), susține că aceasta s-ar datora acțiunii duse de „bătrîni” (marea burghezie bulgară din emigrație) pentru discreditarea lui Botev și a tovarășilor săi revoluționari democrați. Prof. K. Burmov consideră însă că pentru această din urmă teză nu sînt fapte care să o confirme și că, dimpotrivă, burghezia mijlocie, liberală, este aceea care a acționat într-adevăr pentru răsturnarea C.C.R.B. Adevăratele și cele mai profunde cauze ale crizei sînt arătate ca fiind următoarele: *prima*, și cea mai însemnată: „însuccesul răscoalei pregătite de comitet (p. 46—47)”; *a doua*, care a condiționat în bună măsură pe prima: „lipsa de mijloace” (materiale); *a treia*: „atitudinea negativă a burgheziei liberale față de C.C. ales la 12 august 1875”; *a patra*, „foarte importantă”: „compromisul cu elementele burgheze liberale — pentru obținerea de fonduri — și atragerea lui Tankov în conducerea comitetului”, iar *a cincea*: „comportarea ipocrită a lui Panait Hitov”, care amînașe plecarea cetelor și a voievozilor în Bulgaria. Prof. Burmov își bazează afirmațiile de mai sus analizînd o serie de scrisori între comitetele din diferite orașe ale României (p. 48—51). Demisia lui Botev trebuie văzută în lumina ansamblului celor de mai sus și nu ca un act izolat, lipsit de curaj, datorat numai unor neînțelegeri cu

unii dintre membrii comitetului (în special cu Iv. Drasov).

Acesta din urmă a susținut și a acționat pentru continuarea răscoalei pînă în noiembrie 1875 în timp ce Botev și revoluționarii erau împotrivi, deoarece realitatea arăta că, pe timpul iernii care se apropia, nu se putea duce cu succes lupta împotriva turcilor cu mijloacele de care dispuneau răsculații (p. 55—56). Demisia lui Botev „a ajutat să se lichideze rătăcirea ideologică și tactică în care căzuse comitetul și să se consolideze drumul revoluției, luat de activiștii [noului] C.C. din Giurgiu” (p. 57).

Acest comitet se formează din rîndurile acelor care participaseră la răscoala în Bulgaria și care, după înfrîngerea ei se refugiaseră îndeosebi la Giurgiu. Se publică o listă a lor, foarte utilă. Negăsind sprijin la C.C.R.B., care era în plină criză, ei se hotărăsc să-și formeze un comitet care să pregătească răscoala din primăvara anului 1876. Strîng fonduri, arme, trimite „apostoli în Bulgaria”, începînd din ianuarie 1876, pentru pregătirea satelor bulgărești, și alcătuiesc un plan de acțiune împărțind Bulgaria în 4—5 regiuni de luptă. Acțiunea lor își atinge scopul în primăvara anului 1876 (aprilie) cînd răscoala izbucnește, fiind înăbușită în împrejurările cunoscute.

Un alt studiu interesant este și acel al lui Ivan Stoicev: *Нови сведения за живота и дейността на Христо Ботев* [Date noi despre viața și activitatea lui Hristo Botev], *Istoriceski pregled*, 1957, nr. 3, p. 70—78.

Autorul arată că o biografie dezvoltată a marelui poet și revoluționar bulgar Hristo Botev nu a fost încă scrisă considerînd că acest fapt se datorește nepublicării tuturor documentelor strînse pînă acum, precum și necunoașterii pînă în prezent a unora din ele. Autorul folosește în acest articol îndeosebi prețioasele documente inedite din Arhiva Institutului „Botev-Levski” al Academiei Bulgare de Științe, dintre care unele achiziționate recent. Coroborîndu-le și cu alte izvoare I. Stoicev arată că Botev a funcționat ca învățător în orașul Alexandria, de la noi, la școala rominească de acolo numai 2 luni (în anul 1869). El a fost destituit ca urmare a acțiunilor ciorbagiilor bulgari. După destituire a mai stat acolo 3 luni și jumătate la Il. Širokov care i-a dat 2 napoleoni pentru drum pînă la București. În subcapitolul *Apelul pentru ziarul Duma*, I. Stoicev reproduce din nr. 41—28 iunie 1871 — al ziarului *Hităr Pelăr*, — descoperit de D-sa, — ce apărea la Brăila, apelul scris de Botev. Prin el Botev arată că, în ciuda greutăților materiale și a

bucuriei premature a ciorbagiilor, ziarul *Duma* — ziar al emigranților revoluționari bulgari — își va relua apariția întreruptă temporar. Patrioț nu este însă „un diminutiv de la patriot” cum îl explică I. Stoicev (op. cit., p. 7, nota 17) ci un joc de cuvinte, adăugarea cuvântului hoț pentru a nega valoarea reală a cuvântului prim. În felul acesta spiritul polemic al apelului lui Botev intitulat *Veste haiducească apare mult mai clar* deoarece Take K. Blagostinov, căruia i se aplică acest calificativ, este stigmatizat de Botev ca unul care a sustras banii destinați ziarului.

Urmărind în continuare variantele și publicațiile în care au apărut două poezii ale lui Botev *Майче* cu și *В мезанаме* I. Stoicev „descoperă” încă un tovarăș de luptă al lui Botev: Haralambi Popov. Având aceleași inițiale, H.P.-v. (Botev semna și numai Hristo Petkov) unii cercetători au confundat unele din scrierile lor. I. Stoicev ne dă prețioase date biografice despre Haralambi Popov după documente și fotografii din arhivele unor prieteni ai lui din Bulgaria. El este originar din orașul Sliven. O fotografie de la începutul anului 1866, dedicată la Sviștov lui Gheorghi

Hagidenkov, tovarăș al lui G. S. Rakovski, îl arată ca fiind de circa 20 de ani. Al doilea portret îl înfățișează peste 6—7 ani când era în București. În 1875 el este învățător în comuna Letca-Veche din apropierea Giurgului. De acolo se înscrie cu 20 exemplare la lucrarea *Ръкази за водата и нейните свойства* (Povestiri despre apă și însușirile ei) tipărită la București în 1875. Al treilea portret e datat „30 august 1881 — satul Conțești — cel din fostul jud. Teleorman — adaugă Stoicev. Cel de al patrulea este din iunie 1886, tot din Conțești. H. Popov păstrează legături cu orașul lui natal, Sliven, și cu tovarășii din tinerețe. Se căsătorește cu „o Stoicescu” din Alexandria, stabilindu-se la noi. Cercetări locale, pe linia celor arătate mai sus, întreprinse de profesorii de istorie din localitățile citate, poate ar adăuga date noi despre acest „văzrojdenec” (activist al renașterii bulgare).

În cele de mai sus am arătat, din studiul lui Stoicev, numai datele din viața lui Botev care se leagă de timpul petrecut la noi.

A. Constantinescu

FR. GRAUS, *Dějiny venkovského lidu v Čechách v době předhusitské* [Istoria țăranilor din Cehia în perioada prehusită], Editura Academiei cehoslovace de științe, Praga, 1957, II, p. 630+21 reproduceri + 6 hărți.

La un interval de timp numai de cinci ani¹, František Graus îmbogățește istoriografia cehă cu acest volum masiv, tratând arzătoarea problemă a țăranimii cehice în perioada prehusită. Expunerea și caracterizarea faptelor istorice au de astă dată o altă înfățișare decât în primul volum. Fiind vorba de o perioadă mai târzie, — adică de la mijlocul secolului al XIII-lea și până la 1419, — materialul și izvoarele cercetate sînt mult mai complete și mai bogate, decât cele privitoare la perioada feudalismului timpuriu.

Graus își împarte lucrarea în trei mari părți. În primul rînd, e vorba de o serie de probleme esențiale, care se desprind din analiza materialului cercetat (p. 7—316), urmează apoi prezentarea descriptivă a unor categorii de acte arhivale, pe care autorul le valorifică din punct de vedere științific (urbare, registre de socoteli, inventare, prețuri, salarii și proprietățile cavalerilor germani din Cehia și Moravia (p. 317—482), și, în sfîrșit, partea

finală cuprinde o seamă de documente istorice rînduite cronologic, privitoare la situația socială și materială a populației în această perioadă (p. 483—563). De pildă, se dau știri despre heleștecele construite în țările cehice, despre anii de foamete și secetă <anii de belșug sînt foarte rari>, despre ciumă la oameni și animale, inundații, geruri mari, pustii, jafuri, pradă, pîrjoluri, scumpete, dădii în favoarea minăstirilor, cămătărie, socoteli, obligațiile iobagilor, emfiteuză ș.a. Nu-i lipsit de interes să amintim că cele mai multe știri, se referă la calamitățile naturii, la foamete și la pustierea țării de pe urma războaielor și expedițiilor militare.

Se înțelege că prima parte a lucrării e cca mai importantă, deoarece autorul, folosind metodologia marxistă, precizează, în cadrul a nouă probleme foarte distincte, situația socială și economică a țăranimii cehice din această perioadă. Mai întîi, Graus face o succintă prezentare critică și în același timp cronologică a istoricilor burghezi, cehi și străini, care s-au ocupat de aceste probleme (Fr. Palacký, A. N. Jasinskij, V. V. Tomek,

¹ Vezi, în legătură cu primul volum, recenzia noastră din *Studii*, VII/1954/, nr. 4, p. 234—237.

Jaromír Haněl, Josef Šusta, R. Urbánek, J. Čelakovský, J. Lippert, Adolf Bachmann, E. Werunsky, G. Juritsch, B. Bretholz, R. Kötzschke, W. Ebert, H. Aubin, Kamil Krofta, V. Chaloupecký, J. V. Šimák, F. M. Bartoš ș.a.), subliniind în același timp și valoarea științifică a izvoarelor istorice: texte narrative, regeste, opere literare, tractate și predici, manuscrise, texte juridice, acte de cancelarie, inventare, urbane, socoteli etc.

Pentru înțelegerea stărilor de lucruri din secolul al XIII-lea și al XIV-lea, Graus stăruie cu insistență asupra a două probleme cardinale, pe care istoriografia burgheză le-a tratat idealist și tendențios: e vorba de situație socială a țărănimii ceh, despre a cărei „prosperitate și bună stare” o parte din istoricii burghezi au scris și de procesul colonizării germane, care, pentru întreaga istoriografie burgheză, a însemnat fără excepție o adevărată revoluție în istoria evului mediu.

Pornind de la afirmația că societatea feudală cehă nu s-a dezvoltat din societatea sclavagistă — așa cum s-a întâmplat în diferitele ținuturi ale imperiului roman, — ci din societatea gentilică, și folosind metoda analitică, autorul cercetează situația economică a producției țărănești în secolele XIII și XIV. Problema aceasta e urmărită pe bază de izvoare, în principalele moduri de producție feudală. De pildă, vânătoarea, apicultura, pescuitul, creșterea vitelor, pășunile, cultivarea cerealelor, viticultura, grădinăritul, pomicultura, plantele industriale ș.a. sînt cercetate sub aspectul lor productiv și al luptei dintre proprietarii mijloacelor de producție, în speța feudalii și țărilor exploatate. Fr. Graus constată că în perioada feudalismului timpuriu, țărănimea e exploatată cu ajutorul rentei feudale în muncă și naturalia (p. 308).

Plata în bani apare foarte rar și nu joacă un rol important în această perioadă. Însă, de la începutul secolului al XIII-lea, se înregistrează o trecere masivă spre renta în bani, care rămîne legată, în același timp, de dezvoltarea orașelor și de lărgirea procesului de colonizare. În secolul al XIV-lea, renta în bani e forma dominantă în relațiile antagoniste. Iar repartizarea cu totul inegală a bunurilor materiale se datorește și faptului că singurii deținători ai mijloacelor de producție sînt feudalii. Graus mai constată că robota, ca cea mai veche și mai primitivă formă a rentei feudale, apare în mod obișnuit în perioada prehistă, însă în orice caz într-o măsură mult mai mică decît în timpul celei de-a doua iobăgii (sec. al XVII-lea). Cercetînd cea mai mare parte din aspectele economiei rurale, în raport cu întinderea și evoluția proprietății feudale —

înăuntrul căreia autorul precizează existența a trei tipuri — cu productivitatea agricolurii, cu piața de desfacere, cu cuantumul obligațiilor prestate de iobagi, cu negustoria grînelor, cu mîna de lucru ș.a. Graus, izbuște să ne ofere o imagine reală a țărănimii ceh dinaintea războaielor husite.

Această țărănime reprezintă clasa exploatată care se ridică în permanență împotriva poverilor feudale. În tot timpul acestei perioade se înregistrează forme ale luptei de clasă. În majoritatea cazurilor ea prezintă însă forme primitive, individuale. Începînd însă de la mijlocul secolului al XIV-lea, lupta de clasă îmbracă din ce în ce mai des forme colective. Deja la începutul secolului al XV-lea, rezistența activă a claselor exploatate se înregistrează pe tot cuprinsul țării.

Problema următoare se referă atît la colonizarea și la dezvoltarea orașelor, cît și la consecințele pe care l-a avut procesul colonizării asupra țărănimii ceh. În cuprinsul acestui articol, Graus caută să spulbere vechea teorie a istoriografiei burgheze care, din motive idealiste și șoviniste a susținut că pînă în secolul al XIII-lea, evoluția istorică a poporului ceh a urmat o cale „specific slavă”. Aceeași istoriografie afirma că, în secolele XIII și XIV, s-a produs însă „invazia” feudalismului german, împotriva căruia s-a ridicat husitismul ca o reacție a „democratismului” slav. Mai ales istoriografia imperialistă germană s-a străduit să demonstreze că progresul înregistrat în țările ceh se datorește pur și simplu influențelor străine și mai cu seamă celei germane.

Graus arată cu argumente istorice că colonizarea germană și „jus emphiteuticum” n-au produs nici un fel de „revoluție” în țările ceh, ci ambele instituții își au rădăcinile în perioada feudalismului timpuriu. Dezvoltarea acestora, ca și evoluția întregii societăți ceh, au avut loc — începînd din secolul al X-lea și pînă la începutul secolului al XIV-lea — în cadrul societății feudale, în genere. Dacă s-au produs unele transformări, ele se datoresc în primul rînd trecerii în masă la renta în bani, provocată și ea de înmulțirea mijloacelor de producție, atît în agricultură, cît și în meșteșuguri.

În ceea ce privește dezvoltarea orașelor și colonizarea rurală, ele izvorăsc organic din procesul realităților interne și sînt legate nemijlocit de trecerea în masă la renta în bani. Dăpă cum se știe, formarea orașelor a fost interpretată în mod diferit de istoriografia burgheză. Unli istorici au susținut că orașele medievale sînt o continuare a celor romane, iar alții au afirmat că ele au luat ființă pe

marile drumuri de comerț. În opoziție cu aceste teorii, documentele vorbesc de existența multor orașe și târguri în afara căilor de comerț. Adevărata cauză a apariției orașelor, susține Graus, a fost diviziunea socială a muncii dintre agricultură și meșteșuguri. Continua specializare a producției meșteșugărești a fost necesară, pentru a satisface cerul tot mai larg al consumatorilor. Era deci nevoie de o piață pentru desfacerea produselor și de unde meșteșugarul trebuia să-și procure cele de trebuință.

Trecând numai tangențial la formarea orașelor cehce, autorul afirmă că ele sînt atestate încă din perioada feudalismului timpuriu. Praga și Brno au existat în secolul al X-lea, iar în cursul secolului al XIII-lea se formează multe alte orașe, care capătă privilegii în legătură cu desfacerea produselor. Așadar, dezvoltarea orașelor cehce n-are legătură cu colonizarea germană — atât de trîmbițată de istoriografia idealistă, — deoarece ea a dat orașelor numai formele exterioare cu caracter juridic.

Dezvoltarea orașelor și a producției de mărfuri la sate, împreună cu trecerea în masă la renta în bani, ca două fenomene social-economice strîns legate între ele, au sporit în chip neobișnuit importanța banilor în viața economică. Ele au contribuit la descompunerea societății feudale și au adîncit și mai mult diferențele sociale și economice dintre oraș și sat.

Ridicîndu-se împotriva interpretării evoluționiste a istoriei, Graus dovedește că la mijlocul secolului al XIV-lea se produce o ruptură în situația economică a țăranilor din Cehia. De unde pînă atunci, se înregistrează o sporire a libertăților, o înlocuire progresivă a obligațiilor de muncă prin rentă în bani, ca și o creștere a forțelor de muncă în mediul rural, — după această dată, se constată o evoluție diametral opusă. Astfel, se înrăutățește situația juridică a țăranilor, crește robota, se împutinează mîna de lucru —, adică apar fenomenele caracteristice perioadei celei de-a doua iobăgii (p. 311).

Asemenea prefaceri au avut loc, afirmă Graus, concomitent și în alte țări din Europa și de aceea, istoriografia burgheză a încercat să le explice prin fenomenele de criză ale feudalismului din această perioadă, fără să le dea însă o interpretare științifică.

Alte patru capitole din lucrarea de față (emfiteuza și evoluția ei, dările și obligațiile țăranilor, diferențierea socială a populației rurale, situația juridică a țăranilor) sînt tot atîtea probleme grupate în jurul temei inițiale: lămurirea cauzelor sociale și economice, care au dus la mișcarea revoluționară husită.

Interesante sînt, de pildă, constatările autorului în legătură cu stratificarea socială a țăranimii cehce. Satul nu se mai împarte după originea socială a iobagului, ca în multe cazuri din perioada feudalismului timpuriu, ci înălăuntrul satului apar acum deosebiri sociale între diferitele grupe de țărani (p. 196). Înainte de a stabili adevărata înfățișare socială a satului, Graus procedează la eliminarea categoriilor care, prin poziția lor materială nu aparțineau populației rurale.

În primul rînd, e vorba de *feudalii* care locuiau în mediul sătesc, boiernași și alții care, din punct de vedere social, aparțineau clasei dominante. Urma apoi categoria *preoților înslăriți*, care făceau parte din aparatul de exploatare al satului. Există însă și o puzderie de *preoți sârmani*, aflați în slujba celor dintîi. O situație privilegiată aveau și *țăranii liberi*. Aceștia dispuneau de o bucată de pămînt, nu aveau niciun fel de obligație în bani sau în natură și nici o altă dependență juridică. Deși formau o categorie excepțională, totuși țăranii liberi ocupau în mediul rural o poziție de trecere între adevărata populație sătească și grupa atestată în acte sub numele de „provizionarii” (un fel de arendași).

Aceștia din urmă aveau o poziție asemănătoare și dobîndeau pămîntul cu obligația de a apăra proprietatea stăpînului sau spre a fi folosit din punct de vedere militar. Un element de elită al populației rurale îl formau *șoltuzii* (richter, voigt, schultheiss), a căror obîrșie poate fi urmărită încă din perioada feudalismului timpuriu. Fiind investiți cu o serie de privilegii, șoltuzii se îmbogățeau în dauna celorlalte pături țăranesti. De asemenea, Graus exclude din sfera populației sătești și pe *vătăzii de curte*, pe *morari*, *hangii*, pe unii dintre *meseriași* și chiar pe *iobagii înslăriți*, ca bucurîndu-se de anumite privilegii economice.

În fața acestei situații, exista *sărăcimea satelor*, care forma majoritatea populației rurale. O primă categorie dintre aceștia e menționată de doc. latine sub denumire de *subsides*. Unii dintre ei dispuneau de o mică bucată de pămînt, de pe urma căreia nu puteau trăi și erau nevoiți să lucreze cu ziua. Alții nu aveau nici atît. Deseori sînt atestați în documente, ca fiind vînduți împreună cu pămîntul lor, întocmai ca „vecinii” din documentele noastre. Urmează *văcarii* satelor, *argații* și *slu,nicele*, care munciau cu ziua pe la curțile celor bogăți. Pe lîngă acestea, doc. mai vorbesc și de existența *robilor*. Graus afirmă, și pe bună dreptate, că diferențierea socială a satului ceh, înregistrată încă din secolele XIII și XIV, prezintă o tendință

de adâncire, ca o consecință nemijlocită a procesului de trecere în masă la renta în bani. Deși această evoluție stă în strînsă legătură cu dezvoltarea productivității agricole, totuși ea a fost înfrînată deseori de diferite obstacole tipice feudale: stagnarea producției, politica economică a feodalilor, dreptul de ereditate feudală ș.a. (p. 232).

În sfîrșit, ultimul capitol al lucrării de față tratează *lupta de clasă a țărănimii și evoluția concepției despre iobagi* (p. 268—306).

Autorul elimină pe rînd dificultățile din cursul evului mediu, care au stat în calea desfășurării luptei de clasă. Mai toate aceste dificultăți provin din raportul de dependență confesională, juridică, socială și materială a iobagului față de păturile dominante din societatea cehă. Astfel, învățătura religioasă despre atitudinea de pocăință în fața domnilor, — păcătoșii fiind amenințați cu cele mai grele cazne, — apoi credința iobagului în persoana regelui, ura iobagului față de organele executive ale clasei dominante (dregătorii și slujbașii care strîngeau dările și supravegheau executarea obligațiilor feudale), neînțelegerile și contradicțiile din sînul țărănimii (sate întregi care se vrăjmasau pentru o bucată de țarină), lipsa de experiență militară a iobagului, care nu se încumeta să înfrunte feudalii într-o încăierare armată și mai ales faptul că iobagul dispunea de o bucată de ogor, de care era legat sufletește, nu puteau fi în același timp un element revoluționar.

Toate acestea însă n-au putut împiedica țărănimia de a recurge la diferite forme de

luptă împotriva exploatării. Rezistența începe cu formele primitive ale luptei de clasă, plîngerile, fuga individuală, atacul și ocuparea de către iobagi a pămîntului boieresc, incendii, furturi, haiducia, ereziile, răscoale, — pînă la urnirea în masă a poporului în războaiele husite.

În felul acesta, Graus analizează și lămurește în bună parte cele mai arzătoare probleme din epoca prehusită. Unul din succesele metodei, folosite de autor, e și faptul că anumite tendințe cu caracter social economic, apărute în perioada feudalismului timpuriu, sînt urmărite în continuare pînă în pragul războaielor husite. De altfel, contrar celor afirmate pînă acum, husitismul n-a întrerupt evoluția stărilor de lucruri din Cehia. Mișcarea revoluționară husită a exercitat o profundă influență asupra situației sociale și economice din țările cehe, însă, cu toate acestea, multe din tendințele și realitățile prehusite reapar după aceea, cu mai multă vigoare, încorporîndu-se în noul tip de latifundii și în instituțiile din perioada celei de-a doua iobăgii.

Lăsînd la o parte o serie de fapte și date, care îngreunează urmărirea clară a expunerii, lucrarea lui Graus constituie o prețioasă contribuție a istoriografiei marxiste. Studiul e însoțit de două rezumate, în rusă și franceză, de o bogată bibliografie și un indice pe materii. Un număr de șase hărți și 21 reproduceri, după ilustrații contemporane și de mai tîrziu, exemplifică textul.

Tr. Ionescu-Nișcov

LUCRĂRI NOI PRIVITOARE LA ISTORIA EGIPTULUI

Studiile de egiptologie apărute în ultimii ani continuă să dezvăluie aspecte necunoscute ale istoriei și culturii care s-au dezvoltat în bazinul Nilului. Dacă, în mare parte, aceste studii conservă tradiția, începută acum un veac și jumătate¹, de Champollion și urmașii săi, insistînd asupra cronologiei dinastiilor și a datelor pe care le procură materialul rezultat din săpăturile arheologice, elemente noi în producția istorică referitoare la această

țară, denotă apariția unor factori nemălințniți pînă acum în istoriografia egipteană.

Primul element de acest fel este, desigur apariția numelor unor arheologi egipteni, care au înregistrat primele succese pe șantierul deschise de Departamentul antichităților al guvernului egiptean și care au posibilitatea să interpreteze datele scoase la lumină în termenii istoriei proprii, așa cum străinii occidentali nu putuseră să o facă.

Dar aportul istoricilor egipteni este cu atît mai prețios, cu cît el se referă în special la un domeniu, în mare parte inedit, anume la etapele istoriei moderne și contemporane al acestei țări, robită pînă de curînd.

În sfîrșit mai relevăm în semnalările de mai jos o serie de studii sovietice apărute în ultima vreme, care denotă importanța acor-

¹ O evocare a acestei tradiții o face Pierre Montet în *Isis ou la recherche de l'Égypte ensevelie*, Paris, Hachette, 1956, 272 p., care recapitulează descoperirile făcute de Champollion, Mariette, Maspero, Morgan și alții, nu fără o notă de apologie. Pe linia interpretărilor duse la exces Emma Brunner-Traut, de exemplu, a reușit să facă o „constatare” esențială: Prințesa Iti suferea de „pseudohypertrophischer Muskeldystrophie” (*Die Krankheit der Fürstin von Punt*, în *Die Welt des Orients*, Göttingen, 1957, p. 307—313).

dată istoriei Egiptului în U.R.S.S. Interesul oamenilor de știință sovietici pentru Egiptul antic și modern este deosebit de prețios întrucât contribuie la o orientare mai științifică a cercetărilor din acest domeniu; recenziile cărților egiptene, articolele și lucrările istoricilor sovietici aduc, pe lângă contribuția elucidării unor evenimente și o orientare utilă a interpretărilor.

I. Generația nouă de arheologi egipteni pregătită în institutele din Cairo și Alexandria, conduse de savanți cunoscuți ca Mustafa Amer, Selim Hassan, Ahmed Bada, a început să lucreze în ultimii ani pe o serie de șantiere proprii egiptene. De altfel, prezența egiptenilor în cercetările arheologice s-a făcut mai de mult simțită sub forma contribuției ca specialiști în săpături pe toate marile șantiere deschise de francezi, englezi și americani și desigur că mare parte din istoria care a ieșit la lumină se datorește priceperii și tenacității muncitorilor și șefilor de echipe egipteni, despre care se poate spune că „lucrând în preajma monumentelor construite de strămoșii lor, parte din iscusința veche coboară pînă la ei”¹.

Rezultatele obținute de tinerii arheologi au consacrat activitatea lor în acest domeniu, recunoscută și prin înființarea Centrului de studii privitoare la arta și civilizația vechiului Egipt în octombrie 1955. Creat în cadrul colaborării U.N.E.S.C.O.-ului cu guvernul egiptean, acest centru, condus de Mustafa Amer, are sarcina de a face releverile sistematice ale tuturor mărturiilor artistice egiptene, care mai există, publicând ghiduri și manuale; lucrul a fost început în regiunea Assuan, unde, cu ajutorul sovietic, se va începe construirea barajului².

Fie sub forma lucrărilor de colaborare³, fie sub forma unor publicații personale, arheologii egipteni se afirmă. În acest sens trebuie amintită atât descoperirea tinărului arhitect Hamal el-Molah, care a găsit în apropierea marelui piramidă a lui Keops, o corabie a faraonului lungă de 17 m, cât și realizarea lui M. Z. Goneim, inspector șef al Necropolei de la Saqqarah, care printr-o serie de calcule a dezgropat, lângă piramida faraonului Zoser,

o piramidă neterminată aparținând unui faraon pînă acum necunoscut din dinastia a III-a. Tradusă în mai multe limbi⁴, lucrarea a fost discutată atât de specialiștii sovietici, cât și de cei occidentali, care au subliniat contribuția acesteia la elucidarea unei serii de chestiuni⁵. De altfel succesele tinerei generații de arheologi sînt consemnate într-o lucrare de mai mari proporții, relatînd rezultatele obținute în fiecare sector (Abu Bakr Abdel Moncim despre lucrările de la Ghizeh etc)⁶.

Interpretînd dintr-un punct de vedere nou mărturiile vechiului Egipt, lucrările istoricilor egipteni pun în lumină noi aspecte ale problemelor, înlocuind, cîteodată, studiile scrise înainte⁷.

II. Dar aspectul cel mai interesant al istoriografiei recente egiptene îl constituie lucrările de istorie modernă și contemporană, care pun, adeseori pentru prima oară, problema relațiilor de producție din societatea egipteană și a raporturilor dintre băștinași și ocupanții succesivi ai țării.

Astfel o serie de studii pun în lumină starea economică și socială din diferitele perioade: unele se ocupă de înapoierea economică și socială provocată de cei 300 de ani de stăpînire turcească⁸, de chestiunile economice ale țării în epoca modernă⁹ sau de criza economiei Egiptului¹⁰; altele urmăresc istoricul factorilor esențiali ai vieții publice¹¹ și în sfîrșit, altele tratează anumite etape istorice ale țării, dînd la iveală documente și fapte necunoscute și înscriind în istoria lumii moderne locul și aportul poporului egiptean. În seria aceasta primul loc îl ocupă istoricul Abdurrahman-ar-

⁴ Traducerea franceză este din 1957; cea germană, apărută la Wiesbaden în 1955, a fost recenzată și în *Orientalistische Literaturzeitung*, 1958, 5/6, p. 216-217.

⁵ Astfel J. Ph. Lauer, arhitectul Departamentului de anticități, apreciază că săpăturile de la Saqqarah au o importanță inestimabilă (*Revue archéologique*, 47 (1956) p. 1-10).

⁶ *Les grandes découvertes archéologiques de 1954*, număr special al lui *Revue du Caire*.

O orientare prețioasă în realizările culturii egiptene moderne, în A. Ф. Султанов: *Основные веки развития современной культуры в Египте, in Советское востоковедение*, 1957, 3, p. 151-159.

⁷ În acest sens este interesantă interpretarea pe care M. Z. Goneim o dă adoptării formei piramidale privită dintr-un punct de vedere strict științific (p. 15-16). De asemenea Vestnik древней истории, 1958, 2, p. 201-204 a apreciat cartea lui Abd al-Mohsen Bakir: *Slavery in pharaonic Egypt*, Cairo, 1952, 128 p., ca mai utilă și mai exactă științific decât vechea operă a lui J. Baillet: *Les noms de l'esclavage en égyptien*.

⁸ H. H. Aïru: *The fellahs in Egypt*, Cairo, 1945. Trad. rusă: Moscova, 1954.

⁹ Al Baravi & Uleis, vezi recenzia din *Вопросы истории*, 1956, 1.

¹⁰ Abd-Ul-Razik Mohamed Hasan, Trad. rusă: M., 1955.

¹¹ Abd al-Latif Hamza: *Presa și literatura în Egipt*, Cairo, 1955.

¹ M. Zakaria Goneim, *The buried pyramid*, London, 1956, p. 32. Cartea arheologului egiptean, care a descoperit o piramidă neterminată a faraonului necunoscut Sekhem-khet, conține numeroase pagini punînd în lumină contribuția muncitorilor la asemenea descoperiri.

² Date în *Bulletin de l'U.N.E.S.C.O. à l'intention des bibliothèques*, 10 (1956), 10, p. 251.

³ J. Ph. Lauer & Zaky Iskander, *Données nouvelles sur la momification dans l'Égypte ancienne*, Ann. Serv., 1955, 1, p. 167-194.

Rafii, care propunându-și să refacă istoria ultimelor decenii a și dat la iveală o serie de studii despre „Arabia răsăriteană și ocupația engleză”¹, „Mustafa Kamil întemeietorul mișcării naționale”² și „Răscoala din 1919 în Egipt”³, apreciată, cu toată insuficiența analiză a rădăcinilor sociale ale insurecției, ca o lucrare esențială pentru orientarea în problemă⁴.

Evenimentele contemporane au constituit de asemenea obiect de cercetare și faima unor cărți, citate în străinătate,⁵ a trecut hotarele țării⁶.

Dacă la aceste sumare note mai adăugăm și faptul că oamenii de știință egipteni au făcut cunoscute compatrioților lor operele clasiceilor marxism-leninismului⁷, se va înțelege că în istoriografia egipteană și-au făcut apariția elemente noi, care pot axa aceste cercetări pe un spirit științific.

III. Contribuția istoricilor sovietici în acest domeniu este multiplă.

În afara traducerilor și a unor lucrări mai mari de sinteză care înglobează istoria acestui popor în cea a popoarelor Africii⁸, au apărut în Uniunea Sovietică în ultimii ani o serie de cărți și articole, care se referă la diferite epoci din istoria Egiptului.

Menționăm studiile privitoare la Egiptul antic și feudal⁹ și pe cele, în număr mai mare referitoare la evenimentele din epoca con-

porană și ultimii ani, care tratează despre lupta pentru independență¹⁰, încununată cu scuturarea jugului colonialist¹¹, despre naționalizarea Canalului de Suez¹² și crearea Republicii Arabe Unite.

Mai mult decât atât; în afara unei sesiuni a Institutului de studii orientale din 3 dec. 1956, închinată luptei Egiptului împotriva agresiunii anglo-franceze, în cadrul căreia s-au ținut o serie de comunicări de interes general¹³, savanții sovietici s-au deplasat în Egipt pentru a lua contact direct cu istoricii din această țară, pentru a cunoaște monumentele vechii culturi și pentru a face un fructuos schimb de păreri¹⁴. Pe lângă lucrările scrise, se citează adeseori și studii mai mari inedite¹⁵, care vădesc pe lângă o serioasă documentație în materie și interesul continuu al istoricilor din U.R.S.S. pentru poporul egiptean și istoria sa.

Новые данные о гиксосском владычестве в Египте, в Вестник древней истории, 1958, 3, p. 97-106, prezintă cercetările cele mai recente privitoare la stăpânirea Hicsoșilor în Egipt; o mențiune deosebită trebuie acordată cărții lui M. Э. Матве: Древнегиксосские мифы, М., 1956 tradusă și în l. română în Edit. Științifică, 1958. Același autor are un substanțial articol despre ceremonia *Heb-sed* în revista citată mai sus, 1956, 3, p. 7-9. De asemenea trebuie reamintită aci lucrarea fundamentală Всемирная история, том. I, М., 1955, apărută de curând în trad. românească în Edit. științifică, 1958. Pentru Egiptul feudal: Л. А. Семенова: Основные направления развития феодального землевладения в Египте XV века, в Советское востоковедение, 1958, 3, p. 83-90, studiu bazat pe cadastrul lui Ibn al-Jay'an.

Pentru epoca modernă: И. М. Фильштинский: Каирские восстания 1798-1800 гг. и описание их в хронике Абд ар. Рахмана Аль-Джабарты, в Советское востоковедение, 1958, 3, p. 40-56.

Articolul subliniază importanța răscoalei din 1798-1800 - condusă la început de șeicii din al Azkharim iar în faza a doua de Omar al Mabruk, capul breslel negustorilor și de Mula Muhammad, conducătorul sacrimii din Cairo, - pentru mișcarea de eliberare din timpul lui Napoleon. Mișcarea a avut un rol hotărâtor în activizarea populației urbane și în întreaga luptă pentru scuturarea jugului colonialist.

¹⁰ В. Б. Лущий: Октябрьская революция и арабские страны, в Сов. восток, 1957, 5, p. 87-99; Х. И. Кульберг: Египет в борьбе за независимость, (1918-1924). Leningrad, 1950, 96 p.

¹¹ В. Б. Лущий: Июльская революция 1952 года в Египте, в Сов. восток, М., 1957, 2, p. 31-48.

¹² В. М. Коллонтай: Компания суэцкого канала - орудие империалистического гнета, в Сов. восток, 1957, 2, p. 135-145.

¹³ Е. А. Белиев despre lupta pentru independență a poporului egiptean, A.F. Sultanov despre noul Egipt, de după 1952, V.I. Avdiev despre locul culturii vechi egiptene în cadrul civilizației mondiale.

¹⁴ В. Б. Пиотровский: Поездка советских археологов и этнографов в Египет, в Вестник АН СССР, М., 1956, 9, p. 67-70.

¹⁵ А. М. Goldobin: Din istoria stabilirii protectoratului englez în Egipt în 1914 (lucrări nepublicate, dar citată adeseori în recenzii).

¹ Cairo, 1949.

² Cairo, 1955.

³ Toate aceste lucrări sînt de fapt volume dintr-o operă mai mare, intitulată: „Istoria națională a Egiptului”, care-și propune să urmărească lupta pentru independență a poporului egiptean, de la debarcarea lui Napoleon (1798) pînă în zilele noastre (vol. 13 se ocupă de perioada posterioară anului 1936). În recenzia din Вопросы истории, 1956, 1, p. 178-183, se arată pe lângă părțile pozitive ale cărții despre evenimentele anului 1919, - printre care ura nelimpăcată față de colonialism și bogăția de documente folosite - și părțile insuficient adîncite - precum exploatarea exercitată de burghezia locală asupra maselor muncitoare sau procesul formării proletariatului egiptean și apariția lui în mișcarea de eliberare națională.

⁴ Recenzia din Советское востоковедение, 1957, 1, p. 202-205.

⁵ Ahmed Rughdi Saleh: Lordul Cromer în Egipt, Cairo, 1955. Lucrarea aceasta ca și studiul privitor la Canalul de Suez sînt menționate în chip deosebit în monografia lui V. Kiselev: Республика Египет М., 1956, 45 p.

⁶ Ahmed Keruma: Răscoala arăbă în bădălia pentru Port Said. Trad. rusă: М., 1958.

⁷ Rașid al Baravi a tradus Capitalul și Imperia-lismul, stadiul cel mai înalt al capitalismului. Într-o lucrare recentă, profesorul egiptean a analizat semnificația traducerilor din anii de după război (Cairo, 1952).

⁸ Народы Африки, М., 1954, p. 178-213; Арабы в борьбе за независимость, М., 1957, 416 p.; trebuie citată aci și lucrarea lui Kiselev indicată mai sus.

⁹ Pentru istoria antică: Н. М. Потовская: О царских мифах древнего Египта, в Вестник древней истории, 1957, 3, p. 122-144; И. А. Лавис

Publicațiile din democrațiile populare urmăresc, de asemenea, cu atenție producția istorică egipteană sau privitoare la Egipt. În acest sens trebuie citate în primul rând semnalizările, articolele și recenziile din revis-

tele cehoslovace și din publicațiile Academiei de Științe din Berlin, care a tipărit, de altfel și o bibliografie privitoare la contribuția germană în acest domeniu¹.

Al. Dușu

¹ *Archiv Orientalny*, Praha. La Berlin apar pe lângă *Zeitschrift für Ägyptische Sprache und Altertumskunde*, ajuns în 1958 la al 82-lea tom, și publicațiile periodice cu caracter bibliografic: *Orientalistische Literaturzeitung* (care are, de ex. în nr. 7/8 din 1958 două studii despre Keops și dinastia a XII-a) și *Bibliotheca classica orientalis*, înregistrând literatura de specialitate din U.R.S.S. și democrațiile populare.

„Századok”, A Magyar Történelmi Társulat Közlönye
[Revista Societății de istorie maghiară], an. 91, 1957, nr. 1—4, 527 pag.

Cele patru numere ale revistei „Századok” apărute în anul 1957, prezintă un conținut bogat și variat.

Rubrica „Studii și comunicări” cuprinde în proporție egală lucrări din epoca feudală și din epoca modernă și contemporană.

Interesanta problemă a dezvoltării metodelor de muncă în evul mediu este dezbătută în articolul lui Walter Endrei, *Contribuții la studiul formării metodelor de muncă în evul mediu*. Atenția autorului se concentrează mai ales asupra lămuririi problemei folosirii simultane a picioarelor și a înfîinilor pentru punerea în mișcare a unor unelte care servesc la prelucrarea diverselor materiale, cum ar fi uneltele folosite în olărit, sau la tors, la țesut ș.a. Punctul de vedere al autorului este că cea mai mare atenție trebuie acordată reconstituirii uneltelor și metodelor de muncă, deoarece numai cercetarea aprofundată a dezvoltării productivității, ne dă posibilitatea de a interpreta și de a descrie istoria claselor producătoare. Autorul susține — în mod ipotetic — că folosirea sincronică a picioarelor este caracteristică evului mediu și apariția ei în epoca antică nu este decât o excepție (olăritul egiptean în epoca elenistică) și nu este nici generală, nici tipică pentru modul de producție dominant.

La baza lucrării lui Elemér Mályusz despre *Statul feudal ungar în epoca lui Ioan de Hunedoara* (I), a stat comunicarea ținută la comemorarea a 500 de ani de la moartea lui Ioan de Hunedoara. După comunicare, autorul a întreprins cercetări multiple pentru descoperirea surselor ce ilustrează esența problemei, dar pînă în prezent — mărtuiește Mályusz — n-a reușit să facă decât primii pași spre scopul său final.

Lucrarea ridică problema cauzelor și condițiunilor care au determinat creșterea influenței nobilimii mijlocii, în detrimentul baronilor și al căpitanilor, a căror înrîurire sporise în condițiile agravării anarhiei feudale, după bătălia de la Varna. Nobilimea mijlocie și orașenii se concentrează în jurul lui Ioan de Hunedoara, manifestîndu-și în Dietă revendicarea de restabilire a ordinii interne.

Mályusz pune problema, dacă participarea nobilimii mijlocii la exercitarea puterii — în așa-numita epocă a lui Huniade — nu se datorește cumva schimbării atitudinii înaltei nobilimi și a clerului superior. Nici autorului nu i se pare probabilă aceasta presupunere; el înclină spre motivarea că îngăduința față de nobilimea mijlocie s-ar datora creșterii importanței acestei pături, în așa măsură, încît conducerea statului nu se mai poate concepe fără ea. În continuare, Mályusz califică drept o simplificare neștiințifică, faptul ca Huniade, mare latifundiar, să fie considerat „din capul locului drept reprezentantul nobilimii mijlocii”, iar considerarea comitatelor ca fiind alături de el, fără rezervă, o califică drept, „falsă idealizare”. Atitudinea lui Huniade, guvernatorul, rezultă din necesitatea centralizării. Autorul nu este de acord ca întregul proces să se atribuie acțiunii de conducere a lui Huniade, el fiind de fapt rezultatul tendințelor urmărite de nobilimea mijlocie.

Credem că cele două aspecte nu sînt contradictorii; există între ele o interdependență. În afară de aceasta, Huniade nu s-a sprijinit exclusiv pe nobilimea mijlocie, după cum nici aceasta nu l-a susținut fără condițiuni, ba dimpotrivă intenționa să-i îngrădească anumite drepturi (interzicerea imobilizării integrale a nobililor). În schimb, Huniade

caută și obține sprijinul orașelor, acordându-le o mai mare participare în Dietă.

Articolul din domeniul istoriei filozofiei al lui László Mátrai despre *Conceptia atomistă a structurii materiei în filozofia secolului al XVIII-lea din Ungaria* arată că, deși nu există o creație filozofică clasică independentă și de importanță internațională în epoca tratată în Ungaria, problema merită totuși un interes, îndeosebi din punctul de vedere al istoriei culturii. În problema atomismului se distinge clar poziția refractară a orașelor catolice de sub influența habsburgică, pe când orașele regale libere luterane și reformate în genere, între care și cele din Transilvania, acceptă poziția atomistă. Dintre cei cinci gânditori cu a căror opere se ocupă autorul, János Apácai Csere și-a desfășurat toată activitatea în Transilvania (Alba Iulia și Cluj), iar Izszak Czabán numai în parte (la Brașov).

Árpád Markó îmbogățește cu date noi literatura despre răzcoala lui Rákóczi în articolul intitulat: *Situația militară a războiului de independență al lui Francisc II Rákóczi în Transilvania după bătălia de la Jibău*.

În urma cercetărilor făcute în arhivele din Uniunea Sovietică, Zsigmond Pál Pach face anumite precizări pe baza documentelor inedite pe care le și publică în articolul său *Documente inedite a lui Görgey din luna august 1849*.

Șirul lucrărilor de istorie contemporană îl deschide publicarea în fruntea volumului a comunicării ținută de Erik Molnár în ședința festivă a Academiei de Științe ungare la 5 noiembrie 1957: *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*. Comunicarea scoate în evidență importanța primei revoluții socialiste din lume și deosebirea ei principală față de revoluțiile burgheze. Se arată condițiile specifice transformării sociale din Uniunea Sovietică cum și greutatea întâmpinate din această cauză. În primul rând a fost necesară dezvoltarea forțelor de producție în industrie și agricultură, precum și ridicarea nivelului cultural al maselor. După ce astăzi Uniunea Sovietică a ajuns în situația celei de a doua puteri industriale din lume, cu perspectiva sigură de a ocupa primul loc, există posibilitatea ridicării rapide a nivelului de trai. În aprecierea importanței internaționale a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, autorul scoate în evidență însemnătatea acestui eveniment pentru Ungaria, relevă crearea partidului comunist, instaurarea republicii sovietice, comentând în același timp și greșelile săvârșite în cursul acestei prime revoluții socialiste din Ungaria. Sub lovitura armelor trupelor intervenționiste, dictatura proleta-

riatului a fost doborâtă și s-a instalat fascismul hortist.

Mai târziu, victoria dictaturii proletariatului în Ungaria eliberată în 1945 a fost mai ales, rezultatul Marelui Octombrie și a victoriei armatei sovietice. „Au fost săvârșite unele greșeli. Când a venit rândul rectificărilor, revizionistii au acaparat conducerea. Momentul a fost folosit de contrarevoluție împotriva dictaturii proletariatului. Acum nu mai era problema corectării greșelilor dictaturii proletariatului, ci existența acesteia, fiind în primejdie însuși viitorul socialist al țării. În această situație grea, Uniunea Sovietică a sărit iarăși în ajutor”.

Influența Revoluției din Octombrie în Ungaria este aprofundată din punct de vedere istoric în studiul lui Dezső Nemes: *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și forțele revoluționare din Ungaria*. Autorul începe cu descrierea situației economice și politice a Ungariei în cadrul monarhiei habsburgice și a trăsăturilor de bază ale mișcării muncitorești dezvoltate în deceniul premergător acestui eveniment. Efectul cel mai direct al acestui eveniment epocal — Marea Revoluție Socialistă —, a fost în Ungaria precipitarea dezvoltării politice și organizatorice a aripii revoluționare a mișcării muncitorești. Lupta împotriva războiului imperialist a fost legată de către socialiștii revoluționari și socialiștii de stînga de manifestarea solidarității cu revoluția rusă și cu apelul acesteia pentru acceptarea imediată a încheierii păcii fără anexiuni și reparații. În ianuarie 1918, la vestea grevei de masă din Germania și Austria, izbucnește și greva generală politică din Ungaria, care s-a lovit de rezistența conducerii de dreapta a partidului social-democrat, care a și reușit s-o lichideze. O altă serie de greve a urmat la 1 Mai 1918. Fermentarea revoluționară a cuprins și armata. Crește numărul dezertorilor, se revoltă batalioane întregi. În iunie a urmat o nouă grevă generală politică, „vestițioarea directă a prăbușirii monarhiei”.

La 30—31 octombrie triumfă revoluția burgheză democratică; masele cer cu insistență republica. Dar republica democratică n-a satisfăcut dorințele maselor și lupta a continuat pentru realizarea revoluției socialiste și a dictaturii proletariatului, sub conducerea partidului comunist, creat la 20 noiembrie 1918 la Budapesta. Importanța victoriei revoluției socialiste din Ungaria de la 21 martie 1919 a fost apreciată și de V. I. Lenin. Abia la trei săptămâni după victoria puterii proletare a început intervenția militară a Antantei, care a provocat căderea primei revoluții socialiste a Ungariei.

Studiile publicate în acest volum se încheie cu două lucrări tratând aspecte ale unor probleme ce se completează între ele. Prima, *Admiterea Ungariei în Liga Națiunilor* de Mária Sz. Ormos, iar a doua *Intrarea în vigoare a tratatului de pace de la Versailles*, de László Zsigmond. În studiul semnat de Ormos se face o delimitare clară între scopurile afișate de Liga Națiunilor și între esența ei reală, ca parte organică a sistemului de pace imperialist. (Statutele Ligii Națiunilor au fost adoptate la 28 aprilie 1919, la conferința de la Paris).

Caracterul imperialist îl oglindește și structura sa organizatorică, în care adunarea generală — din care făceau parte reprezentanții tuturor statelor membre — a jucat în realitate un rol cu mult mai redus decât consiliul format din reprezentanții marilor puteri.

Dorința cercurilor dominante din Ungaria contrarevoluționară de a intra în Liga Națiunilor se explică prin speranța că pe această cale vor putea realiza modificări esențiale în tratatul de la Trianon. Sub regimul lui Bethlen, revizionismul ungar s-a bizuit în primul rând pe Germania, care se afla în plină restabilire a forțelor ei imperialiste și abia în al doilea rând pe Anglia și Italia, susținătoare a anumitor revizurii teritoriale în favoarea Ungariei. Începând cu anii 1920—1921, guvernele ungare au făcut demersuri pentru primirea Ungariei în Liga Națiunilor. Astfel Aponyi a exprimat necesitatea apropierii de Liga Națiunilor prin argumentarea că Ungariei i se deschide posibilitatea „revizurii pașnice” pe baza paragrafului 18 a statutelor Ligii Națiunilor.

Consiliul de Miniștri al Ungariei a hotărât în mai 1921, să înainteze cererea, militând totodată pentru primirea Germaniei și permisiunea reînarmării ei. Pentru neutralizarea opunerii României, Cehoslovaciei și Iugoslaviei — statele Micii Înțelegeri — Ungaria a căutat sprijinul celorlalte puteri. Ormos accentuează în tot cursul studiului ei bine documentat, că întregul program revizionist n-a însemnat altceva, decât încercările claselor dominante de restabilire a posesiilor agrare și industriale împreună cu posibilitățile excepțional de favorabile de exploatare ale naționalităților, precum și a „confraților”. „Nu este necesar să se demonstreze pe larg că, ... după restabilirea exploatarei în cadrul autohton „confrații” încetează de a mai fi confrăți”. Apărarea „confraților” a fost un bun mijloc pentru camuflarea dorințelor de restabilire a dominației asupra naționalităților. Dacă aceste scopuri revizioniste pentru sporirea teritoriului de exploatare n-au putut fi

atinse de Ungaria după primirea ei în Liga Națiunilor în septembrie 1922, totuși, — arată în concluzie autorul — a însemnat un ajutor prețios dat claselor dominante prin despăgubirile și așa numitul credit acordat de Liga Națiunilor, care a servit la consolidarea regimului contrarevoluționar din Ungaria.

În articolul despre *Intrarea în vigoare a tratatului de pace de la Versailles*, L. Zsigmond arată că semnarea lui de către reprezentanții Germaniei la 28 iunie 1919 n-a însemnat totodată și intrarea în vigoare a acestuia, condiționată, în majoritatea țărilor, de ratificarea de către parlament, senat, sau alte foruri similare ale reprezentanței populare. Obiectul articolului este dezvoltarea întîrzierii ratificării din partea Statelor Unite, precum și a cauzelor și consecințelor acestei poziții.

„Cînd tratatul de pace a ajuns în fața senatului S.U.A., majoritatea acestuia o formau adversarii lui Willson, republicanii. Pe comisiile cele mai importante, între care și comisia de externe au pus mîna republicanii”, sub președinția celui mai aprig adversar al lui Willson, Henry Cabot Lodge. Cabot Lodge și adepții săi reprezentau orientarea cea mai agresivă a imperialismului american, care considerau că înțelegerile de la Paris îngădesc politica de mare putere a Statelor Unite. Conform părerii lor, intrarea Statelor Unite ale Americii în război de partea Antantei a influențat mersul războiului în sensul rezultatului favorabil al Antantei, iar S.U.A. a pierdut rolul său de arbitru care să dicteze tuturor adversarilor imperialiști.

Rezultatul neratificării a fost că S.U.A. n-au putut lua parte la lucrările comisiilor. Germania profitînd de această lipsă, a pus la îndoială viabilitatea lor, ceea ce a favorizat târăgănarea intrării în vigoare a tratatului. Pe baza aceasta, Germania a început să refuze îndeplinirea obligațiilor (ocuparea militară a Renaniei, demilitarizarea, renunțarea la suveranitatea asupra Danzigului, asupra teritoriului în Memel, administrarea Saar-ului, predarea Prusiei Orientale etc.). Atitudinea Germaniei a fost determinată de poziția Statelor Unite.

Deși S.U.A. au refuzat ratificarea tratatului, Germania n-a reușit pînă la urmă să împiedice intrarea lui în vigoare. Dar S.U.A. au reușit să-și asigure toate avantajele din înfrîngerea concurrentului german, folosindu-le în scopurile lor proprii, — fapt din care a rezultat, în decursul a puținii ani, reînvierea imperialismului german.

Relevăm, ca un merit deosebit al revistei, bogăția materialului cuprins în rubrica de recenzii, care ocupă peste 120 de pagini.

Majoritatea acestor pagini este consacrată prezentării lucrărilor editate în cadrul celui de al X-lea Congres Internațional al istoricilor de la Roma. Restul recenziilor se referă la diverse lucrări sovietice, americane, engleze și mai cu seamă ungare. Păcat că nu figurează într-o măsură mai mare lucrări din țările de

democrație populară, și că revista revistelor ungurești, precum și a celor străine, lipsește cu desăvârșire. Volumul se încheie cu o listă bibliografică a lucrărilor de istorie din perioada 1 iulie — 31 decembrie 1956.

M. Kertész

Revista „Istoriceski pregled” pe anul 1957

Revista de istorie *Istoriceski pregled*, organul Institutului de istorie al Academiei de Științe din Bulgaria, desfășoară o bogată activitate științifică.

În cele șase numere apărute în anul 1957 sînt cuprinse numeroase studii, comunicări, note, recenzii. Problemele tratate se referă la istoria Bulgariei, la istoria universală, abordîndu-se probleme de istorie veche, medie, modernă și contemporană, dar accentul cade pe secolele XIX și XX. La revista „Istoriceski pregled”, afară de istoricii bulgari, au mai colaborat pe anul 1957, D. A. Kazacicova (Leningrad) cu articolul privind problema bogomilismului în Rusia în sec. XI, M. A. Birman (Moscova), referitor la participarea bulgarilor la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și la războiul civil, profesorul E. Werner (Leipzig) referitor la bogomilism și ereziile evului mediu timpuriu în apusul latin.

Referitor la istoria veche, în nr. 3 al revistei, este publicat articolul lui Sp. Muleșkov „Cu privire la apariția statului și formele luptei de clasă în Atica antică, în secolele VIII — VI î.e.n. Tot referitor la istoria veche, D. P. Dimitrov publică o notă privind congresul internațional al specialiștilor în istoria antică greco-romană, congres ținut la 24 — 27 aprilie la Liblice (Cehoslovacia). La acest congres, arată autorul, a participat și profesorul D. M. Pippidi, reprezentînd R.P. Romină.

Referitor la istoria medie, este interesantă comunicarea lui Petăr Petrov *Cu privire la eliberarea regiunilor Vidin, Belgrad și Branicev de sub dominația bizantină și alipirea lor la al doilea stat bulgar* (nr. 4). Autorul arată că aceste regiuni în evul mediu, au fost locul de ciocnire între diferite popoare: bulgari, sîrbi, franci (mai tirziu germani), bizantini, unguri etc. Istoria acestor regiuni a fost cercetată de numeroși istorici, dar nici pînă acum nu este clarificat precis cînd aceste teritorii au fost eliberate de sub bizantini și alipite

celui de-al doilea stat bulgar creat de frații Petru și Asan, la sfîrșitul secolului al XII-lea. Se știe că în 1183, ungurii aliați cu sîrbiile atacă Bizanțul și ocupă Belgradul și Branicev. În 1185 ungurii încheie pace cu Bizanțul, iar această pace este întărită de căsătoria regelui maghiar Bela III, iar regiunea Belgrad și Branicev, a fost dată bizantinilor în calitate de zestre a prințesei Margareta. Aceste regiuni, se știe precis, rămîn în mîna Bizanțului pînă la 1195. După această dată, nu știm dacă rămîn Bizanțului, dacă trec la unguri sau la statul bulgar. Autorul dă foarte multe date prețioase, dar concluzia că aceste teritorii au revenit statului bulgar în 1195, nu este suficient de argumentată. El se bazează pe o informație maghiară necunoscută pînă în prezent istoriografiei bulgare, publicată de unguri în 1891 în *Codex diplomaticus patrius Hungaricus* (Hazai Okmánytár, ed. VIII). În această informație e vorba de contele Narad (Austria) care a participat împreună cu trupele maghiare împotriva „bulgarilor și valahilor”. Materialul prezintă interes pentru cei care se ocupă cu istoria medie a sud-estului european.

Este foarte interesant articolul prof. Vladimir Kuticov, *O interesantă clauză economică a tratatului din 1387 între Despotul Ivanco și genovezi* (nr. 4). Tratatul a fost încheiat la Pera de către trimișii despotului dobrogean Ivanco și trimișii Genuei. Autorul se folosește de textul latin din lucrarea lui Silvestre de Sacy... *Mémoires sur un traité fait entre les génois de Perà et un prince des Bulgares*, Paris, 1824; în tratarea problemei folosește o bogată bibliografie care ne dă informații despre aristocrația feudală dobrogeană.

D. A. Kazacicova (Leningrad) tratează în nr. 4 al revistei *Cu privire la erezia bogomilică din Rusia veche în secolul al XI-lea* (p. 45—78). Autoarea arată că pînă acuma în istoriografia rusă și sovietică problema ereziilor n-a fost tratată ca o problemă de sine

stătătoare și s-a înrădăcinat ideea că pînă în secolul al XIV-lea n-au existat în Rusia manifestări eretice. Ori condițiile pentru asemenea manifestări au existat chiar de la început. Autoarea dă exemplificări referindu-se la secolul al XI-lea.

Cele mai multe articole și studii se referă, după cum am arătat, la istoria modernă și contemporană. Iv. Panaitov semnează două studii care tratează relațiile ruso-engleze în perioada 1875—1878: *Anglia și Rusia în ajunul războiului de eliberare* (nr. 1) și *Anglia și Rusia în timpul războiului* (nr. 3). Autorul bazat pe un bogat material analizează în special activitatea diplomației ruse din vara anului 1875 cînd a izbucnit războala din Bosnia și Herțegovina pînă la 12 aprilie 1877 cînd a început războiul ruso-turc și în special relațiile ruso-engleze. El trage concluzia că aproape doi ani guvernul rus a oscilat să ia o atitudine categorică împotriva Turciei și a încercat prin diferite tratative diplomatice să îmbunătățească situația creștinilor din Balcani. Guvernul rus a dus o politică de șovăială cînd majoritatea păturilor sociale din Rusia nutreau o simpatie adîncă față de popoarele din Balcani și insistau asupra unei politici mai ferme. Dar, arată autorul, nu trebuie uitat că în politica sa balcanică Rusia nu se măsura numai cu Turcia, ci aproape cu toate statele mari care aveau interes să păstreze statul otoman, iar experiența lui Nicolae I era încă vie cînd războiul Crimei s-a terminat „cu o catastrofă pentru Rusia și a înfrînat eliberarea sclavilor sudici” (p. 28).

În cel de-al doilea material al lui Iv. Panaitov *Anglia și Rusia în timpul războiului din 1877—1878*, autorul, după o scurtă prezentare a relațiilor ruso-engleze de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, arată că primele manifestări de dușmănie față de Angliei față de Rusia datează din timpul crizei egiptene (1831—1841) și continuă în diferite colțuri ale lumii pînă la începutul secolului al XX-lea. Analizînd relațiile ruso-engleze în timpul războiului din 1877—1878, autorul ajunge la concluzia că Rusia a avut de înfruntat mari greutăți „ba era nevoită să se înfrunte pe cîmpul de luptă nu numai cu un inamic fanatic și bine pregătit, dar ceea ce era mai greu, trebuia să se înfrunte cu un dușman abil și viclean pe făgașul diplomației, care deși formal s-a declarat neutru, în realitate, prin mijloace permise sau nepermise, deschis sau în ascuns, singură sau cu ajutorul altor state, căuta prilejul să se amestece în război și să frîneze eliberarea noastră” (p. 68). Autorul arată în mod just că Anglia știa că în eventualitatea unui război ruso-turc, prăbușirea Turciei este

posibilă, iar interesele Angliei vor fi lovite. Totuși, din cauza situației interne, și datorită faptului că în problema sustinerii Turciei pe cale militară, existau controverse atît în cadrul cabinetului de miniștri, cît și a parlamentului, Anglia a fost nevoită să se declare neutră. Dar în tot timpul războiului a căutat să saboteze Rusia și să-i provoace greutăți. Autorul prezintă unele date asupra tratativilor dintre Suvalov și Derby, arătînd că, în discutarea situației Bulgarilor după terminarea războiului, Anglia s-a dovedit a fi un dușman al popoarelor din Balcani.

Bazat pe un bogat material, autorul prezintă științific problema relațiilor ruso-engleze între 1875—1878. De fapt, autorul s-a mai ocupat cu această perioadă publicînd în 1956 un studiu referitor la relațiile diplomatice ale marilor puteri în timpul conferinței de la Constantinopol (dec. 1876—ian. 1877).

Profesorul polonez H. Batowski publică în nr. 1 al revistei articolul *Legiunea lui Mișchevici și popoarele slave în anii 1848—1849*. El arată că Mișchevici dorea eliberarea Poloniei de sub jugul străin, iar programul său politic adoptat la Roma la 29 martie 1848 era clădit pe baze revoluționare democratice, prevăzînd egalitatea în fața legii, libertatea cuvîntului și a presei, emanciparea femeii, egalitatea în drepturi a naționalităților, revoluția agrară prin abolirea iobăgiei și improprietățile țăranilor etc. Marele poet revoluționar Adam Mișchevici referindu-se la mijlocul secolului al XIX-lea vedea trei dușmani principali ai libertății popoarelor din Europa: țarismul rus, monarhia prusacă și statul austriac. În această verigă a reacțiunii europene, socotea că Austria este cea mai slabă și în acest scop și-a îndreptat lovitură principală asupra ei. Austria asupra foarte mulți slavi, italieni și maghiari. Autorul însă omite să treacă și pe romîni. În armata austriacă dislocată în Lombardia și Veneția de 60 000 oameni sub comanda feldmareșalului Radetchi, peste 1/3 erau slavi. Peste 21 de batalioane de infanterie, 12 escadroane de cavalerie plus artileria respectivă erau formate din slavi, în special sîrbi și croați, apoi cehi, slovaci polonezi și ucraineni. Polonezii pe care Mișchevici putea conta în primul rînd erau în total opt escadroane de ulani galițieni amestecați cu ucraineni. În articol se insistă mai mult asupra activității dușă de Mișchevici la Roma, Milano, Florența, Paris etc. în vederea organizării legiunii, insistîndu-se foarte puțin asupra părții militare. De fapt, autorul explică la subsol (p. 71) că aspectul militar al legiunii este tratat separat într-o monografie care va fi publicată de Ministerul Forțelor Armate din Polonia.

Asupra materialelor prof. Al. Burmov *Criza Comitetului central revoluționar bulgar din toamna anului 1875 și crearea Comitetului central din Giurgiu* (nr. 2) și *Un moment neclarificat din biografia lui Vasile Levschi* (nr. 3), ca și articolul lui Iv. Stoicev *Noi informații asupra vârstii și activității lui Hristo Botev* (nr. 3), nu vom insista deoarece acestea sînt analizate într-un alt articol din revista „Studii”

Kramka Sarova publică în nr. 4 al revistei articolul *Mișcările țărănești împotriva zeciei în regiunea Ruse în timpul anului 1900*. Autoarea arată că această problemă n-a fost cercetată detaliat, ci în diferite lucrări, articole etc. se amintește în treacăt cînd se vorbea de mișcarea țărănească din Bulgaria. Această problemă prezintă un deosebit interes — arată autoarea — căci se ocupă de politica burgheziei și a guvernului, de pauperizarea maselor țărănești la sfîrșitul secolului al XIX-lea. Autoarea se bazează în special pe materialul de arhivă aflat la Ruse. Țăranii răsculați au opus o rezistență puternică înfrîngînd „...armata și poliția pe de o parte și țăranii pe de altă parte, s-au înfrînt ca două armate dușmane” (p. 17). Deoarece regiunea Ruse se învecinează cu România, era bine dacă autoarea ar fi înregistrat ecoul acestor răscoale țărănești în nordul Dunării, mai ales că și țărănimea română lupta împotriva puterilor rămășițe feudale și împotriva lipsei de pămînt.

În nr. 2 al revistei este publicată o notă a lui Ivan Ormandjev intitulată *Date noi privind biografia lui Dimităr Blagoev* (p. 82—83) referitor la școala urmată de el în perioada 1873—1875 la Constantinopol și Adrianopol. În nr. 1 al revistei este publicată nota lui Ivan Filipov *Cu privire la data cînd a avut loc prima întîlnire socialistă* (p. 82—84). Autorul precizează data arătînd că prima întîlnire socialistă din Bulgaria a avut loc din inițiativa lui D. Blagoev la Tirnovo la 21 aprilie (3 mai) 1891.

Tot în nr. 1 al revistei, Jecio Atanasov publică articolul *Din istoria mișcării corpului didactic în Bulgaria la sfîrșitul secolului al XIX-lea*. Autorul arată că învățătorii aveau o situație grea materială și erau nevoiți să demisioneze din învățămînt și să intre în alte funcții unde erau plătiți mai bine. Majoritatea învățătorilor, din punct de vedere al compoziției sociale, țineau de mica burghezie. Învățătorii se organizează să-și apere drepturile. În 1895 are loc la Sofia primul congres de unificare a tuturor asociațiilor corpului didactic din Bulgaria.

Cele șase numere ale revistei *Istoriceski pregled* pe anul 1957, cuprind numeroase articole de istorie contemporană, accentul căzînd

pe probleme din istoria Bulgariei și relațiile bulgaro-sovietice.

În recenzie de față ne vom opri mai ales asupra articolului prof. D. Kosev *Dezvoltarea științei istorice în Bulgaria după victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie* (nr. 6, p. 3—15). Autorul arată că Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a avut o influență binefăcătoare atît asupra Bulgariei cit și asupra omenirii întregi, în diferite sectoare de activitate inclusiv în al istoriei. Pînă la Revoluția din Octombrie existau și se dezvoltau în Bulgaria două curenți în știința istoriei: unul burghezo-idealistic și celălalt, marxist. În perioada dinaintea de 1917 istoriografia burgheză bulgară avea o serie de reprezentanți marcantî. În comparație cu ea istoriografia marxistă era, cantitativ, mai slab dezvoltată, însă avea ca cel mai de seamă reprezentant pe marele gînditor și istoric Dimităr Blagoev.

Autorul arată că istoricii burghezi cei mai talentați, în ciuda caracterului neștiințific și a metodelor greșite, au lăsat o moștenire prețioasă științei istorice bulgare prin documentele și studiile publicate. După primul război mondial, V. Zlatarschi, G. Kațarov, P. Mutafciiev, P. Nicov, I. Trifonov etc., unii reprezentanți ai istoriografiei burgheze s-au evidențiat prin erudiție și pregătire temeinică.

V. Zlatarschi, cel mai marcant reprezentant al istoriografiei burgheze bulgare după Drinov și Irecek, a contribuit la știința istorică bulgară cu un număr mare de monografii și în special cu lucrarea în patru volume *Istoria statului bulgar în evul mediu*.

Lucrările acestor istorici propagau idei șoviniste, obiectiviste; P. Muftaciiev și M. Armandov de ex., răspîndind idei ale ideologiilor fasciste. Într-o parte din istoricii burghezi au ajuns să nege unul din evenimentele cele mai însemnate din istoria Bulgariei — războiul ruso-turc din 1877—1878 — afirmînd că acest război n-a adus libertatea poporului bulgar. D. Kosev arată influența pe care a avut-o istoriografia sovietică asupra istoricilor progresiști din Bulgaria, arată succesele științei istorice bulgare după 9 sept. 1944. „...În frunte cu marcanții istorici marxiști M. Dimitrov și Jak Natan au crescut și s-au afirmat ca istorici marxiști Al. Burmov, Hr. Gandev, Hr. Hristov, D. Anghelov, Tușe Vlahov, P. Gheorghiev, Vl. Topenciarov, Iono Mitev, V. Hadjnicolov, K. Lambrev, Ir. Ioțov, K. Vasilev, Iv. Undjiev, N. Kondarev ș.a.” (p. 12).

Autorul trece în revistă succesele repute de știința istorică bulgară după 9 septembrie 1944, lucrările mai importante apărute, arătînd că au fost unele lipsuri și greșeli, care

s-au remediat și se remediază neîncetat prin munca asiduă a istoricilor bulagri și cu ajutorul criticii tovarășești făcute de istoricii sovietici și din țările de democrație populară.

Bazat pe o bogată bibliografie, Nicola Stefanov publică în nr. 3 articolul *Rolul mediului geografic în dezvoltarea societății și unele probleme metodologice ale științei noastre istorice* (p. 3/33). Arătând rolul mediului geografic asupra dezvoltării societății prin prisma materialismului istoric autorul combate pe aceia care afirmă că mediul geografic determină în ultimă instanță fizionomia societății, ideile sale, concepțiile sale, instituțiile politice etc.

Autorul prezintă evoluția curentului geografic în sociologie și istoriografie, arătând că în epoca imperialistă, aceasta a dat naștere geopoliticii care s-a pus integral în slujba burgheziei reacționare. După ce arată punctul de vedere al lui Montesquieu, Buckle, Meciniov, arată că curentul geografic a avut o largă răspândire în Bulgaria în epoca renașterii bulgare. Intemeietorul acestui curent în Bulgaria a fost Ivan Seliminski (1797—1867) care a scris o serie de studii și numeroase articole tratând probleme de filozofie, sociologie și istorie. Seliminski explică întreaga evoluție istorico-socială a omenirii și în special a slavilor și bulgarilor, datorită influenței naturii, a mediului geografic. După ce trece în revistă punctul de vedere al lui Petăr Beron, Irecek, St. Bobeev, Muftaciev etc., Nicola Stefanov, bazat pe materialismul istoric, încearcă să situeze just rolul mediului geografic concretiznd cu exemplificări din istoria Bulgariei.

Cu referință la relațiile bulgaro-sovietice sînt incluse o serie de materiale ca articolul lui V. Hadjnicolov *Lupta guvernului sovietic pentru pace după revoluția din Octombrie și partidul socialiștilor străinți* (nr. 5); Hr. Hristov *Lupta poporului bulgar pentru apărarea Rusiei sovietice împotriva armatei contrarevoluționare a lui Denikin* (nr. 5); M. A. Birman *Cu privire la participarea bulgarilor la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și la războiul civil* (nr. 6); G. D. Iordanov *Revoluția din Octombrie și lupta minerilor noștri în timpul crizei revoluționare* (nr. 5); D. Tișev și Panaitov P. *Activitatea revoluționară a bulgarilor din orașul Odesa în anul 1919* (nr. 5). După cum observăm, o preocupare permanentă a revistei *Istoriceski pregled* este de a publica materiale cu privire la relațiile bulgaro-sovietice, insistîndu-se în special asupra influenței Marii Revoluții Socialiste din Octombrie asupra Bulgariei. Această abundență de materiale se datorește și faptului că în 1957 istoricii bulgari au sărbătorit a 40-a aniversare a marelui eveniment din Octombrie 1917. Articolele refe-

ritoare la problemele de mai sus se bazează pe material de arhivă, sînt bine documentate și aduc noi contribuții. Articolul lui Hr. Hristov este un fragment din lucrarea *Criza Revoluționară din Bulgaria (1918 — 1919)* care a apărut la Sofia la sfîrșitul anului 1957.

În nr. 3 al revistei (p. 109—110) este publicat după ziarul *Die Welt* nr. 13/941 manifestul Partidului Comunist din Germania, din martie 1941, cu privire la pătrunderea trupelor hitleriste în Bulgaria la 1 martie 1941. Manifestul demască acțiunea imperialiștilor germani, arătînd că ocupația hitleristă duce la jefuirea țării și pauperizarea maselor populare, specificînd „că așa cum în România trupele germane au fost puse să apere dominația vechilor latifundiari și a cercurilor reacționare capitaliste, tot așa acum (în anul 1941 — n.n.) în Bulgaria ajută forțelor reacționare anti-populare” (p. 110).

La rubrica „Critică și Recenzii” este recenzată lucrarea lui V. Hadjnicolov *Relațiile economice între Bulgaria și Uniunea Sovietică* pînă la 9 septembrie (1917—1944) apărută la Sofia în 1956, avînd 240 p.; aceluiași autor îi este recenzată și o altă lucrare: *Ecoul primei Revoluții ruse în Bulgaria*, apărută în 1956, avînd 192 p. În nr. 2 al revistei este cuprinsă recenzia „Cum își informează cititorii dicționarul enciclopedic francez Quillet asupra problemelor privind istoria Bulgariei” (p. 93—98).

În anul 1955 a apărut la Paris în șase volume *Dictionnaire encyclopédique Quillet*; în introducerea lucrării se arată „că cititorul va fi informat despre schimbările survenite în viața națională și internațională”. La p. 797 798 ale dicționarului este inclus un material cu privire la Bulgaria. Periodizarea istoriei Bulgariei nu este dată științific, ci aproape ca un simplu tabel de cnezi, regi, miniștri și guverne. Ultima parte a istoriei este falsificată în mod grosolan, arătîndu-se că în Bulgaria se găsesse 150—200 mii de ostași sovietici (adica, în 1955 cînd a fost scrisă lucrarea), dar după cum se știe, încă din anul 1947 trupele sovietice s-au retras de pe teritoriul Bulgariei; și multe alte exemple de acest fel.

Revista *Istoriceski pregled* dă în note de 2—3 pagini, vești despre activitatea istoricilor în Bulgaria și peste hotare. Despre conferința etnografică de la Leningrad din 1956, despre documente privind istoria Bulgariei aflate în Arhivele statului din R.D.G., despre sărbătorirea a celei de-a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie de către Academia bulgară de științe, despre activitatea și organizarea Arhivelor statului etc. Ne vom opri la două din aceste articole.

Primul este semnat de D. Doinov și este intitulat *A 80-a aniversare a epopeei de la Șipca*. Autorul descrie importanța pasului Șipca pentru comunicația între nordul și sudul Bulgariei, arătând că „... în planul strategic al înaltului comandament rus, una din variante prevedea un marș rapid cu scopul ocupării orașului Tîrnovo și a trecătorii Șipca pentru a avea drum deschis de înaintare spre Adrianopol și Constantinopol” (nr. 6, p. 79). Descrie luptele care s-au dat aici între trupele rusești și voluntarii bulgari împotriva turcilor, „... epopea de la Șipca devenind simbolul colaborării militare ruso-bulgare” (p. 79). La festivitățile de la Șipca — ne informează autorul — a participat și o delegație română în frunte cu gral. col. Teclu Iacob (p. 83—84). Autorul ne mai spune că la 29—30 aug. 1957 s-au sărbătorit de asemenea festiv, la Plevna și Grivița „... memoria ostașilor și comandanților ruși și români căzuți în luptele de la Plevna și Grivița pentru libertatea poporului bulgar” (p. 85).

N. Todorov publică în numărul 4 al revistei materialul *Activitatea de zece ani a Institutului de slavistică pe lângă Academia de științe a U.R.S.S.* (p. 109—125). Prin numeroasele informații, bogata bibliografie care este dată, cititorul este pus la curent cu lucrările din ultimii zece ani de istorie, filologie și literatură slavă. Autorul se referă în special la materialele privitoare la Bulgaria. Slaviștii din țara noastră găsesc în acest material o sursă bună de informare. Institutul de slavistică de pe lângă Institutul de istorie condus de

V. I. Piceta și Comisia de filologie și istorie slavă creată în 1912 și condusă de Acad. N. S. Derjavin.

Autorul arată că lucrările unor savanți renumiți ca : acad. B. D. Grecov (1882—1953), acad. V. I. Piceta (1878—1947), acad. Derjavin (1877—1953) și a altor oameni de știință ca : A. D. Udalțov, M. N. Tihomirov, P. N. Trețiacov, S. A. Nichilin etc. studiind trecutul slavilor au adus contribuții importante bazate pe metode și interpretări rigurose științifice. N. Todorov trece în revistă realizările Institutului de slavistică în perioada 1947—1957, insistând în special, după cum am arătat, asupra lucrărilor referitoare la trecutul Bulgariei.

Merită a fi semnalată nota lui L. Kircov (în nr. 2) referitor la acordarea titlului de candidat în științe istorice pe 1956, de către Academia de Științe și Universitatea din Sofia. Autoarea prezintă fiecare temă de dizertație, arătând pe scurt capitolele importante tratate ca și contribuția fiecărei lucrări. Din articolul lui Kircova reiese că au obținut titlul de candidat în științe istorice șapte persoane.

Din materialele publicate de către istoricii bulgari în revista *Istoričeski pregled* pe anul 1957, putem trage concluzia că în țara vecină și prietenă din sudul Dunării, care construiește cu succes socialismul, se dă o mare atenție studierii istoriei.

N. Ciachir

Byzantion, XXV—XXVII (1955—1957)

Bruxelles, 1957, fasc. 1—2, 954 pag.

Publicația de bizantinologie din Bruxelles are în ultimii ani o apariție tot mai neregulată, dovadă a greutăților financiare cu care are de luptat. Volumul anterior a apărut cu o întârziere de doi ani, cel recenzat în rândurile de față, pentru a lichida trecutul în înglobează trei ani de apariție. Revista belgiană se resimte în ultimii ani tot mai mult de influența cercurilor bollandiste, acordând o importanță exagerată problemelor teologice și hagiografiei. Peste 300 de pagini sînt ocupate cu publicarea ediției critice însoțită de traducerea în limba engleză a vieții patriarhului Constantinopolei, Euthymius (907—912). Autorul este P. Karlin Hayter. Dacă această lucrare are o oarecare valoare istorică, în schimb expunerea vieții

sfinților din Constantinopol în sec. VIII X făcută de Da Costa Louillet nu-și are nici o rațiune într-o revistă de istorie.

În ori ce caz, publicarea ediției critice a vieții lui Euthymius, pentru care s-a rezervat aproape o treime din cele două fascicule ale revistei, ne face să credem sau într-o criză de studii temeinice de istorie bizantină, sau că lipsa unor edituri în Occident dispuse la riscuri bănești determină redacția să-și sacrifice coloanele pentru ediții critice de mari proporții și cu slabe contingențe cu istoria. Aceste constatări se referă mai ales la publicarea operei didactice „Paraphrasis Dionysii poematis de Ancupio”, lipsită de orice interes istoric sau filologic.

Publicarea traducerii istoriei lui Nicephor Bryennios de H. Gregoire este bine venită, dar la fel ar fi fost de dorit într-un volum aparte.

Dintre lucrările destul de numeroase cu caracter teologic, singura care prezintă un interes pentru istorie, este a lui J. Moreau, cu constatări interesante pe marginea lucrării cunoscute sub titlul „Hypomnesticonul lui Joseph”, un dialog, pretext de inițiere în istoria bisericii creștine din primele secole. J. Moreau atribuie, urmînd pe Isaac Vossius¹, această operă comesului Joseph din Tiberiada. Importanța studiului constă în noua interpretare dată politicii împăratului Julian în problema bisericească. Deși Mărturisirea lui Joseph a fost scrisă în jurul anului 380, nu se pomeneste nimic în ea despre o persecutare a creștinismului în timpul lui Julian — rezultă dar că toate acuzațiile ce i s-au adus au fost plămînuiri mai târzii.

În cele 372 pagini ale primei fascicole există un singur studiu de istorie *Deux Charles de Jean Uroș, dernier Némânide — Novembre 1372, indiction XI* (277—323) de M. Lascaris. Autorul stabilește că două acte de donație făcute lui Nil, egumenul mănăstirii Donpiani (Thesalia) sînt în realitate din anul 1372 nu din 1357, cum s-a crezut pînă în prezent și sînt date de Ioan Uroș. Articolul mai caută să precizeze data morții tarului Simeon, fratele lui Dușan, cu puțin înainte de noiembrie 1372. Considerațiunile pe marginea celor două acte sînt pentru autor un prilej de a face unele precizări în legătură cu istoria complicată a Thesaliei din a doua jumătate a secolului al XIV-lea. De reținut încercarea de reabilitare a despotului Ianiei, Thoma Prelubovici, prezentat de cronică *Epiriolică* într-o lumină extrem de defavorabilă.

În cea de a doua fascicolă a revistei, găsim ceva mai multe studii istorice, unele susceptibile de ample discuții. Printre acestea se cuvine menționat *Les relations de Byzance avec la Transcaucasie* (p. 421—436) a lui K. Hannestad.

Autorul combate punctul de vedere aproape unanim al istoricilor, exprimat în ultimul timp în termeni categorici de R. Hennig, după care persii au fost singurii intermediari în comerțul de mătase al Bizanțului cu Extremul Orient din secolul al II-lea e.n. și pînă în anul 568. Ambasada turco-sogdiană din acest an reprezintă începutul unor noi orientări în politica comercială bizantină².

K. Hannestad crede că încă de la mijlocul secolului al V-lea s-au stabilit legături între Bizanț și hephthaliții din Sogdiana, pentru aprovizionarea cu mătase a atelierelor bizantine. În sprijinul tezei sale aduce mai multe argumente. Astfel, Zacharie din Mytilene pomeneste de o ambasadă bizantină în anul 480 la hephthaliți, pentru încheierea unei alianțe împotriva persilor și de un negustor sirian, Eustache din Apameia, care a organizat rezistența hephthaliților în timpul atacului lui Perōz, regele persilor.

Un al doilea argument în susținerea tezei sale, ar fi pentru Hannestad faptul că în secolele IV—VI, importanța economică și politică a Mării Negre a crescut, ca urmare a deplasării centrului de gravitate a civilizației din Marea Mediterană către frontierele nordice ale imperiului. Aceasta ar explica și luptele duse de Bizanț pentru anexarea Lazice, țara cu un comerț înfloritor. În sfîrșit, stabilirea monopolului la țesăturile de mătase în Bizanț în anul 540 și scumpirea excesivă a prețului mătăsii s-ar fi produs din cauza alianței hephthaliților cu persii. Hephthaliții au rupt legăturile comerciale cu Bizanțul și deci prin aceasta, aprovizionarea cu mătase a Bizanțului a încetat complet.

Nu putem fi de acord cu punctul de vedere arătat mai sus. Fără îndoială, nu se poate contesta existența unor legături între Bizanț și hephthaliții din Sogdania. Diplomația Bizanțului nu putea rămîne indiferentă în fața posibilității de a atrage în sfera influenței sale politice acest vecin puternic al Persiei. Dar aceste legături au avut un caracter cu totul sporadic. Politica externă a hephthaliților a fost în permanență determinată de necesitatea rezistenței împotriva popoarelor migratoare, deopotrivă de agresive și față de Persia de aici apropierea lor. Apoi nu trebuie uitat că între Sogdiana și Bizanț se găseau regiuni de stepă cu o mare mobilitate politică, care împiedica stabilirea unor legături comerciale stabile între cele două țări. Dacă s-ar fi crezut cu adevărat un nou drum al mătăsii prin nord, ar fi apărut în regiunea Mării Negre centre meșteșugărești de prelucrarea mătăsii, care să ia locul Tirului și Beyruthului în plină decadentă.

Așa-zisa instaurare a unui monopol al mătăsii în anul 540, reprezintă în realitate un proces îndelungat, consecință a crizei societății sclavagiste.

Primele măsuri care tind, pentru mătase, la o îngrădire a producției și comerțului, pot fi constatate în constituțiunile imperiale de la sfîrșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea.

¹ J. Vossius, *De sibyllinis Oraculis*, Oxford, 1680. p. 18.

² R. Hennig, *Die Einführung der Seidenraupenzucht ins Byzantinereich, in Byzantinische Zeitschrift XXXIII*, (1933), p. 300—301.

Pe de altă parte, nici o dată Bizanțul nu s-a lăsat la discreția perșilor pentru asigurarea aprovizionării cu mătese. Până la cucerirea Himyarului de perși, al doilea drum al mătășii, în afară de cel prin Persia, a fost prin Marea Roșie. Abisinia și Himyarul servind de intermediari. Portul Clysma era în sud centrul bizantin prin care se scurgeau în imperiu produsele importate din Extremul Orient. Acest drum comercial este bine cunoscut din relatările călătorilor Sopater și Cosmas. Importanța relațiilor Bizanțului cu Himyarul și Abisinia, datorită interesului pe care îl aveau aceste state în comerțul cu produse orientale, a fost în ultimii ani destul de bine precizat¹. Influența Bizanțului în legislația Himyarului² ne permite să presupunem legături cu această țară, chiar mai puternice de cât ne arată izvoarele istorice. Pentru asigurarea acestui drum, sînt menajate susceptibilitățile unor dinastii nefsemnați, ca acei Amorcosos contemporani cu împăratul Leon I, care înlăturase autoritățile bizantine din insula Iotaba³.

În urma războiului care reîncepe în 528 împotriva perșilor, stocurile de mătese din imperiu se resimt. Bizanțul nu încearcă însă reprovizionarea prin nord, ci tot prin Marea Roșie — un ambasador bizantin vizitează în acest scop și încheie acorduri cu Abisinia și Himyar⁴. Renunțarea la drumul sudic și stabilirea unor legături comerciale cu Sogdiana au loc numai în următoarele condițiuni istorice: cucerirea Himyarului de perși, deci blocarea drumului prin Marea Roșie și supunerea hephthalitilor de turci, adversarii perșilor. Turcii creează un vast imperiu asigurînd astfel o stabilitate politică în regiunile de stepă pe unde trecea noul drum al mătășii. În aceste noi condițiuni, ambasada turco-sogdiana din 568 putea da rezultate. De aceea nu împărtășim punctul de vedere al lui Hannestad și credem că înainte de această dată, legăturile Bizanțului cu hephthalitii au fost lipsite de însemnătate. De altfel, Procopios din Cesareia care dă relații

destul de ample despre hephthaliti, nu pomenește nimic în legătură cu un comerț al lor cu Bizanțul⁵.

Pentru a încheia aceste observațiuni, se cuvine subliniat că problema relațiilor Bizanțului cu Orientul în sec. IV—VI, nu poate fi tratată ignorînd lucrarea fundamentală *Bizanțul în drum spre India* de istorica sovietică N. V. Pigulevskaja⁶. Este regretabil că K. Hannestad nu o citează nici o dată.

E. Bach în *Théodoric, romain ou barbare* (p. 413—420) încearcă să demonstreze că Theodoric în Italia s-a străduit să renască prestigiul roman cu ajutorul armatei gotice. Theodoric a domnit în Italia urmînd, după autor, tradițiile „glorioase” ale politicii romane și aceasta se reflectă în construcțiile sale, în special palatul din Ravenna. Chiar și uciderea lui Odoacru, a partizanilor săi și senatorilor Boetius și Symmach sînt pe linia politicii împăraților romani. Toleranța religioasă este continuarea vechilor tradiții ale nobilimii romane.

În realitate însă, autorului îi scapă totuși ceea ce este esențial în această vreme în Italia, adică transformări sociale o dată cu cucerirea ei de popoare germanice; creșterea păturii de țărani liberi, lichidarea marii proprietăți de tip sclavagist și crearea condițiunilor pentru trecerea la forma de proprietate feudală.

Blindețea lui Theodoric de care vorbește autorul este de domeniul fanteziei. În realitate el a fost un asupritor al populației italice, a reintrodus o serie de legi deosebit de dure, ca de ex. lex Julia Majestatis etc.⁷. Situația reală din Italia în timpul lui Theodoric și personalitatea regelui ostrogoth au fost prezentate într-o serie de articole de istorica sovietică Z. V. Udalțova⁸, studii pe care E. Bach se pare că nu le cunoaște.

H. Koch reia problema atît de dezbătută a rolului politic al lui Constantin cel Mare în crearea alianței dintre stat și biserică, de astă dată în lumina interpretării arheologului norvegian H. P. L'Orange, făcută arcului imperial de la Roma. (*Constantin le grand*, p. 457—472).

¹ N. V. Pigulevskaja, *Эфиопия и Химьяр в их взаимоотношениях с Восточно-Римской империей*, în *Вестник древней истории*, 1948 I, p. 87—97, A. A. Vasiliev, *Justin (518—527) and Abyssinia*, în *Byzantinische Zeitschrift*, XXXIII (1933), p. 67—77, A. A. Vasiliev, *Justin the first*, Cambridge Mass., 1950, p. 288. I. Guidi, *Bisanzio ed il regno d'Aksum* în *Studi Bizantini*, I (1924), p. 137—142, E. Stein, *Histoire du Bas Empire II*, Bruxelles, 1949, p. 101—105, 265—267, 290—303.

² N. V. Pigulevskaja, *Законы хамьяритов, in Византийский Временник*, III (1950), p. 51—61.

³ A. A. Vasiliev, *Notes on some episodes concerning the relations between the Arabs and the Byzantine Empire from the fourth to the sixth century*, *Dumbarton Oaks papers*, IX—X (1950), p. 313.

⁴ E. Stein, *op. cit.*, p. 298 și 770.

⁵ Procopios, Bonn. De bello persico I, p. 15—16.

⁶ Византизм на путях в Индию, 410 p. Мочкова-Ленинград, 1951

⁷ Z. V. Udalțova, *Классовая борьба в Италии накануне византийского завоевания*, în *Византийский Временник*, X (1950), p. 23.

⁸ *Ibidem*, p. 9—26; *Сельское зависимое население Италии VI в.*, în *Вестник древней истории*, 1955/III, p. 85—117; *к вопросу о мелком свободном землевладении в Италии накануне византийского завоевания*, în *Византийский Временник* XI (1950), p. 29—54

Un proces politic firesc este socotit de autor drept o acțiune personală a lui Constantin, care ar fi reușit să dea statului o viață nouă și astfel imperiul să poată supraviețui, conservând tradițiile antichității. În continuare, H. Koch crede că împăratul Constantin a fost acela care a reușit să găsească o soluție „permanentului și dezastruosului conflict dintre biserică și Imperiul roman”. După autor, creștinismul ar fi refuzat să accepte puterea imperială cîtă vreme aceasta pretindea că încarnează divinitatea pe pămînt, cînd însă aceasta a acceptat să-l înlocuiască cu mitul lui Christos, s-a ajuns la o înțelegere între amîndouă forțele, recunoscîndu-se împăratului rolul de reprezentant politic. Importanța lui Constantin ar consta că a văzut soluția Imperiului roman în monarhia teocratică, atît de deosebită de monarhia militară din trecut, dar și de despotismul oriental.

Astfel, autorul consideră, așa cum arătam, un proces istoric firesc, drept rezultatul genului politic al lui Constantin. În realitate alianța dintre biserică și puterea imperială era inevitabilă, amîndouă aparînd aceleași interese de clasă. Numai știința marxistă face posibilă înțelegerea cooperării dintre cele două forțe, dar aceasta este complet străină autorului.

R. Guiland continuă în acest volum studiile sale cu privire la complicatul aparat administrativ bizantin. De astă dată se examinează cu aceeași bogată documentare, evoluția titulaturii de protospathar — la început o funcție devenită cu timpul un titlu nobiliar. Titlul a căzut în desuetudine în veacul al XII-lea, după ce în sec. IX—XI a cunoscut o mare răspîndire, fiind acordat pentru bani.

Înceind observațiile noastre pe marginea studiilor istorice publicate în aceste volume, se cuvine o mențiune specială contribuției bizantinologului progresist englez R. Browning — *David Dishypatos' Poem on Akindynos* (p. 713—745). R. Browning este un bun cunoscător al istoriei bizantine din secolul al XIV-lea. Acum cîtăva vreme a publicat un studiu despre răscoala Zeloților din Thesalonica, în revista bulgară *Istoriceski Pregled*¹.

Studierea mișcării zelote necesită încă publicarea în condiții critice a bogatei lite-

raturi din acea vreme. Poemul publicat de R. Browning a fost atribuit de mulți lui Palamas. El aduce o contribuție la înțelegerea disputelor religioase de la mijlocul secolului al XIV-lea în Bizanț, de care este intim legată mișcarea zelotă, amîndouă reflectînd situația social-economică din acea vreme. Bogate în sugestii sînt considerațiunile introductive. Disputele religioase, așa cum arată R. Browning, reflectă în parte creșterea presiunii politice și economice a Occidentului și reacția unor elemente din societatea bizantină ca și conflictele ascuțite economico-politice. Faptul că fruntași zeloți erau antihesiaști nu este lipsit de importanță pentru înțelegerea acestei mișcări. Interesante sînt și legăturile pe care încearcă să le facă R. Browning între mișcarea zelotă și renașterea studiilor clasice în Bizanț la sfîrșitul secolului al XIII-lea și începutul secolului al XIV-lea.

Cea de-a doua fascicolă cuprinde și foarte multe studii despre arta și arheologia bizantină — volumul de altfel este dedicat arheologului danez Ejnar Dyggve. Printre acestea merită să fie reținut *Les fresques d'Ivanovo et l'art des Paléologues* de H. Grabar (p. 581—590). Interesant în acest studiu este constatarea că frescele de la mănăstirea Ivanovo — construcție ridicată probabil de țarul bulgar Ivan Alexandru la mijlocul secolului al XIV-lea, prezintă asemănări cu pictura școalei lui Theophan din Novgorod. Aceasta dovedește largă circulație de influență între lumea slavilor sudici și Rusia, într-o perioadă cînd ocupația tătară ar părea că a îngreunat mult aceste legături.

Înceind aceste considerațiuni pe marginea celor două fascicule care reunesc contribuția pe trei ani a revistei belgiene la cunoașterea Bizanțului, trebuie să constatăm penuria de studii, care să trateze probleme esențiale din domeniul bizantinologiei și care își așteaptă încă o rezolvare. În schimb abunda reeditările unor texte ce în mare măsură nu-și justifică prezența într-un periodic istoric.

E. Frances

¹ Р. Браунинг, Комуната на зилотите в Солдук (1342—1350), в Исторически преглед, VI (1950), 4—6, p. 509—526.

ISTORIA ROMÂNIEI

MITU GROSU și OCTAVIAN PĂUN, *Album de paleografie românească* (scriere chirilică), Ministerul Învățămîntului și Culturii, Universitatea „C. I. Parhon”, Facultatea de filologie, 1958.

Editarea noului album de paleografie românească reprezintă o realizare de seamă pe linia completării și îmbogățirii materialului didactic necesar celor ce se ocupă cu studiul diferitelor probleme din istoria medievală a țărilor române.

După ce în Prefață se face un scurt istoric al scrierii vechi românești, se prezintă alfabetul chirilic (43 litere) și cifrele vechiului alfabet românesc fără modificările aduse de Ienăchiță Văcărescu în gramatica sa tipărită în 1787 și fără modificările lui I. Eliade Rădulescu, făcute în 1829.

Sînt prezentate apoi 24 planșe conținînd texte și documente de scriere românească începînd din secolul al XVI-lea și pînă la jumătatea secolului al XIX-lea.

Importanța noului album constă în faptul că marea majoritate a planșelor au un conținut cu totul diferit față de planșele albumului de paleografie românească editat cu 18 ani în urmă de I. Bianu și N. Cartoian. În afară de „Scrisoarea lui Neacșu din Cîmpulung” din 1521 și „Psaltirea scheiană din sec. XVI”, planșe comune ambelor albume restul sînt planșe cu conținut diferit. Autorii noului album s-au străduit să aleagă, așa cum era de altfel și firesc, texte noi diferite de cele editate de I. Bianu și Cartoian; și

într-adevăr ei au redat fragmente din textele cele mai semnificative aparținînd diferitelor perioade din istoria poporului nostru. Așa de pildă din secolul al XVI-lea menționăm fragmente din „Apostolul” lui Coresi (planșa III), „Palia de la Orăștie”, planșa IV; din secolul XVII: Autograful lui Grigore Ureche (planșa V), „Însemnările stolnicului Constantin Cantacuzino” (planșa VI), „Pravila de la Govora” (planșa VII), Cronica lui Miron Costin (planșa XI), Cronica lui Radu Popescu (planșa XII); din secolul XVIII: O samă de cuvinte de Ion Neculce (planșa XIV), Didahii de Antim Ivireanu (planșa XVI), Ion Budai Deleanu, Țiganiada (planșa XVIII); din secolul XIX: Tudor Vladimirescu, Scrisori (planșa XX), Mihail Kogălniceanu, Proiect de Constituție (planșa XXI), Nicolae Bălcescu (planșa XXII), Vasile Alecsandri, Scrisori (planșa XXIII), Magazin istoric pentru Dacia (planșa XXIV).

Considerăm că ar fi fost necesar să se fi reproduș și unele acte emise de cancelaria domnească în secolul XVI, acte care sînt redactate în limba romînă, întrucît ele formează începutul unei practici ce avea să precumpănească în secolul următor. De asemenea, puteau fi reproduse și unele zapise din secolul XVII și XVIII, redactate în aceeași limbă. Dar și așa Albumul este o realizare. Condițiile tehnice bune în care a aparut, citirea fără greutate a textului, dau Albumului garanția utilizării lui de către cei interesați.

Șt. O.

AUREL VIJOLI, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România*, Ed. științifică, Buc., 1958, 378 p.

Autorul analizează pe baza unui material documentar — publicat și nepublicat — dezvoltarea istorică a sistemului bănesc în țara noastră în timpul feudalismului și capitalis-

mului — începînd cu baterea primelor monede ale Țării Românești de către Vlaicu Vodă (1364—1377) și ale Moldovei de către Petru I Mușat (1375—1391) și terminînd cu reforma bănească din 1947.

În lucrare se prezintă unele aspecte ale utilizării sistemului bănesc ca instrument de întărire a puterii economice a claselor domi-

nante și de exploatare suplimentară a celor ce muncesc în țările romine și în România burghez-moșierească.

Lucrarea conține o introducere, șapte capitole și o încheiere.

Introducerea cuprinde o scurtă trecere în revistă a diferitelor sisteme bănești și a metodelor de folosire a lor în scopuri de exploatare.

În capitolele lucrării, problemele sînt tratate în ordine cronologică, în cadrul orînduirilor social-economice.

În capitolul I se expun trăsăturile caracteristice ale circulației bănești în feudalism, arătîndu-se că, în acea epocă, pe lingă monedele domnitorilor, au circulat în țările romine și numeroase monede străine. Banii erau folosiți în scopuri de exploatare de către domnitori, boieri și cler prin metoda schimbării, falsificării și deteriorării monedelor precum și pe calea comerțului, a cametei, a prestațiilor feudale și a dărilor în bani.

Capitolul II este consacrat exploatării prin sistemul bănesc în perioada de trecere de la feudalism la capitalism și în capitalismul premonopolist. Perioada înainte de 1867 este caracterizată ca o perioadă de haos monetar, schimbul monedelor fiind unul din principalele mijloace de exploatare suplimentară a oamenilor muncii. În anul 1877 se emit primii bani de hirtie din țara noastră, biletele ipotecare, a căror răscumpărare a fost rezolvată — după cum arată autorul — în interesul „monstruoasei coaliții” a burgheziei și moșierimii pe spinarea oamenilor muncii.

Ultimul paragraf al acestui capitol este dedicat înființării băncii centrale de emisiune: Banca Națională a Romîniei (1880) și se analizează caracterul de clasă al politicii ei bănești, ca exponentă a intereselor burgheziei, moșierimii și chiaburimii.

În capitolul III se analizează sistemul bănesc la începutul capitalismului monopolist pînă în perioada primului război mondial. Se tratează geneza și dezvoltarea băncilor monopoliste în România (al căror număr a crescut de la 26 bănci în 1900 la 196 bănci în 1913), noul rol al băncilor în capitalismul monopolist în procesul de acapărare a pozițiilor cheie din economia națională de către oligarhia financiară autohtonă și de subjugare a țării de către capitalul financiar străin, precum și transformarea Băncii Naționale și a sistemului bănesc într-un instrument al oligarhiei financiare. Autorul arată că exploatarea suplimentară a maselor largi ale țărănimii se făcea pe calea cametei și a tocmelilor agricole, iar a muncitorilor pe calea deprecierei banilor, a amenzilor, a reținerilor din salariu etc.

În capitolul IV este tratat sistemul bănesc — ca instrument de exploatare al oamenilor muncii în prima etapă a crizei generale a capitalismului; acesta este capitolul cel mai amplu al lucrării cuprinzînd perioada primului război mondial și cea dintre cele două războaie mondiale.

Autorul arată că în timpul neutralității emisiunea de bancnote a început să crească pentru a acoperi cheltuielile făcute de stat cu pregătirea războiului, ceea ce a avut drept consecință deprecierea continuă a leului; în timpul războiului inflația a luat proporții mai mari. Oamenii muncii din țara noastră au trebuit să suporte intensificarea procesului inflaționist, cauzat atît de politica burgheziei cît și de jaful ocupanților. În perioada post-belică inflația continuă, politica bănească fiind pusă în slujba claselor dominante pentru a arunca greutatea de finanțare ale nevoilor excepționale ale statului pe seama oamenilor muncii.

În perioada stabilizării relative a capitalismului — arată autorul — încercările de revolarizare (1925) și stabilizare (1929) a banilor au adus cu sine intensificarea exploatării oamenilor muncii deoarece au avut drept consecință creșterea prețurilor, majorarea impozitului pe salarii, creșterea șomajului, scăderea salariului real etc. Efectuarea acestor operațiuni monetare a necesitat contractarea de împrumuturi în străinătate, în condiții de subjugare colonială a Romîniei de către capitalul internațional.

În continuare, autorul examinează cum a fost folosit sistemul bănesc de către clasele dominante pentru a trece pe umerii oamenilor muncii consecințele dezastruoase ale crizei din 1929 — 1933 prin așa-zisele soluții de „ieșire din criză”; lichidarea portofoliului „putred” al Băncii Naționale a Romîniei, „asanarea” datoriilor agricole și urbane, introducerea regimului de restricții valutare și intensificarea mobilizării resurselor băncii de emisiune, prin intermediul sistemului bancar, în folosul capitalismului monopolist.

Capitolul V este consacrat analizei sistemului bănesc ca instrument de exploatare în cea de-a doua etapă a crizei generale a capitalismului. La început, autorul tratează unele aspecte ale inflației și reformelor bănești în țările capitaliste, în perioada celui de-al doilea război mondial și în anii de după război, apoi trece la situația inflaționistă din țara noastră în perioada pregătirii războiului anti-sovietic, în timpul războiului de agresiune împotriva Uniunii Sovietice și în primii ani de după război.

Capitolul VI tratează modul cum a fost lichidată exploatarea cu ajutorul sistemului

bănesc în ţara noastră prin înfăptuirea reformei băneşti din 15 august 1947 pe baza propunerilor Partidului Comunist Român. Autorul analizează caracterul şi efectele reformei băneşti din 1947.

În Capitolul VII se face o caracterizare generală a sistemului bănesc ca mijloc de întărire a puterii economice şi politice a

claselor exploatoare din ţara noastră şi de exploatare suplimentară a celor ce muncesc.

Încheierea cuprinde o scurtă privire asupra sistemului bănesc în socialism şi în perioada de trecere de la capitalism la socialism.

M. H.

ISTORIA U.R.S.S.

GOLUBIŢKI, V. A., Запорожское казачество, Kiev, 1957.

GolubiŢki, în lucrarea sa *Cazacii din Zaporojie*, abordează una din cele mai dificile şi discutate probleme, aceea a originii cazacilor din Zaporojie şi a luptei lor împotriva jugului feudal. Lucrarea sa este scrisă pe baza unui bogat material de arhivă şi a nenumărate studii aparţinând atât istoricilor ruşi, cât şi istoricilor de peste hotare, mai ales celor polonezi.

Spre deosebire de istoricii din secolele XVIII-XIX, în ale căror lucrări problema originii „Cazacilor din Zaporojie” este tratată tendenţios, GolubiŢki analizează originea cazacilor din Zaporojie de pe poziţii marxiste. El demonstrează că apariţia căzăcimii libere are drept cauze continua dezvoltare a forţelor de producţie, intensificarea exploatarea la începutul procesului de descompunere a orânduirii feudalo-iobăgiste.

Autorul socoteşte că procesul apariţiei cazacilor din Zaporojie a fost îndelungat. că începuturile sînt mai îndepărtate decît în anul 1492, an, care constituie în unele lucrări punctul de plecare în cercetarea problemei originii cazacilor din Zaporojie. Rupînd cu dependenţa feudală şi statornicîndu-se în noile locuri, „fugarii”, părăsind moşiile stăpînilor feudali, se considerau oameni liberi — cazaci — (cuvîntul cazac de origine turcă, înseamnă în traducere „om liber”). Astfel, cazacii sînt unii şi aceiaşi ţărani iobaşi, ruşi şi ucraineni care nemaiputînd suporta jugul panilor şi al feudalilor locali s-au strămutat în locurile înainte nelocuite, punînd baza aşa-numitelor colonii libere. Spre a se deosebi de ţăranii iobaşi de pe moşiile stăpînilor feudali ruşi şi ucraineni, ei au început să se numească cazaci. În a doua jumătate a secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea cazacii au populat partea superioară a Bugului de Sud, cît şi malul stîng al Niprului. Nu peste multă vreme, populaţia

cazacă a ocupat teritoriul care se întindea de la malul stîng al Niprului pînă la Nistru. Principala masă a cazacilor se ocupa cu cultivarea pămîntului, vînatul şi pescuitul. În rîndurile populaţiei cazace se găseau şi numeroşi meseriaşi.

De asemenea, autorul subliniază inegalitatea socială existentă în rîndurile căzăcimii, care a apărut în acelaşi timp cu procesul formării căzăcimii. Aceasta se explică prin faptul că printre „fugarii” care părăseau moşiile stăpînilor feudali pentru a scăpa de dependenţă, se găseau pe de o parte o mare masă de ţărani săraci, lipsiţi cu totul de mijloace de existenţă, iar pe de altă parte, ţărani care posedau vite, inventar agricol etc. Pe noile locuri ocupate de aceştia, procesul diferenţierii în rîndurile căzăcimii a continuat să se dezvolte.

Oprindu-se la caracterizarea situaţiei economice din Europa răsăriteană, GolubiŢki observă că după eliberarea ei de sub jugul mongolo-tătar, are loc o oarecare dezvoltare economică şi politică. Autorul explică această dezvoltare economică prin accentuarea diviziunii muncii, prin dezvoltarea relaţiilor de schimb cît şi prin creşterea oraşelor. În această situaţie economică, feudalii au căutat noi forme de asupraşire şi exploatare a ţăranilor. Sistemul dijmei a fost înlocuit cu sistemul clăcii, la care s-au adăugat nenumăratele impozite indirecte. Autorul, evidenţiază mai ales fenomenul caracteristic acestei perioade şi anume apariţia tot mai frecventă a ţăranilor cu puţin pămînt şi chiar fără de pămînt. Rînd pe rînd, pe baza materialelor de arhivă, autorul pune în lumină greaua viaţă dusă de ţăranime, ca urmare a asupraşirii sociale agravată de asupraşirea naţională, de persecuţiile religioase cît şi de repetatele expediţii pustiitoare organizate de către tătari. Toate acestea au creat puternice nemulţumiri în rîndurile ţărănimii.

Autorul lucrării *Cazacii din Zaporojie* tratează în mod amănunţit răscoalele ţăranilor

cazaci — răscoale care au jucat un rol deosebit în istoria luptei poporului ucrainean împotriva panilor polonezi și a feodalilor locali. În centrul atenției autorului se află răscoalele din anii 1591—1593, 1594—1596. De altfel, nu mică importanță este acordată răscoalelor din prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Ca și celelalte răscoale din vremea feudalismului, răscoalele cazacilor s-au caracterizat prin spontaneitate și slabă organizare.

În continuare, autorul subliniază că lupta antifeudală a cazacilor zaporojeni, a fost îmbinată cu lupta de eliberare națională.

Lupta maselor populare împotriva panilor polonezi, în mod obiectiv, a fost lupta pentru unirea Ucrainei cu Rusia.

Lupta cazacilor a cunoscut cea mai mare amploare în anii războiului de eliberare sub conducerea lui Bogdan Hmielnischi.

Autorul relatează în mod amănunțit desfășurarea acțiunilor militare din perioada războiului.

Războiul de eliberare s-a terminat cu reunirea Ucrainei cu Rusia în anul 1654, ceea ce a avut ca urmare o rapidă dezvoltare economică, politică și culturală a ambelor popoare.

N. N.

БОРЬБА ЗА УСТАНОВЛЕНИЕ СОВЕТСКОЙ ВЛАСТИ В ДАГЕСТАНЕ (1917—1921). Culegere de documente și materiale, Ed. Academiei de Științe a U.R.S.S., Moscova, 1958.

În editura Academiei de științe a U.R.S.S. a apărut în anul 1958, sub redacția G. A. Alikberov și G. -A. D. Danialov, culegerea de documente și materiale intitulată *Lupta pentru instaurarea puterii sovietice în Daghestan (1917—1921)*.

Această culegere constituie prima încercare de a prezenta, pe baza materialelor documentare, un tablou cât mai complet al luptei duse de popoarele Daghestanului în perioada 1917—1921 pentru instaurarea și consolidarea puterii sovietice.

Până în prezent, acestei teme i-au fost consacrate lucrări care caracterizau numai unele aspecte și momente din istoria luptei pentru instaurarea puterii sovietice în Daghestan, sau care prezentau activitatea anumitor eroi ai războiului civil.

Documentele din Culegerea de față dezvăluie situația complicată și condițiile grele în care a trebuit să-și ducă activitatea Partidul Comunist pentru a mobiliza și conduce masele populare la luptă pentru puterea sovietică.

Ele arată în ce fel mărețele idei eliberatoare ale clasei muncitoare din Rusia au trezit conștiința de clasă a maselor populare a naționalităților din regiunile periferice ale Rusiei și au atras aceste mase la lupta pentru libertate și socialism.

Pentru întocmirea acestei culegeri, au fost folosite în cea mai mare parte documente din arhivele Daghestanului ca: Arhiva cen-

trală de stat a Republicii Sovietice Socialiste Daghestan, Arhiva filialei din Daghestan a Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. și fondul de manuscrise al Institutului de istorie, limbă și literatură al filialei din Daghestan a Academiei de Științe a U.R.S.S.

Întrucât documentele culese din aceste arhive nu epuizau tema culegerii de față, ele au fost completate cu documente și materiale din alte arhive ca: Arhiva de partid a regiunii Rostov, arhivele filialelor din Azerbaidjan și Grugio a Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., Arhiva Centrală de stat a Revoluției Socialiste din Octombrie și a construirii socialismului în U.R.S.S., Arhiva centrală de stat a Armatei Roșii a U.R.S.S. și Arhiva centrală de stat a flotei maritime-militare a U.R.S.S.

Printre documentele publicate figurează o serie de note luate direct din discuțiile pe care activiștii de partid le-au avut cu S. M. Kirov și G. K. Ordjonichidze și care au o mare însemnătate pentru înțelegerea unor fapte și evenimente ce s-au petrecut în Daghestan în această perioadă.

Alături de directivele și indicațiile Partidului Comunist și a organelor puterii sovietice care se reflectă în diferite ordine, chemări, procese-verbale, informări, telegrame etc., în acest volum sînt publicate și unele documente ale organelor centrale și locale ale Guvernului provizoriu din Daghestan. Cu toate că aceste documente apreciază evenimentele în mod tendențios privindu-le din punct de vedere burghezo-naționalist, totuși ele conțin un material faptic care arată ostilitatea și neputința contrarevoluției interne față de creșterea mișcării revoluționare.

Trebuie menționat că cea mai mare parte din documentele și materialele cuprinse în volumul de față se publică pentru prima dată.

În cuprinsul Culegerii, documentele și materialele sînt sistematizate în patru capitole. Documentele din cadrul capitolului I privesc mișcarea revoluționară din Daghestan în ajunul Marelui Revoluții Socialiste din Octombrie. Capitolul II cuprinde documente privind instaurarea puterii sovietice în Daghestan și lupta muncitorimii din Daghestan dusă împotriva contrarevoluției interne și a intervenției militare străine. Documentele

cuprinse în capitolul III se referă la răscoala garților din Daghestan în spatele armatei contrarevoluționare a lui Denikin și restaurarea puterii sovietice în Daghestan. Capitolul IV cuprinde documente în legătură cu măsurile luate de organele revoluționare în vederea consolidării puterii sovietice în Daghestan.

Anexa culegerii de față cuprinde un indice de nume, un indicator cronologic și o listă în care sînt enumerate titlurile celor 562 de documente publicate în acest volum.

I. O.

ISTORIA UNIVERSALĂ

Căp. R. BOEV, Стоян-Индже войвода [Stoian Inge Voievod], în *Военно-исторический сборник*, XXIV, 1955, nr. 4 p. 55—67.

Între figurile de luptători bulgari împotriva jugului otoman și pentru dreptate socială este și aceea a lui Inge Voievod, pe adevăratul lui nume Stoian. Deși cunoscut în linii mari istoriografiei bulgare de pînă acum, totuși el merită un articol monografic aparte. Sarcina aceasta a îndeplinit-o Căp. R. Boev care a dat o prezentare de ansamblu a vieții și activității acestui erou.

Originar din orașul Sliven, după unii istorici, el a activat ani de-a rîndul în mișcarea haiducilor din Balcani.

Căsătorita lui cu o Slivneancă nu a avut loc, după părerea autorului, înainte de intrarea lui în mișcarea haiducească, ci după aceea. În sprijinul acestei afirmații se redă o poezie culeasă de la bulgarii din Țara Românească de către literatul Andreev, publicată apoi de G. S. Rakovski în numărul 6 din 19 octombrie 1860 al ziarului său *Dunavski lebed* (Lebăda de la Dunăre), în care se confirmă faptul de mai sus. — Soția lui l-a urmat

în viața de haiduc, lucru rar în acele vremuri. Către 1791—1792 el trece cu ceata lui de haiduci în rîndurile crjașilor. La parte la luptele contra trupelor sultanului, distingîndu-se în luptele de la Lozengrad (1799), Silivria, Azatli, lîngă Constantinopol, Vidin și altele, împreună cu tovarășii lui de luptă. Între aceștia erau stegarul lui timp de 30 de ani, Kara Koliu, și alți voievozi bulgari. Unul dintre aceștia, Dobri Voievod din Sliveni, a fost evocat într-o dramă scrisă de *Al. Vasiliev, Învățător în Ploiești*.

După înfrîngerea lui Pazvantoglu continuă să lupte împotriva oștilor sultanului, în fruntea crjașilor, în regiunea Adriano-polului. Participă, după unele indicii, la răscoala sîrbilor, după 1806. Apoi se retrage în Țara Românească participînd la răscoala poporului român din 1821, în rîndurile eteriștilor.

Autorul conchide că cei 1000 călăreți pe care i-a comandat Inge în 1821, și care erau „mai ales bulgari și sîrbi”, fusesera tovarăși de luptă, în Bulgaria și Serbia. Moare eroic, la 21 iulie 1821, în lupta de la Sculeni, pe Prut.

A. C.

IONO MITEV, Вековната дружба между румънския и българския народ [Prietenia de veacuri dintre poporul român și bulgar], în *Военно-исторический сборник*, XXIII, 1954, nr. 3, p. 84—94.

Acest articol este o succintă dar substanțială trecere în revistă a multiplelor

legături multiseculare de prietenie româno-bulgară.

Se consideră ca început al acestor legături însăși epoca primelor contacte dintre băștinași și slavi, înainte de „cobortrea” slavilor în Peninsula Balcanică.

În secolul al VII-lea e.n. legăturile dintre statul slavo-bulgar care luase ființă și popu-

lația din nordul Dunării. au continuat să fie de prietenie. În secolele următoare bulgarii sînt ajutați în lupta lor cu Bizanțul de către „romîni cumani”, mai ales în veacurile XI—XII.

Se subliniază momentul cel mai important din această perioadă, răscoala condusă de frații Petru și Asan împotriva Bizanțului (1185—1186), ajutată de drujine ruse, a cărei succes a marcat însăși începutul statului independent bulgar și al „legăturii trainice dintre bulgari, romîni și ruși”.

După această dată (1186) Bulgaria cunoaște o înflorire a culturii ei medievale, iar legăturile cu romîni sînt adîncesc și sub acest aspect. După căderea Bulgariei sub jugul otoman (1393—1396) o serie de cărturari bulgari își găsesc adăpost la noi, împreună cu cărțile de atunci.

A doua jumătate a secolului al XIV-lea se remarcă prin activitatea lui Grigore Tămblak în Moldova (Suceava) și prin legăturile și lupta comună a lui Mircea cu Strațimir împotriva otomanilor (1396).

În a doua jumătate a secolului al XVI-lea pătrund și cunosc o largă răspîndire la noi operele cărturarului bulgar Eftimie. Tot secolul al XVI-lea este marcat prin campania lui Mihai Viteazul în sudul Dunării și sprijinul dat lui de bulgarii și sîrbii conduși de Baba Novac din regiunea Vidinului și Deli Marko din Dalmația.

Se arată succesele lor, culminînd cu răscoala de la Tirnovo din 1598 și lupta de la Nicopole, dar și cauzele înfrîngerii finale: numărul mare de oști de care dispunea încă Poarta, nerespectarea promisiunii împăratului Austriei de a trimite trupe și a-l ajuta pe Mihai, tendința împăratului de a folosi popoarele balcanice doar pentru a slăbi forțele turcești și a ocupa ei înșiși țările balcanice Croația și Slovenia.

Se subliniază apoi ajutorul dat de romîni haiducilor și luptătorilor bulgari, în deosebi în secolele XVII—XIX.

Un ordin al sultanului din 1614 interzice domnului Țării Românești de a primi pe haiducii bulgari fugiți din orașul Sliven. Domnul însă nu-i predă ci îi lasă în oastea sa.

Tot în secolul al XVII-lea se pregătește o răscoală la Ciprovăț. Petru Parceveci cere ajutor Austriei și lui Matei Basarab. Austria nici de data aceasta nu dă ajutorul promis; atunci romîni își îndreaptă speranțele spre Rusia care începuse războaiele împotriva Turciei, „iar bulgarii s-au convins în sfîrșit că eliberarea lor le va veni numai de la Rusia”.

Pînă la eliberarea Bulgariei de sub turci, de către ruși cu participarea romînilor (ilustrație: lupta de la reduta nr. 1 Grivița), lupta de eliberare națională a poporului bulgar se duce și pe pămîntul românesc de către emigrația bulgară condusă de revoluționari democrați. În această luptă se ajunge la un proiect de alianță (1866), cunoscută sub numele de „sacra coalițiune”, care însă „din cauza izolării acestor oameni politici (P. Kisimov, Ivan Kasabov și alții) de masele populare și de emigrația revoluționară din România în frunte cu G. S. Rakovski, a căzut. Independent de aceasta, legăturile politice dintre cele două popoare nu au slăbit, ci s-au intensificat”.

Legăturile de prietenie continuă și după 1878 și sînt încununate de cele noi de astăzi.

Poporul romîn și cel bulgar au fost tîrșiți unul împotriva celuilalt în războaiele din 1913 și 1916—1918, însă adevăratele sentimente de prietenie ale lor au fost exprimate și atunci prin social-democrații romîni de stînga și socialiștii „înguști” bulgari.

Deși de proporții relativ reduse, articolul conține totuși prețioase date și teze ale istoriei relațiilor de prietenie romîno-bulgare.

Prin felul în care tratează principalele momente și aspecte ale relațiilor romîno-bulgare, acest articol merită toată atenția publicului și istoricilor noștri. Aceasta cu atît mai mult cu cît scrierea istoriei dezvoltate a acestor relații este o sarcină a viitorului apropiat pentru istoricii romîni și bulgari, sarcină trasată de convenția culturală romîno-bulgară, semnată nu de mult și concretizată prin includerea în planul de lucru al Academiei R.P.R. și al Academiei R. P. Bulgariei, a unor lucrări pe această temă.

A. C.

ORESTES FERRARA, *Le XVIe siècle vu par les ambassadeurs vénitiens*, Ed. Albin Michel, Paris (1954), 600 p.

Întemeindu-se în cea mai mare parte pe zvoare venețiene — rapoartele reprezentan-

ților diplomați ai orașului lagunelor — Orestes Ferrara, profesor la universitatea din Havana (Cuba), prezintă într-o destul de voluminoasă carte o frescă politică a Europei în secolul al XVI-lea. De fapt lucrarea nu se ține strict în limitele acestui secol. Ea începe

cu ultimii ani ai secolului precedent care au marcat începutul luptei pentru dominația Italiei și se oprește la tratatul de la Cateau-Cambrésis (1559).

Cartea lui O. Ferrara este, în primul rând, o istorie politică. Lupta prelungită dintre Franța și imperiul lui Carol Quintul pentru stăpânirea Italiei și pentru hegemonia în Europa, ocupă cea mai mare parte din paginile ei. De asemenea nu e ignorată nici participarea engleză la ciocnirea de forțe de pe continent, relevându-se interesul statului insular de a nu permite o creștere a puterii franceze. Este tratată pe larg și politica papalității față de principalele state apusene, precum și complicațiile create de reformă care în cele din urmă au cauzat războiul Ligii de la Schmalkalden a principilor germani împotriva imperiului.

Numeroase pagini sînt apoi consacrate expansiunii otomane în Mediterana și în Europa centrală, autorul desprinzînd concluzia că nu atât forța statului otoman, cît dezbinarea puterilor europene au favorizat succesele Porții. În legătură cu situația din sud-estul Europei interesînd în mod direct istoria medievală a țării noastre, O. Ferrara menționează politica pro-turcă a lui Ioan Zapolya care i se părea acestuia mai favorabilă intereselor sale decît o politică pro-habsburgică. În felul acesta, autorul înscrie în ansamblul politicii generale europene din prima jumătate a secolului al XVI-lea și o parte a țării noastre: voevodatul Transilvaniei. Considerăm însă că lucrarea se ocupă prea puțin de evenimentele din regiunea dunăreană; mai mult încă, ignoră o serie de fapte esențiale. În această privință, atragem atenția că însuși izvoarele consultate cu predilecție de autor, rapoartele „oratorilor” venețieni, pomenesc uneori cu numeroase amănunte, despre activitatea politică a domnilor romîni. Astfel, despre larga participare a țărilor romîne, mai ales a Moldovei, la serioase confruntări politice din această parte a Europei, despre politica otomană în cele două state feudale romînești de la gurile Dunării, nu se amintește nici un cuvînt. Ne mărginim doar a semna rapoartele unui Francesco della Zuecca sau Zaccaria Contarini din primii ani ai secolului al XVI-lea, care atrag atenția senioriei venețiene asupra puternicului spirit antiotoman ce continuă să domnească în Ungaria lui Matei Corvin și Moldova lui Ștefan cel Mare¹. Merită a fi reținut în special raportul lui Zaccaria Contarini — diplomat ce apare și în cartea lui Ferrara, dar cu alte misiuni — că Ștefan cel

Mare încerca o mediere între cneazul Moscovei și ducele Lituaniei, pentru ca apoi împreună cu Ungaria să se formeze o ligă anti-otomană. De asemenea, nici politica lui Petru Rareș nu găsește nici un rînd în cartea lui Ferrara, deși activitatea întreprinzătorului domn s-a legat și a determinat cursul unei serii de evenimente importante, ca luptele purtate cu imperialii în Transilvania, conflictul moldo-polon, misiunea lui Alois Gritti — fiul fostului ambasador venețian la Poartă — în Transilvania, precum și marea expediție a lui Soliman Magnificul din 1538 împotriva Moldovei. Deplasarea sultanului în persoană pentru a sancționa pe domnul moldovean, credem că nu era un eveniment de neglijat, într-o carte tratînd uneori pînă în cele mai mici amănunte despre cele mai neînsemnate conflicte dintre diferitele cetăți și stătuțele italiene. Și doar senioria venețiană, „prim oratorii” săi avea în permanență ochii ațintiți asupra politicii otomane față de țările romîne².

O altă lacună a cărții lui O. Ferrara privește slaba preocupare a autorului pentru viața social-economică a Europei în prima jumătate a secolului al XVI-lea, viață atât de bogată în transformări. Ne-ar fi interesat, într-o măsură mai largă decît o face autorul, cum apăreau în ochii „oratorilor” venețieni — observatori cu mare pătrundere și subtilitate — procesul social-economic în diferite țări ale Europei. Aceasta cu atât mai mult cu cît ambasadorii venețieni reprezentanți ai unui stat cu o activitate și o participare atât de multiplă și de intensă la viața economică a continentului, de sigur nu puteau rămîne insensibile în fața fenomenului social-economic. Astfel războiul țărănesc german cu cauze economice și sociale atât de profund izvorîte din dezvoltarea istorică a Germaniei în a doua jumătate a secolului al XV-lea, și începutul secolului al XVI-lea este foarte superficial tratat în cartea lui O. Ferrara. Aceeași lipsă de interes o remarcăm și pentru mișcările sociale din orașele flamande și pentru războiul țărănesc de sub conducerea lui Gheorghe Doja care a zguduit la începutul secolului XVI Ungaria și Transilvania. Aceste lacune sînt, de altfel, caracteristice istoriografiei burgheze care și astăzi în multe din lucrările sale, continuă să ignoreze istoria social-economică, dedicîndu-se aproape cu exclusivitate istoriei politice. De asemenea, și în privința lacunelor de istorie politică, trebuie notate omisiunile privind țările romîne, omisiuni care nu pentru prima oară pot fi imputate istoriografiei occidentale.

S. C.

¹ Hurmuzaki, vol. VIII, p. 32, 32–34.

² Hurmuzaki, vol. VIII, p. 56–62; vol. XI, p. 39, 56.

МИРОВАЯ ВОЙНА 1939-1945,
Москва, 1957
(Weltkrieg 1939-1945, Stuttgart, 1957)

Istoria celui de al doilea război mondial a constituit în ultimul an obiectul de predicție al cercurilor revanșarde din Germania occidentală. Explicația este simplă: aceste cercuri au interesul să șteargă amintirea dureroasă a hitlerismului din conștiința poporului german printr-o prezentare cât mai favorabilă a armatei hitleriste, prin calomniarea Uniunii Sovietice și a forțelor sale militare, prin ațîțarea la un nou război.

Printre cei mai „autorizați” să scrie în acest sens, se înțelege că sînt foștii generali ai armatei hitleriste. După ce „viperele” au alcătuit volumul „Rezultatele celui de al doilea război mondial”, alte persoane nu de mică importanță în erarhia Weimachtlului au scos în 1957 culegerea de articole „Războiul mondial 1939-1945”.

Lucrarea grupează o serie de articole scrise de foști ofițeri și generali din armata hitleristă; articolele urmăresc să ofere cititorului o imagine a războiului criminal dezlănțuit de Hitler în 1939. În acest scop sînt descrise pe rînd operațiile de pe uscat, războiul maritim și cel aerian.

În prima parte sînt prezentate rînd pe rînd campaniile militare din Polonia, Norvegia, Africa de Nord, Italia, Balcani și Uniunea Sovietică. În partea doua sînt descrise acțiunile de luptă pe mare în 1939-1945, iar în partea treia cele din aer.

Scopul evident pe care îl urmărește această culegere este de a demonstra că armata germană a fost invincibilă și dacă a pierdut totuși războiul, faptul s-a datorat unor factori (clima, Comandamentul Suprem ș. a.) în genere recunoscuți ca fiind de ordin secundar.

Participarea regimului militar-fascist în războiul contra Uniunii Sovietice este prezentată destul de sumar. Se insistă mai mult — și într-un paragraf special — asupra „Catastrofei armatelor germane din România”.

Vorbînd despre situația din România anulului 1944, autorii sînt nevoiți să recunoască faptul că poporul român a trecut cu însuflețire alături de armatele eliberatoare ale Uniunii Sovietice (p. 247-248), cînd acestea au pătruns pe teritoriul țării noastre.

Autorii apreciază importanța pentru cauza aliaților a ieșirii României din războiul criminal împotriva Uniunii Sovietice, cînd afirmă că „din punctul de vedere militar-economic, aceasta (regiunea petroliferă a Ploieștiului — n.n.) a fost cea mai grea pierdere și se poate spune, o lovitură decisivă, pentru Germania” (p. 248).

Lucrarea mai cuprinde în afara descrierii războiului propriu-zis cîteva anexe cu privire la „Armata de uscat a Germaniei”, la „Organizarea organelor superioare de conducere ale forțelor armate germane în cel de al doilea război mondial” și date statistice cu privire la industria de aviație a Germaniei din timpul războiului.

Ca majoritate a lucrărilor apărute în R. F. Germană privind rolul Germaniei în cel de al doilea război mondial și această culegere cuprinde numeroase falsificări care au scopul pe de o parte să justifice în ochii poporului german crimele hitleriștilor, iar pe de altă parte să pregătească opinia publică din țările apusene pentru un nou război.

Culegera prezintă interes prin bogatul material factual pe care îl cuprinde. Ea a apărut — cu unele prescurtări neînsemnate — în traducerea rusească la Moscova în 1957 (ediția folosită de noi).

N. C.

BIZANTINOLOGIE

YAKALOPOULOS, APOSTOLOS E., Συμβολή στην ιστορίαν τῆς Θεσσαλονικῆς ἐπὶ Βενετοκρατίας (1423-1430) [Contribuție la istoria Salonicului în timpul dominației venețiene], în Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου, Salonic, 1952, p. 127-149.

La baza studiului de față stă teza, acceptată în general de către istoriografia greacă, potrivit căreia forma esențială de organizare locală a poporului grec a fost comunitatea, existența organizației comunale fiind atestată fără întrerupere de antichitate pînă în prezent. Nici o dominație străină n-a putut suprima această formă de organizare.

Înșiși cîtopitorii turci au permis comunităților grecești să funcționeze ca organisme comunale cu atribuții proprii în administrația locală a țării.

Există însă în istoriografia greacă și alte interpretări cu privire la constituirea comunităților grecești ca unități administrative locale. Reamintim teza susținută, între alții, de către D. Zakythinos *Néa 'Eortia* XXXVIII, 1945, p. 955), care socotește că, organizarea comunităților grecești contemporane își are geneza, nu în comunitățile din antichitate, ci în comunitățile bizantine, constituite ca urmare a obligațiilor de solidaritate fiscală față de stat. Această teză, pe care

autorul o înlătură fără s-o combată, ar putea oferi sugestii utile pentru înțelegerea continuității dintre obșteea sâtească bizantină și comunitățile locale din Grecia contemporană.

Importanța instituțiilor comunale din Imperiul Bizantin a crescut o dată cu slăbirea puterii centrale și cu dispersarea suveranității politice. Modul cum s-a dezvoltat autonomia comunală în orașele bizantine reiese mai cu seamă din cercetarea situației orașului Salonic în secolul al XIV-lea. Autonomia comunală a Saloncului a suferit însă o puternică lovitură în perioada dominației venețienilor asupra acestui oraș. Această problemă formează obiectul principal al cercetării de față.

După ce rezumă păreriile susținute de Sathas și Tafrali, care atribuie tradițiilor antice organizarea comunală a Saloncului, autorul arată că acest oraș a fost predat senatului Veneției în luna mai 1423 de către despotul Andronic Paleologul, cu trei condiții: să se respecte instituțiile și obiceiurile acestei comune, arhiepiscopul și clericii să rămână în funcțiile lor și, în sfârșit, nobilii și alți cetățeni să fie liberi să-și vândă bunurile lor și să fugă din oraș.

Venețienii au preluat administrația Saloncului la 14 septembrie 1423. Existau atunci în oraș circa 20—25 000 de locuitori, împărțiți în două tabere: unii aclamau dominația venețiană, iar alții preferau dominația turcă. Deoarece venețienii nu și-au respectat angajamentele privitoare la menținerea privilegiilor orașului, numărul adversarilor lor a crescut în mod simțitor printre locuitorii Saloncului. Fugarii din Salonic ar fi fost foarte numeroși dacă stăpânirea otomană nu s-ar fi instalat în imediata apropiere a orașului.

Dominația venețiană a devenit tiranică. Ea n-a mai recunoscut atribuțiile administrative ale consiliului orașenesc. Tesalonicenii au trimis solii și au adresat cereri sena-

tului Veneției pentru respectarea privilegiilor lor. Răspunsurile venețienilor au fost evazive, iar în fapt ei au suprimat exercițiul autorității comunale din Salonic. Venețienii s-au amestecat și în administrația justiției, împiedicând însăși aplicarea obiceiurilor juridice locale. Dacă a fost folosit Exabiblu lui Armenopol ca drept scris, acesta a avut caracterul de manual îndrumător, nu de cod normativ. Autonomia comunală a fost restabilită în Salonic la 1430, când a luat sfârșit dominația venețiană.

Meritul principal al acestui studiu constă în faptul că autorul cercetează cu multă stăruință documentele arhivelor italiene. El folosește îndeosebi documentele publicate în 1947 la Salonic de către Constantin Mertziotis în volumul intitulat „Monumente ale istoriei macedonene” (*Μνημεία Μακεδονικής Ιστορίας*).

Este de remarcă că autorul stăruie, să pună în lumină tocmai aspectele pe care ceilalți istorici le-au trecut cu vederea. Referindu-se la Răscoala Zeloților din secolul al XIV-lea, autorul arată în mod just că zeloții au respins deopotrivă și vechile rînduiri proprii ale Saloncului și legile statului bizantin. Examinînd poziția consiliului orașenesc față de dominația venețiană, autorul precizează că acest consiliu era format din „12 notabili”, aleși dintre membrii marilor familii bizantine și dintre căpeteniile breslelor, ceea ce explică faptul că această autoritate „aristocratică” n-a putut fi decât filo-venețiană, în timp ce majoritatea populației devenise antivenetiană. Oamenii de rînd n-au fost reprezentați în consiliul orașului și n-au putut să-și exprime doleanțele lor în fața venețienilor; protestele lor nu s-au făcut auzite decât în întîlnirile lor izolate și în unele demonstrații publice.

G. Cr.

**Ἐπετηρίς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου* [Anuarul arhivei medievale] Atena, 1939—1956, tom. I—VI

Arhiva Medievală a Academiei Atenei a fost înființată în 1929 în scopul înlesnirii cercetărilor istorice și lingvistice privitoare mai cu seamă la perioada dominației turcești din istoria poporului grec. Această instituție și-a propus să strîngă și materialul documentar privitor la perioada bizantină. În 1953 guvernul grec a încredințat acestei instituții și sarcina specială de a cerceta manu-

scrisele aflate în mănăstirile de la Athos, precum și de a îngriji de conservarea acestor manuscrise.

Arhiva Medievală a Academiei Atenei posedă un regulament pentru identificarea și stringerea materialelor documentare. O importanță deosebită se dă cercetărilor referitoare la vechea prosopografie greacă. Arhiva are o bibliotecă proprie și o secție de microfilme. Instituția a fost condusă succesiv de Demostene I. Oikonomidis (1929—1937), Emanuel Kriaras (1937—1950), M. I. Manoussakas (1951—1956).

Cu începere din anul 1939, această instituție scoate o publicație anuală intitulată *Anuarul Arhivei Medievale*, în care se tipăresc documente și studii privitoare la izvoarele istorice și literare inedite. Cu prilejul recente sale vizite în țara noastră, L. I. Vranousis, redactor al acestei publicații, a oferit Institutului de istorie al Academiei R. P. R. cele 6 volume apărute până în prezent din *Anuarul Arhivei Medievale* (1939—1956).

Studiile publicate în *Anuar* au în general caracter istoric și lingvistic. Cercetătorii greci folosesc adeseori izvoare și studii istorice românești. Sunt citate lucrările lui N. Iorga, N. Bănescu, D. Russo, I. C. Filitti, Andrei Rădulescu ș. a. Sunt recenzate lucrări ale unor autori români ca N. Cartoian și A. Camariano. Din documentele publicate în *Anuar*, aflăm știri noi care prezintă importanță și pentru istoria poporului român. Menționăm în acest sens documentele publicate de M. I. Manousakas, *Acte patriarhale inedite privitoare la Atanasie Retorul* (tom. II, p. 134—151),

care cuprind unele informații noi referitoare la Pantelimon Ligaridis, călugărul grec care a participat la pregătirea izvoarelor „Îndreptării Legii” din 1652.

Remarcăm ca foarte utile pentru promovarea cercetărilor istorice din țara noastră următoarele studii publicate în acest *Anuar*: studiul lui Dim. V. Oikonomidis despre *Lambros Foliadis* (tom. III, p. 106—140), studiul aceluiași despre *Influențele grecești asupra literaturii populare române* (tom. IV, p. 49—57) și studiul lui L. I. Vranousis despre *Mănăstirea Sosinon din Epir* (tom. VI, p. 72—129).

Anuarul cuprinde apoi prețioase informații referitoare la lucrările redactate, dar încă nepublicate ale Arhivei Medievale. Au fost întocmite repertorii alfabetic și cronologice ale documentelor, dicționare ale textelor vechi, indici onomastici și toponomastici pentru perioada dominației otomane din istoria poporului grec.

G. Cr.

BIBLIOTECONOMIE. MUZEOGRAFIE. ARHIVISTICĂ

Catalogul documentelor grecești din Arhivele statului de la Orașul Stalin, vol I, București, 1958, XIII + 803 + (9) p. Direcția generală a Arhivelor statului.

Volumul cuprinde un număr de 2498 documente aflate în depozitul Arhivelor Statului din Orașul Stalin. Cu excepția a trei dintre ele (nr. 1212, 2303 și 2310), documentele prezentate sunt inedite. Ele se referă la perioada din anii 1577—1854.

Cele mai multe dintre documente alcătuiesc așa numitele fonduri „Mihail Țumbru” și „Acte diverse grecești”. Celelalte sunt răspândite în diferite fonduri și anume: Acte administrative, Actele Branului, Acte Constantin Ioan Paleologul, Acte cridale Anastase Persu, Acte Dan, Acte în Depozit, Acte din sec. al XVIII-lea referitoare la români, Acte Diverse, Acte Diverse de la sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX, Acte Dominiale, Acte Gavril Hriste Lipovanul, Acte Ioan Leca, Acte Judecătorești, Actele Magistratului, Acte oieri, Acte Petcuț Setrarul, — Teodor Ciurcu, Acte Țircă, Registre Diverse, Sedria Orfanală, Stenner, Succesiuni.

Fondurile „Mihail Țumbru” și „Acte Diverse grecești” cuprinzând 1759 documente originale, 120 copii, trei concepte, un imprimat și o traducere din limba germană. Celelalte fonduri conțin 575 Acte originale,

142 copii, două imprimate, 96 traduceri și trei falsuri. Catalogul mai cuprinde și 15 manuscrise „Catastife ale negustorilor”. Documentele sînt clasate cronologic.

Rezumatul fiecărui act are aproape întotdeauna o largă extindere, fapt care permite cititorului să afle interesante și bogate date de natură economică foarte utile pentru cunoașterea dezvoltării comerțului și a producției de mărfuri din Țara Românească și Transilvania în epoca sus-menționată. În primul rînd se poate desprinde bogata activitate a negustorului Mihail Țumbru care a încheiat tranzacții comerciale pe o arie geografică care acoperea aproape toată Transilvania depășind totodată granițele către Europa Centrală și Peninsula Balcanică. Și anume: în Transilvania la Brașov, Sibiu, Făgăraș, Gherla, Oradea; în Banat la Timișoara; în Austria la Viena, Pesta, Veneția, Triest, Gyöngyös; în Germania la Lipsa; în Serbia la Virșet, Belgrad, Panciova, Zemplin, Mitrovița; în Imperiul otoman la Constantinopol, Seres, Tirnovo, Slivno, Tricale, Larissa, Salonic etc.; în Țara Românească la București și Craiova; în Moldova la Iași și Galați.

De asemenea, cititorul mai poate urmări activitatea următorilor negustori: Gavril Hagi Hriste, Lipovanul, Petcuț Setrarul, Teodor Ciurcu, Anastase Persu Lipovanul, Constantin Mincu din Ploiești, Atanasie C. Iconomu din Focșani, Nicolae Leca

din Galați, Hristodul Mummeali din Fili-popol etc.

Se mai găsesc date referitoare la refugiații politici din Țara Românească și Moldova din anul 1821, care au găsit adăpost în Transilvania și anume: Eufrosina Caldimachi, Mihalache Suțu, Nicolae Suțu, Gheorghe Suțu, Costandie fost episcop al Buzăului, Ilarion episcop al Argeșului, hatmanul Nicolae Mavru, Leonard Ioan Hloru nepotul lui Văcărescu, aga Atanasache Lascăr, dascălul Neofit Duca de la școala grecească de la Măgureanu. În scrisoarea unui negustor adresată stolnicului Ștefanache Ogradianos din București, sînt date interesante privind ecoul pe care l-a avut răscoala populară din 1821 în Transilvania (p. 662).

Alte acte, de exemplu, Fondul oierilor, se referă la oierii săceleni care treceau în fiecare an cu oile din Transilvania în Țara Românească și se bucurau de anumite privilegii din partea domnului țării. Pentru menținerea acestor privilegii consuli Austriei din

București și Iași întreprindeau dese intervenții pe lângă Înalta Poartă și la curtea domnească.

Catalogul cuprinde o Introducere (p. III—XII), documentele propriu-zise (p. 1—728), indicele numelor de persoane, locuri și lucruri (p. 729—803), îndreptări și adăugiri (p. 805—808), erata (p. 908—811).

În felul cum a fost conceput și realizat, catalogul de față este un important instrument de lucru pentru istorici și economiști care pot realiza studii speciale asupra dezvoltării comerțului, meșteșugurilor, circulației monetare și operațiilor complicate ale caselor comerciale privind mai ales secolul XVIII. Aceste documente completează știrile de aceeași natură aflate în Catalogul documentelor românești din Arhivele Statului de la Orașul Stalin, vol. I (1521—1799) publicat în 1955.

C.Ș.

„MUSEUM”, nr. 2/1958

Revista *Museum* este una din publicațiile trimestriale ale U.N.E.S.C.O., care apare la Paris, în limbile franceză și engleză. Ea se ocupă de cercetările în domeniul muzeologiei, fiind un valoros instrument de informare științifică și culturală.

Nr. 2 din anul 1958 al revistei este consacrat în întregime muzeelor din Cehoslovacia. Numeroasele articole asupra muzeisticii cehoslovace publicate în ultima vreme în revistă, precum și expoziția din iunie—octombrie 1957 (*L'art ancien en Tchécoslovaquie*) organizată la Muzeul de arte decorative din Paris, care ilustra bogăția și varietatea artei cehoslovace, au determinat redacția revistei să publice acest studiu de ansamblu asupra întregului material muzeografic existent în Cehoslovacia. Acest material este repartizat pe specialități în Muzeul Național și diferite alte muzee din Praga și în orașele de provincie, în clădiri de stat amenajate în vederea acestui scop (castele, mănăstiri ș.a.).

În anii regimului de democrație populară, muzeele din Cehoslovacia au fost reorganizate și îmbogățite cu numeroase piese. Grupate în „Asociația muzeelor ceh” și asociația muzeelor slovace” și lucrînd în colaborare cu Institutele Academiei de științe și cu Ministerul Învățămîntului și Culturii, aceste muzee contribuie la difuzarea științei, la

ridicarea nivelului cultural al maselor populare. Preocupările muzeologilor cehoslovaci sînt îndreptate atît în domeniul cercetărilor științifice de specialitate, cît și în răspîndirea cunoștințelor tehnice muzeografice. Astfel, se organizează expoziții permanente sau temporare, conferințe de lucru și cicluri de conferințe pe specialități, se editează diferite publicații și se face un activ schimb de publicații cu străinătatea.

La ultima statistică întocmită în 1957, s-a stabilit că în Cehoslovacia la o populație de cca 13 milioane locuitori, funcționează 436 muzee și instituții asimilate și 102 castele și clădiri special amenajate. Colecțiile de științe naturale, arte frumoase, etnografie și numismatică totalizează 14 milioane de obiecte. Din punct de vedere administrativ, muzeele din Cehoslovacia se împart în două categorii: *muzeele naționale* care depind de administrația centrală (Galeria națională-Praga, muzeul Slovaciei-Bratislava, muzeul național slovac-Martin, muzeul armatei-Praga, muzeul tehnicii-Kosice, muzeul agriculturii-Praga, muzeul Moraviei-Brno): *muzeele regionale locale* conduse de administrația locală din Cehia, Moravia, Slovacia, avînd importante colecții în muzeele regionale din Pilzen, Liberec, Olomouc, Hradec Králové, muzeele cantonale din Klatova, Prostějov, Znojmo, Kolin etc.

În vechea Cehoslovacie lipsa localurilor special amenajate constituia o piedică se-

rioasă în organizarea muzeelor; materialul dispersat în multe clădiri nu putea fi organizat și studiat în mod științific. Deși s-a făcut mult în ultimii ani în această direcție, totuși problema localurilor nu a fost rezolvată în întregime.

Vom aminti doar în treacăt de cele două muzee tehnice din Praga și Kosice, înzestrate cu numeroase aparate, unele din ele unice în lume, și care fac cinste muzeografiilor cehoslovace.

Colecțiile de piese care alcătuiesc muzeele etnografice reprezintă imaginea concretă a culturii vechi și contemporane a celor două popoare din Cehoslovacia. Munca pentru colecționarea și selecționarea materialului a început încă din 1890. Departamentele specializate ale celor trei muzee centrale din Praga, Brno și Martin posedă 700 000 de obiecte.

Muzeologii cehi și slovaci acordă o importanță deosebită trecutului istoric al celor două popoare, organizând frumoase expoziții. Astfel, departamentul de arheologie a Muzeului Național din Praga a organizat între anii 1953—1957 o expoziție intitulată „Mișcarea revoluționară husită”, iar în 1958, s-a deschis tot în Muzeul Național o a doua expoziție „Preistoria Cehoslovaciei”. Articolul semnat de Vladimir Denkstein se ocupă de prezentarea amănunțită a mișcării husite. Piesele componente ale acestei expoziții au fost procurate din cele mai importante localități din Cehoslovacia. Expoziția prezintă în mod sugestiv răscoala husită și principalele ei momente (viața și activitatea lui Hus, concepția și influența sa asupra începutului mișcării; primii ani ai mișcării, fondarea orașului Tabor și tentativa populației acestui oraș de a crea o societate fără clase, lupta eroică condusă timp de 15 ani împotriva armatelor Europei centrale arătând răsunetul tradiției husite în istoria cehiei).

În privința numismaticii, în muzeele ceh și slovace se află colecții remarcabile. Astfel, Muzeul național din Praga posedă una din cele mai bogate colecții din Europa (monede cehice din sec. X—XIX, diferite colecții de monede europene, antice, celte, din Orient, importante monede de hirtie etc.). Activitatea muzeologilor constă în colecționarea, conservarea, identificarea și clasarea pieselor pe perioade economice și istorice, în raport cu mediul geografic. Atât muzeele centrale cât și cele regionale publică rezultatele cercetărilor științifice în diferite periodice: *Acta Musei Nationalis*, *Revue du Musée national*, *Revue du Musée de la Moravie*, *Bulletin du Musée de Silésie*, *Recueils régionaux*. Sec-

torul de numismatică — bazat pe cercetarea istoriei monedei și funcția ei economică este condus de Institutul de istorie al Academiei de Științe, care editează *Recueil de travaux numismatiques* și *Journal de numismatique*. O lucrare de proporții mai mari este: *Trouvailles de monnaies en Bohême, en Moravie et en Silésie*, lucrare ce cuprinde perioada 1780—1955, din care au apărut trei volume (între anii 1955—1957), iar al 4-lea volum se află sub tipar.

Muzeele de istorie și de geografie regională sau locală ocupă primul loc în rețeaua muzeelor cehoslovace. Sînt muzee complexe care prezintă sub diferite aspecte: natura, istoria, viața economică și culturală a regiunii în trecut pînă în epoca contemporană. Cele mai importante sînt muzeele regionale a căror activitate este dirijată de administrația regională. Ele organizează cercetările științifice, contribuie la protecția monumentelor istorice și la difuzarea cunoștințelor științifice în regiune; constituie un ghid sistematic pentru muzeele de district, punîndu-le totodată la dispoziție laboratoare pentru conservarea și restaurarea pieselor.

O a doua categorie a muzeelor de istorie și geografie o constituie muzeele raionale. Acestea sînt adevărate centre științifice și culturale, avînd ca scop cercetarea și colecționarea sistematică a documentelor în legătură cu teritoriul respectiv. Metodele de popularizare sînt cele generale muzeelor cehoslovace: expoziții, conferințe, publicații bibliotecii, schimb cu străinătatea.

Printre muzeele de istorie și geografie se numără și sîlile și muzeele comemorative, considerate drept instituții culturale susținute de comitete naționale și locale și posedă colecții complete consacrate fie operei marilor reprezentanți ai științei, artei și politicii cehoslovace; fie unui eveniment din viața locală.

O parte din materialul muzeistic este repartizat în fostele castele feudale devenite astăzi expoziții-muzee și puse în slujba oamenilor muncii. Astfel, în Cehia de nord se află *castelul Lemberg* (expune piese din a doua jum. a sec. XVIII); *castelul Klášterec-pe-Ohra*, apreciat pentru valoroasele colecții de porțelanuri europene și orientale; *castelul Jemnice* vestit pentru colecția de costume. În Boemia de nord sînt în curs de amenajare a serie de alte castele-muzee care să ilustreze îndemînarea artistică a poporului cehoslovac. Așa de pildă, industria sticlăriei în *castelul Hruby Rohozec*, arta dantelăriei, a textilelor etc.

Şi celelalte sectoare de activitate sînt reprezentate în muzeele din Cehoslovacia. Astfel *muzeele literaturii ceh* îşi propun să facă cunoscută viaţa şi operele marilor scriitori, utilizînd opere imprimate, manuscrise, scrisori, acte de stare civilă, documente fotografii, pachete. *Muzeul Alois Jurdsek* din Praga este consacrat marelui clasic al literaturii ceh. Muzeul este instalat în Chateau de l'Etoile şi cuprinde zece săli, în care sînt expuse 20 000 piese de arhivă şi 7 500 volume. Un altul este *Muzeul de literatură naţională* instalat în mănăstirea Strahov care este socotită printre cele mai vechi edificii arhitecturale din Praga şi în jurul căreia arheologii au descoperit urme de clădiri romane. Muzeul cuprinde 34 de săli; o parte a materialului reprezintă evoluţia literaturii ceh de la originea culturii slave pînă la epoca husică; o a doua parte ilustrează dezvoltarea literaturii naţionale din sec. XVI pînă în epoca contemporană. În provincie se află *Muzeul J.V. Stádek* în oraşul Zbiroch (regiunea Pilsen); la Opava, muzeu consacrat lui P. Bezruč (figură reprezentativă a literaturii ceh). În Slovacia se află *Muzeul P.O. Hviezdoslav* (clasic al literaturii slovace); Muzeul Svätý Jur, dedicat vieţii şi operii lui P. Jilemnický, reprezentant al realismului socialist în Slovacia. Muzeele de literatură naţională din provincie sînt organizate cu sprijinul şi în colaborare cu Arhivele Muzeului Naţional şi Institutul de literatură cehă a Academiei de ştiinţe cehoslovace.

Şi tradiţia muzicală veche în Cehoslovacia, este bogat reprezentată. Sub directa conducere a Muzeului Naţional din Praga, de-

partamentul muzicii este amenajat în cele 24 de săli ale palatului Velkoprevorský. În iunie 1959, cu prilejul festivalului internaţional al muzicii de la Praga, urmează să se inaugureze noi colecţii.

În ceea ce priveşte *Galeria de arte*, menţionăm că s-a format din fuzionarea a trei expoziţii, şi cuprinde colecţii de pictură, sculptură, desen, artă grafică din evul mediu pînă în epoca contemporană, artă naţională, principale şcoli europene şi artă orientală.

Reorganizarea sistematică a muzeelor cehoslovace s-a efectuat în ultimii zece ani. Muzeologii prin munca lor au căutat să definească sarcina principală a muzeelor, să le asigure existenţa, să pună bazele unei organizaţii omogene, să asigure formarea profesională a personalului şi să le înzestreze cu publicaţii necesare. Eforturile specialiștilor cehoslovaci de la sfîrşitul sec. XIX şi începutul sec. XX, au fost concretizate în redactarea primei reviste lunare de muzeologie din Europa, apărută între 1896-1901, „Bulletin des musées théiques et des sociétés archéologiques”.

Comitetele muzeologice compuse din cei mai buni specialiști ai muzeelor centrale şi regionale, au ca sarcină să asigure difuzarea cunoştinţelor printre personalul muzeelor prin conferinţe, cursuri şcoli de specializare, publicaţii metodologice. Se preconizează înfiinţarea unei catedre de muzeologie la una din Universităţile din Cehoslovacia. O atenţie deosebită se dă publicaţiilor de specialitate originale şi în traduceri. Consiliul „Asociaţiei muzeelor ceh şi slovace”, creat la Praga în 1957, tinde să devină centrul de cercetări şi documentaţii muzeografice.

A.I.

Istituto Giangiacomo Feltrinelli Descrizione della Biblioteca, Milano, 1957.

Biblioteca acestui institut este specializată exclusiv în istoria mişcării muncitoreşti şi a socialismului. Dacă în ceea ce priveşte secţiile franceză, engleză, rusă şi germană, materialele se referă numai la istoria socialismului, avînd un caracter mai limitat, pentru secţia italiană documentaţia asupra evoluţiei ideilor şi a organizaţiilor socialiste a fost completată cu aceea a materialelor privind structura şi dezvoltarea economiei italiene de la reformă pînă la problemele de economie contemporană italiană. În constituirea fondului s-a căutat să nu lipsească izvoarele cele mai reprezentative pentru fiecare perioadă

(documente oficiale ale partidelor politice şi organizaţiilor de mase, acte de la congresele socialiste, procese verbale, anchete etc.). Buletinul dă indicaţii bibliografice bogate în legătură cu numele autorilor, diferitele colecţii ale operelor respective, titlurile şi datele perioadelor existente. Dacă această bibliotecă este un mijloc valoros de informare ştiinţifică, totuşi, prezintă unele lacune cu privire la anumite epoci, sau unele probleme. De pildă cazul documentaţiei asupra mişcării muncitoreşti engleze, sau deficienţa materialului asupra socialismului francez între primul şi al doilea război mondial.

În ceea ce priveşte Secţia italiană, materialul documentar alcătuit din colecţii originale şi succesive, opere generale şi monogra-

fice, memorialistică, materiale de publicistică, periodice, este selecționat și grupat pe probleme mai importante, cu următoarele titluri: *Economiști și scriitori de economie din anul 1700, epoca reformei și epoca napoleoniană*, care ilustrează figurile proeminente și evoluția economiei politice în Italia în perioada respectivă; *Restaurația și Risorgimentul*. O atenție deosebită s-a acordat perioadei mazzinienne, democrației lombarde, precum și curentelor socialiste și utopiste atât în ceea ce privește scrierile reprezentanților importanți (Ferrari, Montanelli, Pisacane, Frauchi), cât și periodicelor editate de ei; *Statul unitar italian* cuprinde material documentar referitor la istoria economico-socială de la origine până în epoca fascismului. Materialul bogat pe care biblioteca îl conține asupra *Miscării muncitorești și a socialismului în Italia*, (1861—1922) este împărțit în următoarele perioade istorice: a. Asociațiile muncitorești (colecții de programe, statute, procese verbale, acte aparținând diferitelor congrese muncitorești și ale asociațiilor de ajutor mutual, studii, monografii); b. Mazzini, Internaționala I și originile mișcării muncitorești; c. Socialismul în Italia de la desființarea Internației I la congresul de la Genova (studii în legătură cu Andrea Costa și partidul socialist revoluționar din Romagna; (studii în legătură cu partidul muncitoresc italian, Filippo Turati și grupul socialiștilor lombarzi; material referitor la perioada următoare Internației I de la congresul de la Genova până la instaurarea fascismului).

Ca subdiviziuni ale acestui mare capitol, menționăm următoarele subtitluri: Mișcarea sindicală și cooperatistă, Mișcarea catolică, Partidul republican, Partidul Comunist.

Biblioteca are o valoroasă culegere de materiale asupra Italiei contemporane. Astfel epoca *Fascismului*, *Antifascismul*, *emigrația antifascistă*, *mișcarea de rezistență* și *Republica italiană*, probleme care cuprind materialul documentar provenit de la partide antifasciste, brigăzi de partizani, organizații sindicale, memorialistică politică, publicistică etc.

Materialul existent în Secția franceză, alcătuit și selecționat după aceleași criterii cuprinde următoarele teine: *Curentele și concepția filozofico-politică a Franței* de la perioada enciclopediștilor la revoluție (colecții originale și succesive ale marilor iluștrii, reformatori sociali, precursori ai socialismului, iacobinismului, colecții de opere utopiste etc.); *Originea și formarea economiei politice în Franța* (manuscrise și opere din sec. XVII—XIX); *Socialismul utopist francez*

(Saint-Simon și școala saintsimoniană până la 1864; Fourier și școala fourieriană până în anul 1852; E. Cabet și mișcarea icariană; Proudhon și proudohnismul etc.); *Originea mișcării muncitorești și socialiste* (culegeri de scrieri și periodice referitoare la curentele neobabouviste, comuniste, teroriste; colecții de acte ale proceselor politice de la 1815—1851 etc.)

Despre *Revoluția din 1848*, biblioteca posedă un bogat material referitor la Aduarea Constituțională și Legislativă pentru lovitură de stat din 2 dec. 1851; studii și opusculă asupra revoluției în orașele de provincie și în special Lyon, Marseille, Toulouse; asupra lui Blanqui și curentului blanquist; culegeri de periodice din timpul revoluției de la 1848 etc.

Alte probleme în jurul cărora s-a grupat un interesant material sînt: *Emigrația democratică și socialistă după 1848*; *Prima Internațională în Franța*, care cuprinde: documentație referitoare la delegațiile muncitorești la expozițiile universale, la congresele Internaționalei, activitatea consiliilor federale; colecții de periodice în original, microfilm și fotografii referitoare la Internaționala I, perioada bakunistă (1868—1877), perioadele democratice favorabile Internației I ș. a. Apoi, *Comuna din Paris*, istoria *Socialismului francez în perioada celei de a III-a Republici* în general, și aspectele economico-sociale în particular; materiale documentare în legătură cu Congresele muncitorești (Paris—1876, Lyon—1878, Marseille—1879, Le Havre—1880), Congresele partidului muncitoresc francez, Difuzarea marxismului în Franța, Mișcarea sindicală etc.

În ceea ce privește Secția engleză, materialele documentare existente în bibliotecă reprezintă pe marii economiști englezi, operele generale și monografice asupra revoluției industriale în Anglia, diferite aspecte economico-sociale, originea și dezvoltarea socialismului utopist, răspîndirea marxismului în Anglia etc.

Secția rusă include un material referitor la următoarele probleme mari: *Diferitele curente ale concepției politice ruse din sec. XIX*; *Marxismul în Rusia*, *Social-democrația rusă înainte și după revoluția din 1917*, *Marea Revoluție din Octombrie și construirea socialismului, Internaționala III* etc.

Problemele mai importante în jurul cărora este clasificat materialul în Secția germană sînt următoarele: *Hegel și stînga hegeliană*, din care se păstrează colecția *Vollständige Ausgabe* (Berlin 1841—1887), traducerea italiană sub îngrijirea lui Croce, și traducerea franceză; problema *Radicalis-*

mului în Germania, problema *Socialismului* (studii asupra socialismului filozofic, material referitor la Liga Comuniștilor și procesul de la Colonia etc.), *1848 în Germania* (include documente grupate după diferitele centre ale revoluției: Austria, Prusia, Germania).

Materialul existent în bibliotecă, în legătură cu activitatea științifică și politică a lui K. Marx și Fr. Engels este sistematizat în felul următor: a. Colecții de opere complete și opere de importanță deosebită; b. Ediții originale și succesive în numeroase traduceri ale „Capitalului”; c. Corespondența dintre Marx și Engels; d. Culegeri în original și microfilm a periodicelor la care au colaborat cei doi învățați; e. Studii asupra lui K. Marx și Fr. Engels.

În afară de acestea, biblioteca mai conține un material interesant referitor la istoria generală a Germaniei între perioada post-revoluționară și primul război mondial, cu referiri speciale la momentele deosebit din

istoria socialismului, a mișcării muncitorești și a istoriei economice, revoluția germană (din noiembrie 1918), consilii și congrese muncitorești, republica din Weimar, perioada nazistă. al II-lea război mondial, precum și activitatea partidelor politice și a organizațiilor de masă din R. D. și R. F. Germană.

În bibliotecă există și un fond special referitor la Războiul civil spaniol (1936—1939); Organizațiile Internaționale; Mișcarea muncitorească și socialistă în țările Orientului european și balcanic (Bulgaria, Albania, Jugoslavia, România, Cehoslovacia, Ungaria); Mișcarea anticolonialistă în țările coloniale și fost coloniale. Materialul referitor la aceasta problemă privește îndeosebi istoria și dezvoltarea actuală a mișcării anticolonialiste și antiimperialiste în țările din Orientul Mijlociu, Extremul Orient și Africa.

A. I.

Dr. S. JONÁŠOVÁ, Dr. L. NESVADBIK și A. ŠKORUPOVA, *Bibliografie Československé Historie za rok 1955* [Bibliografia istorică a Cehoslovaciei pe 1955], Praga, 1957, 194 p.

În introducere (p. 5—6) autorii subliniază importanța bibliografiei pentru știința istorică și necesitatea pentru cercetătorii istorici de a avea o astfel de bibliografie. Se arată că au fost înscrise în această bibliografie în primul rând lucrările istoricilor și traducările apărute în Cehoslovacia sau mențiunile (note, recenzii) despre lucrări de istorie apărute peste hotare. Cele privind istoria Cehoslovaciei dar apărute în străinătate vor fi obiectul unei alte lucrări. Autorii arată că au pornit, în alcătuirea acestei bibliografii, de la principiul că: „vechea concepție bibliografică deja numai satisface în întregime”. Au fost deci lăsate cele două părți (secții): lucrări cu caracter general și secția cronologică, dar li s-au adus modificări interioare parțiale. De reținut este și alcătuirea (clasificarea) acestei bibliografii. După introducere urmează: lista revistelor exceptate (p. 14—21) și lista prescurtărilor (p. 22—24) — adică a periodicelor exceptate citate mai des. Apoi urmează despărțământul: Bazele teoretice ale istoriografiei științifice (p. 25—29) cu subîmpărțirile: marxism-leninism (nr. 1—55) și economie politică (nr. 56—107). După acesta materialul este grupat în *trei capitole* și anume: A. Partea generală (p. 30—122) cu subîmpăr-

țirile: 1. Științele auxiliare ale istoriei (generalități, diplomatică, epigrafie, genealogie, heraldică etc.) (p. 30—32); 2. Organizarea muncii științifice (congrese și conferințe științifice, societăți științifice, muzee, biblioteci, arhive etc.) (p. 32—40); 3. Bibliografie (generală cehă, generală slovacă, reviste alfabactice) (p. 40—43); 4. cataloage de mase și ediții de izvoare (p. 43—45); 5. Istoria ideologiei (p. 45—48); 6. Istoria mișcării muncitorești — P. C. Ceh și — P. C. Slovac — mișcarea sindicală (p. 48—52); 7. Istoria tehnicii, industriei și exploatarea minereurilor (p. 52—57); 8. Istoria agriculturii (p. 57—59); 9. Istoria finanțelor și a impozitelor (p. 59); 10. Istoria comunicațiilor (transporturilor) (p. 59—61); 11. Istoria comerțului (p. 61); 12. Istoria Statului și dreptului (p. 61—63); 13. Istoria armatei (p. 63); 14. Istoria științelor naturii (p. 63—67); 15. Istoria medicinei (p. 67—71); 16. Istoria școlii și învățământului (p. 71—74); 17. Istoria culturii fizice și sportului (p. 74—75); 18. Arheologie (p. 75—79); 19. Topografie, (p. 79—88); 20. Etnografie (p. 88—90); 21. Istoria limbii, tipografiei, literaturii (p. 91—105); 22. Istoria muzicii, teatrului, filmului și radiodifuziunii (p. 105—110); 23. Istoria artelor plastice (p. 111—119); 24. Redactarea de ansamblu a istoriei Cehoslovaciei (p. 119—120); 25. Istoriei cehoslovaci (p. 120—122); capitolul B. este intitulat „Partea specială (cronologică) și este subîmpărțită în: 1. Epoca prefeudală (p. 123); 2. Epoca feudală (până în anul 1818)

(p. 123—131); 3. Epoca capitalismului (până în anul 1918) (p. 132—136); 4. Epoca primei republici și a ocupației (1918—1945), (p. 136—142); 5. Epoca perioada democrației populare (p. 142—146), cu punctele: a) generale (nr. 2857—2861); b) mai 1945—febr. 1948 (nr. 2862—2868); c) 1948—1955, d) 10 ani de Rep. Cehoslovacă; e) Politica externă în general f) relațiile externe cu diferite state; g) cehoslovaci în străinătate. Capitolul C. include lucrări privind istoria altor popoare și are subîmpărțirile: 1. Statele antice, (p. 146—149); 2. U.R.S.S. (p. 149—156); 3. Celelalte țări și regiuni (p. 156—170); Româ-

nia figurează la pagina 169 cu n-rele 3545—3549 între care găsim lucrările: lui František Kavka: Din munca istoricilor români publicată în Československý časopis historický, III, 1955 p. 315—317; a tov. V. Maciu: Arhivele românești de stat, publicată în revista Archivní časopis, 1955, p. 97—98, Jan Frydecký: Munca bibliografică în România și Albania, publicată în revista „Kněžnica” VII, 1955, p. 69—72. Un indice alfabetic al autorilor (p. 171—194); înlesnește găsirea lucrărilor după numele lor.—

A. C.

Rubrica „Însemnări bibliografice” a fost întocmită de: Marcu Horovitz, Șt. Olteanu, N. Niculescu, I. Oprea, A. Constantinescu, S. Columbeanu, N. Copoiu, Gh. Cronț, Ana Ioachim.

STUDII

REVISTĂ DE ISTORIE

INDEX ALFABETIC

Anul XI 1958

	<u>Nr.</u>	<u>Pag.</u>
EDITORIAL		
* * * Pentru aplicarea consecventă a teoriei marxist-leniniste în cercetările istorice	6	5
STUDII		
ADĂNILOAIE N., FOTINO C. Forme de luptă folosite de țărănime în răscoala de la 1907	2	45
ALEXANDRESCU-DERSCA M. M. Rolul hățișerifurilor de privilegii în lini-tarea obligațiilor către Poartă (1774—1802)	6	101
ATANASIU V. Din luptele Armatei I Române în războiul antihitlerist (24 aug. 1944—18 ian. 1945)	2	27
BĂLTEANU B. Începutul activității guvernului democrat (6 martie 1945—9 mai 1945)	3	5
BĂLTEANU B. Relațiile guvernului S.U.A. cu regimul fascist din România (septembrie 1940 — iunie 1942)	6	77
BERINDEI DAN. Problema agrară în dezbaterile Divanului ad-hoc și a Adu-nărilor Țării Românești (1857—1861)	1	29
BERINDEI DAN. Contradicțiile de clasă în desfășurarea revoluției muntene din 1848	3	27
BERZA M. Variațiile exploatării Țării Românești de către Poarta Otomană în sec. XVI—XVIII	2	59
CONSTANTINESCU-IAȘI P. Acad. Comitetul pentru amnistie, organizație legală a Partidului Comunist din România (1928—1929)	4	9
x COPOIU N. Partidul social-democrat din România în ajunul izbucnirii primului război mondial	4	35
CRONȚ GH. Dreptul bizantin în Țările Române. Pravila Moldovei din 1646 . .	5	33
CUȘNIR-MIHAILOVICI C. Evenimentele de la 13 decembrie 1918.	6	57

	Nr.	Pag.
DAICOVICIU C. Acad., L. BĂNYAI, V. CHERESTEȘIU, V. LIVEANU, Lupta revoluționară a maselor — factor hotărâtor în unirea Transilvaniei cu România	6	21
GRUȘIN A. B. Marx și metodele contemporane de cercetare istorică	2	9
MATEI GH. și MIOC D. Despre problema agrară în România la sfârșitul secolului XIX	5	5
PAPACOSTEA Ș. Moldova în epoca reformei. Contribuție la istoria societății moldovenești în veacul al XVI-lea	1	55
ȘTEFĂNESCU ȘT. Evoluția proprietății feudale în Țara Românească pînă în sec. al XVII-lea	1	53
UNGUREANU GH. (Iași). Frământări social-politice premergătoare mișcării revoluționare din 1848 în Moldova	3	51

NOTE ȘI COMUNICĂRI

BERZA M. Răscoalele în evul mediu. Considerații generale în lumina tezelor marxism-leninismului	4	79
BIRDEANU N. Încercarea de răscoală a marinarilor din 1919	5	61
BODEA C. C. Contribuții documentare privind răscoala țăranilor din 1888	2	155
BOZAC ILEANA (Cluj). Exploatarea muncii copiilor în minele statului din Transilvania în a doua jum. a secolului al XVIII-lea	3	93
CĂRĂBIȘ VASILE. Unele date cu privire la problema transmiterii stăpînirii funciare în cîteva sate de pe valea Jaleșului în veacurile XV—XIX	5	159
CIORAN-CAMARIANO A. Traducerile în limba greacă și română a „Nakazului” Ecaterinei a II-a	2	123
COLUMBEANU SERGIU. Date privitoare la situația țăranilor clăcași din Țara Românească în anii imediat premergători Regulamentului Organic (1829—1831)	6	147
COSTIN SILVIAN. Contribuții la istoria organizațiilor muncitorești de tineret din România (1908—1912)	3	111
DUMITRESCU DAN. Activitatea tipografică a lui Mihail Ștefan în Gruzia	1	135
GÖLLNER C. (Sibiu). Contribuție la istoricul luptei țărilor din Transilvania împotriva regimului reacționar al breslelor în timpul absolutismului austriac (1849—1860)	4	121
GOLDENBERG S. (Cluj). Hallerii. Un capitol din istoria comerțului și a capitalului comercial din Transilvania în sec. XVI	5	89
GONCIARU C. și UNTARU GH. Situația țăranimii putnene în perioada Regulamentului Organic	5	117
GONȚA AL. I. O problemă de geografie istorică. Locul unde s-a dat bătălia dintre Ștefan cel Mare și Petru Aron	6	189
GÜNDISCH GUSTAV (Sibiu). O contribuție la biografia umanistului brașovean Valentin Wagner (1510—1557)	2	115
LINTZ ELENA. Două scrisori inedite ale lui Miron Costin	5	79
LIVEANU V. Cu privire la evenimentele din 24 (13 decembrie 1918)	1	97
MIHORDEA V. Frământări țărenești după aplicarea Reformei agrare. Revoltetele de la Mizil, Corbii și Vinătorii Mari în 1866 și 1867	1	107
MIHORDEA V. Arendarea vămilor și ocnelor din Țara Românească la 1830	2	145
MOȚ GH. și ȘTEFĂNESCU V. Din lupta tineretului revoluționar sub conducerea P.C.R. în perioada stabilizării relative a capitalismului (1923—1928)	6	167
MURGESCU C. Caracterul prădalnic al dinastiei Hohenzollern-Sigmaringen. Unele operații cu deverse ale fostei case regale între anii 1935—1940.	4	95
NEACȘU I. Participarea locuitorilor satelor din Oltenia la răscoala din 1821	2	91
NETEA V. Timotei Cipariu și George Barițiu, călători prin Țara Românească în 1836	1	117
OȚETEA A. Valoarea documentară a memoriilor lui I. P. Liprandi	3	77
PALL FR. „Bazgazul”, domn al „Valahiei” într-un roman francez din sec. al XV-lea	1	93

	Nr.	Pag.
PRUTEANU PAUL dr. (Iași). Cercetări cu privire la protomedicii Moldovei. Cronologia protomedicilor Moldovei	2	133
ȘERBAN C. Date cu privire la corpul ostășesc de sub comanda maiorului Pangal (1807—1808).	2	151
SPERI C. Reprimarea activității revoluționare după 13 sept. 1848 în jud. Argeș și Vilcea (sept. 1848 — sept. 1849)	5	147
TILKOVSKI L. (Budapesta). Mișcările țărănești din Ardeal în 1831 și legăturile lor cu răscoala „holerei” din Slovacia de est	2	73
TOACĂ I. Din acțiunile revoluționare ale ostașilor armatei burghezo-moșlerești (1917—1921)	6	123
VIANU AL. și IANCOVICI. S. O lucrare inedită despre mișcarea revoluționară de la 1821 din țările române	1	67
* * * O pagină din istoria luptei partidului pentru pregătirea insurecției armate de la 23 August 1944 (documente)	4	5

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

B. G. Din activitatea istoricilor din R.S.S. Moldovenească	4	142
CONSTANTINESCU A. Discuții în problema „crfrijalilor”	4	145
CONSTANTINESCU-IAȘI. P. Acad. Conferințele internaționale de istorie de la Praga în sept. 1958	5	169
CONSTANTINESCU-IAȘI, P. Acad. Sesiunea istoricilor de la Chișinău	6	203
DUȚU ALEX. Problema instrumentelor de lucru și a surselor documentare în cercetările istoriei. Bibliografii istorice recente	5	173
I. A. Publicații de peste hotare despre activitatea istoricilor din R.P.R.	4	139
LUCINESCU H. Consfătuirea internațională de la Berlin a reprezentanților institutelor de marxism-leninism	6	212
LUNGU TR. Lucrările Tratatului de istorie R.P.R. (Consfătuire cu colaboratorii, vol. III)	6	205
MATEI I. Sesiunea comună a istoricilor români și sovietici	3	126
MUREȘAN AL. Corespondență din Sighișoara. Descoperirea resturilor unui monument închinat generalului Bem	4	151
OLTEANU ȘT. La apariția primului număr din revista Arhivelor.	4	149
PAPACOSTEA T. Știri din R. P. Polonă. Pregătiri pentru Mileniul statului polon	6	211
ȘTEFĂNESCU ȘT. În legătură cu o scrisoare a prof. Marcel Emerit	5	183
ȘTEFĂNESCU ȘT. Știința istorică sovietică în ultimii ani. (Cu specială privire asupra lucrărilor de istorie medie)	6	206
* * * Sesiunea științifică a cadrelor didactice, de la Fac. de Ist. din Buc., din aprilie 1958	3	129

RECENZII

BABINGER F. Mahomet II le Conquérant et son temps (1432—1481) (<i>M. Guboglu</i>)	2	195
BĂLTINESCU A. Meșteșugari și negustori din trecutul Craiovei (<i>C. Șerban</i>)	4	155
GAFUROV G. B. Istoria poporului tadjic (<i>M. Guboglu</i>)	4	158
GEORGESCU-BUZĂU GH. N. Bălcescu, Buc. 1956 (<i>A. Oțtea</i>)	1	145
GIURESCU C. C. Principatele române la începutul secolului XIX. Constatări istorice, economice și statistice pe temeiul hărților ruse din 1835. Ed. științifică 1957 (<i>Ion Donat</i>)	1	160
GRAUS FR. Istoria țăranilor din Cehia în perioada prehusită, Praga 1957, (<i>Tr. Ionescu-Nișcov</i>)	6	218
GROSSUL I. Țăranii din Basarabia, 1812—1861. Ed. de stat a Moldovei. Chișinău 1956 (<i>G. Bezviconi</i>)	1	155
GROSSUL I. și BUDAG I. Reforma țărănească din deceniile 7 și 8 ale sec. XIX în Basarabia. Ed. stat Moldovei, Chișinău, 1956, (<i>G. Bezviconi</i>)	1	155

	Nr.	Pag.
KOVACS JÓZSEF, Adatok az 1848 utáni Erdélyi Tökés mezőgazdaságról. Date privind agricultura capitalistă din Transilvania după 1848. Ed. științifică, Buc. 1957 (G. A. Klein)	2	218
KRÁL WÁCLÁV. A csehszlovák burzsoázia intervencios háboruja a Magyar Tanácsköztárság ellen 1919-ben, Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó. Slovenské vydateľ'stvo Krasnoj Literatúry, 1956, (M. Kerlesz)	3	135
LEMERLE P. L'émirat d'Aydin. Byzance et l'Occident. Recherches sur „Le geste d'Umur Pacha" Paris, 1957, (E. Frances)	1	151
MAISKII I. Spania 1808—1917 (G. Calmanovici)	4	153
MÁLYUSZ ELEMER. Documente privitoare la epoca lui Sigismund de Luxemburg (I. Toloiu)	4	163
MILLER F. A. Moscova-Leningrad, 1947 (AL. Vianu)	3	139
REED JOHN. Zece zile care au zguduit lumea. Ed. de stat pentru lit. politică, 1957 (Gh. Cristea)	1	157
REVESZ E. Etudes historiques (AL. Duflu)	4	167
ROUSSET PAUL. Histoire des croisades (E. Frances)	5	195
STRANGE M. M. Societatea rusă și revoluția franceză din anii 1789—1794, Ed. Acad. de št. a URSS., Moscova, 1956 (AL. Vianu)	1	152
VELICHI N. CONST. Mișcările revoluționare de la Brăila din 1841—1843, Buc., Soc. št. ist. și fil. 1958 (C. Șerban)	5	193
*** O nouă colecție de documente moldovenești (Th. Bălan)	1	133
*** Relațiile romîno-ruse, din trecut. Studii și conferințe, Acad. R.P.R. Inst. de št. romîno-sovietice, Buc., 1957 (P. P. Panaitescu)	1	141
*** Československý casopis historický, 1, 2, 3/1957, Praga (T. Ionescu-Nișcov)	1	149
*** Studii și articole de istorie, vol. II, Soc. de št. ist. și fil. 1957 (S. Columbeanu)	2	213
*** Academia de št. a URSS, Moscova, 1957 (T. Ionescu-Nișcov)	3	142
*** Studii și materiale de istorie medie vol. II, Ed. Acad. R.P.R., 1957 (Șt. Ștefănescu și H. Chircă)	3	145
*** Acta Statuum Terrarum Prussiae Regalis (Ș. Papacostea)	4	169
*** Studii și cercetări de bibliologie, vol. II, (Dan Simonescu)	4	173
*** O importantă lucrare privind participarea Romîniei la războiul antihitlerist (Aron Petric)	5	187
*** T. 1, 1955; T. I, 2 (1956), Taskent (M. Guboglu)	5	198
*** Noi studii privitoare la revoluționarii democrați bulgari (A. Constantinescu)	6	215
*** Lucrări noi privitoare la istoria Egiptului (AL. Duflu)	6	221

REVISTA REVISTELOR

*** Probleme noi în revista „Voprosi Istorii” Nr. 1—6/1958 (N. Copriu)	4	176
*** „Voprosi Istorii” K.P.C.C. (I. Oprea)	5	209
*** „Analele romîno-sovietice”, seria istorie XI (1957), nr. 1—4 (Gr. Chiriță și Fl. Constantiniu)	5	215
*** Byzantion XXV—XXVII (1955—1957) (E. Frances)	6	232
*** Istoriceski pregled, an. 1957 (N. Ciachir)	6	228
*** Századok, nr. 1—4/1957 (M. Kerlesz)	6	225

ÎNSEMĂRI BIBLIOGRAFICE

Istoria Romîniei

CODARCEA AL. Gh. Munteanu-Murgoci, Buc. 1957, (D. P. Ionescu)	1	170
FODOR L., VAJDA L. Contribuție la istoria mișcării sindicale din Transilvania (1848—1917), Buc., Ed. C.C.S., 1957 (D. P. Ionescu)	5	221
GOLDENBERG S., Ing. KOVACS ST. Contribuție la istoria elaborării și prelucrării oțelului în Transilvania în perioada Evului Mediu, în „Metalurgia și construcția de mașini”, nr. 11/1957, p. 2—7 și nr. 12/1957, p. 13—18 (O. Yelescu)	3	149

	Nr.	Pag.
GÖLLNER C. Refugiații din Țara Românească la Sibiu în anul 1821, în „Studii și comunicări” (I. Neacșu)	4	185
GROSU MITU și PĂUN OCT. Album de paleografie românească (scriere chirilică), Fac. de fil. 1958 (Șt. Olteanu)	6	237
IONAȘCU I. Lupta vrâncenilor pentru apărarea munților de cotropirea habsburgilor în sec. XIII, în „Analele” Univ. „C. I. Parhon”, Buc., nr. 9/957, p. 61—120 (Șt. Olteanu)	3	148
LĂZĂRESCU EMIL. Piatra de mormânt a comitelui Laurențiu „de Longo Campo”, în „Studii și cercetări de istoria artei”, nr. 1—2/957 (A. Oțetea).	1	168
SAMUIL IZSAK, dr. Din trecutul legăturilor medicale româno-maghiare. Ed. medicală, Buc., 1956 (Gh. Chiriță)	2	227
VIJOL I AUREL, Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România, Ed. științifică, Buc., 1958 (Mareu Horovitz)	6	237
VÎRTOSU EM. Ce înseamnă „domn singur stăpînitor” în titulatura domnească a Țării Românești și a Moldovei, în „Analele” Univ. „C. I. Parhon”, nr. 9/957 (Șt. Olteanu)	4	185
WOLF IOAN. Organizarea școlilor bănuțene în anii 1770—1780 și activitatea pedagogului Teodor I. Iancovici în vol. „Din istoria pedagogiei românești”, Buc., 1956 (T. Tripeca)	5	223
* * * Începuturile răspîndirii textelor marxiste în România, Ed. Acad. R.P.R. (Ana Ioachim)	1	167
* * * Vasile Pârvan, Ed. Acad. R.P.R., 1957 (Ana Ioachim)	1	168
* * * 50 de ani de la răscoalele țărănești din 1907 din Oltenia, Craiova, 1957 (Coralia Fotino)	2	228
* * * 50 de ani de la răscoalele țărănești din 1907. O pagină din trecutul de luptă al țărănimii din regiunea Galați, Galați, 1957 (Coralia Fotino)	2	228
* * * Răscoala țăranilor din 1907 în reg. Ploiești. Acte inedite, Ploiești, 1958 (C. Șerban)	3	148

Istoria U.R.S.S.

BAIEVSKI A. D. Studii asupra victoriei construcției economice în perioada războiului civil, Moscova, 1957 (I. Oprea)	4	187
BASKIN S. V. Monopolurile petrolifere în Orientul Apropiat și Mijlociu Moscova, 1957 (N. Copoiu)	1	173
CUZMIN V. G. Гражданская война и военная интервенция в СССР. Moscova, 1958 (N. Copoiu).	5	224
CRAJOVSKAIA P. K., RUSEV M. E. Organizarea emigranților transdanubieni în Basarabia și activitatea lui A. P. Iușnevski, Ed. de stat a Moldovei, Chișinău, 1957 (G. Bezviconi)	1	169
GALUBITKI G. A. Cazacii din Zaporojie, Kiev, 1957 (N. Niculescu)	6	239
GARMIZA V. V. Pregătirea reformei zemstvelor din anul 1864, Moscova, 1957 (I. Oprea)	4	187
MAȚULENKO A. V. Разгром немецко-фашистских войск на Балканском направлении. Moscova, 1957 (B. Bălceanu)	5	225
SAZINA G. M. Lupta oamenilor muncii din România pentru întărirea regimului democrat-popular și refacerea economică a țării, Moscova, 1957 (B. Bălceanu)	1	172
SPIVAKOVSKI E. I. Румыно-русские революционные связи в новой румынской исторической литературе в Истории СССР. nr. 2/957 (N. Copoiu).	2	228
Vol. VI (seria istorică), Filiala Mold. a Acad. de științe a U.R.S.S., Inst. de ist., limbă și lit., Chișinău, 1957 (C. Șerban)	2	225
* * * Борьба за победу социалистической революции в Молдавии (Сборник статей). Chișinău, 1954 (N. Copoiu).	3	149
* * * Борьба за власть советов в Молдавии (Март 1917—Март 1918 гг.) Сборник документов и материалов (N. Copoiu)	3	150
* * * Istoria U.R.S.S. Epoca socialismului. Moscova. 1957 (C. Șerban)	4	186

	Nr.	Pag.
* * Călătorii peste trei mări ale lui Atanasie Nikitin (1466—1472), Moscova, 1958 (C. Șerban)	4	187
* * Lupta pentru instaurarea puterii sovietice în Dagestan în 1917—1921, Moscova, 1958 (I. Oprea)	6	240
Istoria universală		
BĂDULESCU L., CANJA G., GLASER E. Contribuție la studiul istoriei regiunii internaționale de navigație pe Dunăre, vol. III, Ed. șt., București, 1957 (D. P. Ionescu)	1	171
BERTI GIUSEPPE. Russia e stati italiani nel Risorgimento, Ed. Einaudi, Roma, 1957 (Ana Ioachim)	2	227
BLUM J. The Rise of Sefdom in Eastern Europe, the American Historical Review, vol. LVIII, 1957, p. 807—836 (D. Ciurea)	3	152
BOEV R. Stoian Inge Volevod, în „Voenno istoriceski sbornik”, nr. 4/1955, p. 55—67 (A. Constantinescu)	6	241
DUICEV I. Studiarea în Bulgaria a literaturii vechi slave și bulgare în perioada 1945—1955, Acad. de Șt. U.R.S.S., 1957. (Șt. Ștefănescu)	1	167
EICHSTADT ULRICH. Von Dolfus zu Hitler. Geschichte des Anschlusses Österreichs 1933—1938, Franz Steiner, Wiesbaden 1955 (Al. Duțu).	2	228
FERRARA ORESTES. Le XVI ^e siècle vu par les ambassadeurs vénitiens, Albin Michel, Paris, 1954 (S. Columbeanu)	6	242
GIANELLI C. Un atto di Leone voevoda di Ungro Valachia per il monastero della S. Trinita di Bucarest (1631), în „Orientalia christiana periodica”, XVIII, 1952 (E. Frances)	1	167
HÖLLE THOMAS. Franz Mehring. Sein Weg zum Marxismus, 1869—1891, Rütten Loening, Berlin, 1956, (M. Kertesz)	2	227
HOFFER WALTER. Die Entfesselung des zweiten Weltkrieges. Eine Studie über internationalen Beziehungen im Sommer 1939, ed. II, Deutsche Verlagsanstalt, Stuttgart, 1955 (M. Kertesz).	2	229
KEJŘ JIRÍ. První zivot v husitské Kutné hore (Viața juridică a orașului Kutná Hora în perioada husită (Ed. Acad. ceh. de șt., Praga, 1958 (T. Ionescu-Nișcov)	5	227
KOSEV D. Contribuție privind clarificarea unor probleme ale istoriei Bulgariei în cursul sec. XVIII și începutul celui de al XIX-lea în Исторически преглед, 1956, nr. 3, p. 26—62 (A. Constantinescu)	5	230
KRACOWA URSIN JAN. Modus epistolandi cum epistolis exemplaribus et orationibus annexis, Ed. Lidia Winniczuk, 1957, (Ș. Papacostea)	4	188
MACUREC JOSEF. Așezările valahilor în regiunea Kisueca-Cadeka și legăturile cu regiunea Tessin în sec. XVI și XVII, în „Sleski Sbornic” (T. Ionescu-Nișcov)	4	187
MANACORDA GASTONE. Il movimento italiano attraverso i suoi Congressi (1853—1892), Ed. Rinascita, Roma, 1957 (Ana Ioachim).	3	150
MITEV IONO. Prietenia de veacuri dintre poporul român și bulgar în „Istoričeski sbornik”, nr. 3/1954, p. 84—94 (A. Constantinescu)	6	241
POPOV NICOLA. Ed. Acad. de șt. din R.P. Bulgaria, Sofia, 1955 (M. Guboglu)	5	229
TAILLEZ F. Jitianul, un crisobule de 1689 de Constantin Brancovan, în „Orientalia christiana periodica”, XVI, 1950 (E. Frances).	1	167
TVETKOVA BISTRA A. Contribuție la studiul feudalismului turc în Bulgaria sec. XV—XVI, în „Izvestija na Instituta za Bulgarska istorija”, nr. 5/1954, Sofia, p. 71—153 (M. Guboglu)	4	188
ZIGMUND JAKO. Izvoare în legătură cu istoria Slovaciei în „Arhiva istorică a Filialei Academiei R.P.R. din Cluj”, în „Historiski casopis”, Bratislava, V, 1957, p. 419—244 (T. Ionescu-Nișcov)	5	228
ZUBOK I. I. очерки истории С.И. А 1877—1918, Ed. stat pt. lit. pol., Moscova (I. Oprea)	5	225
* * Documents diplomatiques français (1871—1914), Première série (1871—1900), Alfred Costes, Paris, 1957 (P. Simionescu)	3	151
* * Мировая война 1939—1945, Москва, 1956 (Weltkrieg 1939—1945, Stuttgart, 1957) (N. Copou)	6	244

Bizantinologie

	Nr.	Pag.
DITTEN H. Laonikos Chalchokondiles und die Sprache der Rumänen, in „Aus der Bysantinistischen Arbeit der Deutschen Demokratischen Republik, vol. I, Berlin, 1957, p. 93—105 (D. Ciurea)	3	153
DÖLGER FRANZ și SCHNEIDER M. A. Byzanz, A Frank Verlag, Berna, 1952, (Al. Duțu)	3	152
GOREANOV T. B. Marca proprietate feudală în Bizanț (Gh. Cronț)	4	191
GUILLAND R. Sur quelques grands dignitaires byzantins du XIV-e siècle. Étude de prosopographie et d'histoire administrative, in „Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου“, Salonic, 1952, p. 179—195 (Gh. Cronț)	5	231
KOLIAS T. G. Măsurile lui Justinian împotriva aglomerării capitalei și instituția questorului, in „Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου“, Salonic, 1952, p. 39—77 (Gh. Cronț)	5	232
ROUILLARD GERMAINE. La vie rurale dans l'empire byzantin, Paris, 1953 (Gh. Cronț)	1	190
VAKALOPOULOS APOSTOLOS. Contribuție la istoria Salonicului în timpul dominației venețiene, in „Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου“, Salonic, 1952, p. 127—149 (Gh. Cronț)	6	244
VAGHIAKAKOS DIKAIOS. Domestikos domestikissa, in „Ἐπετηρίς Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου“ V, Atena, 1955, p. 93—101 (Gh. Cronț)	4	190
*. *. Anuarul arhivei medievale, tom. I—VI, 1939—1956, Atena (Gh. Cronț).	6	245

Biblioteconomie. Muzeografie. Arhivistică

ANINEANU MARTA. Catalogul corespondenței lui V. Alecsandri, Ed. Acad. R.P.R., Buc., 1957 (Dan Berindei)	3	154
BIROU VIRGIL. 1894 Anina, Tribuna II, nr. 32/958, Cluj, p. 5 (O. Velescu).	4	193
CRĂCIUN PĂTRU. Ghidul monumentelor istorice și de artă din Caracal, Caracal, 1958 (C. Șerban)	5	236
IONESCU GRIGORE. Bucarest, ville et monuments, Ed. tehnică, București, 1957 (N. Ghinea)	5	233
JONÁŠOVÁ S. dr. Bibliografia istorică a Cehoslovaciei pe 1955, Praga, 1957 (A. Constantinescu)	6	251
MĂNESCU LIVIA. Răscoala din 1907. Contribuție bibliografică (M. Unteanu)	4	193
MICU EMIL. Castelul Bran, 1957 (Ana Ioachim)	5	235
PASCU ȘT., PATAKI I., POPA V. Clujul, ghid istoric, 1958 (Ana Ioachim)	4	191
TOMESCU MIRCEA. Calendarele românești, Ed. stat did. și ped. Buc., 1957, (Em. Manu)	1	166
*. *. Bibliografia storica nazionale, an. 1955, Ed. Iaterza, Bari, 1957 (P. Simionescu)	1	165
*. *. Bibliografia polskich prac orientalistycznych (1945—1955), Varșovia, 1957 (P. Simionescu)	1	166
*. *. Biblioteca Bathianum din Alba-Iulia, Ed. de stat did. și ped., Buc., 1957 (Dan Berindei)	3	154
*. *. Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu, Ed. did. -și ped., Buc., 1957 (Ana Ioachim)	3	155
*. *. Biblioteca Bethlen din Aiud, Ed. de stat. ped. și did., Buc., 1957 (Ana Ioachim)	3	156
*. *. Probleme de muzeografie, 1—4 (1955—1957), Cluj (V. Curticăpeanu)	3	156
*. *. Catalogul documentelor grecești din Arhivele statului de la Or. Stalin, vol. I, Buc., 1958 (C. Șerban)	6	246
*. *. Museum, nr. 2/958 (Ana Ioachim)	6	247
*. *. Istituto G. Feltrinelli — Biblioteca, Milano, 1957. (Ana Ioachim)	6	249

CRONICĂ	1	175
-------------------	---	-----

СО Д Е Р Ж А Н И Е

	<u>Стр.</u>
* * * За последовательное применение марксистско-ленинской теории в исторических исследованиях	5
СТАТЬИ	
К. ДАЙКОВИЧИУ, Л. БАНИАЙ, В. КЕРЕСТЕШИУ, В. ЛИВЯНУ, Революционная борьба масс — решающий фактор объединения Трансильвании с Румынией	21
К. КУШНИР-МИХАЙЛОВИЧ, События 13 декабря 1918 года	57
В. БЭЛТЯНУ, Связи правительства США с румынским фашистским правительством (сентябрь 1940 — июнь 1942)	77
М. М. АЛЕКСАНДРЕСКУ-ДЕРСКА, Роль гаттишерифов, предоставля- ющих привилегии в ограничении повинностей по отношению к Порте (1774—1802)	101
ДОКЛАДЫ И СООБЩЕНИЯ	
И. ТОАКЭ, О революционных действиях солдат буржуазно-помещичьей армии (1917—1921)	123
С. КОЛУМБЯНУ, О положении барщинных крестьян в Валахии накануне введения Органического Регламента (1829—1831)	147
Г. МОЦ и В. ШТЕФЭНЕСКУ, О борьбе революционной молодежи под руководством Коммунистической партии Румынии в период отно- сительной стабилизации капитализма (1923—1928)	167
А. И. ГОНЦА, Историко-географический вопрос. Место битвы Стефана Великого и Петра Арона	189
НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ	
Кишиневская сессия историков (<i>Л. Константинеску-Яшь</i>); Разработка трактата по истории РНР (<i>Т. Лунгу</i>); Советская историческая наука за последние годы (<i>Ш. Штефэнеску</i>); Сведения из Польской Народ- ной Республики (<i>Т. Папакостя</i>); Международное совещание предста- вителей институтов марксизма-ленинизма в Берлине (<i>Х. Лучинеску</i>)	203

S O M M A I R E

	Page
* * * Pour une application conséquente de la théorie marxiste-léniniste aux recherches historiques	5

ÉTUDES

C. DAICOVICIU, L. BĂNYAI, V. CHERESTEȘIU. V. LIVEANU, La lutte révolutionnaire des masses populaires — facteur décisif de l'union de la Transylvanie avec la Roumanie.	21
C. CUȘNIR-MIHAILOVICI, Les événements du 13 décembre 1918	57
B. BĂLTEANU, Les relations du gouvernement des Etats-Unis avec le régime fasciste de Roumanie (septembre 1940— juin 1942)	77
M. M. ALEXANDRESCU-DERSCA, Du rôle des hatt-i chérifs de privilèges dans la limitation des obligations des principautés roumaines envers la Porte ottomane (1774—1802)	101

NOTES ET COMMUNICATIONS

I. TOACĂ, Quelques actions révolutionnaires des soldats de l'armée du régime bourgeois (1917—1921)	123
S. COLUMBEANU, Quelques données touchant la situation des paysans corvéables de Valachie à la veille du Règlement Organique (1829—1831) . . .	147
G. MOȚ et V. ȘTEFĂNESCU, De la lutte de la jeunesse révolutionnaire sous la direction du Parti Communiste Roumain à l'époque de stabilisation relative du capitalisme (1923—1928)	167
AL. I. GONȚA, Un problème de la géographie historique. Le lieu de la bataille entre Etienne le Grand et Petru Aron	189

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session des historiens de Kichinev (<i>P. Constantinescu-Iași</i>); Les travaux du Traité d'Histoire de la R.P.R. (<i>Tr. Lungu</i>); La science historique soviétique au cours de ces dernières années (<i>Șt. Ștefănescu</i>); Nouvelles de la R. P. Polonaise (<i>T. Papacostea</i>); La réunion internationale de Berlin des représentants des instituts de marxisme-léninisme (<i>H. Lucinescu</i>) . . .	203
---	-----

Pentru a vă asigura o colecție completă a revistei, reînnoiți abonamntul dvs. pentru 1959.

Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii voluntari din întreprinderi și instituții.

ÎNȚEPRÎNDEREA
POLIGRAFICĂ nr. 3
BUCUREȘTI
